
3 1761 03988 6106

УНИВЕРСИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА № 146
РЕДИЦА „ПОМАГАЛА“ БРОЙ 3.

А. ТЕОДОРОВЪ-БАЛАНЪ

КИРИЛЪ И МЕТОДИ

II

СОФИЯ — SOFIA
ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE DE LA COUR
1934

НАША КНИЖНИНА И ЕЗИКЪ

СБИРКА ОТЪ ПРОИЗВОДИ НА СТАРОТО И НА НОВОТО ВРЕМЕ

1.

КИРИЛЪ и МЕТОДИ

СВЕЗКА ВТОРА

НАБОЖЕНЪ ПОМЕНЪ
И
ИСТОРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА

ЗА КИРИЛА И МЕТОДИЯ

изтъкми

А. ТЕОДОРОВЪ-БАЛАНЪ

СЪДЪРЖАНИЕ

Паметници за Кирила и Методия

Текстове и забележки

Паметници за Кирила и Методия

Вмѣсто предговоръ

Въ това издание. — Първата свезка отъ тия паметници (излѣзла презъ 1920.) прибра Проструннитѣ жития на Кирила и Методия и Похвалнитѣ слова тѣмъ. Това са отъ една страна първитѣ и найнепосрѣдни повествувания и славословия за личноститѣ и дѣлата на Кирила и Методия, а отъ друга страна са найважнитѣ списове вѣроятно или тъкмо на ученика му **Климента.** Останалитѣ паметници за славенскитѣ първоучители и апостоли влизатъ въ тая втора и ще влѣзатъ въ следната третя свезка; а подиръ това би се падало редъ за паметници, които се отнасятъ до живота и книжевната дейность на самаго Климента (вж. свезка I. стр. 14, 19, 21).

Въ тая втора свезка отъ паметниии за Кирила и Методия вмѣстяме ония, които са били въ старо време произведени било пакъ отъ благочестиво въодушевение отъ славенскитѣ първоучители, или пъкъ отъ исторично досѣгание съ тѣхъ и отъ исторична мисъль за тѣхъ. Първиятъ видъ отъ тия паметници тълкува почита и вѣрата, съ които потомството е славило Кирила и Методия во своя набожни поменъ и въображение (вж. св. I. стр. 19—20), а вториятъ видъ повествува станали съ тѣхъ нѣща, или пояснява, инакъ схваща и предава онова, щото съдържатъ издаденитѣ вече въ първа свезка жития и похвални слова за сѫщитѣ апостоли и светии. Първитѣ паметници са не само словесни (книжевни), но и образни (художествени); и повечето отъ словеснитѣ са по речьта си наши славенски. А между вторитѣ найважнитѣ са чужди, особито латински.

За следната третя свезка паметници оставатъ самитѣ книжевни работи на Кирила и Методия. Тамъ се отваря мѣсто и за оценение на тѣхния книжевенъ трудъ (вж. св. I. стр. 18—19).

Така въ тритѣ свезки се изчерпя единъ крѫгъ стари книжевни паметници, които представятъ родоначалницитѣ на нашата книжнина както по личностьта имъ, така и по дѣлото, а сѫщо и по набожния и историченъ интересъ на съвременность и на потомство къмъ тия личности и дѣло.

З а б е л е ж к а 1. — Вмѣстенитѣ въ тая вторасвезка текстове са изтъкмени по начина, обявенъ въ св. I. стр. 3 — 4. Обаче въ разлика отъ изданието на текстоветѣ въ I. свезка тукъ е ограничена грижата за разни видове забележки къмъ отдѣлнитѣ текстове. Тукъ не е грижа толкова за българския студентъ, но се мѣри по́вече да се поднесатъ на българския научни редетель и му се направятъ достѫпни ония книжевни паметници и податки, възъ основа на които е работила и още работи чуждата наука, завзета съ въпроси за Кирила и Методия. Отъ това гледище има да се оценява покрай качеството на вмѣстенитѣ текстове още и тѣхното количество, особито на неславенскитѣ.

З а б е л е ж к а 2. — Недогледки и грѣшки, станали въ I. свезка, посочи проф. F. Pastrnek въ Slavia, Прага, I. 1922. стр. 136—137. За тѣхъ, какви са тѣ, и за нѣкои тълкувания въ житията на Константина и Методия азъ разправямъ въ Г о д и ш н и к ъ на Соф. Универс., Ист.-фил. факулт. XIX. 8. 1923.: „Къмъ тъй наречените панонски жития“ (отдѣлно, стр. 1—31). Една своя грѣшка оправямъ азъ самъ на стр. 5. заб. 9. Това не е дознaлъ П Лавровъ, когато ми се чуди за нея въ Материалы, 1930. стр. XVIII; а заедно съ него (стр. XIX) и азъ жаля, че съмъ пропусналъ да използувамъ даденото тълкуванье и поправка отъ А. Шахматовъ за **въсѫдъ** (= 'communio', „причастие“, вж. Archiv f. Slav. Philologie XXVII. 1905. стр, 141) въ Ж. М. VIII.: **да боудеть отълоученъ не тъкъмо въсоуда, нъ и цркве дойде сѧ исправить** (у мене, св. I. стр. 91).

З а б е л е ж к а 3. — Въ междулека до печатането на тая свезка отъ „Кирилъ и Методи“ (готова отъ 1924 г.) излѣзоха покрай друго два списа, дето подъ друго изпълнение е прокаранъ планъ, близъкъ на тоя мой обявенъ вече въ първа свезка отъ 1921 г.: книжевни паметници за Кирила и Методия; набожни поменъ и исторични свидетелства за тѣхъ; Кирилъ и Методи книжевници. Първиятъ отъ реченитѣ списове е отъ *Іван Огієнко*: „Костянтин и Мефодий, їх життя та діяльність“, Варшава, т. I. 1927. 8°. 324 стр., т. II. 1928. 8°. 400 стр.; т. III. се занимава съ почетъка на „писмо и книжевенъ езикъ у славенитѣ“. Вториятъ списъ е отъ *П. А. Лавровъ*: „Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности“, Ленинград, 1930. г. 8°. L + 200 стр. Къмъ тоя списъ приижда отъ сѫщия авторъ, като втора половина, „Кирило та Методій в давньослов'янському письменстві“, Киевъ, 1928. г. 8°. 421 + 1 лст. + 12 фототипии отъ рѫкописи + III стр. У Огиенко се привежда къмъ отдѣлни глави обилна книжнина, изъ която заимамъ и азъ тукъ доста податки.

З а б е л е ж к а 4. — Презъ сѫщия тоя междулекъ се промѣни п р а в о п и с ъ т ъ на българската книжнина. Две правописни системи въ течение на две години (1921 — 1923) при две правителства бърже смѣниха у насъ една по-предишна система, наречена Дриновско-Иванчевска. Между тия две системи бѣ начерталъ (1922.) и историко-филоложкиятъ клонъ отъ Българската Академия на наукитѣ своя основа за български правописъ (вж. А. Теодоров-Балан, „Борба за съвременен правопис“, София 1924. 8°, 48 стр.). Народното събрание нареди съ законъ въ 1928 г., да бѫде правописътъ на второто правителство задължителенъ за всички български печатни издания, о с в е н ъ з а е з и к о с л о в н и и з а х у д о ж е с т в е н и, до тогава, когато опредѣлена въ закона комисия разреши нарочито пра-

вописния въпросъ. (Държавенъ вестникъ, бр. 200. отъ 3. декември 1928). Академичното правописно начъртание съмъ приложилъ во своята „Българска граматика“ (1. I. 1930); а тукъ се прилага узаконениятъ „официяленъ“ нареченъ превописъ, или исторически речено Цанковски.

Забележка 5. — Българската научна книга чувствува неправилность и бъркотия въ означението на племето, къмъ което спада и българскиятъ народъ. Преди да завладѣе у несъ рускиятъ начинъ за означение *славяне* или *славяни*, ед. ч. *славянинъ*, добри наши книжевници съ правиленъ усѣтъ за българщина въ езика казваха и пишеха *славѣнски* (сир. *славенски*), *славѣнинъ*, *славѣни*. Пишеше се и въ Русия порано *словянинъ*, *словянскій*, както се пише и днесъ полски słowianin, чешки slovan; а това е посъгласно съ найстарата първична форма за означение **словѣне**, ед. ч. **словѣнинъ**. Сърби и хървати доста се клатучкатъ между slaveni, sloveni или *славени*, *словени*. Смущение произвежда у тѣхъ прилагателно име и наречие slovenski или *словенски*, понеже може да се разбира и за племето **словѣне**, и за народа днесъ отъ това племе *словенци*. Чеситѣ, за да избѣгнатъ у себе смущението съ думата slovenský, която значи за тѣхъ *словашки*, отнася се до *словаци*, наредиха въ науката си означение slovinský, та съ него мислятъ за народа *словенци*, когото противно на собственото му нарицало slovenci, ед. ч. slovenec, наричатъ slovinci. А самитѣ *словенци*, за да не бъркатъ своето прилагателно име slovenski съ онова за всички „**словѣне**“, **словѣнски**, са си устроили форма slovanski и slovani, както у чеситѣ. Български историци и филолози казватъ и пишатъ единъ отъ други различно: *славянинъ*, *славѣнинъ*, *словѣнинъ*; нѣкога и сжщиятъ авторъ пише днесъ така, а утре инакъ. Писахъ и азъ въ първа свезка отъ това издание *словѣнинъ*. Обаче намирамъ, предъ видъ на приведеното погоре, че е за предпочитане у насъ форма *славенинъ*, като срѣдна между *славянинъ* и **словѣнинъ**, па и еднаква съ оная на български добритѣ наши нѣкогашни книжевници (вж. А. Теодоров-Балан, Българска граматика I. 1. § 10. 4. зб. сгр. 6).

Уводни бележки

Две купчини паметници.

а) Набожни и б) исторични паметници. — Дѣлото на Кирила и Методия, поникнало въ землища византийски и при източно-православенъ църковенъ обиходъ, мина неочаквано въ земи на жива латинско-немска култура. Тукъ, дето двамата апостоли свършиха живота си (Кирилъ въ Римъ 869, Методиво Велеградъ моравски, 885), то възбуди особити отношения къмъ себе. Отъ тия отношения произлѣзоха книжевни и художествени паметници, едни съ характеръ набоженъ, а други съ характеръ историченъ. То са свидетелства на времето и на преданието. Подобни паметници, пóвече отъ набожния видъ и съвсемъ незначително отъ историчния, произлѣзоха и въ странитѣ, дето следъ смъртьта на апостолитѣ се разпрострѣ, хвана корень и пребиде до днесъ основаната отъ тѣхъ славенска книжнина и стъкмена църковна служба. А въ тѣхъ страни началното дѣло на Кирила и Методия не ще е било престанало да борави и следъ тѣхното заминуване въ западни земи, моравски и панонски (863).

Домашни паметници. — Паметницитѣ, които иматъ отношение къмъ българскитѣ земи и къмъ славенското православно общество изобщо, та са писани съ речь наша, стара въ основата си, съ речь кирилско-славенска, иматъ предъ всички други преднина за нашата книжнина и езикъ (вж. св. I, стр. 8, 11—12). Следъ ония, въ които е изобразенъ животътъ и са възхвалени подвизитѣ на двамата солунци отъ найблизъкъ тѣхънъ преемникъ (предадени вече въ първата свезка), идатъ по редъ нѣколко кратки, проложни наречени жития или легенди, църковни служби и други приказ и („сказания“) и свидетелства. Образитѣ на Кирила и Методия, — на сами тѣхъ отдѣлно, или купно въ лика на „светитѣ седмочисленици“ въ наши църкви и манастири, — не спадатъ въ областьта на книжнината, та не и въ съдържанието на тия свезки, при все че и тѣ са, подобно на книжевнитѣ паметници, производи отъ набожностьта (вж. стр. 21 и нт.).

Чужди паметници. — Набожнитѣ и исторични паметници, книжевни и художествени, произлѣзли за Кирила и Методия въ земи западни, вънъ отъ земитѣ на българскитѣ славени и на източното православие, не се отнасятъ къмъ „наша

книжнина и езикъ", на която се посветява тая редица помагала. Дори и да има нѣкои, писани съ речь въ основата си кирило-методиевска, сиречъ старобългарска, тѣ все пакъ стоятъ като паметници въ културната история на ония народи, зарадъ чието общество са били произведени (вж. св. I. стр. 9—11, 13—14). Тѣхното значение за насъ е чисто поучливо, научно; тѣ ни услужватъ, да познаваме пòпълно и да разбираме пòправилно, що са били и що са извършили Кирилъ и Методи съ личностьта, и съ дѣлото си, съ българско-славенската си речь и книга, като са прекарали и между народи извънъ насъ, славенски и неславенски. Сжщото важи и за паметници за Кирила и Методия, произведени по грѫцка речь и за грѫцко общество. Поради реченото значение обаче на всички тия чужди паметници единъ сжщественъ изборъ отъ тѣхъ се вмѣстя тукъ, като се дава преднина и пълнота на историчнитѣ свидетелства. За улеснение на четеца латински и грѫцки текстове биватъ посрѣщани отъ български преводъ.

А

Набоженъ поменъ на Кирила и Методия

I. Помени во сборници и въ синаксари.

Кратки жития во сборници. Минеи. — Обикновено краткитѣ жития се намиратъ въ богослужебни книги, за да се четатъ при църковна служба за поменъ на лицата, чиито богоугодни подвизи тѣ славословятъ. Такива книги са на предно мѣсто минеи, сир. ,месечници' (отъ грѫц. μήν месецъ, μηναῖον, различни отъ ,месецослови', вж. стр. 8.), въ които по месеци и дни отъ църковната година се редятъ четива, молитви и пѣсни за служба въ честь на апостоли, светители, мѫченици, преподобни и др., за служба на господни, кръстови, богородични, ангелски и др. празници. Едни отъ минеитѣ следуватъ изъ день въ день отъ своитѣ месеци службата на особнитѣ установени отъ църквата празници за поменъ на лица или на събития, а други съдържатъ пакъ по дни и месеци за цѣла година служби общи за лица или събития отъ опредѣленъ разредъ. Първитѣ са частни (или помесечни) минеи, а вторитѣ са общи. Об-

щиятъ миней си е добилъ въ нашата църква име общакъ.

Това са все минеи служебни.

Четивни минеи. — А има и минеи четивни (по руски четьи), назначени за благочестиво четене, освободени отъ онова, щото е изрично уречено за църковната служба. Въ тѣхъ по месеци и дни следуватъ жития на славни за църквата и угодни за вѣрата лица, а сѫщо и слова или поучения за празнувани отъ християнството събития. Четивнитѣ минеи допущатъ поради това не само голѣмо разширение на житията, словата и поученията, но и умножение на еднитѣ, на другитѣ и на третитѣ за сѫщото лице, за сѫщото събитие. Това разширение и умножение отива и подалечъ, като се прибиратъ между набожнитѣ четива по месечнитѣ дни и кѫсове съ характеръ чисто възпитателенъ и образователенъ.

Четивни минеи за цѣлъ годишенъ крѫгъ се предполага да е имало у насъ доста рано (И. И. Срезневскій, Свѣдѣния и замѣтки о неизвѣстныхъ и малоизвѣстныхъ памятникахъ, приложеніе къ XXIV. тому Записокъ Импер. Акад. Наукъ, 1874. стр. 391).

Велики четивни минеи, сиречъ разпространени и умножени въ съдържанието имъ, състави за православнитѣ си сънародници всерускиятъ митрополитъ Макари (1482—1563) изъ всички дотогашни книги на руската земя. Отъ тия велики минеи Макариевски има повече рѫкописи, още неиздадени напълно. Макариевото дѣло е особенъ родъ енциклопедия на своето време. Послешни книжевници черпятъ изъ Макария, та съставятъ пóограничени „Жития на светиитѣ“ (вж. пóдолу за Димитрия Ростовски).

Легенди и деяния. — Латинската църква знае името martyrologium (отъ гръц. μάρτυς, издръжливъ на мѫчения ‚свидетель = изповедникъ‘ на християнската вѣра) за сборници отъ жития на мѫченици; а изобщо за жития на свети лица и за слова за вѣрски събития, славени отъ църквата, тя употрѣбя означението legenda, сир. ‚нѣща за четенье‘, четива. Прочута е у латинцитѣ сбирка отъ XIII. вѣкъ

Legenda aurea (,златни четива‘), съставена отъ Якова Ворагински (de Voraginc, архиепископъ Генуезки 1292—1298). По́късно тая сбирка е замѣнена съ ученото издание Acta sanctorum (деяния на светиитѣ), предприето отъ езуита холандецъ Иоанъ Боландски въ XVII. в., а завършено отъ дружеството на езуититѣ „отци болландисти“ въ Белгия презъ XIX. вѣкъ въ 60 тома. По Legenda aurea и по други извори са съставяни „жития на светии“ у католишки народи славенски по народенъ езикъ, та са били отъ голѣмо значение за просвѣта и за народностно съзнание.

Синаксарь и месецословъ. — Въ ранното време на християнството се съставятъ за поучение и укрепяване въ него приказни („сказания“) за деяния и подвизи на лица, които са го изповѣдували, разпространявали и страдали за него. Това са наченкитѣ на послешнитѣ жития. Тѣ се приказватъ и четатъ въ събрания на ревностни християни. Отъ грѣцката дума σύναξις (συνάγω ,събирамъ се за срѣща‘) за такива „събрания“ (латински collecta, старобългарски сѫборъ, днеска „сбирка“) произлиза значението синаксарь (συναξάριον) за сбирка отъ кѫси жития и поучения (стб. сѫборьникъ, ,сборникъ‘). Обаче наши стари рѫкописи наричатъ съ дума ,съборъ‘, съответна на σύναξις, отдѣлни четива со житийно или вѣрскопоучно съдържание. Съ време това означение ,съборъ‘ или ,съборникъ‘ се употрѣбя и напросто за списъкъ на кѫсове за четене. А вече отъ неразбиране на думитѣ синаксарь и съборъ се срѣща писано „синаксарь на съборъ“ (срв. у Б. Цоневъ, Описъ на славянскитѣ рѫкописи въ Народната билиотека и Музей въ Пловдивъ, 1921. стр. 165—166).

Въ смисълъ на ,списъкъ‘ или ,таблица‘, ,показалецъ‘, синаксарь придружава евангелието, апостола, псалтира, па и други нѣкои богослужебни книги, за да показва, презъ кои дни на кой месецъ, когато църквата слави лице или събитие, кои кѫсове отъ книгата е положено да се четатъ. Вмѣсто ,синаксарь‘ въ тоя смисълъ се употрѣбя и дума ,месе-

цословъ“, сир. църковно-служебенъ календарь Такъвъ синаксарь, месецословъ или календарь съдържа подъ деня за поменъ на нѣкое свето лице натъкмена за него молебна пѣсень (вж. понататъкъ „служби“).

Прологъ; проложни жития. — Нарочито като ‚сбирка‘ отъ жития и слова или поучения, наредени по дни м месеци, синаксарятъ има нѣщо общо съ минея. И двата тия вида сбирки са преминали съ преводъ у насъ отъ византийцитѣ вече отъ първитѣ времена на книжнината. Споредъ наши условия въ тѣхъ са навлизали промѣни относно до лика на светиитѣ и до състава на словата; вмѣстали се имена възсияли и дѣла станали въ наши земи или отъ нашъ родъ славенски.

Въ руската книжнина синаксарятъ се преобрази въ книга съ особно име прологъ. Найстаръ отъ упазенитѣ книги отъ тоя родъ е сборникътъ отъ жития и слова за празници, нареченъ „Хлудовски прологь“ отъ 1196 г. Обаче споредъ нѣкои вмѣстени въ него жития той сочи къмъ югославенски земи. Той е по състава си найблизъкъ до оня византийски минологий, месецословъ, който е билъ съставенъ при императора Василия II. (975--1025. М. и В. Успенскіе, Менологія — мѣсяцесловъ императора Василия II, С. Петербургъ, 1904). А тоя минологий се захваща съ единъ πρόλογος (сир. „предисловие“, „пресловъ“, предговоръ). Ето отъ тая гръцка дума, пренесена възъ цѣлата книга, е произлѣзло руското ѝ означение „прологъ“. Отъ нея пъкъ се явява и означението „проложни“ за жития кѫси, кратки, каквито са синаксарнитѣ.

Прологътъ се яви печатно въ Русия на 1641 г., а найдобре въ 1675—1677. въ две части (по рѫкописъ Новгородски отъ 1532 г.). Той е изобщо насложенъ възъ минеитѣ и подобенъ на синаксаритѣ.

II. Поминални дни.

Отдѣлни поменъ на Кирила и на Методия. — Отъ паметницитѣ на старата ни книжнина за тоя по-

менъ пръвъ по време е синиксарятъ, придаденъ към наречено Асеманово глаголско евангелие, което едни смѣтатъ отъ XI. вѣкъ, а други дори отъ X. вѣкъ. Смѣта го за работа не толкозъ късна подиръ смрътьта на Климента Охридски (†916) издателятъ му хърватинъ о. Иванъ Чрънчичъ; той го издаде преписано съ латиница (D-r Ivan Črnčić, Asemanovo izborno jevangjelje, Rim 1878). Въ синаксаря на това евангелие, нареченъ месецословъ, са показани само празници по дни на месецитѣ и кои евангелски кѫсове е уречено да се четатъ на тия дни.

За деня 14. февруари — день на Кирилова упокой (вж. Житие Кирилово, гл. XVIII.) — тамъ е поставенъ поменъ „на светия отецъ нашъ Кирилъ философъ" (стр. 160); а за деня 6. априлъ день на упокоя Методиевъ (вж. Житие Методиево, гл. XVII.) — е поставенъ поменъ „за успението на преподобния отецъ нашъ Методи, архиепископъ на Вишня Морава, братъ на преподобния Кирилъ философъ" (стр. 164). Споредъ това поменитѣ за Кирила и Методия са били установени въ българската църква твърде рано, може би вече въ X. вѣкъ. И тѣ са се славили изпърво само у насъ, защото въ синаксаря при найстарото руско евангелие (отъ руски изводъ), наречено Остромирово (отъ 1076—1077 г. вж. св. I. стр. 12), тѣ липсуватъ, както липсуватъ и въ месецослова на руското Мстиславово евангелие отъ XII. вѣкъ. Не се срѣща никакъвъ поменъ за тѣхъ во византийски извори, нито пъкъ единиченъ поменъ за всѣкого отдѣлно въ паметници западнославенски. Гръцкиятъ месецословъ държи 14. февруари за поменъ на преподобния отецъ и чудотворецъ Авксенти, а 6. априлъ за поменъ на преподобния отецъ Евтихи, патриархъ Цариградски. Кога, де и отъ кого са били у насъ Кирилъ и Методи канонизувани найнапредъ за светии, не е известно. За отбелѣзване е всѣкакъ, че Кирила са поменували като светецъ вече току следъ смрътьта му въ Римъ, погребенъ тукъ въ църквата Св. Климентъ (както сведочи житието му), и тая светость му е отдадена също въ синаксаря на

Асемановото евангелие; а Методия римската църква бѣше сѫдила и наказвала, та и намъ е билъ той следъ смрътьта си само преподобенъ отецъ, както го зове реченията синаксарь.

Задруженъ поменъ на славенскитѣ апостоли. — Поменъ за Кирила и Методия дружно се явява въ стари българско-славенски паметници тепърва къмъ XII. вѣкъ. Въ църковната практика може да се е явилъ такъвъ поменъ и по́рано. Животътъ и подвизитѣ на двата самобрата солунски избиватъ въ едно общо славенско апостолско дѣло; та при спомена за едина братъ това дѣло предизвиква споменъ и за другия. Затуй срѣщаме и въ похвалнитѣ тѣмъ слова, подъ насловъ само за Кирила, споменъ и за Методия, или пъкъ поменътъ само за едина бива онасловенъ съ имената на двамата (вж. св. I. стр. 109 и 114).

Възможно е да имаме първи починъ или тласъкъ за дружни поменъ на двамата славенски апостоли и братя вече въ похвалното слово Кирилу и Методию отъ Климента. При живота Методиевъ е било умѣстно похвално слово за поменъ само на Кирила; ала следъ смрътьта и на Методия Климентъ не пише и нему отдѣлно слово за похвала, но хвално поменува и двоицата въ общо слово (вж. св. I. стр. 118). И тава задружно похвално слово той ще да е списалъ, когато се намиралъ вече на учителство въ Македония. Изпърво задружниятъ поменъ ще да се е вършилъ църковно въ поминалния день на едина или на другия отъ братята учители и просвѣтители. По наслови на помени подъ 14. февруари, дето се именува покрай Кирила и Методи като неговъ братъ, се сѫди, че само родството на втория го привързувало за поменъ къмъ името на първия. Ала по́късно се срѣща обратно подъ 6. априлъ поменъ на Кирила философъ, придаденъ къмъ името на брата му архиепископъ Моравски. И тогава повече ще да е прилѣгало, да се върши задружниятъ поменъ въ деня на Методия, понеже е той по́връстенъ братъ, подълго и плодовито е учителствувалъ, и последенъ умрѣлъ во високо звание светителско. Въ единъ миней отъ XII.

в. се чете подъ 14. февруари служба Кирилу, а подъ 6. априлъ задружна служба Кирилу и Методию (вж. Архимандридъ Сергій, Полный месяцесловъ Востока, Москва 1875. т. I. стр. 156).

По́нататъкъ славословцитѣ на славенскитѣ учители ще да са подирили и нарочитъ день за задружния поменъ, независенъ отъ днитѣ на упокоя на всѣкого отдѣлно. Отбелѣзано е въ единъ сръбско-български прологъ Хилендарски отъ XIII — XIV в. (вж. К. Калайдовичъ, Іоанъ Ексархъ болгарскій, Москва 1824. стр. 90; О. Бодянскій, О времени происхожденія славянскихъ письменъ, М. 1855 стр. 75; В. И. Ламанскій, О нѣкоторыхъ славянскихъ рукописяхъ въ Бѣлградѣ, Загребѣ и Вѣнѣ, С. Петербургъ, 1868. стр. 112. по сръб.-бълг. синаксарь отъ 1340 г.), че църквата яко празнува поменътъ на двамата (на Кирила и на Методия) задружно на 6. априлъ: „и творить же ся паметь ею .s.апрѣлѣ мѣсецѣ и вельми церкви празнуеть вь ть день паметь ею“; ала житията имъ едно до друго са поставени общо подъ 25. августъ. Тоя день са ги славили обикновено сърбитѣ въ старо време (вж. I. Berčić Dvie službe, Загребъ 1870. стр. 9). Другъ сръбски ржкописъ отъ XIV. в. сочи 5. юли за празникъ на светого Кирила и на Методия архиерей и изповѣдникъ (А. Александровъ, Служба святому Кириллу, учителю словянскому, Спб. 1895). Тоя сжщи день урече покъсно за славене на славенскитѣ апостоли римската църква. Обаче пергаменовиятъ сборникъ отъ XII—XIII. в. на голѣмия Успенски съборъ (храмъ) въ Москва поставя „мѣсеца маиꙗ въ аі день память и житие блаженаго отця нашего и учителя Меѳодиꙗ, архиепископа Моравьска“. Наистина числото 11 е писано върху стъргано мѣсто, дето трѣбало да стои 10 (.і.); ала оправката се оправдава, като се пресмѣтне, какъ идатъ по редъ въ сжщия ржкописъ числата преди .аі. (вж. О. Бодянскій, Чтенія 1865. I. стр. 12). Непосрѣдно подиръ житието Методиево Успенскиятъ сборникъ предава подъ сжщия день 11. май похвално слово на Кирила и Методия заедно. Инакъ това слово се срѣща или по-

диръ житието Кирилово подъ 14. февруари (рѣдко нѣкога и подъ октомври), или подиръ житието Методиево подъ 6. априлъ. Найстариятъ славенски прологъ Лобковски (на почетния гражданинъ Лобковъ) отъ XII. или XIII. в. (во сбирката на Хлудова), като показва подъ 14. февруари поменъ на светого Кирила, учитель словенски, поставя подъ 11. май поменъ на светого Методия Моравски (Сергій, все т. [1]I. 247). Изглежда, че докле у сърбитѣ се установява задружниятъ поменъ на Кирила и Методия на 25. августъ, у българитѣ той се установява постепенно на 11. май. Това подирното не може да се дотвърди со свидетелства презъ XIV. и XV. в., ала е доста доказано съ обстоятелството, че първиятъ съставитель на рускитѣ велики четивни минеи въ XVI. в., митрополитъ Макари, е вмѣстилъ задружния поменъ на Кирила и Методия подъ 11. май, разумѣва се възъ основа на податки отъ нѣкакво предание, книжевно или църковно.

Празникъ 11. май у православни славени. — Мѫчно е да се опредѣли, защо е билъ у българитѣ избранъ именно деньтъ 11. май за поменъ на Кирила и Методия купно, както не е лесно да се опредѣли това относно до 25. августъ у сърбитѣ. Гръцкиятъ месецословъ поменува на 11. май св. великомѫченикъ Мокий, а на 25. августъ св. мѫченици Фотий и Аникита. Причини, да се поставятъ помени на божи угодници въ опредѣленъ день, или да се мѣстятъ отъ единъ день въ другъ, се сочатъ различни (вж. Сергій, Полный мѣсяцесловъ Востока, [2]1901. т. II. стр. IX — XIII.). Една отъ причинитѣ за преносъ на помени изъ месецитѣ мартъ и априлъ найвече въ месецъ май е, че ония месеци главно се изпълнятъ съ велики пости и съ великденски тържества. Възможно е, зарадъ по́голѣма и самостойна тържественость, да е билъ подиръ великопостни, па негли и повеликденски служби найнапредъ замѣненъ деньтъ 6. априлъ съ 11. май, — день завзетъ по църковния календарь отъ твърде незначително име, и въ месецъ на природния разцвѣтъ; ала тоя день православната църква празнува обновение на Цариградъ. Тоя градъ въ 330 г. на 11. май прее отъ Римъ царския престолъ на Константина Велики, та отъ „Византия“ се нарече „Константинополь“. Дали това „обновение“ на Византия като свѣтилникъ на християнството не е внушило на църковнитѣ славословци на славенскитѣ просвѣтители, да вcovered деня за праздника му и за празникъ на

„обновението“, което со свѣтлината на Христовото учение извършиха Кирилъ и Методи у славенитѣ на западъ и на изтокъ (срв. у М. Погодинъ въ Кирило-Меѳодіевскій сборникъ, Москва 1865., стр. 94—95)? Изпърво ржкописитѣ пренасятъ на 11. май помена на Методия Моравски. Обаче Похвалното слово отъ Климента купно за Кирила и Методия прави да се поменува сжщия день и Кирилъ. Поради това слабне отдѣлниятъ Кириловъ поменъ на 14. февруари. И така постепенно Методиевътъ поменъ на 11. май става общи празникъ на двамата апостоли и учители славенски, а днитѣ 14. февруари и 6. априлъ напоконъ се упразняватъ съвсемъ отъ единичния имъ поменъ. Така денятъ 11. май се е препоржчвалъ отъ преданието и на митрополита Макария, за да го постави за поменъ купно на Кирила и Методия во своитѣ велики четивни минеи. Отъ тукъ тоя день преминува и въ „малкитѣ“ наречени минеи „Книга житій святыхъ“ отъ именития руски светитель Димитъръ (Данилъ Туптало) Ростовски. Тоя учитель, митрополитъ и после светецъ (1651—1709), състави своята бележита книга, като започна отъ 1684.; и постепенно я напечата въ четири тома въ Москва (1689—1705). Тя прекара презъ XVIII. вѣкъ нѣколко издания, понеже бѣше писана на превъзходенъ църковно-славенски езикъ и предаваше поезията на легендитѣ съ особно художество. Нейното съдържание се ползува и отъ великитѣ Макариевски минеи, и отъ „Деянията на светиитѣ“ на боландиститѣ, па поима и разкази изъ именития византийски компилаторъ и редакторъ на жития (легенди) Симеонъ Метафрастъ (и Логотетъ, отъ 2. половина на X. вѣкъ). Минеитѣ на св. Димитрия Ростовски добиха широко разпространение и приязънь у рускитѣ благочестиви люди. Отъ 1755. година почна оправено да ги издава рускиятъ св. Синодъ. Последното имъ издание е отъ 1855. Изъ тѣхъ черпятъ наймного и новобългарски книжевници на християнската поука презъ XIX. вѣкъ. Дори бѣше почнато и преводно издание на тия минеи отъ Р. И. Блъсковъ въ 1867. г., като притурка къмъ списанието му „Духовны книжки“ (вж. А. Теодоровъ-Баланъ, Български книгописъ за сто години, 1910. стр. 362, бр. 3943). Житието на Кирила и Методия у Димитрия Ростовски е сводно съставено по различни текстове отъ повече стари извори, — „отъ различьныхъ харатейныхъ четей сокращеньнѣ“. То заслони всички дотогашни житийни текстове, и по него се създава новиятъ църковенъ обичай за православенъ празникъ 11. май.

Ала тоя празникъ, тъй „велми празнуванъ“ у българитѣ вече въ XIII. в., ако ще би още на 6. априлъ, постъпенно линѣе въ църковната практика и се губи въ общественото съзнание. Къмъ XIX. в. го нѣма вече нито у българи, нито у руси, а камо ли у сърби. „Чудно е, казва Архимандритъ Сергий (Полн. мѣсяц. вост.[1] I. 169), че служба̀та Кирилу и Методию, що се

е намирала въ студийскитѣ минеи, не е влѣзла въ минеитѣ на иерусалимския уставъ (канонъ), та по такъвъ начинъ празнуването на тия светии е заглъхнало въ Русия чакъ до найново време". То се подновява у руситѣ и става обществено едвамъ отъ 1862—1863. г. насамъ, когато бѣ славена въ Москва хилядогодишница отъ славенското апостолство на братята солунци (вж. у И. С. Аксаковъ, Кирилло-Меѳодіевскій сборникъ, стр. 534; М. Попруженко, Матеріалы для библіографіи по Кирилло-Меѳодіевскому вопросу, ЖМНП 1902. май, стр. 117). У българитѣ обаче съзнанието, да се славятъ отъ народа Кирилъ и Методи, и то на 11. май, се пробужда по́рано, вече отъ 1849 г. (вж. Г. Димитровъ, Княжество България, Пловдивъ 1895. ч. I. стр. 248—249). Паисиевата „История славеноболгарская" поучава родолюбиво българския читатель, кои са и що са за него Кирилъ и Методи; а по́новъ инокъ хилендарски Харалампи съобщава на ревнители на новобългарската просвѣта, кога е празникътъ на Кирила и Методия (вж. Българска сбирка, IX. 1902. стр. 531). Пръвъ настоява да имъ се прави поменъ въ българската църква въ Цариградъ известниятъ борецъ за нея Гаврилъ Кръстьовичъ. Празникътъ 11. май бива вписанъ за пръвъ пѫть у насъ въ „Мѣсецословъ или календаръ вѣчный" (Цариградъ, 1853) отъ Велко Радовъ Королеевъ. Отъ тамъ го узнава обществото. А учительтъ въ Пловдивъ Якимъ Груевъ започва проповѣдь, да влѣзе празникътъ во всички български училища, за да стане напоконъ празникъ всенароденъ. Софийскиятъ учитель Сава Филаретовъ пристоява да се напечати въ особни книжки „Служба на Кирила и Методия" (Цариградъ, 1862), която бива разпратена даромъ до всички български църкви. Подъ турско господство, при липса на какви-годе явни уредби (институти) на българския народъ, празникътъ 11. май е обединявалъ българитѣ отъ всички населявани отъ тѣхъ страни като знаме на български родъ и родна просвѣта. Отъ тогава и до днесъ той си остая едничъкъ велики день на народностно единство и идеали. Сърбитѣ прогласиха 11. май за празникъ въ държавата си тепърва въ 1914. година, за да си задобиятъ чувствата на българитѣ отъ Македония, минали подъ сръбско господство.

Празникъ у католишки славени. — Кирилъ и Методи са били сла́вени като светии у чеси и моравци още преди да бѫдатъ канонизувани; а канонизацията имъ ще да е прокаралъ предъ римската църква чешкиятъ краль и римски императоръ Карлъ IV. (1346—1378). Той внуши на пражкия архиепископъ Арноштъ (Ернстъ) Пардубички, а тоя заповѣда да се състави за църковна потрѣба у чеситѣ (и у моравцитѣ) единъ „пасионалъ" (отъ лат. passio, страдание, страсть') — прозаична сбирка отъ жития на светии и светици, (светче). Въ основата му са положени „златнитѣ четива" (Legenda aurea) на Якова Ворагински, а вмѣстени нови жития на

домашни светци, между тѣхъ и на Кирила и Методия. Служба тѣмъ намираме въ „бревиаръ“ (лат. breviarium, часословъ, отъ brevis ‚кратъкъ‘, книга съ кратки жития и служби) отъ XVI. в., а поменътъ поставенъ на 9. мартъ, когато се славятъ у нази св. 40-мѫченици Севастийски. Имената на братята апостоли славенски биватъ понародени: Кирилъ (лат. Cyrillus) става Църхъ (Crg, Crh), а Методи (лат. Methodius, нѣкога писано Methudius) съвсемъ се пословенча въ Страхота, като се е мислило завѣрно, че името му произлиза отъ латинската дума metus ‚страхъ‘ (вж. у И. Первольфъ, Словянскій языкъ и его судьбы у народовъ словянскихъ, стр. 117, въ Меѳодіевскій юбилейный сборникъ, Варшава 1885).

Отъ чеситѣ ще да е миналъ поменътъ на Кирила и Методия въ деня на 9. мартъ и у поляцитѣ. Гнезенската архиепископия и Краковската епископия иматъ особни служби и молитва за славенскитѣ апостоли. Службитѣ и молитвата са еднакви за дветѣ църковни области, съ разлика, че гнезенската молитва (отъ XV. в.) нарича светитѣ братя „апостоли и покровители наши“ (apostoli et patroni nostri), а краковската (отъ XVI. в.) ги нарича само „наши покровители“ (вж. Первольфъ, все т. стр. 116).

Подъ чешко влияние ще да са замѣнили и хърватитѣ отдѣлнитѣ помени на Кирила и Методия отъ 14. февруари (за двоицата) и отъ 6. априлъ (само за Методия) съ общия поменъ на 9. мартъ. Тогава римската църква поменува Валентина иерей и мѫченикъ. Изпърво задружниятъ поменъ е ставалъ въ деня на Кирилова упокой, както пъкъ у българитѣ е ставалъ въ деня на упокоя Методиевъ. Хърватски рѫкописи показватъ за името на Кирила и форма Чурилъ. Печатанитѣ въ Римъ мисали („служебници“, отъ лат. missa „служба“) и бревияри (часослови) нѣматъ въ календаритѣ си нигде отбелѣзани имената на славенскитѣ апостоли. Поменътъ имъ у католишкитѣ славени ще да е траялъ до Тридентския съборъ (1545—1562). Тепърва въ найновото издание отъ 1845. г. на Martyrologium romanum (обявенъ отъ папа Ргрори XIII., признатъ отъ властьта на папитѣ Урбанъ VIII. и Климентъ X.) стои подъ 9. мартъ: „въ Моравия свети Кирилъ и Методи, които съ апостолски трудове приведоха къмъ християнската вѣра народитѣ славенски“ (in Moravia sanctorum Cyrilli et Methodii qui slavorum gentes apostolicis laboribus ad Christi fidem perduxerunt). Папа Пий IX. прогласи на втората година отъ своето светителство въ послание къмъ източнитѣ (ad orientales) отъ 6. януари 1848. „достойни за поменъ“ Кирила и Методия. Тѣмъ се правятъ служби на 9. мартъ не само въ Чешко и Моравско, но и въ Галиция (у русинци унияти), въ нѣкои епископства на Маджарско, во Виена, въ Тридентъ и другаде. Сѫщия день ги слави църквата въ Сплетъ (Spalato); ала поради други светци е пренесена службата имъ въ Крькъ (Veglia)

и Шибеникъ (Sebenico) на 11. мартъ, въ Которъ (Cattaro) на 14. мартъ (Berčić, все т. 11—12). Обаче въ 1863 г., по случай на хилядогодишницата на славенското апостолство въ западни земи, речениятъ папа Пий IX. пренесе помена на Кирила и Методия отъ 9. мартъ на 5. юли (вж. стр. 12.); а въ 1880 г. папа Левъ XIII. прогласи съ послание отъ 30. септември (енциклика „Grande munus") празника на Кирила и Методия на 5. юли за всекатолишки. Веднага следъ това хърватскитѣ глаголици издадоха въ 1881 г. Притурка къмъ своя „Римски мисалъ по езикъ славенски" отъ 1741 г., и тамъ поставиха съ глаголица: „въ дьнь 5 июлѣѣ праздьникъ светою Курила и Метуда архиерѣю и исповѣдьнику" (Berčić, 16; Первольфъ, 20, 78, 79; архимандритъ Н. Милаш, „Славенски апостоли Кирил и Методије и истина православльа", Задаръ 1881.; български преводъ, София 1903., стр. 293—351: Кирилъ и Методи и римскитѣ папи).

Словенцитѣ не притежаватъ за Кирила и Методия въ своя историченъ животъ поменъ и свидетелства, подобни на прѣкитѣ имъ съседи хървати. И църковниятъ имъ обиходъ следува относно до славенскитѣ апостоли едничко общитѣ официялни наредби отъ Римъ. Вести и почить за Кирила и Методия проникнаха у тѣхъ изъ Хърватско по време на реформацията. Ала въ самия словенски народъ невовитѣ просвѣтители и водачи са посадили за братята солунци познания, съживили предания съ таково значение, че имената на Кирила и Методия днесъ тамъ боравятъ много живо и широко въ културния, дори и въ стопанския животъ. Срѣщу деня имъ се палятъ по бърда огньове („kres"). Dr Fr. Grivec, Slovanska apostola sv. Ciril in Metod, Любляна 1927. стр. 140—156.

III. Служби и пѣсни.

Четене и пѣние. — Поменътъ на лица и събития се слави въ църквата съ четене и пѣние при служба. Четивата и пѣснитѣ се избиратъ или натъкмяватъ, за да се схване изъ тѣхъ значението на лицето или на събитието. Значението на Кирила и Методия се предава обикновено по тѣхнитѣ жития и похвални тѣмъ слова, като се използуватъ и бочни предания или агиографски подобия (аналогии). Четатъ се на служба известнитѣ похвални слова, или други проложни жития и прикази; а пѣятъ се тропари и канони. Тропарь на светитѣ апостоли славенски се пѣе, когато тѣ се поменуватъ покрай ония,

на които се пада по църковния календарь службата въ поминалния день; а канонъ имъ се пѣе, когато цѣлата служба е тѣмъ посветена. Тогава тържеството позволява, да бѫдатъ и четивата пóпълни. Отдѣлни тропари и четива за нѣкой особитъ поменъ се вмѣстятъ нѣкога подъ деня му въ синаксаря или месецослова; а цѣли служби влизатъ въ тъй нареченитѣ „служебни минеи" (вж. стр. 19), или въ часослови.

Тропарь, канонъ. — Въ широкъ смисълъ на думата тропарь е молитвена пѣсень за даденъ случай, съставенъ по известенъ образецъ (отъ гръцки τρόπος образъ, видъ, troparium); а въ тѣсно значение тропарятъ изобразява поетично сѫщината на празника, чърти отъ живота и дейностьта на славеното лице. Въ това подирното значение редица тропари се прибира въ пóсъставна пѣснена цѣлость, която се нарича канонъ. Основата на канона е общи стихотворенъ размѣръ (ритъмъ), като „правило" за всичкитѣ му съставни части (грц. κανών ‚правило'). Значителна часть отъ църковнитѣ канони въ гръцки оригиналъ е писана въ хубави метрични стихове. Частитѣ на канона се казватъ пѣсни. Пълниятъ канонъ обнима деветь (или 8) пѣсни; а непълниятъ бива двупѣсникъ, трипѣсникъ, четирипѣсникъ. Всѣка пѣсень отъ канона се състои отъ нѣколко стави, които са тропари; а предъ първата отъ ставитѣ (στίχος „стихъ") се поставя една, наречена ирмосъ, която служи на всички за тема и ги свързува помежду имъ по тона на съдържанието (гръц. εἱρμός ‚връзка'). Нѣкои канони иматъ акростихъ: началнитѣ (ἄκρος) букви отъ първитѣ стихове на тропаритѣ имъ се съчетаватъ въ думи, които сочатъ имената на възпѣваното лице и на автора пѣснотворецъ. Канонитѣ образуватъ найобширния дѣль отъ християнската химнология; тѣхъ са писали найдобритѣ пѣснотворци (химнолози) на църквата. И въ старата наша книжнина тѣ са производи на поезията; ала преводитѣ имъ отъ гръцки, или съчинението имъ по славенски комай са лишени отъ ритмика на речьта.

Служба. — Пъленъ съставъ на отдѣлно бого-

служение (утреня, вечерня и пр). се казва служба. Съ това име се означава и съставъ на всички служения въ известенъ день. Ала найчесто името значи всички изменливи молитви за отдѣлно богослужение въ единъ день (седмиченъ, месеченъ или годишенъ), показани и дадени въ редъ. Така се и печататъ отдѣлно нарочити служби, съставени за слава на светии. Нѣкога тѣ се наричатъ възследование, или найчесто последование (гръц. ἀκολουθία). Едни части отъ службата се четатъ, а други се пѣятъ; ала главни дѣлъ въ тѣхъ са канонитѣ. За пѣнието на служебния канонъ се опредѣля „гласъ" или напѣвъ споредъ богослужебната книга Октоихъ или Осмогласникъ (гръц. ὀκτώ ‚осемъ', ἦχος ‚гласъ'). Нѣкога, за скжсение на службата, се пѣятъ само ирмоситѣ отъ канонскитѣ пѣсни, а тропаритѣ се четатъ.

Пѣснословия. — Като центъръ на службата канонътъ бива придружаванъ въ края, или прекжсванъ между пѣснитѣ (3., 6., 9.) съ различни стихири (грц. τὰ στιχηρά): то са пѣснословия отъ повече стиха съ единъ размѣръ, които се започватъ со стихове изъ отбрани книги на свещеното писание, ала нагодени за помена или славата на деня. Найважни са въ службитѣ пѣснословията, наречени *светилни, седални, кондаци* и *икоси*. По съдържание свѣтилнитѣ пѣснословия молятъ за озарение на душата съ божествена свѣтлина. Тѣ рѣдко се срѣщатъ въ найстаритѣ текстове на служби. Името на седалнитѣ пѣснословия (грц. τὰ καθίσματα) иде отъ това, че кога се пѣятъ, богомолцитѣ могатъ да седятъ. Тѣ се полагатъ следъ третя канонска пѣсень, подиръ четивото. Кондакътъ е кратъкъ пѣсненъ изразъ (грц. κόντος ‚кратъкъ', cantacium) на сжщината на помена, или на хвалата на поменувания. А попространенъ е икосътъ, който е развитие на единъ кондакъ; затуй се полага всѣкога подиръ него, и се казва още *подобенъ* (грц. εἰκώς). Една канонска пѣсень обикновено се завръшва съ особитъ *„богородиченъ"* тропарь (грц. θεοτόκου. Вж. И. В. Ягичъ, Служебныя минеи, Спб. 1895. стр. XLIX—L).

Служби на Кирила и Методия. — Такива служби ще са се явили въ старата българска писменость подиръ появата на отдѣлни санаксарски четива и пѣснопѣния. Споредъ съдържанието на известнитѣ найстари текстове, службитѣ не могатъ да бждатъ по̀ранни отъ XI. вѣкъ. Тѣ почиватъ върху моравско-българскитѣ жития, върху похвалнитѣ слова на Кирила и на Кирила съ Методия, па иматъ и нѣщо незнайно на други извори. Все пакъ тѣ са паметници поетически, като е усиленъ въ тѣхъ приказниятъ (легендаренъ) елементъ при историчния. Тѣ държатъ по изработката си видно мѣсто въ църковната поезия на южнитѣ славени, по преднина на българскитѣ. Въ тая изработка А. Вороновъ предполага неизвестенъ гръцки първописъ, — тъй, както го предполагаше и за моравско-българскитѣ легенди (вж. списа му Кириллъ и Меѳодій, Главнѣйшіе источники и пр. стр. 159. и нт.). Ала предположенията на Воронова не бидоха подкрепени и възприети. Подобно на моравско-българскитѣ жития, и службитѣ на 14. февруари и на 6. априлъ показватъ една взаимность. Тая личи особно въ службата на 6. априлъ, която възпѣва не само Методия, но и Кирила. Изобщо могатъ да се отличатъ два вида служби: едни, които съдържатъ пѣснопѣния и молитва; други, които съдържатъ чисти четива (легенди), или четива и пѣснопѣния, като се четатъ първитѣ между вторитѣ, преди тѣхъ, или следъ тѣхъ.

Служби у католишки славени. — Такива намираме по славенска речь въ хърватски глаголски мисали и часослови, не порано отъ XIV. вѣкъ, а по латинска речь въ чешко-моравски и въ полски часослови отъ XV. и отъ XVI. вѣкъ. Службитѣ по римски обредъ, найвече въ латинскитѣ часослови, нѣматъ нищо особито, освенъ нарочита молитва и нѣколко четива (три или шесть). Четивата (lectiones) и пѣснопѣнията (похвалитѣ) въ хърваткитѣ служби се родѣятъ по изворъ со службитѣ у православнитѣ югославени. Службата въ хърватския ржкописенъ часословъ Новлянски отъ XV. в. именува „чешка" земята, дето са работили славенскитѣ апостоли. Това загатва за ог-

нище на църковния поменъ на Кирила и Методия въ Чешко, отъ дето поменътъ е миналъ у хървати. А таково огнище бѣ манастирътъ Емаузски, основанъ отъ Карла IV. край Прага (вж. св. I. стр. 10—11), дето божитѣ служители трѣбало да извръшватъ божествени служби донѣгде по славенска речь. Църквата въ тоя манастиръ е била поставена „въ честь на Бога и на преблажена матерь негова дева Мария, и на славнитѣ Иеронимъ, Кирилъ и Методи, и Войтѣхъ и Прокопъ, покровители на чешкото кралство“ (повеля Карлова отъ 21. ноември 1347; у Berčič, Dvie službe, стр. 10—11). Особна служба за Кирила и Методия се чете въ глаголската часть на чутното Реймско евангелие (вж. св. I. стр. 10—11). Четивата въ католишкитѣ служби са често доста различни помежду си и съдържатъ нѣща разногласни и несъгласни съ историята. Боландиститѣ намѣриха единъ старъ часословъ ржкописенъ отъ Оломуцката епископия въ Моравия, и тамъ се казва въ началото на едно поминално четиво, че блажени Кирилъ билъ родомъ гръкъ. Сведочи се за единъ часословъ, стъкменъ за полско духовенство, че има за помена на Кирила и Методия четива, дето славенскитѣ апостоли се казватъ синове на нѣкой си цариграждaнинъ Константинъ философъ, родомъ солунянинъ (Cyrillus et Methodius fratres Constantini thessalonicensis cognomento philosophi civis Constantinopolitani erant filii). Нови поминални четива уведе отъ 1853. г. Кръчката епископия (срѣдище островъ Кръкъ, италиянски Veglia); пѣснята на утреня започва: на превъзвишени Методия, князъ на българитѣ (summi Methodii, Bulgarorum principis. Вж. Berčić, стр. 19—20).

IV. Образи

Живописъ и ваянье.—Успоредно съ величанието въ служби на Кирила и Методия отъ църквата на православни и католишки славени се явява и величание на сжщитѣ въ образи. Православната църква, по свое схващане, остая само при живописа, а

римокатолишката църква си служи и съ ваянье. Ваяни образи или статуи на Кирила и Методия се срѣщатъ у чехо-моравци и словенци, въ църкви, въ параклиси и по стъгди, и са найвече отъ време на тѣхното народностно възраждане (XVIII—XIX. в.) Основателятъ на чещкия Народни музей въ Прага, графъ Ф. Коловратъ († 1861.), постави тамъ (1847) въ Тинския храмъ паметникъ на Кирила и Методия отъ карарска мраморна цѣловарка, работа на ваятеля Е. Максъ (вж. Е. П. Новиковъ, Православіе у чеховъ во Чтенія въ И. О. истор. и древност. росс., Москва 1848. кн. 9. отд. V. зб. стр. 95—96).

Образи отъ западни страни.—Отъ известнитѣ досега живописни образи на Кирила и Методия са найстари ония, който бидоха открити изъ съсипнитѣ на базиликата на Светого Климента въ Римъ. Тая църква, посветена на папа Климентъ I. (Римски), е била въздигната върху мѣстото на родителския му домъ, а въ 1084. г. опожарена отъ нормани налетници. Не дълго подиръ това биде при папа Пасхали II.(1099—1118) построена сегашната, нова църква Св. Климентъ въ улицата Св. Иванъ Латерански. Съ подкрепа отъ оломуцкия архиепископъ Фюрстенбергъ се предприеха отъ 1859. г. подъ ржководството на археолога Giov. Batt. de Rossi разкопки за откриване на старата подземна базилика, дето е билъ погребанъ Кирилъ Солунски, отдѣсно на олтаря. Разкопкитѣ откриха четири стенни фрескови образа, за които се мисли да са — 1. Обетни образъ на Кирила и Методия: два монаха облечени гръцки, колѣничещи въ молитва предъ Спасителя, а той ги благославя; отдѣсно са архангелъ Гавриилъ и Климентъ (папа), а отлѣво арахангелъ Михаилъ и апостолъ Андрей. Картината може да изобразява или събитието отъ 862 г., когато братятa поеха желанието на моравското пратенство, или пъкъ събитието отъ 865 г., когато Константинъ и Методи бѣха ходили въ Римъ на папска покана, носейки со себе и мощи Киимeнтови; ще да е била писана скоро подиръ Кириловата смърть, възъ стената до гроба му (вж. ЖК гл. XVIII; св. I. стр. 67). —

2. Императоръ Михаилъ праща Кирила и Методия въ Моравия; така се тълкува „обетниятъ“ образъ на князъ, който седи на престолъ и сочи съ ржка нѣгде надалечъ; предъ него колѣничи светецъ Кирилъ съ нимбъ около глава, и още нѣколко лица, не личи какви. — 3. Св. Методи кръща славенинъ съ потапяне; това е образъ на светитель съ грьцки епископски омофоръ, метнатъ презъ дѣсна ржка, на глава съ монашка тонсура и съ кржгло подстрижена брада, слага ржка възъ младъ човѣкъ до поясъ въ рѣка. — 4. Преносъ на мощи — мисли се, да са свети Климентови — изъ Ватиканъ въ църквата, посветена Клименту. — 5. Надъ входнитѣ врата на новата църква Св. Климентъ са изписани двамата солунци въ облѣкло на епископи отъ източно изповѣдание и съ грьцки жезлове. Безъ съмнение тия подирнитѣ са отъ време подиръ съграждането на нови Свети Климентъ, па негли и следъ канонизуването (1380. г,) на братята апостоли отъ римската църква. А първитѣ четири образа ще да са отъ преди половината на XI. вѣкъ. Тѣхното тълкуване обаче не е во всичко крепко, та стои подъ съмнение изцѣло и връзката на тия образи съ Кирила и Методия (вжк. F. Pastrnek въ Časopis Společnosti přátel starožitností českých, IV. 1896. бр. 1.). Вече презъ нови, „възрожденски“ времена се явяватъ у западни славени католици църковни живописи на славенскитѣ просвѣтители, както напр. отъ Янъ Матейко во Велеградската църква въ Моравия („Полско-български прегледъ“ 1921. бр. 13. отъ 1. юни, стр. 97.). Вжк. F. Přikryl, Denkmale der heil. Konstantin (Cyrill) и Method in Europa, Wien 1920.

Забележка. — Моравското поприще на Методиевата дейность е било пóвече пригодно, да запази отъ старо време, или да произведе въ ново време и други веществени помени и спомени за позванитѣ отъ князя Ростислава въ Моравия славенски вѣроучители. Село Велеградъ въ ю.-и. Моравия се смѣта отъ предание, исторично неподтвърдено, за нѣкогашно седалище Ростиславово и Светопълково, а споредъ това и за мѣсто на апостолска дейность отъ Кирила и Методия. Архиепископитѣ на Моравия, които тронуватъ въ северния главни

градъ Оломуцъ, отъ време на чешкото възраждане грижливо потикватъ дирения и изучвания въ страната и дотъкмяватъ всичко, що има относба до двамата солунци. На такива предмети служатъ нѣколко „Sborník Velehradský", като се почне отъ 1880. г. Къмъ величавата църква Велеградска се движатъ всѣка година за празника на Кирила и Методия, 5. юли, потоци поклонници. Между чехо-моравското население сѫществуватъ предания, които сочатъ: тукъ хижа, дето били ужъ нощували нѣкогаси „моравскитѣ" проповѣдници (въ Мезиржичье); тамъ камень, на който били стояли за проповѣдь и осталалъ отъ това белегъ (въ Угрице); а на много мѣста кладенци, при които били кръщавали людие моравци. Вѣрва се дори и за мощи Кирилови (часть отъ рѫка) въ храма Св. Витъ въ Прага. Въ Чешко и въ Моравско са намѣрени доста каменни кръстове отъ източенъ типъ, наричани „кирило-методиевски": къмъ нѣкои отъ тѣхъ сѫщо се дружатъ едни или други прикази съ имена на Кирила и Методия. Вж. у Огиенко II. стр. 335—340: „Пам'ятки кирило-мефодіївської старовини"; И. С. Пальмовъ, Памятники кирилло-меѳодіевской старины въ Чехіи и Моравіи въ „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію" за почить на В. Ламански, Спб. 1883, стр. 41—56; отъ сѫщия: Кирилло-меѳодіевскія преданія у юго-западныхъ славянъ латинскаго обряда въ „Христіанское чтеніе" 1885, кн. 5.—6.; редица приноси за това въ „Sborník Velehradský" I. 1880, III. 1883, IV. 1884.

Образи въ източни страни — Рѣдко са изобщо въ старината отдѣлни образи на Кирила и на Методия въ източни землища, отъ дето са сами произлѣзли, дето е пребило дѣлото имъ и поменътъ до днесъ. О. Бодянски предава, въ „Изображенія славянскихъ первоучителей и просветителей святыхъ Кирилла и Меѳодія на иконѣ Николая Скоропомощника въ Аѳонскомъ Дохіарскомъ монастырѣ", 1868. г. 8^{0}. 7 стр. + 1 образъ (изъ „Чтенія въ Имп. Общ. ист. и древност. рос., кн. IV), съобщение за отдѣлни образи на Кирила и Методия, наредени между други светци въ малки крѫжила по 6 въ 2 стълбеца, бочни на св. Никола. Той смѣта да е иконата съ образитѣ не ранна отъ XII. в. и отъ живописецъ сърбинъ, като припомня, че въ XIV. в. манастирътъ е билъ подъ сръбско влияние. I. Berčić говори въ книгата си Dvie službe, стр. 4. за образъ Кириловъ заедно съ образа на св. Авксентия подъ 14. февруари върху „Капониеви дъс-

чици", изписани вѣроятно на Света Гора още въ XIII. в.: дъсчицитѣ „гръцко-московски" билъ подарилъ Петъръ Велики на нѣкой си гръкъ, а тоя ги продалъ на маркиза Капони въ Римъ (J. S. Asemanii Kalendaria ecclesiae universae etc., Римъ 1750., т. I. стр. 5 и нт.). Кириловъ образъ, какъвто се сочеше въ старата църква при с. Беренде, Царибродско, под означение Стн Кириль философ, се оказва да е на светого Кирила Александрийски, не по́новъ отъ XV. вѣкъ, Означението все пакъ сведочи за българско кирило-методиевско предание. Въ костницата на Рилския манастиръ са изобразени солунецътъ Кирилъ и Иванъ Рилски; а въ олтаря на старата църква Св. Никола въ Елена са изписани „Методий Моравски" съ „Климентъ Охридски" отдѣсно му. Истински образи на двамата братя солунци имаме въ църквата на с. Старо-Нагоричино, Кумановско. Съвсемъ нова е, отъ 1832. г., иконата на светитѣ солунци въ Преображенския манастиръ при Търново. Повече са разпостранени въ наши църкви и манастири образи на Свети Седмочисленици, срѣди които предимно личатъ Кирилъ и Методи. Ала тукъ пъкъ челното мѣсто обикновено има св. Климентъ, а Кирилъ и Методи стоятъ отъ двѣтѣ му страни. Таково резположение на тритѣ речени лица въ тия образи крие идея за мѣстно величие на Климента Охридски и за художесвена симетрия съ троица въ центъра на седморицата. Да се изобразяватъ Кирилъ и Методи тъй обичайно въ лика на свети Седмочисленици ще да има връзка съ наредбата на Синодика Бориловъ отъ 1211., дето за пръвъ пѫть четеме съборно постановено славословие на светитѣ братя съ тѣхнитѣ ученици, всички „просвѣтители български". Нѣмаме такива изображения отъ преди XIV. вѣкъ. Вж. Й. Ивановъ, Старински църкви въ югозападна България въ „Извѣстия на Българското Археологическо дружество" III. 1913. стр. 54—55.; Д. Уста-Генчовъ, Св. Климентъ и Св. Седмочисленици въ домашната ни иконография, въ „Македонски Прегледъ". III, 1927., кн. 1. стр. 75—105.

Книжевни добавки къмъ уводнитѣ бѣлежки.

Обширна е книжнината за Кирила и Методия относно до всички предмети и въпроси, свързани съ тѣхнитѣ имена и дѣйность. Вижъ у Čeněk Zíbrt, Bibliografie české historie. díl II. 1902. стр. 885—928, и добавки, стр. 1194; огромното вещество е подѣлено на книжнина, извори (легенди, писма), списове за К. и М. изцѣло (до края на XVIII. в., после по времена отъ XIX. в.), списове за отдѣлни предмети, и тукъ между друго кръстове, църкви и образи кирилометодиевски. Българската Академия на Науκитѣ печата сега голѣмъ трудъ отъ Г. Ильинский, Опыт Кирило-Методиевской систематической библиографии. Тукъ подолу соча само понови работи за предмети, включени въ уводнитѣ бележки.

И. Огиенко, въ „Констянтин і Мефодій" II стр. 190—198: Канонизація Кирила й Мефодія. — А. Н. Петровъ. Чествование свв. славянскихъ апостоловъ Кирилла и Меѳодія въ древне-русской церкви (по служебнымъ минеямъ и месяцесловамъ, до 1682. года), въ „Христіянское чтеніе" 1893. май—юни, 526—547. — Al. Hlavinka, Kterak slavili koncem 17. století naši předkové svátek sv. věrozvěstův, въ „Sborník Velehradský" Прага год. III. 1883. 284—293.— Ivan Knigojubec, O počátcích úcty ss. Cyrilla a Methoděje na západě въ „Sborník Velehredský", Brno, I. 1880. стр. 163—181. — J. Polkowski, Cześć śś. Cyryla i Metodego w Polsce wedlug ksiąg liturgicznych i legend od końca XIII. w., Kraków 1865. 64. стр. — J. Wilpert, Le pitture della Basilica primitiva di San Clemente con cinque tavole in fotografia, Roma 1906. и В. Филиповъ, Стѣнопиеитѣ за св. Кирилъ и Методи въ базиликата Св. Климентъ въ Римъ, въ „Духовна култура" кн. 32—33. 1907. стр. 65—86. — Енциклика отъ папа Лъвъ XIII. „Grande munus", издадена на 30. септември 1880., тъкмо въ хилядогодишницата отъ писмото на папа Иоанъ VIII. (30. IX. 880.), който съ него разрешава да се служи по славенски. — Противъ униятския духъ на тая енциклика: Никодим Милаш (вж. стр. 16.); А. Платоновъ, „Антиенциклика или братское слово православнаго славянина къ славянамъ католикамъ", Харьковъ. 1882, български преводъ отъ П. Драгановъ, съ предговоръ отъ Софийския митрополитъ Мелетий, София 1884. XXIX+119 стр. — У католишки славени Кирилъ и Методи са предметъ и на творения драматични и музични: вж. J. Máchal, Divadelní hra o sv. Cyrillovi a Methodějovi ze XVII. stol. въ Časopis pro moderní filologii III. 1913. стр. 310—313; D-r Божидар Широла, Oratorium a capella, съ либрето отъ d-r Велимир Дежелић, вж. Летопис Матице Српске, Нови Сад, кн. 314. 1927. стр. 476—479.

Б

Исторични свидетелства за Кирила и Методия

I. Исторични прикази или деяния. — Тия свидетелства изобщо не представятъ творения за набоженъ поменъ църковенъ, при все че инакъ и въ тѣхъ владѣе това чувство отъ набожность. А то прави, да не се варди граница между исторична истина и благочестиво въображение или вѣрване. Така се добива видъ исторично творение отъ поетически родъ. Въ историчнитѣ прикази имаме смѣсена история съ легенда (вж. свез. I. стр. 25—26). Легендарно наделява надъ исторично, спроти колкото историчниятъ приказъ се отдалечава отъ времето на Кирила и Методия. По такъвъ пѫть приказътъ достига до затъмнения на събития, до размѣна на имена и на мѣста, дори до изопачения на дѣла и на положения.

Легенди славенски, гръцки и латински. — Прието е, тия исторични прикази да се наричатъ напросто легенди. На чело имъ се поставятъ нареченитѣ „Панонски“ = моравско-български легенди, инакъ „Пространни жития“: едно Кирилово (ЖК), друго Методиево (ЖМ), възникнали недълго подиръ смъртитѣ на лицата, за които приказватъ, и писани по речь славенска. Възникналитѣ покъсно легенди, писани по славенски, по гръцки и по латински, обикновено се насланятъ по́вече или по́малко възъ Моравско-българскитѣ; а щото изнасятъ въ себе и отъ себе ново, то е изъ извори, които е мѫчно да опредѣляме всѣкога, дали са били писмени или словесни, дали отъ паметь или отъ чувство. Ала случва се, нѣкое легендарно на гледъ зърно въ тѣхъ да съдържа по́вече исторична истина, нежели друго нѣкое трезво съобщение.

Славенскитѣ и гръцкитѣ легенди стоятъ като източни спрѣмо латинскитѣ като западни. Всички тѣ издаватъ въ съчинението си гледища на източно православие спрѣмо западно католичество, като смѣс-

тятъ тежището отъ славата на Кирила и на Методия между югоизточнитѣ славени, нарочито между българскитѣ, или между западнитѣ, нарочито между моравскитѣ. Въ западнитѣ легенди се наблюдава изобщо по́високо книжевно умѣние при богатъ разказъ.

Забележка. — Поетичниятъ моментъ на легендитѣ за Кирила и Методия отъ старо време прави да се сближаватъ съ тѣхъ поетични творения за сжщитѣ дѣйци отъ по́нови времена. Отъ таково негли гледище П. А. Лавровъ притуря въ книгата си „Кирило та Методій“, 1928, творения отъ славенски поети наравно съ текстове изъ моравско-българскитѣ легенди. Обаче въ тия поетични творения ние не можеме да дириме свидетелства за живота и дейностьта на Кирила и Методия тъй, като ги дириме во всѣки старъ паметникъ, посветенъ тѣмъ. Нововремскитѣ стихотворения са паметници културни, ала не и исторични.

II. Исторични свидетелства. — Това са паметници, представящи въ кратъкъ или въ просторни видъ податки за лица, както действуватъ, или за събития, както ставатъ, срѣди известни общества, въ опредѣлени времена и мѣста, възъ почва на единъ историченъ животъ; това са свидетелства на оная истина, каквато се знае въ условия на една общественость; това са лични записи, или служебни документи. По такива свидетелства обикновено се провѣряватъ податки на приказитѣ; затуй се ценятъ отъ тѣхъ по́високо, като по́вече достовѣрни.

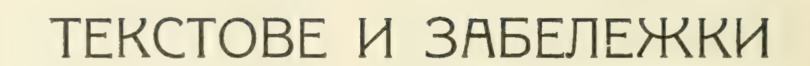
Както взимаме за паметници легендарни особни книжевни творения, — особни по предметъ и по сключено съдържание, а не единични вести, нѣкакъ пжтемъ включени въ други особни творения, — така има да постжпяме и относно до особни паметници отъ видъ на исторични свидетелства. Единичнитѣ исторични вести, както и набожнитѣ помени за Кирила и Методия въ разни други книжевни извори, пада се да бждатъ предоставени на подробното и дълбоко исторично дирене; въ нашето издание тукъ тѣ биха прекрачили неговото кржжило. За тѣхъ не е теглилъ граница въ „Материалы“ П. А. Лавровъ.

Особни исторични свидетелства за Ки-

рила и Методия въ смисълъ на реченото пóгоре и извънъ легендитѣ за тѣхъ комай нѣма по славенска рачь. Щото имаме важно славенско, то е дадено въ списове за други предмети у найстаритѣ български книжевници пресвитеръ Константинъ (Преславски), Иоанъ Екзархъ, Черноризецъ Храбъръ отъ IX. — X в.; въ руския лѣтописъ Несторовъ отъ XI. в. и въ покъснитѣ руски хронографи. Въ XV. в. нашъ Константинъ Костенечки знае за Кирила и Методия толкозъ малко и слабо, че въ съчинението си за азбукето едвамъ споменува Кирила философъ, па дума, че тоя извършилъ превода на свещенитѣ книги отъ грьцки съ помощь на разни славенски сътрудници, като стъкмилъ и езика на книгитѣ отъ разни езици славенски, а главно отъ руски езикъ. Нѣма особни исторични свидетелства за нашитѣ солунци нито по грьцка речь. Срѣщу това са знайни и открити ценни свидетелства по латинска речь, дори и по немска. Между тѣхъ държатъ предно мѣсто не малко на брой папски писма; то са тъкмо официялни документи, дето се борави съ податки, които трѣба да почиватъ върху нѣщо дѣйствително, за да служатъ доводно на опредѣлена политика на папския дворъ спрѣмо дѣлото на Кирила и Методия въ области на римската цьрква.

Книжнина за историчнитѣ свидетелства. — О. Бодянскій, О времени происхожденія славянскихъ письменъ, Москва 1855; — J. A. Ginzel, Geschichte der Slavenapostel Cyrill und Method und der slavischen Liturgie, Leitmeritz, 1857. — Franjo Rački, Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda, slovjenskih apoštolov, Zagreb 1857. — H. Jireček, Chronologické sestavení zpráv o sv. Cyrillu a Methoději, въ „Světozor“, Виена 1857. — Кирилло-Мееодіевскій сборникъ, Москва 1865. — В. А. Бильбасовъ, Кириллъ и Мееодій, ч. I.: К. и М. по документальнымъ источникамъ, критика документовъ. Римскіе папы и славянскіе первоучители, Спб. 1868; ч. II: К, и М. по западнымъ легендамъ, Спб. 1871. — А. Вороновъ, Кириллъ и Мееодій, Главнѣйшіе источники для исторіи К. и М., Киевъ 1877. — P. Ewald, Die Papstbriefe der britischen Sammlung, Hannover 1880. изъ „Neues Archiv für aelteste Geschichte“ V. 1878. — Fr. Miklosich i Fr. Rački, Novo nadjeni spomenici iz IX. и XI. vieka za panonsko-moravsku, bugar-

sku i hrvatsku povjest, въ „Starine“ Jugoslav. Akademije, Загребъ 1880. XII. стр. 206—223. — J. Martinov, Saint Methode, apôtre des Slaves, et les lettres des Souverains Pontifes, conservées au British Museum, въ „Revue des questions historiqes“, Парижъ, XXXVIII. 1880. стр. 369—397.— F. Snopek, List Hadriana II. v. pannonské legendě a bulla Jana VIII. Industriae tuae, въ „Sborník Velehradsky“ VI, 1. Оломуцъ 1896.— K. L. Goetz, Geschichte der Slavenapostel Konstantin (Kyrillus) und Methodius, Гота 1897. — F. Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda s rozborem a otiskem hlavních pramenů, Прага 1902. — Іван Франко, Свв. Климент в Корсуні, Лъвовъ 1906. — Н. В. Ястребовъ, Сборникъ источниковъ для исторіи, жизни и дѣятельности Кирилла и Меѳодія, апостоловъ славянскихъ, Спб. 1911. — П. А. Лавров, Материалы по истории возникновения древнейшей словянской письменности, Ленинград 1930.

ТЕКСТОВЕ И ЗАБЕЛЕЖКИ

СЛАВЕНСКИ ТЕКСТОВЕ

А

ПАМЕТНИЦИ

ОТЪ НАБОЖЕНЪ ПОМЕНЪ

ПИСАНИ ВЪ ПРЕДѢЛИ
БЪЛГАСКИ И ДРУГИ СЛАВЕНСКИ

1.

ПРОЛОЖНИ ЖИТИЯ

1. ЖИТИЕ КИРИЛОВО (Синодско)
2. ЖИТИЕ МЕТОДИЕВО (Успенско)
3. ЖИТИЕ НА КИРИЛА и МЕТОДИЯ (Бѣлгардско)

I

Проложни жития.

Проложнитѣ жития на Кирила и Методия, подобно на похвалнитѣ тѣмъ слова, биватъ съставени по отдѣлно за всѣкого отъ двоицата учители, или пъкъ за двоицата заедно. Нѣкое отъ тия жития бива означено като „похвала", подъ която дума ние разбираме „похвално слово", инакъ наричано „кратко житие". Въ такъвъ случай разликата между „проложно житие" и „похвално слово" или „кратко житие" е съвсемъ външна, случайна. Нѣкога проложното житие не се отличава по нищо сѫществено отъ историчния приказъ или отъ легендата (напр. „Успение Кирилово").

Съдържанието на едно проложно житие, надписано за едного или за двамата солунци, не всѣкога отговаря на наслова, като се говори нѣкога подъ насловъ за Кирила и Методия само за първия или за втория, или пъкъ обратно подъ насловъ за едина подвижникъ се засѣгатъ нѣща и за другия: толкова дейностьта на едина братъ се подкрѣпя въ течението си и не може въ мислитѣ на потомството да се отлѫчи отъ дейностьта на другия братъ. Обикновено съдържанието на тия жития сочи къмъ нареченитѣ „Пространни жития" на Кирила и Методия или „Панонски" (моравско-български) легенди, издадени въ I. свезка, дето са издадени и найважнитѣ „Похвални слова" тѣмъ; обаче въ това съдържание на дълга редица проложни жития се мѣркатъ отклонения, каквито нарочита цель или лично знание на автора са му налагали, па се вѣсткатъ и особити податки, въ които личатъ отражения както отъ набожно предание, така и смѣша на спомени за едноименни светии и за мѣста на тѣхни отношения. Поради това стойностьта на тия жития има да се опредѣля чувствително възъ почва на поетичния приказъ. За пояснение нека се сравнятъ напр. текстоветѣ на проложното житие тукъ, стр. 34—35, и на онова, обнародувано у Й. Ивановъ, „Български старини отъ Македония", София 1931. стр. 283--288. Обширно за проложнитѣ жития О. Бодянскiй, „О времени происхожденiя славянскихъ письменъ", Москва 1857. стр. 65—79, XXXVII—LI; вж. А. Вороновъ, Кириллъ и Меѳодiй и пр. 1877. стр. 203—207.

1

Житие Кирилово.

Февралѧ дї. Въ тъжь дьнь памѧть преподобнаго отца нашєго Кюрила философа и ѹчителѧ словѣньска.

I. Въ Селѹньстѣмь градѣ[1] бѣ ѥтеръ добророденъ[2] мѹжь именемь Левъ, саном же сотникъ, от негоже роди сѧ блаженыи Кирилъ*. Єгда же бысть з҃ лѣтъ отрочище[3], видѣ во снѣ, ꙗко нѣкы воѥвода събра всѧ дѣвица[4] и повелѣ Кюрилови[5] от всѣхъ избрати собѣ ѥдинѹ. Онъ же избравъ ѥдинѹ собѣ именемъ Софью[6] и въставъ от сна, сказа си отцю и матери. И глаголаста ѥмѹ родителѧ ѥго: храни чадо, ѥже видѣ; воѥвода бо ангелъ ѥсть божии, а дѣвица мѹдрость ѥсть божиꙗ[7], но да ти боудеть чадо сестра[8]**.

II. Мѹдро[1] же бѣ отроча зѣло. И поꙗша и в полатѹ цесаревѹ и преданъ бысть цесаремь логофетѹ философѹ*. И къ три[2] мѣсѧци наоучи сѧ всеи хытрости и мѹдрости, и четырми ꙗзыки философии[3] наоучив сѧ: и ѥлиньскы, и римьскы, сѹрьски, жидовьски[4]. И бысть любимь цесаремь. И не изволи чьсти цесаревы[5], но паче божїю възлюби; и отшедъ на Оѹзкоѥ море, бысть минхъ**.

III. Ревность же имѣꙗ свѧтого Павла[1], тщаше сѧ за Христа пострадати. И посланъ бысть цѣсаремъ въ срацины въстѧзати сѧ о вѣрѣ. И обличи ѥресь Махметовѹ нечьстиваго*. И всѧ волхвы ересьскыꙗ[2] оукоривъ[3], и възвратив сѧ съ великою чьстью. И пакы отиде на сѣверьскѹю[4] странѹ къ Козары, и оучаше вѣровати къ Христа. И створише свѣтъ жидове, хотѣша и оубити, но не дасть ѥго игѣмонъ: дондеже оуприте ѥго, рече, не имате власти погѹбити ѥго**. И събраша сѧ мнози жидовьстии хитреци съ агарѧны на нь. Кюрилъ же ѥдинъ вшедъ[5], побѣди всѧ: агарѧны бо ꙗко бѣсовьскыꙗ слѹгы обличивъ оукори[6], жиды же ꙗко божии[7] престѹпникы[8] посрами. И ови от нихъ крьстиша сѧ, дроузии же изгнани безъ[9] имѣньꙗ***.

IV. По семь иде в Моравү, и многи наоүчи вѣровати Христови*. И Замбрига** иеретика молитвою оүмори, иже наоүсти[1] оүбити[2] свѧтого. По семь иде к болгары***, проповѣдаıа Христа. Тако же и въ словѣны прошедъ[3], всѧ грады наоүчи Христовѣи вѣрѣ, и по Дүнаю. И створиша и иепископа к Канаонѣ † градѣ, и молиша и да наоүчить ıа своимъ ıазыкомъ книгамъ. Он же постив сѧ м̃. дни к богү молѧ сѧ, и написа имъ л̃. словъ и й ††. И наоүчи ıа тако словѣньскымъ ıазыкомъ книгамъ, и сего ради словѣньскыи оүчитель нарече сѧ[4].

V. И тако поживъ и чюдеса створь[1], в старости добрѣ къ Господү отиде. И погребенъ бысть въ Канаонѣ градѣ[2].

Забележки.

Това житие стои въ ркп. Прологъ отъ XIV в. на московската Синодска библиотека, отъ дето го е взелъ. П. А. Лавровъ. Тукъ е даденъ текстътъ, печатанъ у Лаврова (= Л) въ Материалы и пр. 1930. стр. 101—102, и показани разлики между него и печатания въ Prameny dějin českých (= Pr.) сводно текстъ, I. 1873. стр. 71—73. У Лаврова са дадени разлики спроти други текстове въ нѣколко Пролога; отъ тѣхъ са приведени тукъ нѣкои по̀важни. Самиятъ текстъ е подѣленъ на ставки заради прегледность и лесно сравнение съ житията и похвалитѣ отъ I. свезка.

Писачътъ на текста е руски (малоруски) славенинъ: пише **собѣ** вм. **себѣ**; старобългарскитѣ форми за минали свършени времена често предава, по недоумение, съ форми за причастия минали дѣйствителни (дѣепричастия): **избракъ** вмѣсто **избра** и подобни; съкратява предлога **къ** като наставка: **кшедъ** вмѣсто **въшедъ**.

Къмъ ставка I.

[1] **В селѹньстеи странѣ** Л[1]

[2] **преподобнъ** въ Прологъ отъ 1432. въ Петроград. публич. библиотека; другаде: **добродѣтэленъ**; **добронравенъ** Л[2].

[3] другаде: **отрочищь** Л[8].

[4] **дѣвицы своѧ** въ печат. Прологъ.

[5] **Кирилоү** Pr.

[6] другаде всъде **Софию**.

[7] другаде **чиста, чистаıа** Л[7].

[8] **страхъ** въ Прол. 1432.

* ЖК II.

** ЖК III. (първа половина).

Къмъ ставка II.

[1] **моүдръ** Pr. и другаде Л[8].

[2] **четыре** въ печ. Прол.

[3] би трѣбало да бѫде (**фи** **лософии**), вж. заб. 4.

[4] другаде **всеи мүдрости елиньскои, римьскои, сѵрьскои**

и жидовьскои Л[9]. Би трѣбало да стои правиленъ текстъ: всеи хытрости и моудрости (философии), и четырми ıазыки наоучив сѫ: и єлиньскы и пр.

[5] и не изволи же ч. ц. Рг., низложи честь церкви Л[10].

* ЖК III. (край).

** ЖК IV.

Къмъ ставка III.

[1] другаде апостола Павла

[2] еретическиѩ въ печ. Прол.

[3] отгнавъ и оукоривъ Л[13].

[4] к сурскую Л[14].

[5] кишьдъ Рг. завѣрно вмѣсто въшьдъ.

[6] оукоривъ обличи Рг.

[7] божиѩ Рг.

[8] другаде отступники.

[9] другаде от.

* ЖК VI.

** ЖК VIII—X.

*** ЖК XI.

Къмъ ставка IV.

[1] бѣ наоустилъ Рг.; другаде наоучи; наоустилъ бѧше на стго Л[18].

[2] другаде въ немъ бити Л[18].

[3] другаде пришедъ, прешедъ, приде Л[19].

[4] нареченъ въ Рг., ала го нѣма въ ркп.

* ЖК XV. Нататъкъ текстътъ показва, какъ черпе не изъ моравско-българското ЖК, но изъ другъ изворъ, въ който навѣрно са намѣсени и устни предания или лични домисли.

** Замбꙑıа въ Прол. 1432, Замріа въ печ. Прол. Отнася се до еретикъ, вѣроятно по лѣтописа Хамартоловъ, дето се казва, че папа Силвестъръ се препиралъ съ еврейския ученъ Замбри. Григоровичъ не улучва съ предположението зѫбрь. Подобие има въ Библията, Числа 25. 7—14.

*** Българи и мизи се споменуватъ и въ редица други извори, вж. Pram. I. 72, заб. Писачътъ прави сѣкашъ народска разлика между болгары и словѣны.

† Бодянски. О времени происхожд. слав. письменъ 1855. стр. 66. иска да вижда въ Канаонъ Катаонъ — Катанъ = Костенецъ въ Македония (сир. Кюстендилъ), или въ Търновско (сир. въ Ихтиманско), та отъ тамъ да догажда смѣша на Кирила Солунски съ Константина Костенечки (вж. по́долу къмъ ставка V. заб. *).

†† Въ „Успение Кирилово" по единъ изводъ лв, а по другъ ле.

Къмъ ставка V.

[1] другаде створивъ; или поживе и ч. створи.

[2] другаде Канонѣ.

* А още другаде се чете въ Катонѣ, та дава предположение за града Катана въ Сицилия, дето е умрѣлъ и билъ погребенъ презъ IX. вѣкъ въ санъ епископъ единъ Кирилъ, който въ 866. г. участ-

вува като ученъ (философъ) въ нарочитото пратенство отъ Византия до руситѣ, за да бждатъ поучавани и кръщавани во Христа. Съ тоя Кирилъ действува и другарь неговъ Атанаси. Гръцкото известие за това пратенство казва, че тия двоица многоучени мжже съставили за руситѣ азбуке отъ 35 писмена (вж. у Й. Ивановъ, Сѣвер. Македония 1906. 68—69). Близу е до ума, какъ може въ предание да се припише на Кирила Катански, проповѣдвалъ въ южноруски край, дѣло на Кирила Солунски за изнамиране на славенско азбуке, а на Кирила Солунски да се отдаде смърть и погребение, станали съ Кирила Катански. Преданието може да намѣсва тукъ и Кирила Кападокийски. Тия трима Кириловци догажда отъ паметницитѣ и различава Порфирий Успенски, Исторія Аѳона? Още се четатъ въ паметници форми **Кананъ**, **Канонъ**, дори **Каинъ** и **Океанъ** (вж. А. Вороновъ, Кир. и Мет., главн. источн. стр. 149. заб. 3). По форма **Канонъ** Лавровъ, Материалы и пр. стр. 127, ни упжтва към преблизка до нея форма **Панонъ**, за да подириме отъ тукъ потеклото на всички останали. Наистина, ако въ нѣкой ржкописъ буква **П** отъ **Панонъ** не бжде била писана ясно, та да произведе к, нататъкъ е вече лесно да се разбере, какъ отъ **Панонъ**, сгрѣшено **Канонъ**, могатъ по домисълъ да произлѣзатъ **Каналонъ**, **Каталонъ** и пр. (вж. и на стр. 40. къмъ ставка IV. забележка **).

2

Житие Методиево

Маіа аі[1]. Въ тъжь дьнь[2] памѧть прѣподобнаго отца нашего Мефедиꙗ[3], ꙗпископа Моравьскаго[4].

I. Прѣподобныи отець нашь Мефедии бѣ от града Селоуньскаго, от сановитоу и богатоу родителю рожии сѧ, отца Льва и матери Маріи[1]. Бѣ же изъ оуности оуноша мѫдръ бесѣдою[2], крѣпокь тѣломь. Тѣмь[3] и знаѥмь бѣ цареви: имѣꙗше ѥго царь всегда предъ собою*.

II. І-Ѥгда же бысть ві лѣть[1] постави ѥго кнѧземь въ Словѣнѣхъ[2]. И пребывъ тамо і лѣтъ, извыче ꙗзыкь словеньскыи[3]. И помысливь скороминоущеѥ[4] житиѥ вѣка сего и долгоѥ грѣшныхь моученииѥ, и оумили сѧ[5] въ страхь божии, положивъ санъ кнѧжениꙗ предь царемь, и шедь на Алумьбескоую[6] горѫ, и[7] бысть мнихъ*.

III. Нѣкогда же посла царь брата ѥго Кюрила[1] въ Козары, да преприть жиды и иженеть[2] ꙗ от землѧ ихъ. Бѧхоу[3] бо оуже Козарии[4] приꙗли жидовьскѫю вѣроу. Коурилъ же оумоли брата своѥго Мефедиꙗ, ити съ собою, ѧко оумѣꙗше ꙗзыкь словѣнесьскь[5]. Обидоша[6] же всю страноу тѫ, и силою Христовою всѧ людїи оуверnamista[7] и жиды прогнаста*. Просѧхоу же словени кръщениꙗ, а Козарии оучителѧ, а Моравлѧне ѥпископа, а болгарѣ оучителѧ же[8] и наставника**.

IV. Възвративишю сѧ Мефедию въ Костѧнтинь градь*, патриархь же свѧти[2] ѥго ѥпископа[3], посла[4] къ Моравоу въ градь Каонъ[5]**. И тоу многа створи[6] чюдеса. Замбри[7] же нѣкто[8] родомь Козаринъ, а вѣрою ѥретикъ, нача[9] протикити сѧ Мефедию, хоулѧ Христовоу вѣроу. И повелѣ кнѧзь Моравьскыи быти сборoу. И собра сѧ[10] съ Замбриѥмь ,к҃ моужь, Мефедии же ѥдинь приде посредѣ ихъ. Ꙗко ополчиша сѧ[11] хоулами на свѧтоую[12] Христовоу вѣроу. Мефедии же, ꙗко изѧщенъ борецъ пророчьс-

кыми и апостольскыми словесы, яко славенъ воинъ на обѣ роуцѣ стрѣлямя, на жиды же[13] и на еретикы, никакоже[14] не погрѣшаше[15]***. И яко препрѣни быша отъ Мефедия, створи ся чюдо велико: Замьбрии оубо[16] расѣде ся, а Еедиславаⱡ пожре земля, и въ прочихъ же[17] възгорѣ[18] огнь; и тако разбѣгоша ся. Ради же быша християне[19] и нарекоша и оуста Христока[20].

V. Пожик же[1] въ старости добрѣ, и[2] престави ся къ Богоу.

Забележки.

Това житие стои въ ркп. Прологъ отъ 1405 г. на Успенския съборъ въ Москва. Отъ тамъ го печата П. А. Лавровъ (= Л) въ своитѣ Материалы и пр. 1930. стр. 102—103. Тукъ е препечатанъ сжщиятъ текстъ и сличенъ съ текста, печатанъ въ Prameny dějin českych (= Pr.) I. 1873. стр. 74—75. Придадени са и други разлики, изтъкнати у Лаврова. За леснота при огледъ е подѣленъ текстътъ на ставки. И нему писачътъ е руски славенинъ. Сводни текстъ по ржкописи отъ XV. и XVI. вѣкъ и по печатанъ прологъ отъ 1817. направи А. Востоковъ, а М. Погодинъ го издаде въ превода на съчинението отъ Й. Добровски „Кириллъ и Меѳодій, славянскіе первоучители“, Москва, 1825. стр. 103—107.

Къмъ наслова

[1] нѣма у Л. 11. май и въ 1. ркп. на Пан. лег.; инакъ 6. апр.

[2] въ той же день Pr.

[3] Мефодія Pr. и все така

[4] добавено оучителя Росъкаго.

Къмъ ставка I.

[1] рождейся Pr, па следува отца Лька и матери Марiи; така и другаде.

[3] нѣма Pr.

[2] Моудръ зѣло беседою книжною въ печат. М Прол.

* ЖМ II.

Къмъ ставка II.

[1] другаде к҃.

[2] княза славяномъ въ печ. Прол.

[3] словянскомоу языкоу другаде Л[5], а въ печ. Прол. още: и словеса азбоучная сложиста съ братомъ своимъ Кирiломъ

[4] другаде миноующее, миноукше

[5] другаде оумилик се приде или и приде Л[7].

[6] Олумпiйскоую Pr, другаде Олумпьскжя Л[10].

[7] нѣма и Pr

* ЖМ. III.; срв. израза и бысть мнихъ въ житието Кирилово тукъ, ставка II.

Къмъ ставка III.

[1] другаде **Кѵрила**
[2] **иждєнєть** Рг
[3] **бѫхоуть** Рг
[4] другаде **Козарє**
[5] другаде **словѣньскии**; тукъ писачътъ допуща съ името на езика явна несъобразность.
[6] **обидоста** Рг. и другаде.
[7] **оукрѣпиша и оукѣриша** въ печ. Прол.
[8] **болгарє и волоси** въ печ. Прол.; другаде пропуснато **оучитєлѧ жє и**

* ЖМ. IV.
** Житието напуща вече извора си, панонското житие Методиево, бърза съ веститѣ си, и минува възъ поприще на преданието.

Къмъ ставка IV.

[1] **возвратившоу жє** Рг.
[2] другаде **постави**
[3] другаде **єпископомь**
[4] **и возкрати и** Рг, другаде **и възврати сѧ.**
[5] другаде **Каинъ, Наинъ**
[6] другаде **створивъ**
[7] **Замбрии** Рг, вж. стр. 36. къмъ ставка IV. **
[8] другаде **нѣкто имєнємь**
[9] **начатъ** Рг
[10] другаде **жидокы, жидовь**
[11] другаде **ополчахоусѧ**; въ Рг **и ꙗко коополчишасѧ**, а то навежда на оправка: **и ꙗко волци ополчишасѧ**, срв. **ꙗко вльчьскы** ЖК VIII.
[12] другаде безъ **свѧтоую**
[13] нѣма **жє** Рг
[14] **и никакожє** Рг
[15] другаде **нє погрѣшаа**
[16] **жє** вм. **оубо** Рг.

* „Костянтинъ градъ", инакъ наричанъ и Нови Римъ, стои тукъ за стария Римъ; „патриархъ" стои за папа, а „градъ Каонъ" е вече оная Катана, дето проложното житие Кирилово погребува Кирила Солунски вмѣсто Кирила Катански. Текстътъ прекарва податкитѣ подъ източно православенъ знаменатель.

** Въ прологъ пергаменовъ отъ XIV. в., нѣкога на петроградската Духовна Академия, нѣма **въ градь Каонъ**. Лавровъ мисли подъ име **Каонъ** за **Паонъ**, вж. тукъ Пролож. житие Кирилово заб.* къмъ ставка V. стр. 36. Споредъ думата Каонъ или Катаонъ проложнитѣ жития на Кирила и на Методия ще да са писани късно нѣгде въ България. Една приписка въ края на руския хронографъ отъ XVII. в., отъ втора редакция, казва „мы же словенский и болгарский языкъ да глаголемъ святому отцу нашему и учителю Кириллу философу вечная памятъ". Вж. А. Н. Поповъ, Изборникъ славянскихъ и рускихъ сочинений и статей, внесенныхъ въ хронографы русской редакціи, Москва, 1869 г. стр. 138. подъ черта.

*** Срв. тукъ на стр. 34—35; ЖК III, и началото на IV.

[17] нѣма въ же Рг

[18] възгорѣ сѧ Рг и другаде

[19] христіане же ради быша и нарекоша Мефодіѧ Христова оуста въ печ. Прол.

[20] радость же бысть христиꙗномъ Рг

† Сѫдислава Рг. За тогова нищо не е речено пóрано; името прилича на чешко Zdislav, у руситѣ Судиславъ. Вороновъ, Кир. и Мет., глав. источ. стр. 206. забележка 1., предполага въ него нѣкаква грѣшка.

Къмъ ставка V.

[1] другаде поживъши

[2] нѣма и въ Рг; обаче съ това и се изтъкмява форма на мѣст. пад. опредѣленъ (членуванъ): въ старости добрѣи, престави сѧ...

3

Житие на Константина и Методия.

Мѣсѧца авгоуста .кє.

В тъждє дьнь памѧть вь свѧтыхь по истинѣ прѣподобною отьцоу нашєю и архиєпископоу Моравьскою, Костан'дина нарицаємаго Кирила философа и Методиꙗ брата єго, оучителѣ сѫща словѣньскомоу ѫзыкоу. И творить жє сѧ памѧть єю .ѕ.[1] априлѣ мѣсѧца, и вельми црькви празноуєть въ дьнь памѧти єю.

I. Сьи оубо блажен'ыи и преподобныи отьць нашь Методиє, архиєпископь выш'нѧѫ Моравы*, брать сѫщь прѣподобнаго Кирила философа, прьваго оучителѣ словѣньскыхь книгь, родомь сѫща Солѹнѣнина**.

II. Бѣ жє сьи Методиє сь своимь братомь вь Срацынѣхь и Козарѣхь оучѧ ꙗ симь[1] православнѣи вѣрѣ*. Прошєд'ша жє вьсѧ прѣждєречєныѫ землѧ[2], и вь Моравѣ наоучьшє[3] оученикы; и поємша ѫ[4] вь Римь идоста. Римлѣнє жє дѣло єю свѧто и апостольско нарєкшє[5], поставишѧ[6] прєзвитєрѧ[7] словѣнскыѫ оученикы**. Ꙗбиє жє починоу[8] блажєныи Кирилъ***.

III. Адриꙗнь жє папєжь Римьскы постави (и) архиєпископа, блажєнаго Методиꙗ, на столь Андроника апостола Панoньскыѫ области*. Идє жє оучѧ, многыѫ напасти и пакости прѣтрьпѣ[1] оть сьпрѫчєскыхь[2] єпископь и прєз'витєрь, противѧщихь сѧ правѣй вѣрѣ, по изблѫдєнию Глигорѣꙗ диолога[3].

IV. Сѣдѣшє[1] вь зємли Моравьстѣи, прѣложи[2] вьсѧ .ѯ. к'нигь вєтьхаго и новаго закона оть грьчьскаго вь словѣньскыи*, вь .г. єндикть вь ,ѕ. тисоущноє трис'та .д. го ста трєтиє лѣто[3], при Свѧтопольца кнѧзы; цѣсарь бѣшє грьчьскы[4] Василиє, а бльгаромь от бога кнѧзь Борысь, краль[5] нѣмєчьскыимь людємь**.

V. И[1] наоучь жє оученикы своѫ правѣй вѣрѣ[2], и прорєкь о своєи смрьти прѣждє трьми дьньми[3], оуспє о господи сь миромь.

Лежить же къ келици[4] цръкви Моравьстѣи о[5] лѣвѫѭ странѫ къ стѣнѣ за олтаремь скѫтыѫ богородицѫ. Доушѫ к рѫцѣ богоу прѣдав'ше, приемь[6] царьство небес'ное. Тѣхъ молитвами Христе спаси доушѫ[7].

Забележки.

Това житие имаме въ два ръкописа: а) ръкописъ прологъ отъ хилендарския манастиръ отъ края на XIII. или началото на XIV. в., сръбски преписъ отъ прологъ по българско-словенска подложка, въ Румянцевския музей; Востоковъ, Описание рукописей, М. 1842. стр. 447—454. Житието препечатано у Калайдовича, Іоанъ экзархъ Болгарскій, 1824. стр. 90, наречено „сръбско житие". Латински пребуквено издадено у J. Dobrowský, Mährische Legende von Cyrill und Method, Prag 1826. Добровски нарича житието „българска легенда"; и б) ръкописъ прологъ Станиславовъ писанъ въ Лесновския манастиръ следъ 1330 г., български изводъ, въ Сръбското учено дружество, сега Сръбска Академия на науките, въ Бѣлградъ. Житието напечата Я. Шафарикъ во Гласник Српског Ученог Друштва XVI. 1863. 33—34; вж. А. Вороновъ, Кириллъ и Меѳодій, главн. источн., стр. 203—207. Печатанъ още: въ Časopis Českého Musea 1863. 220.; въ Prameny dějin českých 1873, I. 69—70. Същия текстъ издаде като „проложно житие на св. Методия" Й. Ивановъ, Български старини изъ Македония[2] 1931. стр. 288—290. У Лаврова, Материалы и пр., стр. 100—102; а по него и тукъ.

Къмъ наслова

[1] у Иванова; у Лаврова г҃. априлѣ

Къмъ ставка I.

* Асем. ев. Rački 191. вышнѧ Моравы; Румянц. ркп. вышнюю Моравоу, мѣст. п. дв. ч.: разбиратъ се двете части, панонска и придунавска, на северна Морава. Велика Морава на Ростислава и Светопълка, Шаф. Slov. starož. I. 228 и III. 469.

** ЖК II. ЖМ V.

Къмъ ставка II.

[1] оучесь нимь Румянц. прол.
[2] мѣста и земле Румянц. прол.
[3] у Лавр. наоучьша.
[4] прол. 1330. Л.
[5] нарекоше Рум.
[6] поставивше Рум.
[7] презвитере Рум.
[8] почи тоу Рум.

* ЖК VI, VIII; ЖМ IV.
** ЖК XV, XVII; ЖМ VI.
*** ЖК XVIII; ЖМ VII.

Къмъ ставка III.

[1] пострада Рум.

[2] сьпрѣчьскыхь Рум.; споредъ грѣцка форма σπραγγοι за φράγγοι, фрѧзи (фрѧжьскыихъ), нем. Franken

[3] по изьбледенію Григорѧ діѧлога Рум.

* ЖМ VIII.

** ЖМ IX—XIV.

Къмъ ставка IV.

[1] сѣдѣ же Рум.; оправя се така: сѣдѣвъ же.

[2] прѣложивь Рум.

[3] вь .ѕ҃. сотное .т҃. оу҃. и третіе лѣто въ прол. отъ 1330 стъргано; очевидно погрѣшно, Бодянски, О врем. 77; вм. .д҃. го ста да се чете: девѧтаго десѧта, та ще излѣзе 6393=885.

[4] бѣ тъгда грькомь Рум.

[5] и краль Рум,; разбира се Карлъ Шишко † 888 г.

* Срв. у Иоана Екз.: прѣложи вьсѧ оуставьныѧ кънигы .д҃. отъ еллиньска ѩзыка, иже есть грѣчьскъ, въ словѣньскъ; ЖМ XV.

** ЖМ XVII; пропуснато името на краля Лудвигъ Немецъ, или по́скоро по недомислие направено отъ тия две имена нѣмечьскымь людемь.

Къмъ ставка V.

[1] нѣма въ Рум.

[2] правовѣрию Рум.

[3] дьньми и Рум.

[4] велицѣи Рум.

[5] от Рум.

[6] предавши прієть Рум.

[7] тритѣ думи последни изъ Рум.

ДОБАВКА.

Поминални приказиза Кирила и Методия.

Срѣщатъ се такива приказиъ въ пролози и во светчета, та влизатъ по тозъ начинъ между паметниицитѣ отъ набожни поменъ, при все че вирятъ въ тѣхъ и лѣтописни податки. Поради това тѣ следуватъ тука подиръ проложнитѣ жития, а не са вмѣстени между историчнитѣ свидетелства. Когато О. Бодянски даваше во „Чтенія въ Обществѣ исторіи и древностей россійскихъ“ 1863. кн. 2. (Кириллъ и Меѳодій, Собраніе памятниковъ..., предисловіе) свой планъ за издание на паметници относно до Кирила и Методия, той туряше тоя видъ паметници чакъ подиръ лѣтописитѣ: „сказанія синксарей или святцевъ“. А въ тѣхъ и подъ лѣтописнитѣ податки се носи основното набожно чувство; то прави, да бѫдатъ податкитѣ съобщавани и неточно, и разбъркано. Съставителятъ на поминалния приказъ не се грижи за лѣтописъ, но за прослава на светитель.

а)

Мѣсѧца феврала въ .дї. день: иже въ свѧтыих отца нашего Кyрила архіепископа Катон'скаго, мѫдраго философа и оучителѧ славеном и блъгаром и роусом.

I. Свѧтыи Кyриль философь, родомь съи Блъгаринь от Солоуна града, грамотѫ новѫѧ сътвори и прѣложи гръч'скын жзыкъ на роусскыа книгы съ братомь приснымь своимь Медодіемь, иже и тъ[1] бысть пръвыи архіепископь моравскіи и чешьскіи, въ царьство Михаила, царѧ гръчьскаго и вь дни архіепископа Коньстантина града блаженнаго патріарха Фотіа, в'лѣта кнѧзѧ блъгар'скаго Бориса и Растица богооустнаго* кнѧзѧ моравскаго и Костелѧ кнѧзѧ Блатскаго и Лѣсскаго** и Зѫбра когана козарскаго, и Карлоуса кралѧ нѣмечькаго, и Доунаѧ господарѧ жгор'скаго***, царствѫѭщемѹ же въ Нов'градѣ кнѧзю роуськомоу Роурикоу, до .рќв. лѣть прѣжде крьщеніа роускыѧ землѧ, а от създаніа богомь мірoу вь лѣто ,ѕ.т.ꙁ.г҃·ет҃ и азьбоуккы незнаеми[2] състави добрѣ.

II. И крьсти словѧны и блъгары*, поганьства же отвръгшінимь сѧ имь.

III. И постави .бк. попы скорописци*: прѣложи въ брззѣ въсѣ кънигы цръковнаго оустава от гръчьскаго ѧзыка на блъгар'скіи, от благовѣщеніа же имь наченшимь и съкончавшимь на памѧть свѧтаго великомѫченика Димитріа** от роднаго имь града Селоунѧ, иже изнесе свѧтыхъ и богоносньıхъ мѫжеи сихъ.

IV. По семь же наоучивь Словѧны свѧтымь книгамь поживе Кирилъ философь мѫдрыи лѣты .мв. и престависѧ в(ъ) лѣто ,ѕ.т.д.з.[1] и постави епископы Лнкіа, Савѫ, Ангеларіа, Горазда, Наоума, Климента*.

V. Иже и тъи[1] богооугодень явися и въ свѧтыихъ ликоу съпричте сѧ. И положишѫ тѣло его вь црькви свѧтаго Климента, идѣже и до д'не[с] прѣбываеть.

Забележки.

Текстътъ найденъ отъ А. Яцимирски въ Молдовски сборникъ отъ половината на XVII в., обнародуванъ въ Извѣстія отдѣленія рус. яз. и слов. Импер. Акад. Наукъ V. 1900. стр. 1268—1271. Препечатанъ у Лаврова, Материалы и пр. стр. 103—104., отъ дето е заетъ и тукъ. Той е късни руски изводъ по срѣднобългарска подложка. Книжевникътъ българинъ величае Кирила за свой по родъ, а книжевникътъ русинъ го величае за свой по книга и писмо. Русинътъ влага исторични спомени отъ своя страна, които не ще е имало въ подложката му българска. Обаче тѣ са толкова, че будятъ въпросъ, дали не е текстътъ само руски, отъ книжевникъ запознатъ съ книги отъ срѣдно-български изводъ.

I. —[1] надъ ъ отъ тъ стои знакъ", за да се изговори сричка; срв. тъи въ ставка V.

* ЖК. XIV: Растиславъ бо . . . богомь оустимь.

** По градъ Блатно (немски Moseburg) край Блатенско езеро (немски Plattensee, маджарски Balaton) именуванъ 'блатски' князъ Коцелъ, владетель тогава въ Панония (862—874). Името му домисливо направено „К о с т е л ъ" ; а представата за владѣние просторно, дето освенъ ‚блата' ще да има и ‚лѣсове', кара домисъла и къмъ означение на Коцела като лѣсски князъ. Възможно е, да е помогналъ за това и споменъ за лѣси ‚поляци'. Такъвъ споменъ издава пóскоро руски интерполаторъ, вложкарь, нежели български авторъ.

*** За Зѫбра вж. стр. 36. и ЖК VIII. Формата Карлоусь за немския краль (Карлъ Шишко, 879—880) сочи къмъ западна весть у съставителя. Колкото за Доунаѧ угърски, той е творение на домисла

по ЖМ XVI: пришьдъшю же на страны Доунанскыя королю оугърьскомоу.

† Кръщението на руската земя, роускыя земля (въ 988. г.), е во връзка съ помена на дѣлото Кирилово и Методиево найбележитото руско събитие. Него включва рускиятъ книжевникъ между събитията, съ които се опредѣля времето на дѣянията на двамата солунци: рк҃в=122 години преди 988. е година 866; а ҂ѕт҃ѯг (=6363—5508) е 855., като година за изнамиране на славенското азбуке. Нея сѫщата имаме у черноризеца Храбъръ.

[2] неизнаеми: такива, каквито не са се знаели, сир. не е имало до тогава.

II.—* Подъ словѣны, въ отлика отъ блъгары, се разбиратъ отъ руска страна всички останали славени, безъ руситѣ, които са кръстени по́вече отъ вѣкъ по́късно.

III.—* Отъ дъва попы скорописьця зѣло ЖМ XV. нашиятъ книжевникъ прави 72-ма, за да ги изравни съ числото на тълковницитѣ, за които се приказва, да са превели отъ еврейски на гръцки стария заветъ. У него е протълкувана и податката отъ ЖМ: отъ марьта мѣсяца до дъвоюдесятоу и шестию дьнь октябрѧ мѣсяца.

IV. — [1] погрѣшно е ҂ѕт҃пд вм. ҂ѕт҃оз = (6377—5508) 869. ЖК XVIII.

* Известнитѣ Методиеви петь ученика тука са шесть: новъ е Ликїи, вмѣстенъ по нѣкакъвъ споменъ (Ликия страна въ югозападна Мала-Азия).

V. — [1] иже и тъи би могло да се отнесе къмъ Климента отъ края на IV. ставка. Обаче заключението на тоя поменъ, като трѣба да изтъкне Кирила, по́вече оправдава, да се каже тъкмо за него, а не за Климента, че къ святыихъ ликоу съпричте ся и че тѣлото му положили въ Климентовата църква.

б)

Февраля 14. Преподобнаго отца нашего Аксентія: и преподобнаго отца нашего Кирила Философа, учителя славеном и болгаром; и святого отца нашего Евлогия, архиепіскупа Александрійскаго.

I. Аксентиі бѣ к лѣто ҂ѕц҃к., во царстко Феодосия юнаго*, от косточных стран, саном исхоластнік**. Быст мних, и шед на гору, глаголемую Острыи холмъ*** близ Халкидона, и молчаше. И на .д҃.-м соборѣ быст, и много на ерес подвиза ся. Сподобивше ся чюдес многих и прозорливых[1] дарокъ отъ бога, и с миром усп[2]. И погребен въ созданом от него монастыри иже Власяны*** нарицется.

II. Кирилъ бѣ града Селуня, отца христіана именемъ Акл, а в мирѣ бѣ имя Константинъ.

III. Мудро бѣ отроча велми. И поѧша его къ палатѹ царевѹ, и царь отда его логодетѹ философу. И в' третіи мѣсяцъ навчивсѧ всеи хитрости и мудрости, и четырми ѧзыки философіи навчився. И бист любимъ царемъ. Не восхоте же чести царевы и славы человѣческиѧ; и шедъ на Уское море и быст мнихъ.

IV. И многи чюдеса сотвори. Подвиза сѧ о правой вѣрѣ, и многие еретики посрами, и невѣрныѧ научи вѣре христове.

V. И Замвриѧ еретика молитвою умори. И по семъ пріиде в' Болгары и в' Словѧне, и по Дѹнаю також навчи вѣровати во Христа по апостоле Павле. И в Катаане граде епископомъ быст. И постисѧ .м̃. днiи, и состави азбѹкѹ словенскомѹ ѧзыкѹ, преведе рѹским ѧзыком (греческим на рѹскiи) и сотвори .л̃и. словъ з братомъ своимъ с Мефодием епископомъ моравскимъ.

VI. Вь лѣта ,ѕ.т.з̃.г. по седмомъ соборѣ, къ .м̃д. лѣто во царство Михаила греческаго и матери его Феодоры, ко княжение князя Бориса болгарскаго и Растислава князя моравска и Костелѧ князя блатинскаго, в первое лѣто Рюрика князя княженiѧ его, за .р̃а. лѣт Владимерови крещениѧ; а Владимеръ крести рѹскѹю землю в лѣто ,ѕ.ѵ̃.ч̃.з. А Русь пошла от колѣна Афетова отъ третiаго сына Ноева. . . а болгарская земля крещена въ лѣто ,ѕ̃.т̃.о а̃. при цари Михаиле гречестемъ*.

VII. Раздели же наше колѣно на .е̃i. ѧзык, ѧже есть сиѧ: мидона, ипадокиѧ, галатиї, еллиниї, феталѐ, алаѹквиї, франѐ, македониї, артатѐ, роднѐ, артониї, сиколѐ, норицкї, авер же естъ освези, .е̃i. рѹтнi еже есть грецкї*. А се болгарская земля крещена къ лѣто ,з̃т̃о а̃. при цари Михаиле гречестем. У нась же рѹсиi первкї великиi княз быст Рюрик в Новѣграде. Вторкї княз Игор, сынъ Рюриковъ. Трети княз Свѧтослав, сынъ Игоревъ и Олгинъ; Игор бо поѧ за сѧ Олгу псковитянку. Четвертиї великиї князь Влади[миръ] Свѧтославль, внѹк Игорев и Олгинь. Се Владимер крести рѹскую землю.

VIII. И тако навчи свѧтыї Кирил славенским книгам. И того ради славенскиї наричется. И в старостї глѹбоце с мiром успе. И погребен быст к Катаосне* граде в лѣта ,з̃т̃о з̃.; всих лѣт живе .м̃в.**

Забележки.

П. Лавровъ е препечаталъ тоя текстъ (Материалы, стр. XXXV. и 106—107.) изъ А. Поповъ, Описаніе рукописей А. И. Хлудова, М. 1872.№ 178. отъ първата половина на XVII в. Авторътъ му (негли малорусинъ) е сглобилъ късове отъ нѣкое проложно житие Кирилово

(ст. II-V, VIII, срв. тукъ на стр. 34—35.) и отъ нѣкой руски хронографъ. Светецътъ Евлоги, трети именуванъ въ наслова край Авксентия и Кирила, нѣма за себе въ текста никакъвъ поменъ. Не може да се долови, защо е било вмѣстено тукъ името му, когато въ Сергиева месецословъ то стои подъ 13. февруари. Евлоги, сириецъ, е билъ патриархъ Александрийски (между 580—607).

I.—[1] **прозоливых** ще е грѣшка вм. **прозоривых** или **прозорливых**: такива, що 'прозиратъ', виждатъ напредъ, проричатъ въ бѫдещето. Такъвъ даръ ималъ отъ Бога Авксенти, сириецъ подвизалъ се во Витиния около 410 г.

[2] **оусъпе** мин. свър. отъ **оусъ[п]-нѫ, оусъп-охъ**; прич. мин. стр. **оусъп-енъ,** отъ тамъ **оусъпение** 'заспиване': умиране на свето лице, напр. успение Богородичино.

* Теодоси II. Млади царувà въ 408—450.

** **исхоластик**, скривено отъ грц. σχολαστικός: такъвъ, който е свободенъ да се занимава съ наука, со словесность. Санътъ схоластикъ во Византия е билъ на правни съветникъ, на адвокатъ, на нотарь. Въ сѫщность Авксенти е билъ схоларь, σχολάριος: високъ военень придворенъ чинъ.

*** Името **Острыи холмъ,** на планина близу до Халкидонъ, е преводъ на нѣкое орографско име грьцко. То сѫщото стои въ Прологъ Михановичевъ отъ XIV. в. **Власѧны монастырь,** основанъ отъ Авксентия, дето е прекарвалъ самъ во мълчание, е билъ въ мѣстность планинска; а тя ще е била **Острыи холмъ.** Възможно е, да се е бъркала дума τραχύς 'остър', отъ вѣроятното грьцко название на Остри хлъмъ съ дума τρίχιλος 'власѣнъ', та да се е изкарало име „Власянъ манастиръ" вмѣсто „Острохлъмски", μοναστήριον τραχυβουνίτης.

† Четвърти вселенски съборъ, противъ Евтихия и монофизититѣ, стана въ 451. г. въ Халкидонъ, днесъ Кадикьой на Азийския брѣгъ срѣщу Цариградъ.

VI. — Тая ставка отъ помена е сѫществено лѣтописна. Подробноститѣ за руската история идатъ по споменъ, та се бъркатъ хроноложки; въ тѣхъ има и голѣми несъобразности. Въ рѫкописа стои само **Расти**: то е недописано или за **Растислава**, по руски, или за **Растица**, по моравски. **Нека...** и нататъкъ върви по Лаврова; а споредъ рѫкописа трѣба да следува VII. ставка вмѣсто многоточието, и да се завърши оная ставка съ думитѣ **а Болгарскаѧ** до края.

* Седмиятъ вселенски съборъ (втори Никейски), въ полза на иконопочита, стана въ 787. Отъ тогава до 855. са се минали не 44, но 68 години! Михаилъ III. гръцки царува 842—867; Борисъ български 852—888; Ростиславъ моравски 846—869. Година следъ князуването Рюриково, сир. 863. са пратени Кирилъ и Методи отъ Цариградъ въ Моравия. Тогава е показано и кръщението на българитѣ. Следъ 101 година би станало руското кръщение в 964. година; а Руска земя се кръсти въ 988. при Владимира (972—1015). Съставителятъ поставялъ събитията главно заради обща съвременность со живота на Кирила.

VII. — * **наше колѣно** е Иафетовото; а имената на 15 негови народа, **жзык**, са баснословни, каквито срѣщаме въ простонароднитѣ гръцки хроники. Буквитѣ **є, ї, ѻ, кї** въ тия имена ще да отговарятъ на гръцки именни крайки за мн. ч. *αι, οι*.

VIII. — * **Каталосне** е излѣзло по лошъ преписъ отъ **Каталѡне**. Мѣстото до тукъ, начинайки отъ **и в старості глѹбоце**, очевидно важи за Методия, а не за Кирила, щомъ тоя **всих лѣт живе** 42! Отнесеме ли къмъ Методия и погребението **в Каталоне**, ще можеме лесно да се съгласиме, че тая дума е наистина скривена отъ **Панонѣ**, както основателно гатка Лавровъ, вж. у него Кирило та Методiи, 1928. стр. 113.

** Податката за успение и погребение **в лѣта ҂ѕ҃тоѕ** = 869. важи пакъ за Кирила. Рускиятъ книжевникъ размѣсилъ въ тая ставка податки за единa братъ солунецъ съ податки за другия.

II

СЛУЖБИ

а)

ИЗТОЧНИ СЛУЖБИ (кирилски)

1. СЛУЖБА КИРИЛУ
2. СЛУЖБА МЕТОДИЮ
3. СЛУЖБА НА КИРИЛА И МЕТОДИЯ

б)

ЗАПАДНИ СЛУЖБИ (глаголски)

1. СЛУЖБА ПО ЛЮБЛЯНСКИ БРЕВИЯРЪ
2. СЛУЖБА ПО НОВЛЯНСКИ БРЕВИЯРЪ
3. КРАТКА СЛУЖБА КИРИЛУ И МЕТОДИЮ

II

Служби на Кирила и Методия

Тия служби са найблизки и важни паметници до пространнитѣ жития на Кирила и на Методия: всичко отъ житията е наличено и въ служебнитѣ канони и тропари. Въ тѣхъ е усиленъ легендарниятъ елементъ; даденъ е просторъ на въображението. Тѣ са паметници църковно-поетични; и поезията въ тѣхъ по мисли и по размѣръ дава поводъ за волности въ израза и въ разпоставянето на думитѣ, отъ дето пъкъ се пораждатъ недоразумѣния. Намѣренъ е въ пѣснитѣ размѣръ дванадесетосриченъ; а той борави и въ старата ни епична поезия.

Съставительтъ на източнитѣ служби е творилъ несъмнено по гръцки образци. Той говори за ученици въ България, та дори и за българска дѣйность на братята солунци, за българско кръщение. Отъ това трѣба да се заключи, че службитѣ са творения извънморавски, вѣроятно български въ първичния си текстъ; а тоя може да се е явилъ найрано въ X. вѣкъ. Източно е въ тия служби още това, че се сочи православното учение на Методия.

Западнитѣ служби са глаголски, „глаголяшки" хърватски; тѣ иматъ свой особитъ слогъ и постройка. Явили се завѣрно следъ разрешението отъ папа Инокентия IV. (1248), да се служи у хървати по славенски и да се поменуватъ славенскитѣ апостоли. Найстаръ ржкописъ има отъ първата половина на XIV. вѣкъ.

Освенъ службитѣ и извънъ тѣхъ се срѣщатъ во времето насамъ и други пѣснопѣния славенски: източни тропари; западни молитви и химни. Тамъ са очевидни особни разположения на автори къмъ братята светители и особно разбиране на тѣхното значение и светителска мощь. У насъ дори въ ново време, въ 1861 г., е билъ съчиненъ за празника на Кирила и Методия въ Елена отъ учителя Ив. Н. Момчиловъ нарочитъ тропарь „Еднокровны сущи по плоти", пѣенъ на първи гласъ по източно, вж. „Еленски сборникъ", I. Сф. 1931. стр. 89.

1

Служба свети Кирилу.

Феврал ӏ҃д. Памѧт прѣподобнаго отца нашего Костандина фїлософа, прѣтворѥнаго именемъ Кꙋрїла, ꙋчителѣ словѣньскомꙋ ѧзыкоу*.

Вечер[нꙗ] на господи възвах ос[тавимъ] стиховъ ѕ҃ и поѥм стихиры г҃ по в҃-щи гласъ д҃.

*Сѣдалень Кꙋрилѣ. Гласъ .а҃. подобенъ: ликъ анг[ельскы].

[1.] Божиꙗми мольбами просвѣщь си сьрдце, просвѣтова доушю богодъхновены оучении[1]; и нынѣ же приде на свѣтъ невечерний[2]. Тѣмь днесь свѣтоносьноую ти памѧть праздьноуѥмъ веселиѥмь сьрдца, прѣславьне Кꙋриле!

**Стихїра Кꙋрилина. Гласъ .д҃. подобенъ: дасть зна[мение].

1. [2.] Красотѫ прѣсвѣтлѫꙗ дѣтѣль[3] имѣѧ отьче, въ вьсь[4] миръ протекъ[5], ꙗко пчела[6], богоразоумиꙗ медъ пречистыи[7] въ сьрдьца влагаѫ вѣроуѫщимь вь единаго Христа, на землѧ пришьдъшааго и обожившаго[8] чловѣкы за милость бесчисльнѫꙗ и многое схождение.

2. [3.] Кротокъ мѫдростиѫ, божиѫ любве испльнень[9], правовѣрьных ꙋчении преꙋкрашень[10] Кꙋрїле блажене[11] грады же и страны ꙋловлева богомъ, блажене, проиде[12], просвѣщаѫ благодатиѫ неспасное имѫщѫꙗ разоумие[13]. Сего ради тѧ чтемь свѧтыми пѣсньми[14].

3. [4.] Житиѥ[15] беспорока, и животъ достохвалень, и сьмьрть[16] честьна предъ богомъ всѣчьскыѥмь[17], ѥмоу же в рѫцѣ[18], отьче, предасть доушѫ праведнѫ[19] исправлениемь. Тѣм же тѧ молимь: о нас к немоу[20] помоли сѧ, да обрѧщемь милость вѣрьно хвалѧщии[21] тѧ***.

Слава и нинѣ: б[огородичень] на сти[ховнѣ] въ ѡ[ктои]х и свѧтомоу глас •и҃•

4. Чистаа доуховнаа свѧтыихь памѧт всеꙗ҆шисѧ въ чистотѣ сьрдци ти, всеблажене Кꙋрїле, преподобне отче, и доухомъ лѫка-

вомь страшна тѧ прогонителѣ показавъ[22], и не едино страшна, нѫ и скрьвеныимь недѫгомъ врачѣ[23]. Тѣмъ и дрьзновение имѣѧ къ человѣколюбцоу богоу, неослабно моли сѧ: доушевныѧ нашѧ скврънны и тѣлесныѫ свободи.

Слава и нинѣ: тропарь гласъ ·д҃·

5. От пелень прїлежно прѣмѫдрость сестрѫ себѣ створивъ, богогласе, прѣсвѣтлѫѭ видѣвъ ꙗко дѣвицѫ чїстѫ, еѫ не приемь, прїведе ꙗко монисты златы: сеѫ ꙋкраси своѫ доушѫ и ꙋмъ, и обрѣте сѧ ꙗко дроугыи Кїрїль †, блажене, разоумомь и именемь мѫдре.

Заут[ренѧ]: кад[изма] .в҃. сѣдаленъ вь о[ктои]х. кан[онъ] въ ѡ[ктои]х. и свѧтомоу гласъ д҃. ††

Пѣснь ·а҃· ірмос: отврьзѫ[1] ꙋста моа и наплънѧт сѧ доухомь [и слово отригнѫ, царицѣ матери ꙗвлю сѧ свѣтло торжествуѧ, и воспою радоуѧ сѧ тоѧ чоудеса].

6. [5.] Въ чѣшѫ прѣмѫдрости божественѣи ти ꙋстнѣ прїложи, напити сѧ спаснаго питиа[2]; разоумомь свѣта ꙗвлѣѧ, [свѣтъ] ѫзыкомь[3] и секыра, посѣкаѭщиа лѣсть непрїѣзнїнѫ[4].

7. [6.] Просвѣщь ꙗко светило,[5] тѧ свѣтодавецъ Христось богь[6] нашь всемоу мироу ꙗви оучителѣ; и посла тѧ ꙋчїти[7] темных книгами законоꙋчными[8] ѫзыкы западныѫ.

8. [7.] Свѧтымъ доухомь от пѫчины извлѣче божиїмь словомь въсемꙋ мїроу ꙋчителѣ благовѣрна[9], мѫдре, драгыи бисерь книгами блажене ѫзыкы обогати[10] божиа закона.

9. [8.] Богородичень. Красныимь[11] прѣимѣѧ небесныимъ силамъ, божии бо твои быст храмь доушевныи; ꙗже въ чрѣвѣ понесе тѧ дѣваа гора прѣсвѧтаа твоа, бога нашего[12].

Пѣснь ·г҃· ірмос: съ высоты сниде волеѭ на землѧ прѣ; вышнеѫ власти всѣкоѫ, смѣрена възнесе из рова прѣисподнѣаго рода человѣчьскаго; нѣсть свѧта паче тебе господи[1].

10. [9.] Словомъ, и сърдьцемь, и ѫзыкомь Христа сына божиа проповѣда, прѣмѫдрост же и силѫ, и[2] слово въплъщшее сѧ, блажене; строуꙗми прїтьчнами ꙋдавль[3] триѫзычникы.

11. [10.] Цѣвница прїтчами свѧтыми истиноѫ ꙗви сѧ, бла-

жене Курїле, глас намь спасенија[4]; свѧтымъ ѕвѧкомь[5] доухѡвномь брѧцаѫ прѣкрасно, льсть прогналь еси[6].

12. [11.] О оуме огньныи; о доброгласнаꙗ трѫбо[7]; о славиѹ пѣсниивыи; о ластовице златоглаголиваꙗ[8]; о ѫзыче слаждеи меда въ прїтчахъ, Куриле премѫдре: всѣх нас[9] помѣни!

13. [12.] Богородиченъ. Свѣтомъ отьчемъ[10] безначѧлень сынь[11] ꙗко слово вь ложесна твоа осѣнениемь свѧтаго доуха, богородице, всели сѧ, и пльтиѫ[12] роди сѧ ис тебе, сьпасаѫ доушѧ нашѧ чловѣка[13].

Сѣдаленъ. гласъ ·й· подобенъ: премѫдрости словеси.

14. Ꙗко зарѣ просвѣщь всѧ земѧ еретикы гониши, ѫзыскаѧ на въстоцѣ и западѣ, и сѣверѣ же и югѣ; триѫзычникы правиши[14], проповѣдаѫ странамь, ѫзыкы имь глаголѧ и книгы предаѫ[15]. Рима же дошедь, тоу тѣло свое положи, блажене. В рѫцѣ господни доушѫ своѫ прѣдавь, благовѣрна ѹчїтелю, моли Христа Бога, грѣховъ оставление подати чтѫщимь любовиѫ свѧтѫ твоѧ памѧть.

Пѣснь ·д· ірмосъ: сѣдѧи въ славѣ[1] на прѣстолѣ божества, [въ облацѣ лекцѣ приде Исоусъ пребожественыи нетлѣниѫ дланиѫ и спасе зовѫщиѧ слава силы твоеѧ].

15. [13.] Дроугыи Авраамь прѣселениемь, блажене, быс отечьства[2], похотиѧ прѣмѫдрости большѫѫ, ꙗко златы монисты ѹкрасиль сѧ еси, лоучами прѣсвѣтлами зѣло облистаѫ сѧ[3].

16. [14.] Копиемь словесъ твоихъ ꙗко Зѫбриѫ принесль[4] еси, мадиамстѣи ереси горко прїложь сѧ[5], тѣлеснаго образа отмѣтаѧще сѧ[6] ꙗвльшаго сѧ въ пльть Інсуса Еуреискааго*.

17. [15.] Равносѫщнѫꙗ проповѣдаль еси свѧтааго доуха силѫ отцоу и сыноу, — трьсъльньчнааго свѣта[7], имже божиї бываемь по поданию[8] сынове свѣтоу и истии наслѣдници.

18. [16.] Богородиченъ. Избавльше сѧ прькаго осѫждениа[9] Адамова, тобоѫ дѣвице[10] обрѣтохомь радость неизглаголанѫꙗ; благословение[11] бо всѣмь родила еси, сына божиа[12] въ нашь образь.

Пѣснь ·е· ірмос: нинѣ въстанѫ пророческы, рече Богъ; нинѣ прославлѧ сѧ, нинѣ възнесѫ сѧ, падшааго примѫ от дѣвы и къ свѣтоу дивно възнесѫ моего божества[1].

19. [17.] Мыслиѫ[2] своеѧ ѹкрашьшю сѧ, блажене, добрѣ, благодать излиꙗ сѧ тебѣ въ ѹстнѣхь доуховномѫдре[3], и нечьствоующихь[4] глѫбинѫ исоуши[5], иводненыѫ словесы твоими.

20. [18.] Стоꙗше крѣпко, пособьствоуѫ по вѣрѣ, мѫдре, льсти[6] єрѣтыканиа посѣкаѧ[7]; словом ти равнѣѫ[8] вѣрнымь божествьнѫѭ стьѕѫ[9], наставлѣѫ въ градь Христовь[10] послѹшликыѫ.

21. [19,] Преплаваѫщоу[11] дивно безднѫ твоимь словомь и притчами[12] Кѵріле блажене[13], от ѫзы мрачныѧ[14] благоѭ вѣроѫ къ истинѫ въ вышнѧѩ обїтѣль[15] вшель еси.

22. [20.] Богородиченъ. Спасаѫ человѣкы, отьцеви равень сынь и человѣкъ[16] бываеть; не тебе пречистаꙗ пльть приемь, и земныѧ благы створь[17], и небесномоу царствиоу сыны сътворилъ[18] есть.

Пѣснь ·ѕ· ірмосъ: придь[1] въ глѫбины морскыѫ, и потопила мѧ есть боурѣ прѣгрѣшении моихъ; нѫ ꙗко Богь съшедь, възведи ис тлѧ[2] животь мои, прѣмилостиве.

23. [21.] Сьнемь мрьтвит сѧ, приложь сѧ агарѣнѣхь, ꙗко зьмиа, живѧщи[3] въ притчахь, трисльнчно изь единого[4] божества силоѫ[5] (не) неизнемагаѫ.

24. [22.] Ꙗко и зѧбрьна стрѣла[6] ꙗви сѧ еретикомь врагомъ, еѧмена въ тоулѣ свѧтѣмъ пророческы[7], ꙗко же пишеть, хранѧщее сѧ божествомь и прострѣлѣѫще врагы[8].

25. [23.] Възлюбивъ измлада мѫдрость, истиннѫѫ мѫдрость[9] сестрѫ себѣ приѧль еси[10]; и ѹмѫдри сѧ[11] богомь, блажене, и ꙗви сѧ любомѫдрець[12].

26. [24.] Богородиченъ. Іезекииль врата тѧ видѣ, имиже проїде единь вышнии[13] богь из ложесньсвѧтыхь твоихь, прошьд[14] плътиѭ, пречистаа, и не отврьста[15] оставиль есть ихь.

*Кондакъ гласъ ·в· подобенъ: твьрдыѫ и богогласныѧ. . .

27. Твьрдымь и богодъхновеннымъ ѹчениемь просвѣщаѫ мирь прѣсвѣтлами зарѣми, обтече ꙗко мльнии вселенѫѭ, Кѵріле блажене, расѣваѫ прѣсвѣтлое божие слово на западѣ и сѣверѣ и ѹѕѣ, мїрь просвѣщаѫ чюдесы.

Ікось

28. Прѣсвѣтлое житие възлюбивъ, мѫдре, зарѣми трьсльнечнаго божества освѣтимь проиде ꙗко мльнии вселенѫѫ сѣвер'скѫѭ и южнѫѭ просвѣтивъ странѫ, западным же свѣть незаходимъ всиа. Тѣм же и мнѣ мракъ грѣховныи прогнавъ, блажене, свыше испроси послати благодатъ доуховнѫѫ; имаши бо дрьзновение къ богоу непрѣстанно молити сѧ за всѧ людие, мирь просвѣщаѧ чюдесы.

Пѣснь ·з· ірмос: не послоужиша твари[1] [богомоудріи паче создавшаго, но огненное прещеніе мужески поправше, радовахоу сѧ поюще: препѣтый отцевъ господь и богъ, благословенъ еси!].

29. [25.] Словесными пищалми, блажене, прізываѧ овцѧ въ ограды свѧтыѧ мѫдрами притчѣми, красотоѧ и сластиѧ словесъ твоихъ[2].

30. [26.] Не оустраши сѧ, оучітелю, воиискы единь книги въ плькь жидовскыи: всѣх же народь ихь мѫдростиѧ[3] разврьзе стльпъ, ꙗко и онь хананоньскыи пророчьсками прітчами.

31. [27.] Тебе источника знаменана всѣмъ правѣи вѣрѣ, блажене[5], воды сладоточьныѧ[6] напаѧща всегда сыны благовѣриа[7] и испльнѣѭща[8] ꙗко рѣкѫ течением црькви господнѧ[9].

32. [28.] Богородиченъ. Небесъ ширшѫѧ сьдѣла богь[10], браконеискоусная, в ложесна твоа вселив сѧ[11], пречистаа. Тѣмь же молимъ ти сѧ стѧжаѭща мѧ прѣгрѣшениа, избави широтоѧ покааниа ми[12].

Пѣснь ·и· ірмос: отрокы благочьстивы[1] [въ пещи рождество богородичо спасло есть; тогда оубо образоуемое, нынѣ же дѣйствоуемое вселенноую всю въздвизаетъ пѣти тебѣ: господа поите дѣла и превозносите его во всѧ вѣки!].

33. [29.] Свѣтѣ пріложь сѧ, свѣть ꙗви сѧ вниати[2] еже отъ бога, философе[3]. Инь во обрѣте сѧ Павель: дѣтелми претекъ всѧ земѧ[4] в ѧзыцѣхь, слънца свѣтлѣе сиꙗѧ[5], словомъ оученна ти вьпиѧ[6].

34. [30.] Ꙗкоже прѣтрьже сѧ сьимъ еуреискыи остротоѧ словесь твоихь, блажене, вь градѣхь сѣвер'скыхь, вь Хазарѣхь пріложи ти сѧ; ты бо множство посѣче[8], оучітелю свѧтыи, ꙗко Голиада Давидъ въ поганѣхъ.

35. Велика тѧ отплота и тврьдь земѣ Панонькаа имѫщи, блажене, блѫди еретичьскыѧ роушить книгами триѧзычникы, крѣпко наоучена тобоѧ. Тѣм же тѧ оучителѣ мѫдраго поминаѭще, присно Христа прославлѣемь*.

36. [31.] Богородиченъ. Книгами оучении[9], дѣво, свѧтихь пророкь богородицѫ[10] вѣроѧ проповѣдаемь; ты бо роди отрочѧ ветхаго дьньми ꙗко нова чловѣка. Тѣмь же тѧ прѣсвѧтаа поемь[11] и прѣвъзносимь[12].

Пѣснь ·д҃· ірмос: Єува ѹбо недѫгомъ ослоушаниа клѧтвѫ вселила[1] [єсть; ты же дѣво богородице прозѧбениємъ чрѣвоношениѧ мирови благословениѧ процвѣла єси. Тѣмь тѧ вси величаємъ].

37. [32.] Ѣко свѣтило тѧ честно[2] Христосъ в҆зложи, блищѫща сѧ[3] въ конц҃ихь мѫдре[4], въ вѣнци[5] црьковнѣмь, єго же ради до смрьти подвиѕа сѧ, ѹмножаѧ вѣрныхь въспитание разоумомь и говѣаниємь[6].

38. [33.] Паулоу блаженоомоу ѹченикь быст, єго же дѣтелми[7] послѣдоуѫ проиде до краи западныихь, слово рас҆ѣваѧ въ ѫзыцѣхь вь Океанѣ[8]; и в Римѣ доухь свои в рѫцѣ богоу своемоу прѣдасть.

39. [34.] Ѩко слънце на земли вьсиꙗ[9] ѹчїтелю, в҆сѫдоу[10] притчами лоучами богогласна просвѣщаѫ, почьтѫ тѧ вѣрѫ и о рацѣ стоѩщихь твоєго тѣла[11], помѣни блажене своѧ ѹченикы.

40. [35.] Богородиченъ. Лоучами твоєго свѣта пречистаа[12] доушѫ моѫ нинѣ просвѣти, лежѫщю въ гробѣ[13] гыбѣлнѣмъ въздвигни, врагы скроушаѫщи оскрьблѣѭщѫ присно доуши моєи[14], и къ грѣхомь порѣѭщѧ мѧ[15].

Свѣт[иленъ].

41. Ѣко свѣтилника тѧ Христос мирови показа и ѹчїтелѣ вселенѣи, прѣблажене Кирїле, солоуньскаа отрасли! Тѣмь и намь, поминаѭщимь честнѫѫ ти памѧть, от него испросимь[16] милость*.

Притурки

а. Изъ неизвестенъ преписъ у Востокова.

Кондакъ гласъ ·е҃· подобенъ: твърды[ѧ и богогласныѧ]

1. Твърдъıимь и богодъхновенъıимь оученииємь просвѣщаꙗ мира[1], пресвѣтьлами зарѧми обьтече ꙗко мълнии вьселеноую, Куриле свѧте, рас҆ѣваꙗ божиє слово на западѣ и сѣверѣ и оузѣ[2], миръ просвѣтѧ оучениємь свѧте!

2. Пресвѣтьло житиє възлюби, свѧте! Зарѧми трисълньчьнами божества осењщаємъ, приде ꙗко мълнии въ в҆сю в҆селеноую, сѣверьскоую и оужьноую землю просвѣщь; западьнъıимъ же свѣтъ незаходимъ ꙗви сѧ. Тѣмь же и нынѣ мракъ грѣховнъıи прогънавъ, свѧте, съвъıше испроси благодать доуховьноую имаши бо дьр҆зновениє кь богоу.

Сѣдаленъ гласъ ·й· подобенъ: премѫдрости словеси.

3. Ѩко зарѧ просвѣщь всю землю, еретикы гониши на въстоцѣ, и западѣ, и сѣвери же и оузѣ; триѥ(зы)чникы правиши, проповѣдаѥ коньцемъ[3], въ ѥзыкъ ихъ глаголѧ, книгы прѣлагаѥ. Рима же дошьдъ, тѫ и тѣло своѥ положи, блажене, и доушю свою вь рѫцѣ господни предасть. Благовѣрн͗ыи ꙋчителю, моли Христа бога грѣховъ оставление подати.

б. Изъ ржкописъ на С. Палаузовъ.

на хвалите стихиры, глас ·й·

Кыриле, славне оучителю! Добротѣ наоучи моравлѣни своими[1] бога благодарити, прѣлагаѧ на словеньскы ѧзыкь от грьчьскаго законъ господень, и правде его[2]. Тѣмъ нынѣ радꙋѫще сѧ словеньсти народи, богоу славѧ кьсилоуѧть[3].

Кто можеть исповѣдати чюдеса господнѣ, ѥже сьтвори славнымь си Кꙋриломь: от ѥда срациньска избави и от тлѧ[4] же горькыѧ истрьже и разьвращаѫ въ Козарьх вѣрѧ господнѧ, и ꙋста имь заклоучи ѧзыкомь его; оусладѝ води горкыѧ, (и) ина дивнаѥ тмами сьдѣѥ.

Слава, глас ·й·

О сладькы оучителю Кꙋриле; о тихаѥ бесѣдо; о милосьрдное сьрдце и ꙋме премѫдри; о глаголы слаждеи меда! Они страни прѣлѣтаѧ ѧко и орель, о втори Павле и оученичe Петровъ, вь негоже градѣ изволи почити: помѣни ны, грѣшниѧ, кь господоу; молитвами твоими спаси ны! —

Вѣдѣти же ѧко сице подобает:

аще се лоучить вь понед[ѣлникъ] пос[та], то на лит[ии] поемъ: да сѧ исправить молитва. По[то]мь трискѧтое. Прокимен и апостоль, и аллилуиѧ и еꙋангели, и лит[иѧ] пость[наѥ].

Забележки.

По срѣднобългарски ржкописъ отъ Зографския манастиръ отъ XIII. в. обнародува служба Кирилу В. И. Григоровичъ въ Кирилло-Меѳодiевскiй сборникъ, Москва 1865, стр. 240—250; тя бѣ найнапрежъ издадена въ „Ученыя записки“ на Казанския университетъ, 1862. По ржкописъ отъ сръбски изводъ отъ XIV в. въ руския Пантелеимоновъ манастиръ на Света гора я издаде А. Александровъ въ Памятники древней письменности, Спб. 1895.

кн. CVII; той сѫщиятъ бѣ напечаталъ по̀рано другъ текстъ по рѫкописъ на Руския светого̀рски манастиръ, сръбски изводъ, въ Русскій филологическій вѣстникъ, Варшава 1893. № 2. стр. 199—203. А по рѫкописъ отъ руски изводъ отъ XIII. в. въ Московската Синодска библиотека (минея № 164.) издаде службата А. В. Горски (= Гор.) въ Кириломеѳодіевскій сборникъ, 1865. стр. 285—290. У П. Лавровъ (= Л), Матеріалы и пр. са издадени текстове отъ двояки изводъ: руски, по Синодската минея, рѫкописъ № 164, стр. 108—111, и срѣднобългарски по Зографския рѫкописъ у Григоровича (= Гр.), стр. 116—122; вж. вст. стр. XXXV—XXXVII. Тукъ е взетъ срѣднобългарскиятъ текстъ (писалъ го Добриянъ) по зографския рѫкописъ у Григоровича, при все че по Синодския рѫкописъ у Горски той изглежда по̀старински. Въ преписъ, найденъ у Востокова (Вост.), направенъ неизвестно по кой рѫкописъ, службата Кирилу се посрѣща съ текста, издаденъ у Горски; обаче тамъ има още три пѣснопѣния, които липсуватъ въ Гр., Гор. и другаде. Така и въ рѫкописъ на С. Палаузовъ текстътъ на службата съдържа две пѣснопѣния, каквито нѣма другаде. Лавровъ печата и еднитѣ и другитѣ на стр. 114—115., а тукъ са тѣ притурени следъ 9. пѣсень. Забележкитѣ подолу показватъ разлики между текстове Гр. и Гор. = Л.; използувани са тамъ и други разлики, приведени у Л. по други рѫкописи, па и бележки на Григоровича за пояснение на смисъла отъ тропаритѣ (Кир.-Меѳ. сбор., стр. 258—260). Нѣкога тоя смисълъ не може да се излущи изъ твърде осукани или дори покварени изрази; П. С. Казански сравнява откъмъ тая страна текстове у Гр. и у Гор. въ Кир.-Меѳ. сборникъ, 1865, стр. 297—308, та предлага смислено разбиране на доста мѣста отъ тропаритѣ; забележки съ такава цель дава и Гр. все тамъ на стр. 258—261 и 262—270. Служба Константину философу издаде К. Радченко по рѫкописъ отъ XIII в. на българската митрополия въ Скопье, Извѣстія отд. рус. яз. и слов. ИАН, XII. 1907. кн. 3. стр. 158—162; а въ сѫщитѣ Извѣстія XV. 1910. кн. 3. стр. 161—185 издаде Н. В. Шляковъ по рѫкописъ въ Петроградската Публична бибвиотека отъ XVII в. друга служба Кирилу, дето са различни комай всички пѣснопѣния, а инакъ е най-пълна спроти други известни 11 текста.

Заскобенитѣ бройки предъ отдѣлни тропари вървятъ по реда имъ у Гор = Л. При която разлика въ забележка не стои, у кого е, тя е у Гор. = Л. Облѣгамъ се върху правописа, даденъ у Л.; „Варіанты къ службѣ св. Кvриллу изъ списковъ московской Типографской библиотеки“ е далъ А. И. Арсеньевъ въ речения Кир.-Меѳ. сборникъ, стр, 550—555.

Къмъ наслова

* Мѣсѧца того въ ·ді· преподобнаго отца нашего Аѵѯентиꙗ и свѧтого Кѵрила.

Къмъ вечернитѣ стихири

1 просвѣтова руска форма вм. просвѣти, срв. по̀долу протекова [2]; богодъхновенъı оучении трѣбва да стои во форми за твор. пад. мн.; срв. зб. 10, 14.

2 дума поетична, метонимия за 'ясенъ'.

3 свѣтьлоу добродѣтель; у Вост. красьноу и свѣтлоую дѣтель

4 нѣма въ, понеже е излишно

5 протекова, вж. по̀горе 1 просвѣтова

6 дѣлатель ꙗко бьчела

7 прѣсвѧтъıи

8 обожьшааго: що направи човѣцитѣ, да са достойни за бога.

9 Гор. по̀разумно милостию и божиꙗ моудрости исплънь Гор.

10 правовѣрнъı оучении преоукрашаемъ, у Вост. правовѣрными

11 блаженъıи

12 оуловленъı богъмь, свѧте, проиде. Добъръ смисълъ би имало: оуловлиевавъ . . . проиде

13 просвѣтѧ благодатию не оу съпасительно примъша разоумние: просвѣщавайки съ благодать имащитѣ разумъ не за спасение.

14 свѧтъıми пѣнними

15 житие твое

16 и съмьрть же

17 предъ богъмь бъıсть вьсѧчьскъıимь сир. 'предъ бога на всѣко нѣщо'

18 въ роуцѣ си

19 просвѣтованоу по̀добре.

20 о насъ емоу

21 хвалѧщиимъ погрѣшно.

22 за смисълъ прилѣга показа

23 отнася се за Авксентия, не за Кирила.

* Цѣлото това мѣсто: Сѣдаленъ Курилѣ, тропарь [1], липсува у Гр.

** Сѫщо липсува у Гр.

*** Следващитѣ тропари 4. и 5. ги нѣма у Гор.

† Тоя дроугъıи Курилъ е църковниятъ отецъ Кирилъ, патриархъ Александрийски (ок. 400, † 440), противникъ на Нестория патриархъ Цариградски, во въпроса за Исуса богъ и божественость на Богородица.

†† нѣма го у Гор. Л., а следува: Канонъ ·в· отьца нашего Курила, оучителѧ словѣньскоу ꙗзыкоу гласъ ·д·

Къмъ пѣсень I.

1 отъварзъ

2 преложь напита сѧ съпасенааго пиꙗньства; у Вост. напитъсѧ, питиꙗ

3 разоумъмь же свѣтъ ѧки ꙗзыкомь

4 неприꙗзниноу вьсѧкоу льсть

5 свѣтила

6 свѣтодавьць богъ

7 оучитъ

8 кънигами закона; у Радченко книгами рамно бльгарскыми.

9 словъмь благъıꙗ вѣръı. Повтаря се у Гр. вьсемоу ми-

роу оучитєлѧ, както въ 7 тропарь. Смисълътъ би билъ: со свети духъ, съ божие слово те извлѣче (Христосъ), мѫдре, изъ морски глѫбини учитель на благовѣрие, скѫпъ бисеръ; съ книги на божия законъ ти обогати, блажене, народи.

[10] **и ıазꙑкꙑ освѧти**, у Вост. **ѧзыкъ**

[11] **красьныи оумъ** Гор., подобро за смисълъ

[12] нѣма **твоꙗ**. Би се превело негли така: имайки умъ красенъ надъ (сир. повече, = **прѣ-**) небеснитѣ сили, твоятъ храмъ душевенъ биде (=стана) божи (храмъ); тя, пресвета твоя дѣвича гора [планина], въ утроба си тебе понесе, бога нашъ.

Къмъ пѣсень III.

[1] у Гор. Л. само **съ вꙑсотꙑ**

[2] нѣма и. **Христа сꙑна божиꙗ** до **блажєнє** е предметъ (обйектъ) на **пропокѣда**.

[3] **оудави**; така е поясно.

[4] **цѣкьница прїтъчьнаа свѧта въистиноу ıави сѧ, блажєнє Кγрилє, гласъмь съпасєна**. Това е подобро за смисъла, като се оправи **гласъмь съпасєниıа**. У Вост. **съпаськла**.

[5] **звоукъмь**

[6] **брѧчѧıа красьно сꙑна отъганѧашє**

[7] **гласьна троуба**

[8] **глаголива**

[9] **вьсѧ нꙑ**

[10] **свѣтъмь отьцьмь**: со отча свѣтлина.

[11] **бєзначальнꙑи сꙑнє**

[12] **въ плъть**

[13] **съпасаıа чловѣка**. Тукъ се свършева III. пѣсень.

[14] **правиши** отъ глаголъ **правлѭ** 'управямъ, оправямъ'. Ала за силата на смисъла би прилѣгала тукъ форма отъ глаголъ **пьрѫ, попьрѫ** — **попираєши** 'боришъ, обаряшъ, смазвашъ'.

[15] у Рад. **книгами бльгарскꙑми проидє**

Къмъ пѣсень IV.

[1] **сєдми въ сла** ·:·

[2] **бꙑвъ отъ отьчьства**, подобре за смисълъ: като биде, блажене, съ преселение отъ (своето) отечество втори Аврамъ, украси се и т. н.

[3] **облистаıа сѧ** отъ **о-блистати сѧ** 'обикалямъ се съ блѣсъкъ', правя се да 'блестя'.

[4] **проньзлъ**, поправо

[5] **проложь сѧ**, сгрѣшено

[6] **отъмѣтаıющь сѧ**.

[7] **гласа**, погрѣшно

[8] тукъ спира Гор. Л., та прави пропускъ.

[9] **отърєчєниıа**, погрѣшно.

[10] **дѣво**

[11] **благословєниє** ще да е грѣшка вм. **бога слова**, у Гор. Л. само **бога**

[12] **сꙑна божиıа и бога**, излишно **и бога** при онова попредно **бога**.

* За добъръ смисълъ въ тоя тропарь трѣба да се допусне, че не са именувани ония, които Кирилъ е 'пронизалъ' както Замбрия; и че нататъкъ тоя Замбри ги замѣстя съ вѣрата си, да е пристаналъ

горещо към мадиямската ересь и да се е отмѣталъ отъ оногова, що се е явилъ во плъть на евреинъ Иисусъ. Мадиямляни са срацини; а за Замбрия вж. стр. 36. Това име загатва за патриарха иконоборецъ Иоанъ, **Ӕннисъ** по ЖК V.

Къмъ пѣсень V.

[1] у Гор. Л. само **нинѣ въстан** ·:·

[2] **мастию**, погрѣшно

[3] **доуховьна моудре**, у Вост. **доуховьнаꙗ**

[4] **нечьствоующемъ**

[5] **исоушаеши**

[6] **льсть**

[7] **посѣкъ**

[8] **равьнаꙗ**, у Вост. **наставлѧꙗ**

[9] **божию стьзю**

[10] **божии**

[11] **преплакающеи**

[12] **словъмь притъчами же**

[13] **Кюриле премоудре**

[14] **отъ зимы мразьныꙗ**

[15] **въ тишиноу вышьнихъ свитѣлии**

[16] **сынъ чловѣкъ**

[17] **и земьныꙗ богови сътворь**, по̀право

[18] **чловѣкы сътворилъ**, у Вост. **причѧстники**.

Къмъ пѣсень VI.

[1] **придохъ въ гл** ·:·

[2] **тлѧ** е **тьлꙗ** или **тьло** въ значение на 'поквара, гниледь', срв. тлѣя, тлѣние=гния.

[3] **живоущиихъ ти**; ще е по̀ добре **живѫщи ти**

[4] **и единого**

[5] **силою оубо изнемагаꙗ**

[6] **избьрана стрѣла**, това е за смисъла по̀ясно.

[7] **имена въ тоулѣ свѧтыими пророкы**. Погрѣшно **имена** и **еммена**: добъръ смисълъ би се добилъ, ако се постави **имѣꙗ въ тоулѣ свѧтѣмь пророкы**. У Вост. **въ тоунѣ**.

[8] нѣма **врагы**. Срв. Иса 49.2

[9] **възлюбль изм(л)ада прѣмоудрость**

[10] **приюль ю еси**

[11] **оумоудрь сѧ**

[12] **ꙗвилъ сѧ еси философъ**

[13] нѣма **вышнии**

[14] **и прошьдъ**

[15] **не отъвьрста**

* Тия кондакъ и икосъ (27. и 28.) липсуватъ у Гор. и Л.; Л. ги привежда на стр. 114-115. Въ кондака обращението **Кγріле блажене** у Гр. е заскобено; а икосътъ се завърша съ дума **всѧ**, като са отк҄снати въ новъ редъ, сѣкашъ независни, останалитѣ думи **людие и пр**.

Къмъ пѣсень VII.

[1] у Л. само **не послоужи** ·:·

[2] **словесы твоими**. Така завършенъ тропарятъ изглежда да е пропусналъ нѣщо, нѣкоя глаголна дума.

[3] **премоудростию**

[4] ѥако онъ хананѣскъıи. срв. Бит. 10, 19 и 11, 2—4.

[5] моудре

[6] златоточьны

[7] благъıѩ вѣрꙑ сꙑнꙑ

[8] испълнѩющиѩ же

[9] цьркъвь господьню; другаде е оучениѥмь. Може да е пропусната дума молимъ (сир. тебе).

[10] у Вост. съдѣа тѧ богъ; у Гор. нѣма браконеискоуснаа

[11] въсель(ша) сѧ

[12] сътоужающю ми прѣгрѣшении избави широтою покаꙗниꙗ. Глаголътъ сътѧжати 'придобивамъ, трупамъ', има предметъ прѣгрѣшениꙗ; тогава ще имаме добъръ смисълъ такъвъ: избави мене, що трупамъ прегрѣшения, спроти широтата на моитѣ покаяния.

Къмъ пѣсень VIII.

[1] у Л. само отрокꙑ благоч ⁖

[2] вънитию; вънѧтиѥ 'пламванье'

[3] о, философе

[4] прериста (вм. прѣриста) вьсю землю

[5] свѣтьлѣи

[6] словъмь оучениꙗ оучителю блажене. У Гр. нататъкъ още думи господа поите дѣла, очевидно не отъ тропаря, но отъ ирмоса.

[7] Козарѣхъ приложь сѧ. Твърде неясно. Да не бѫде прилоучи ти сѧ?

[8] тꙑ бо мъножьства не нмꙑи посѣче: нѣмайки множество (което да ти е сила), посѣче (самъ) и т. н. Такъвъ смисълъ е пò добъръ.

[9] оучениꙗ

[10] богородицю тѧ

[11] тѧ поѥмь свѧтоую

[12] прѣвъзносимъ въ вѣк ⁖

* Тропарь 35. липсува у Гор. Дума ѿплота ще да е сгрѣшена вм. оплота, понеже смисълътъ е: 'Панонската земя, имаща тебе за великъ плетъ (: плотъ) и твърдиня'. Нататъкъ би трѣбало за пòясенъ смисълъ да се наредятъ думитѣ така: блѧдꙑ еретичьскꙑѩ триѩзꙑчьникъ роушитъ къигами, крѣпъко наоучена тобоѭ. При такъвъ редъ излиза да е сгрѣшена формата трижзꙑчникꙑ

Къмъ пѣсень IX.

[1] у Гор. само Єуго оубо нед ⁖

[2] ѥако свѣтила тѧ драга

[3] бльщати сѧ. — Възложи: 'положи, постави'.

[4] свѧте. — Въ коньцихъ ще рече: 'въ краеве', 'въ краини', въ страни. По това се оправя и [5] у Л.: (въ) вѣньци, образно речено.

[6] мъножа вѣрьнꙑимъ въспитѣниꙗ разоумѣниѥмь и говѣниѥмь.

[7] ѥго же дѣтѣльм послѣдоуꙗ, пòдобре за смисъла.

[8] въ Каонѣ, у Александрова (1895) въ Панонѣ.

[9] вьсиıавъ

[10] късюдоу же

[11] оу твоıего тѣла; излишно е оу, като стои пòнапрежъ о. Думитѣ следъ тѣла у Гор. липсуватъ.

[12] прѣпѣтаıа

[13] къ ровѣ

[14] мою доушю

[15] Глаголъ порѣваѭ, порѣвати: тикамъ, тласкамъ.

[16] погрѣшно вм. испроси

* Липсува цѣлиятъ тоя седаленъ тропарь у Гор.

Къмъ притурка а.

[1] мира значи ʻлюдьетѣʼ; и пòнататъкъ миръ: ʻлюдьеʼ, ʻсвѣтъʼ.

[2] оѹзѣ = юзѣ отъ югъ.

[2] коньцемъ отъ коньць ʻкрайʼ въ смисълъ географски, нвблг. ʻкраинаʼ.

Къмъ притурка б.

[1] своими или трѣба да бѫде свои, или пъкъ е било сподирено отъ изпуснато име, напр. оустами, словесами.

[2] правде трѣба да се свърже съ глагола наоучи, и его да се отнесе къмъ име господь, включено въ господень (законъ).

[3] славѫ вьсилоуѭть вм. славѫ късылаѭтъ

2

Служба свети Методию.

Мѣсѧца априлиа ·ѕ҃·

Преподобнаго отца нашего Меѳодиа и Киріла философа ꙋчителѣ словѣномь[1]*.

Вечер[нꙗ] на господи възвахꙑ о[ктои]х стих[иръ] ·ѕ҃· и поіемь стих[овъ] ·г҃· по ·в҃·—щи· гласъ ·д҃· подобенъ: дасть знамение бо. . .

1. Законь благодати наказателѣ стѧжав си[2], свѧтителю Меѳодие: тѣмъ ꙋбо бысть** свѧтымъ боукавамь прѣмѫдръ обратникъ;[3]*** и прѣдаль еси своимь людемь и стадꙋ ꙋчение ихь, ими же чтѫще и поꙋчаѫще сѧ въ свѧтыѩ книгы благословѧть господа. Блажим тѧ достоино!

2. Господень. Меѳодіе блажене! Словесы последоуѧ богословѣше[4] ꙗвѣ отца ꙋбо родителѣ словеси, сѫща изложителѣ[5] доухоу прѣсвѧтомоу; и еще же истѣе испыташе[6] вьпиѧ: от[7] отца оутѣшителѣ[8], не отъ сына, ꙗвѣ глаголѧ, исходѧща. Тѣм же ꙗви сѧ прьвааго сънма[9] отцемь, то[го]жде глаголѧ богогласе. С тѣми моли сѧ Спасоу, да спасеть ны всѧ[10].

3. Апостолскѫѫ благодатъ не исполоу[11] от бога приімь,[12] отче Меѳодиіе, пророчствоу[13] сподоби сѧ и чюдесь же от почьтшаго тѧ достоино глаголати прѣжде бѫдѫщаа, ꙗко настоѧща, мѫдре; радꙋи сѧ, слѣпымь видѣние, и бѣсомь прогонителю, и недѫжнымь врачь[14], славне. Тѣм же подаждь намь грѣхомъ оставление и велиѧ милости[15].

Слава і нинѣ: б[огородичен]ъ на стих[овнѣ][16] вь о[ктои]х· на отпус[т][17], тро[парь] глас·д҃·

4. Свѧщенника ти†, Христе, творѧще свѣтло трьжество [ꙋсп]ениа, милости твоеѧ свыше подаждь! Отврзи же[18] царствиа двери, раздрѣши же ѫзы[19] нашѧ многыхь грѣховь ходатаиствомь владыки свѧтого ти ꙋченика, отца нашего.

Канонъ глас ·в҃·

Пѣснь ·а҃· ірмос: градѣте людие поимь [пѣснь Христоу Богоу раздѣльшемоу море и наставльшемоу люди, ꙗже изведе изъ работы Египетскіѧ, ꙗко прослави сѧ С.]

5. Даждь Христе Спасе, едине милосрьде слово пространьно, молѧ сѧ[1] твоеѧ милости, да свѧтителѣ ти вьсхвалѧ[1] Меѳодиа и тѧ прославлѧ[1].

6. Оставивь родь и отчьство, подроужие и дѣтиі, свѧте оучітелю, в поустыни изволи сь свѧтыми отцы жити, прѣславне.

7. Бранѣ лютѫ посрамивъ, отче, бѣсовьскѫѫ, брань лютѫ ꙋтоли грѣхь моихь, ꙋчителю Меѳодие молитвами ти!

8. Богородиченъ. Кто изрещи тебе достоино можеть, зачѧтие ти паче словесе? Бога бо роди пльтиѧ прѣчистаа, намь ꙗвлена Спаса всѣмь.

Пѣснь ·г҃· ірмос: оутврьди насъ собоѫ Господи[1] [древомъ оумерщтвлѣи грѣхъ, и страхъ твои всади въ сердца насъ поющихъ тѧ С.]

9. О прѣславне! Кто можеть изрещи Меѳодиа дѣтѣли[2] и троудь, еже[3] пострада от бѣсь тріѧзычникь[4]?

10. Меѳодие свѧте! Дарь ты пріѧть[5] от Бога, и подасть[6] трѣбоущимь, славѧщимь бога прославльшаго[7] тѧ.

11. Еже[8] ми подасть[9] богатьство, Христе Спасе, блаждно живь погоубихь окаанныи, нѫ обогати мѧ покаaниемь!

12. Богородиченъ. Марие, златаа кадилнице! Ты страстныи мои смрадь [отьжени], ꙋтврьди[10] колѣбѧща сѧ мене[11] пріложениемь льстиваго борца.

Сѣдаленъ глас ·д҃· подобенъ: оудиви сѧ Іосифь...

13. Ꙗко слньца свѣтлость вьстока тѧ Христос, въсиꙗвъ[12] къ западоу, отче, посла мѫдра ꙋчітелѣ Меѳодиа* всѣмъ, просвѣщаѭща грады многы и страны боуквами твоими, почітаѭщѫ всѧ книгы богодъхновенныи[13] блажене, ꙋчениа доуха прѣсвѧтаго. Нинѣ моли сѧ непрестайно о хвалѧщих тѧ!

Пѣснь ·д҃· ірмос: оуслышах Господи слоухь твои и оубоах сѧ, разоумѣхь[1] [дѣла твоѧ и дивихъ сѧ и возопихъ: слава силѣ твоеи господи! С.]

14. Тѧ имать[2] отче земѣ Моравьскаа стѣнѫ тврьдѫ, еѧже побѣждаеть[3] еретикы.

15. Одѣснѫѫ прѣстоѫща[4] прѣсвѧтыѧ троицѧ ѹчітелѣ, молита сѧ[5] съхранити стадо славѣньское[6].

16. Доушѫ своѧ и тѣло же оскврънихъ неключимаа дѣлаѧ, нѫ Спасе очисти мѧ своеѧ си милостиѩ.

17. Богородиченъ. Молѧ ти сѧ прѣчистаа зачентши бога бесѣмене: прісно моли сѧ за рабы своѧ!

Пѣснь ·є· ірмос: свѣта податель[1] [и вѣковъ творче господи во свѣтѣ твоихъ повѣлении настави насъ, развѣ бо тебе иного Бога не знаемъ С.]

18. Истыи настолникъ апостола славнаго Андроника, славне, ꙗви сѧ, ѹкрасѧ прѣстоль свѧтыѧ цьркве Панонькскѫѫ, мѫдре.

19. Тѧ молимь, Мефодие свѧтителю славне: разгнавое еретикы стадо твое[2] сҳрани въ вѣрѣ праковѣрнѣи молитвами сї отче!

20. Пѫчинѫ прѣплаваѧ житиїскѫѫ прѣлѣтѣ, отче, орелскы[3]; потаплѣема мѧ грѣхы, свѧте, изведи, молѧ сѧ, молитвами си мѫдре!

21. Богородиченъ. Тебе, рождьшѫѫ творца всѣчьскымь, въпием ти: радѹи сѧ, прѣчистаа[4]; радѹи сѧ въставши намь свѣть; радѹи сѧ въмѣщьши бога невмѣстимаго.

Пѣснь ·ѕ· ірмос: въ безднѣ грѣх[1][овнѣи валѧѧсѧ неизслѣднѹю милосердиѧ твоего призываю безднѹ: от тли боже мѧ возведи С.]

22. Ты от запада, свѧте, ꙗсна, ꙗко же ѕвѣзда, своѧ лоучѧ слѫщи[2] до въстока и сѣвера, и до[3] юга, славне Мефодие!*

23. Сѫ же слоужбѫ славне приꙗть[4] от Христа Спаса милосьрдаго, скончa, свѧтителю, ꙗко вѣрень рабь Господоу своемоу.

24. Каль[5] грѣховь моихъ измыи мѧ щедре Спасителю, едине милосьрде; ты бо единь имаши власть, Господи, отпоущати грѣхы.

25. Богородиченъ. Вѣрнаго царѣ нашего ѹтврьди, побѣдѫ даѧ емоу, ꙗко всемогыи[6] на вар҆вары, владыко, рождеи сѧ ис чистыѩ и безмѫжныѩ матере**.

Кондакъ гласъ ·в·

26. Божественна и вѣрна[7] Мефодиа вси въспоимь люде и любовиѧ ѹблажимь, ꙗко пастырѣ великаго словѣномь, слоужителѣ наѹчи честно[8], прогонителѣ ереси; молит҆ бо сѧ[9] о всѣхъ насъ.

27. Царствиа Панониа[10] коупно, нокии сѫще людие, тебе пастырѣ честна свѣдѧщи радоует сѧ[11]; дѣтели[12] ти поспѣшьствоуемь, гроуды[13] и болезни похвальнаа таино тебе почитаѭщимь муро многочестно[14], Меѳодиіе свѧтителю. [Людие[15]:] моли сѧ[16] непрестанно о вьсѣхъ насъ.

Пѣснь ·ѕ· ірмос: о тѣлѣ златѣ на поли Диерамли[2] слоужі[3] [м8 трие твои отроци не брѣгоша безбожнаго велѣніѧ: посрѣдѣ же огнѧ ввержены орошаеми поѧх8: благословенъ еси боже отецъ нашихъ С].

28. О клоу[4] свѧтаа хвалит сѧ славно градъ Солоунскыи, Куріле свѧте и Меѳодиіе, Мисиа и Панониа[5] и Моравьскаа блажене[6] земѣ, славѧщи и вьпиѭщи: благословенъ богъ[7].

29. На камени ты вѣры 8твръди ноѕѣ свои, блажене, и неподвиѕа богоу[8] тебе свѧте противных доуховъ; нѫ ꙗко храберъ борець противѧ сѧ имъ поаше: благословень богъ отецъ[9]".

30. Сьводена мѧ разбоиникы, Христе, и 8ꙗзвена, помилоуи мѧ! Молѧ сѧ тебѣ; и вьзлѣи масло на мѧ, обычаи милости си[11], ꙗко да въсхвалѧ тѧ: Боже,[12] благословень еси!

31. Богородиченъ. Невеществьна свѣта селище[13] твое чрѣво бысть. Свѣтлостми божиа разоума безбожіе отгнавши, чистаа богоневѣсто дѣвице, еже[14] поемь вьпиѭще: благословень[15] богъ отець.[16]

Пѣснь ·и· ірмос: вь пещь огньнѫѫ къ дѣтемь еуреискымь сьшьдшаго[1] и пламень на хладь[2] прѣложьшаго бога поите, вьсѣ дѣла[3] господа, и прѣвьзносите его къ вѣкы[4].

32. Вселоименить[5] свѧте Меѳодиіе ты бысть[6], къзни вражиѧ низложивъ, славне 8чітелю прѣмѫдре. Поите вьпиѫще: благослови[7] вьсѣ дѣла господа; поите и превозносите.

33. Архиереи ты бысть[8] по чиноу Аароню, жерыи блажене агньца, рѫкама си свѧтыма раздаѧ вѣрнымь[9]; поѫ: благословите вьсѣ дѣла[10].

34. Нощь люта мѧ, Христе, грѣховнаа постиже и лютѣ ꙗко[11] омрачи доушѫ моѫ. Молѧ[12] ти сѧ боже: просвѣти, и на покаание настави поѭща тѧ вь вѣкы.

35. Богородиченъ. Изнемогшѫ многими прілогы лѫкаваго, богородице, окааннѫѫ доушѫ моѫ цѣлебнами молитвами, дѣвице, сдравѫ сьдѣваи[13], да тѧ прославлѣемъ в'вѣкы[14].

Пѣснь ·д̃· ïрмос: іже[1] отъ бога богъ слово[2] неизреченноѫ мѫдростиѫ пришедша[3] обновити Адама, гадиѫ тлѣниа падша[4] лютѣ, от свѧтыѩ же дѣвицѧ[5] неизреченно въплъщаемаго[6] нас ради пѣсньми[7] величаем.

36. Тѧ блажене поетъ земѣ Моравьскаа, честно твое тѣло имѫщи, и Паноньскаа[8], свѧтителю просвѣщена[9] тобоѫ; и людие ею съшедше сѧ праздноуѭтъ твоѭ памѧтъ.

37. Имѫща свѧтаа прѧ о свѧтѣи троици, Куріле прѣподобне, Меѳодие свѧтителю, стадо ваю свѧтое ходѧще по земи странѣи съхраньше[10], растита[11] молитвами си, блаженаа!

38. Нинѣ припадаѫ, ȣчïтелю свѧте, молѧ сѧ тебѣ: ȣмаленое[12] се пѣніе пріими и проси[13] же отпоусть грѣховъ моих от[14] Спаса Христа.

39. Богородиченъ. Радоуи сѧ прѣсвѧтаа богородице Марие! Радоуи сѧ непорочнаа, искоуса мѫжска непознавшиа; радоуи сѧ, свѣтило всемоу мироу рождьши; молѧщі не прѣстан[16] къ богу Спасоу[17].

Забележки.

Знайни са два Зографски ръкописа, минеи отъ XIII. в., въ които се съдържа служба Методию въ български изводъ. Отъ единия ръкописъ, нареченъ Драгановъ миней, службата издаде найдобре А. Александровъ, въ Русскій Филологическій Вѣстникъ, Варшава 1893. т. XXIX. стр. 204—207, а отъ другия ръкописъ тя биде издадена отъ В. Григоровичъ въ Кирилло-Меѳодіевскій сборникъ, Москва 1865. стр. 251—257. За тия ръкописи и издания на службата вж. у Й. Ивановъ, Български старини изъ Македония, София[2] 1931. стр. 300—301. Ивановъ обнародува тамъ, стр. 301—305., и самата служба Методию по изданието на Александрова, съ бележки за разлики спротивъ изданието на Григоровича; П. Лавровъ препечата въ Материалы и пр. текста у Григоровича по срѣднобългарски ръкописъ отъ XIII—XIV в. (стр. 122—127). Григоровичевото издание е взето и тукъ за основа, като се сличава съ изданието у Александрова, па се сочатъ и други разлики. Даватъ се сравнения между тропари отъ тая служба (= СМ) и отъ Кириловата (СК).

Приведени са и нѣкои характерни разлики въ изданието на руския свети Синодъ (= С) вж. стр. 77. забележки.

Правописътъ на „Драгановъ миней" е изкаранъ по срѣднобългарски, когато правописътъ на другия зографски ръкописъ, използуванъ у Григоровича, е по̀старъ български, ала вече порусенъ. Изданието тукъ е обратно на онова у Й. Ивановъ.

Къмъ наслова и къмъ тропаритѣ 1.—4.

[1] прпдбнаго отца Мєѳодїа оучителѣ словѣньскомꙋ ѩзыкоу брать Кїрила философа.
[2] стѫжаѫ си
[3] наставнїкъ.
[4] бога словѣшє; господниимъ словєсємъ послѣдꙋѧ богословѣшє С.
[5] изводитєлѧ С.
[6] исповѣдашє
[7] нѣма ѿ
[8] параклита
[9] собора С.
[10] господоу, да спасєть доуши нашѧ
[11] нєскꙋдно
[12] приємь
[13] пророчєства С.
[14] нєдѫжнынимъ врачь ; С. врачꙋ
[15] вєлиѫ милостъ
[16] на стихѡх, С. на стиховнѣ
[17] по нынѣ отпꙋщаєши С
[18] отврьза жє
[19] вм. ѭзы ; С. юзы

* Кирилъ се споменува въ службата само пѫтемъ и подъ свое име, а нѣгде само подъ граматични форми за двойствено число заедно съ брата си. Споменува се въ тропаритѣ 15, 28 и 37.

*** Дума обратникъ е рѣдкость, незнайна и на речници. Тя се тълкува найправилно ʽпреводачъʼ. Ала другаде тя стои подъ форма и разбиранье обрѣтникъ ʽизнамирачъ, изобрѣтникъʼ, та загатва за изнамиране на азбуке.

** Би трѣбало да бѫде былъ єси, съгласно и съ прѣдаль єси понататъкъ, за да се веже правилно съ обращението Мєѳодиє понапрежъ.

† Свѧщєника ти се отнася къмъ Методия, въ качеството му на светитель; затуй четеме въ С.: Моравскїѧ зємли свѧтитєлѧ твоєго. Това е приметъ (атрибутъ) на свѣтло тръжєство оуспєнїа.

Къмъ пѣсень I.

[1] вм. молѭ сѧ, С. молю сѧ; така и натагъкъ въсхвалѧ, прославлѧ ; И. въсхвалѣѫ, прославлѣѫ

Къмъ пѣсень III.

[1] съ собоѫ, нѣма господи ; С. въ тєбѣ
[2] добродѣтєли С
[3] ижє С
[4] єрєтикь триѧзычныхъ
[5] приѧ С
[6] подадє С
[7] прославльшаго
[8] їжє неправо
[9] подадє
[10] нѣма ꙋтврьди
[11] на мѧ ; С колєблюща сѧ мєнє
[12] вьсиꙗкша
[13] богодѣхновєнныѫ

* Игра съ името Μεθόδιος въ значение на ʽпѫтеводительʼ, отъ μετά ʽпоʼ и ὁδός ʽпѫтьʼ.

Къмъ пѣсень IV.

[1] нѣма тоя ирмосъ
[2] има
[3] побѣждаемь
[4] прѣдстоѭщи
[5] молита сѧ Христоу
[6] словѣнское

Къмъ пѣсень V.

[1] подателю
[2] свое
[3] орельскыи
[4] чистаа

Къмъ пѣсень VI.

[1] нѣма грѣх . . .
[2] лоучи посылающа С
[3] нѣма до
[4] приѧ С
[5] от скверны С
[6] всемогѫи; С всемогѹщь
[7] божественаа и вѣрнаа
[8] слоужителѣ троицы честна въ С дава подобъръ смисълъ.
[9] добавено непрѣстайно
[10] царственниѧ Панонѧ С
[11] радоуем сѧ; свѣдѧщи има да значи ‘познавайки’
[12] мы же добродѣтели С
[13] троуды же
[14] многочестное сѹть С
[15] нѣма людие; така и С
[16] молит во сѧ ще да е съ грѣшка.

* СК 27. 28.

** За отбелѣзване е въ тоя тропарь поменътъ на ‘вѣрния нашъ царь’, завѣрно византийски, а обращението владыко е казано въ мислене за Спасителя.

Къмъ пѣсень VII.

[1] образѹ златомѹ
[2] деирѣ С, срв. прор. Даниилъ 3, 1.
[3] нѣма слоужі
[4] вм. ваю ‘васъ двоицата’, сир. Кирилъ и Методи
[5] Панониꙗ С
[6] блаженнии С, дума е за двоицата братя, срв. СК 5. 25
[7] нѣма богъ; С еси боже отець нашихъ
[8] богъ право
[9] нѣма богъ отець; цѣлиятъ тропарь липсува въ С.
[10] изводена С
[11] елеи милости твоеѧ намѧ
[12] въсхвалѧт боже
[13] невещественаго свѣта селение
[14] ѫже
[15] благословенъ еси
[16] нѣма богъ отець

Къмъ пѣсень VIII.

[1] отроком и снизшьдшаго С
[2] въ росоу
[3] дѣла ꙗко С; а е за очакванье: поите вьсѣ дѣла
[4] и прѣвьзносите и пр. нѣма; а по С въ всѧ вѣки
[5] славенъ С; самата дума тъвлоименитъ значи ‘тъждеимецъ’.

[6] высте; С вылъ еси
[7] влагословите, нататъкъ нѣма; С продължава: его во вѣки
[8] вылъ еси С
[9] раздаѫ вѣрнынмъ; С поставя това допълиение чакъ предъ жеры
[10] нѣма всѣ дѣла; а С всѣ дѣла господа; поите и превозносите его во вѣки, срв. [3]
[11] лютѣ зѣло С
[12] нѫ молѧ
[13] здрава сътварѣи
[14] къ вѣкы

Къмъ пѣсень IX.

[1] нѣма іже С
[2] от бога бога слова
[3] пришедшаго С
[4] въ тлѣнье падшаго С
[5] дѣвы
[6] воплотившагосѧ С
[7] вѣрними единомѹдренно пѣсньми
[8] нѣма Панонъскаа
[9] просвѣщенѣ
[10] съхранша С
[11] стадо свое растита
[12] оумиленое
[13] и испроси
[14] оу
[15] непознавши
[16] непрестанно
[17] кь Христоу Богоу. Па: свѣтиленъ. Тажде стих с|к-тон|х.

3

Служба на Кирила и Методия

Въ тъждє дьнь [апр. 6] свѧтыма оучителєма словѣньскоу ꙗзыкоу Кѵрила философа и блаженаго Меѳодиꙗ.

Канонъ глас ·й·

Пѣснь ·а҃· ірмос: водоу про ·:·

1. Кыꙗ достоиныꙗ принесоу похвальныꙗ пѣсни, богословесьника[1]? Свѣта даръ съвыше посълѣта ми, да достоино въспою каю памѧть.

2. Оуность изм(л)ада си бес порока вьсприимъ, владыцѣ си послѣдовавъ, свѧтє Кѵрилє блажєнє. Тѣмь тѧ достоино славить вьсѧ тварь.

3. Росоу источи божиꙗго доуха, въсприимъ отъ бога свѧтє; ꙗко громъ възгрьмѣ въ коньцихъ слово расѣвaѧ въ ꙗзыцѣхъ.

4. Илиꙗ дроугыи рьвьним[2] ꙗви сѧ на земли, Меѳодиѥ свѧтє, вьсѧкы єрєси попалѧꙗ богодъхновєныимь оучєниѥмь.

5. Бо[городиченъ]. Чини тѧ ангельстии и чловѣчьстии, бeзневѣстьнаꙗ мати, хвалѧть непрестаньно; зижителѧ бо ихъ ꙗко младѧ на роукоу своѥю понесла ѥси.

Пѣснь ·г҃· ірмос: ты ѥси оутвь ·:·

6. Лѣствицѧ избьрана ꙗви сѧ философе богогласьне; вьсѧ оучениѥмь на небо възкажаѥта[3].

7. Ангелообразьно житиѥ живыи на земли премоудрє Костантинє достоинь вьсѣмъ нарече сѧ оучитель.

8. Ѳараона мысльнааго въ мори житиистѣмь погроузи; избьранъ воинъ ꙗви сѧ Христа бога Меѳодиѥ.

9. Иереискоую слоужьбоу възносѧ предъ бога и обрѣте сѧ достоинъ, равьнь ангеломъ отьче Мефодиѥ·

10. Бо[городиченъ.] Тебе вьси имамъ[4] прибѣжище и стѣноу нашоу крьстьꙗни; и тебе славимъ немълчьно безневѣстьнаꙗ.

Пѣснь ·д· ірмос: ты ми Христе господь ·:·

11. Ликоуа съ ангелы на небесьхъ прилежьно за ны моли, въсѧкы скърби отъганѧꙗ, и напастьнꙑꙗ прелогы разорѧ[5] и бѣдъ[6] богогласе; ангелы и пророкы и апостолы за ны моли сѧ.

12. Очищь си измлада свѧте доушю и тѣло достоинъ съсоудъ обрѣте сѧ пресвѧтоуоумоу доухоу, отьче Кириле блажене; имьже просвѣщь сѧ сиꙗеши въ мирѣ, ицѣлениꙗ въсѣмъ обильно подавъ преславьне.

13. Стопами вьсю вьселеноую освѧти богогласе отьче Мефодие, слово раздаѧ вьсѣмъ странамъ новъмь ꙗзыкъмь. Тѣмь же тѧ блаже вьсѧ тварь славить твоими словесы просвѣщаемъ[7].

14. Обрѣте сѧ новыи Павьлъ премоудре, вьсь миръ богови приобрѣте. Съмысльно крьстъ Христовъ на сѧ въсприимъ доиде до западъ свѧте, льсть идольскоую вьсю разарѧꙗ, вьсѧ ереси блажене потрѣблѧꙗ.

15. Бо[городиченъ.] Ты вѣрьнꙑимъ похвала еси безневѣстьнаꙗ; ты застоупление, ты прибѣжище крьстьꙗномъ, стѣна и пристанище; къ сыноу бо своемоу мольбы носиши непорочьнаꙗ, и отъ бѣдъ съпасаеши вѣрою и любъвию, богородицю чистоу тѧ знающе.

Пѣснь ·е· ірмос: просвѣти и ·:·

16. Философоу[8] моудрость почьрпе и бездъны божиꙗ съкровищѧ; имьже озаривъ сѧ слово расѣꙗ въ ꙗзыкы новы.

17. Ангельскꙑꙗ чины прѣспѣлъ еси моудре на земли; ꙗко бесплътьнъ ꙗви сѧ христовьнꙑими зарѧми просвѣщаꙗ въселеноую

18. Идольскоую льсть безбожьноую искорени, сладость вьсѣмь истачаꙗ божиꙗ словесе свѧте Мефодие.

19. Божию присно престолоу свѧте престоиши; прилежьно за ны моли сѧ творѧщѧꙗ вѣрьно твою памѧть.

20. Бо[городиченъ]. Помоли сѧ вꙑноу сыноу своемоу и богоу нашемоу браконевискоусьнаꙗ Марие чистаꙗ, посълати намъ вѣрьнꙑимъ велию милость.

Пѣснь ·ѕ· ірмос: молитвоу си про ·:·

21. Лютꙑими страстьми одьржимъ[9] и напастьною боурею движимъ[9] въпиемъ ти свѧтꙑи оучителю: нищаꙗ си рабы избави отъ бѣдъ, скорꙑимь посѣщениемь въсѧ скърби отъганѧꙗ богогласе.

22. Апостоломъ равьноу благодать пречистааго доуха отьче приимъ, испълнь въсь миръ благочьстию сладостьно наставлѩ; рѣкы бо животьныѩ, по гласоу Божию истѣкающа ис тебе, мира възвеселиша.

23. Житиискоую славоу на земли вьсю оставль, трьвьрсть блажене отьче владыцѣ си и богоу вьсь привьрже сѧ доушею и тѣлъмь. Тѣмь тѧ достоино намъ вьсѣмъ подасть оучителѩ.

24. Ересьмъ вьсѣмъ противьнъ ꙗви сѧ благодатию Медодие достоиныими отъвѣты, (отъ) отьца оубо параклита исходѧща, а не сыноу, глаголѧ, нъ равьньствъмь троицю чисти исповѣдающе.

25. Б[огородиченъ]. Неспрестани о нась молѧщи пресвѧтаꙗ богородице дѣво, ꙗко вѣрьныимъ оутвьржениие ты еси и надежею твоею крѣпимъ сѧ. Тѣмь же тѧ ис тебе въплъщенааго бога православлѩемъ.

Пѣснь ·ѕ· ірмос: ѣже от нюд ·:·

26. Нескоудьно съкровище ꙗви сѧ Коуриле пресвѧтоуоумоу доухоу; имь же просвѣщь сѧ наоучи вьсь миръ ꙗзыкы въспѣвати отьць нашиx.

27. Аврамъ дроугыи преселениемь ꙗви сѧ отьче Курилe въ землю Ханаоньскоу, юже просвѣти словъмь нова оучениꙗ, въспѣваꙗ отьць наш[иx].

28. Моравьскаꙗ страна вели[10] застѫпъ и стълпъ имѣꙗ въ богоу тобою просвѣщена, наоучи сѧ въспѣвати въ свои ꙗзыкъ отьць н[ашиx].

29. Еуангельскоу словеси достоинъ ꙗви сѧ отьче Мефодие; ꙗсно исповѣдати наоучити коньца[11] вьсѣми ꙗзыкы въспѣвати отьць нашиx.

30. Б[огородиченъ] Из дѣвичь ложеснъ въплъщь сѧ ꙗви сѧ на съпасениие наше. Тѣмь же матерь твою видѣвъше богородицю правовѣрьно въпиемъ отьць н[ашиx].

Пѣснь ·й· ірмос: седьмь седми ·:·

31. Тобою намъ прѣсвѧте свѣтъ въсиꙗ тьмьныимъ и омраченыимъ грѣхъми лютыими; въсиꙗ ꙗко свѣтъ, проходѧ до запада бѣсовьскоую льсть и ересь посѣкаꙗ. Тѣмь же ти дьньсь праздьноующе памѧть вьси[12]: дѣти благословите!

32. Отъ въстока приде ꙗко слъньце свѣтозарьное, льсть прогъна бѣсовьскоую богогласе; тоучами кънижьныими сластьно

напои вьсь миръ, слово раздаꙗ ꙗзыкомъ въпиꙗ: дѣт[и] бл[агослови]те!

33. Достоиноу ти похвалоу къто издречи можеть подвигы и троуды твоꙗ почитаꙗ? Възгрьмѣ ꙗко громъ на вьсѣхъ коньцихъ, словесьнꙑи плодъ вьсѣмъ раздаваꙗ отьче Мефодиѥ. Тѣмь тѧ чьтоуще вѣрьно: дѣ[ти] бл[агословите]!

34. Илии рьвениѥмь, и кротостию Моисѣю, и незълобиѥмь Давыдоу подобѧ сѧ, издрѧдьнъ притъчами и наказаниѥмь премоудро въпиꙗаше: дѣт[и] благосл[ови]те!

35. Бо[городиченъ]. Чьртогъ чьсарьскꙑи, въ немь же Христосъ полежа свободоу чловѣчьскоу родоу подаꙗ; юже пронаричаша прѣчьстьнии пророци Христа Бога нашего прѣвѣчьнѹю свѧтꙑню. Того благословите, Марию въспоите людиѥ пре[13] .:.

Пѣснь ·д· ірмос: въ истиноу .:.

36. Ꙗко чада си блажене приими припадающа; пречистꙑꙗ молитвꙑ за нꙑ свѧте помоли сѧ.

37. Приими богогласе мольбьноую ти пѣснь приносѧще, и вари къ богоу молитвами си, и отъ напасти и бѣдꙑ избави нꙑ свѧте. Тебе величаѥмъ!

38. Очисти мѧ, молю сѧ, твоими молитвами богогласьне отьче Мефодиѥ и отъ лютꙑихъ грѣхъ, ими же мѧ оуꙗзви врагъ.

39. Юже ти приносимъ мольбоу прѣблажене, приими изъ оустъ недостоинъ[14]; прилѣжьно моли сѧ къ Христоу за стадо своѥ.

40. Бо[городиченъ]. Пристанище тѧ съпасениѥ вѣровавъше прѣсвѧтоуоумоу ти рожьствоу съвѣдоуще, отъ бѣдъ избавити тебе сѧ молимъ.

Забележки.

Изъ ржкописъ на Синодската библиотека въ Москва № 165, априлски миней отъ XIII. в. Въ него стихиритѣ и тропаритѣ отъ канона са положени на ноти за пѣние. Печатанъ е канонътъ отъ А. Горски въ Кирил.-Меѳ. сборникъ М. 1865. стр. 291—296, у П. Лавровъ, Материалы 111—115. Канонътъ има акростихъ: Кѵрила Ѳилософа и Методиꙗ пою. Отъ всѣка пѣсень преднитѣ тропари (2 или 3) са посветени Кирилу, а подирнитѣ (2 или 1) са посветени Методию.

Инаква е службата въ изданието на руския свети Синодъ:

Службы преподобнымъ отцемъ нашымъ равноапостольнымъ Меѳодію и Кѵриллу (стр. 3—26) оучителемъ словенскимъ на дни маіа аі, февруарна ді и априллія ѕ и житие ихъ. Изданы ко дню тысѧ-

щелѣтіѧ блаженнаго кончины преподобнаго отца нашего и оучителѧ Меѳодіа, архіепископа Моравскаго. Кіевъ, ‚аѿпе. 8°. .оѕ. Служба Методию на стр. 27—34.

Българскиятъ свети Синодъ е издалъ въ „Църковенъ Цвѣтословъ", София 1929. 8°. 944 + V, служба на „Свети равноапостолни Методий и Кирилъ, учители славянобългарски" (11. май, стр. 530—536): тя има силни разлики спроти службата въ руското синодско издание; отъ канона има само първитѣ три пѣсни; липсува и прокименъ гласъ 6.

[1] **богословесьника** трѣба да се вземе во форма на дв. ч., та да се съгласува съ **валю**; обращението въ тоя тропарь е къмъ Кирила и Методия.

[2] трѣба да е **рьвениемь**, срв. троп. 34.

[3] вм. **възкаждаета**, възвождате, вдигате

[4] за **имамъı**, срв. пòнататъкъ **славимъ**

[5] вм. **разорьѭ**

[6] вм. **бѣдъı**, вж. пòгоре [4].

[7] вм. **просвѣщаема**

[8] **философоу** завѣрно вм. **философовоу** въ значение на прилаг. прит. **философлю**

[9] вм. **одьржимъı** и **дкижимъı**

[10] вм. **келии**

[11] вм. **наоучи концѧ**

[12] по смисълъ трѣба **всеи въпиемъ**, срв. троп. 30. 32. и 34.

[13] **превѣчноую** ?

[14] ако се приеме за род. п. мн. ч., ще да е равнозначно съ **недостоинъıихъ**.

ДОБАВКА

Службитѣ на Кирила и Методия по съставъ и податки са подробно разгледани отъ П. Лавровъ, Кирило та Методій 1928. стр. 106—120. Вънъ отъ пълни канони на тия светии срѣщатъ се въ богослужебни книги (стари ржкописни и нови) отдѣлни служебни помени тѣмъ при друга уречена за деня служба. Въ тия помени се величаятъ найважнитѣ славенски дѣла на учителитѣ: писмо и преводъ на свещенитѣ книги; кръщение; православно учение и богослужение.

а)

Текстове отъ българско потекло нѣкога приставятъ къмъ имената на Кирила и Методия още името на пустиножителя Иоанъ Рилски, па и на негови сподвижници. Григоровичевъ Триодъ отъ XII. в. съдържа такъвъ тропарь: **Похвалами да вѣнчѣѫтъ сѧ Кирилъ философъ, новоизбранное множество приведъ господеви словѣнъскаго ꙗзыка, съ братомъ Меѳодиемъ; съ нима же пѣтъ бѫди отецъ Іоан поустынѧ рыльскѫꙗ** (ржкописъ отъ манастира атонски Дохиярь, вж. Кирило-Меѳодіевскій сборникъ 1865. стр. 239.) Тоя тропарь се продължава въ Триодъ на Публичната библиотека въ Петроградъ така: **и Ѡкымь Сарждапорьскы и Прохорь Пшинъскы новосвѧщеныи** (вж. П. Лавров, Кирило та Методій, тр. 114). Има тропарь Кирилу и съ поменъ за Методия въ Охридския апостолъ отъ XII. в. Подъ 6. априлъ се поменува Методи въ Шишатовечки апостолъ отъ XIV в. Неофитъ П. Рилецъ, който въ 1836 г. издаде въ Бѣлградъ „Служби съ житие“ на Ивана Рилски, во второто издание на тая книга прибавя и служба со синаксарь на Кирила и Методия (Бѣлградъ, 1870.): Неофитъ се връща къмъ старата връзка между „учителитѣ и просвѣтители славено-български празднувани тържествено по вся България“, и покровителя на тая България Иоанъ Рилски. Службата „**преподобнымъ отцемъ нашимъ равноапостолнымъ Методію и Константину, нареченому Куріллу, епископомъ Моравскимъ, учителемъ словенскимъ**“ е препечатана тамъ „**исправлена по церковному правописанію, ꙗкоже лѣпо есть**“ отъ книжица „Служба на св. Кырилла и Методіа“ отъ 1862. (вж. стр. 14). Сжщата служба се чете въ изданието на руския Синодъ, посочено по̀горе; а нашиятъ синодски „Църковенъ цвѣтословъ“ я дава скжсена и въ нѣщо подмѣнена; замѣстилъ е прилога **свѧтители** съ **учители**. Ето отъ тамъ

Сѣдаленъ гласъ 5.

Да радуютсѧ днесь роди словенстіи, свѧщенную памѧть оучителей богомудрыхъ свѣтло празднующе: ими бо начасѧ на сроднѣмъ намъ ѧзыцѣ словенстѣмъ литургіа божественнаѧ и все церковное служение совершатисѧ, и тѣмъ неисчерпаемый кладѧзь воды текущіѧ въ жизнь вѣчную дадесѧ намъ; отъ неѧже піюще не престанемъ величати васъ, Кириле и Мефодіе: вы же во славѣ свѧтыхъ веселѧщесѧ, молитесѧ прилѣжно спастисѧ душамъ нашымъ.

Въ „Български книжици" II. 1859, стр. 356—357. обнародува учитель Т. Н. Ш[ишковъ], безъ да обажда отъ де и какъ, за 11. май Стіхиры, тропарь и кондакь свѧтихъ отецъ Кирила и Методіѧ. Издаденъ отъ нашия свети Синодъ Кратъкъ Ирмологий, София 1912. стр, 96. предлага такъвъ служебенъ поменъ на 11. май

Св. болгарскимъ просвѣтителемъ Кириллу и Мефодію.

Тропарь. Гласъ ·д҃·

Ꙗко апостоловъ единоправніи и словенскихъ странъ оучителіе, Кирилле и Мефодіе богомудріи, владыку всѣхъ молите, всѧ ꙗзыки словенскіѧ оутвердити въ православіи и единомысліи, оумирити міръ и спасти души нашѧ.

Кондакъ гласъ ·е҃·

Свѧщенную двоицу просвѣтителей нашихъ почтимъ божественныхъ писаній преложеніемъ источникъ богопознаніѧ намъ источившихъ, из негоже даже до днесь неоскудно почерпающе оублажаемъ васъ, Кирилле и Мефодіе, престолу вышнѧго предстоѧщихъ и теплѣ молѧщихсѧ о душахъ нашихъ.

б)

Славословие

на Кирила и Методия и на ученицитѣ имъ.

Кирилу философу, иже божественое писаніе от грьчьскаго ѩзыка на бльгарскыи прѣложившому и просвѣтившому бльгарскїи род, нокому другому апостолу, въ царство Михаила и Феодоры, православніе царице матере его, иже божествную цркви свѧтыми иконами украсившиx и православіе оутврьдившіихь: вѣчнаа память!

Мефодію брату его, архіепископу Моравы панонскые, ꙗко и

томꙋ много потрꙋждьшꙋ сє о словѣ̇нскыих книгах: вѣчна мꙋ паметь!

Климє̇нтꙋ ѹченикꙋ єго, єпископꙋ вєликїє Моравї, и ꙋчєником єго Савѣ, и Гораздꙋ, и Наꙋмꙋ, ꙗко много и тѣмь потрꙋждьшїим сє о словєнскыих книгахь: вѣчнаа имь паметь!

Пръвъ изнесе това Славословие М. Дриновъ изъ ржкописъ своя собственость, по съдържание Синодикъ на царя Борила, и го напечата въ статия „Новый церковнославянскій памятникъ съ упоминаніемъ о славянскихъ первоучителяхъ“ въ ЖМНП 1885. априлъ, стр. 174—205; по тоя ржкописъ, сега въ Софийската Народна библиотека, го четеме у М. Попруженко, въ „Синодикъ царя Борила“, София, 1928. стр. 77.

Служби западни.

Отъ службитѣ у католишки славени (вж. стр. 15—16) са важни славенски глаголскитѣ (хърватски) като особни и свързани съ вѣковно богослужение у хървати „глаголяши". Кирилъ и Методи се поменуватъ заедно въ календари (синаксари, вж. стр. 8) на хърватски „мисали" (служебници, отъ лат. missa, стб. мьша ʻлитургия'), а цѣли служби иматъ въ „бревияри" (часослови, отъ brevis ʻкратъкъ'), подъ день 14. февруари, когато се слави отъ римската църква и пресвитеръ и мѫченикъ Валентинъ. За сами Методия прави поменъ единъ бревияръ отъ 1396. г. подъ день 6. априлъ. Поменътъ у хърватитѣ за Кирила и Методия и службитѣ тѣмъ при все че са доста ранни (отъ XIV. в.), не са били всъдешни и общопризнати. По състава си службитѣ подражаватъ на общитѣ служби у римската църква; дори нѣкои части (орация, oratio ʻмолитва', антифон, ἀντίφωνος ʻсрещугласие', респонсорий, responsorium ʻотвещание') са буквално заети изъ тѣхъ. Съставени са за поменъ или на изповѣдникъ епископъ, или на изповѣдникъ неепископъ. Цѣлата имъ терминология е латинска, па и въ самия езикъ се срѣщатъ изрази и строй неславенски; ала съдържатъ и значителенъ елементъ славенски, като са производи на автори славени. Историчното имъ съдържание е черпано въ голѣма мѣра изъ източно-славенски извори, изъ моравско-българскитѣ легенди, ала все пакъ то е скѫдно; тѣ не споменуватъ препирни Кирилови за почить на иконитѣ, нито проповѣди у мохамедани и евреи. Белѣжито е, че въ тѣхъ попрището за дейность на братята солунци е повсѫде Чешка земя съ чешки народъ. Това иде отъ непосрѣдната връзка между хървати и чехо-моравци съ кирилометодиевски предания; отъ тамъ и чехо-моравизми въ езика. Славенски служби кирилски са влияли върху глаголскитѣ; а върху славенскитѣ основи са градени и служби латински, каквато е въ рѫкописа на Петроградската Публична библиотека Breviarium ad usum eccelesiae Muraviae, вж. Sitzungsberichte на Виенската Академия на наукитѣ, т. XCV. 1879, стр. 341—349: In I. Vesperis. Adest dies gloriosa pontificum beatorum Cirulli et Metudii germanorum de Alexandria Grecie genitorum. Psalmi feriales. Издирянияя надъ хърватски помени и служби направиха: А, Musić, „Služba sv. Cirilla i Methoda" (статия въ сборникъ Tisućnica slovenskih apostolah sv. Cirilla i Methoda,

стъкменъ отъ Jv. Kukuljević-Sakcinski, Загребъ 1863. стр. 67 — 84) и J. Berčić въ книгата си „Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu sv. Cirilla i Metuda“, Загребъ 1870. (вж. А. Вороповъ, Кириллъ и Меѳодій, главнѣйшіе источники и пр., Кіевъ 1877. стр. 207—222).

Два образеца глаголски служби отличаме: по бревияръ Люблянски (притежание на гимназиялната библиотека въ Любляна) отъ XV. в. (преди 1444. г.); и по бревияръ Новлянски (на съборната църква при селището Ново) отъ 1493—1495 г. Трети образецъ се сочи въ ръкописъ на Виенската придворна библиотека отъ втората половина на XIV. в. (непъленъ); вж. П. Лавровъ, Матеріалы и пр. стр. XXXVII—XXXIX. Текстоветѣ, преиздадени тукъ, са пребуквени отъ глаголица съ кирилица.

1

Служба по Люблянски бревияръ.

Перв'ара' 14 светихь Курила и Метудие.*

I.

К вечерни.

Антифонь: Си суть...

Псаламь (109): Рече господь... В конаць (Пс. 116): хвалите господа вси ѣзици...

Капитуль (Мудр. 10): Вздасть богь маз'ду у силу светихь своихь, и доведеть е на путь див'ни. Богу хвали.

Имна[1].

Преславни отче, учителю нашь, Куриле: моли за нась чедь твоихь кь господу, егда тебѣ пѣсань вечер'ную в'споемь са умилениемь!

Иже духом светим' в'срдъци важжен намь преписание[2] откри божие тайни; и плку[3] чешкому тобою свѣтлость просиѣ.

На езицѣ твоемь лѣки на херофимѣ духь свети преби;[4] обходе вселеную, насиѣ землю глаголи славнаго учениѣ.

Невѣра еретик ищезаеть; цвѣть роже[5] вь вѣрѣ христовѣ ц'ватеть, ки предиканиемь[6] блаженаго Курила мнози оставише злоби.

Са[7] в истину частит се всѣми силами небескими, пророки и апостоли славит'се и всѣми светими благодѣт'но с'проваѣет' се.[8]

Нам' же ученикомь глаголь светихь его стопи, Христе, наслѣдовати подай; да его молениемь к' тѣм'[й]е радостемь прити утег'немь.[9]

От нюдѣже хвалеще моли(м) те, света Троице, иже от зла обращени есамь про глаголи блаженаго Курила, да намь даси м'зду раѣ. Амен.

Берашь:[10] Ерѣи твои, господи, да облѣкут' се в' прав'ду.

Отвѣтъ: И преподоб'ни твои радостию взраду(ю)т' се.

К величить.[11]

Антифонь: Си суть мужи свети и славни, ар'хиерѣи предраги, иже славу вѣка сего отвр'гу; того ради свѣтлѣт'се в' ризахь бѣлихь пред' прѣстоломь божимь и аганчимь.[12]

Орацие̂.

Даи просимь, всемоги боже, да иже блаженою исповѣдинику твоею и архиерѣю Курила и Метудие праздникь чтемь оть всѣхь заль нападающихь молитвами ихь избавили се бихомь. Господем нашимь и пр.

II.

К ют'рни.

Битаторие̂[1]: Цѣсару исповѣдникь[2] господевѣ придите.
Псаламъ (94): Придите...

Имна.

Отьче свети, Куриле: слиши з'вание[3] наше, учителю благи, и прие̂т'на тобою буди к' господу служба наша нощ'нае̂!
Твоимь достое̂ниемь наше грѣхи омии; изведи пад'шее, низложи сил'ние, взнеси с'мѣрение, и плачущее утѣши!
Иже в' мирѣ семь просие̂ аки дан'ница, и е̂ко сл'нце оптече вселеную, Христа проповѣдае и власть вражию прогоне.
Оть тебе див'на дика[4] словѣнскимь ерѣомь, в'споминающимь твое учение; твоими нась просбами от вѣчние муки избави!
Отнюде же[5] хвалеще моли(м) те, света Троице, иже от зла обращени есамь, про глаголи[6] блаженаго Курила, да намь даси м'зду рае̂. Амень.

На прве псалми.

Антифонь: Свети ар'хиерѣи христови виногради насадише в' при ис'ходищихь водь.
Псаламь (1): Блажень мужь...
Антифонь: Си сут' мужи милости и братри свети,[7] еже господь из'воли и прослави.
Псаламь (2): Вскую...
Антифонь: Ти еси слава светих твоихь, господи, и под'е̂тель[8] ихь; ти в'знесе е в' гору светую твою.
Псаламь (3): Господи, что...
Берашь: Ерѣи твои господи да облѣкут' се в' правду.
Отвѣть: И преподоб'ни твои да радостию взрадуют'се.

Чтение 1.[9]

Растис'лав' бо морав'ски кнезь, богомь поущень, свѣть створи с'кнези своими и с Моравлѣни. Посла к' цѣсару Михаилу, глаголе: людемь нашимь поган'ства се отвргшемь, и по крстѣн'ски се законь е̂м'шемь, учителѣ не имамь такова[10],

ки би истин'ную вѣру кр'стѣн'скую сказаль, да би се и все страни подобиле намь. Да пошли намь, владико, бискуп и учитель, от вас' бо всагда в васе страни добри законь изходить.

Рѣшпонзории: Си суть свети ар'хиереи христови, Кириль и Метудии, ихже блаженимь учениемь свѣтит'се црки ѣко слньце и луна.

Берашь: Се ест рѣснотив'но[10] братарство и рѣсное дружинство (ихже . . .).

Чтение 2.

Призва же цѣсарь Кон'стен'тина философа, и створи и слышати речь сию. И рече ему: вѣм те трудань сущь, филозопе, а потрѣба есть, тебѣ тамо ити: сее бо рѣчи не может' инь никтоже ис'правити, ѣкоже ти. Отвещав' же филозопь: и трудан' си, и болань тѣломь, рад' иду тамо, аще имуть книги в' свои езикь. Глагола же к нему цѣсарь: дѣдь мой, и отаць мой, и ини мнози, искав'ше того, нѣсуть обрѣли; то како азь то могу обрѣсти? Филозоп' же рече: то к'то можеть на воду бесѣду писати, и еретическо име себѣ обрѣсти?

Рѣшпонзории. Се в истину есть вѣра братскаѣ. И житие вѣка сего благими дѣли отвореще,[11] и преити утегу в' цѣсарствиѣ небесноѣ.

Берашь: се коль добро и коль крас'но, еже жити братии в'купи (и преити . . .).

Чтение 3.

От'веща ему паки цѣсарь и с Вардою, умомь[12] своимь: аще ти хощеши, можеть тебѣ богь дати, иже даеть всѣмь иже и просеть не сь сумнениемь, и отврзаеть тлкущимь. Шад же хилосоп, по првому обичаю на молитву се положи и сь ними поспѣшники. Вскорѣ же ему богь ѣви, послушаеи молитви своихь рабь, и абие сложивь писменаѣ слова, начеть бесѣду писати.

Рѣшпонзории. Си суть мужи милости, ихже правьди забвениѣ не приѣше. Того ради цѣсарствують з'богомь, и агнац божи ш' ньими.

Берашь: Телеса светихь в' мирѣ погребена суть, имена же ихь живуть в' вѣкы. (Того ради . . .). Слава: (Телеса . . .).

На другѣ псалми

Антифонь: Удиви господь прѣподобние свое, и услиша е, въпиющее к себѣ.

Псаламь (4): Внегда . . .

Антифонь: Взвеселет' се вси упвающеи на те, ѣко ти благословиль еси правадъника, господи, и щитомь благоволениѣ твоего вѣнчал' е еси.

Псаламь (5): Глаголи...

Антифонь: По всеи земли славою и чьстию вѣнчал' еси светие твое, и поставиль е еси над' дѣли руку твоею.

Псаламь (8): Господи, господь нашь...

Берашь: Избра е господь ерѣе себе...

Отвѣть: В пожинанье (жртви хвали...).

Чтение 4.

Взвесели же се цѣсарь о темь, и бога прослави сь своими сьветники. Посла га з дари многими к' Растиславу сь епистолию сицу: „Богь, ки велить всакому, да би вь разумь рѣснотиви пришаль, и на бол'ши се чинь потезаль,[13] видѣвь вѣру вашу и подвигь вашь, створи и нине в' наша лѣта, ѣваль книги ва вашь ѣзикь, егоже не бѣ давно било, на[14] такмо в прваѣ лѣта; да и ви причтете се правѣхь ѣзицѣхь, ки славеть бога своимь ѣзикомь. И ту вамь послахомь тому,[15] кому е богь ѣвиль, мужь частивь и благовѣран', книжань вел'ми и философь.

Рѣшпонзории: Славни ар'хиерѣи христови пожидают' в вѣки обенчани[16] прѣд' господемь, сватеще се в ризахь прѣпоѣсани, въ штолу[17] слави.

Берашь: Си суть, иже от господа украшени суть внци златими[18] (сватеще се...)

Чтение 5.

И са дарь приѣм'ше боли и частнѣи паче всакого злата и сребра, и камениѣ д'рагаго, и богатаствиѣ преходещего, под'виг'нѣте ш' нимь спѣшно утвър'дити рѣчь, и всѣмь срдъцемь в'зискати господа и оп'щаго спасениѣ не отринѣте. На вса подвигнете; не лѣните се, на ѣмѣте се по рѣс'нотиви путь". [19] Да и ти, философе,[20] приведеши е подвигом' твоимь в божи разум', примеши свою мазду того, и в' си вѣкь, и в' будущи, и за все душе, ке хотѣ вѣровати в Христь богь нашь от' селѣ и до вѣка. И паметь свою оставлае прочимь родомь, подобно вели'кому Кон'стентину цѣсару.

Рѣшпонзории: Облѣче е господь в ризу спасениѣ и одеждею ерѣискою окрили е. Того ради же прѣдстоеть в вѣки обѣнчани пред' господемь.

Берашь: Одѣ е господь красотою велиею, и славу пода имь наслѣдовати вѣч'ную. (Того ради...)

Чтение 6.

Дошадшу же ему Мураве, с великою чьстию приѣт' га Растиславь, и ученики събравь и[21] да е ему учити. В' скорѣ же вась църквени чинь преложи на словин'ское пис'мо; научи

ютрни и годинамь[22], и вечерни, и машнимь[23] службамь. И отворише се по пророчаству ушес'а глусѣхь: и услишаше книжная словеса, и езикь ѣсань бѣ гуг'нивихь. И богъ се в'звесели о семь вел'ми, а д'ѣвал се постидѣ.

Рѣшпонзории: Се приде чьстни дань светихь архиерѣи христовихь Курила и Метудие; иже вь мирѣ семь сѣме животное сѣѣше и збирают' в' животь вѣчни.

Берашь: Си суть мужи правад'ни и рѣснотивни, учени светими глаголи, приду въ цѣсарьство небеское (;иже в мирѣ...). Слава: (се приде).

На трете псалми.

Антифонь:[24] Господи! Са[25] свети обитати вьчнеть в жилищи твоемь, и садѣлаль есть правъду, и почиеть в горѣ светѣи твоеи.

Псаламь (14): Господи, кто...

Антифонь: Живота проси у тебе, и даль ему еси; славу и вел'лѣпоту в'зложиль еси на нь; положиль еси, господи, на главу его вѣнаць отъ камене д'рагаго.

Псаламь (20): Господи силою...

Антифонь: Са приметь благословение от' господа и милость от бога Спаса сьвоего: ѣко са есть родь искущихь господа.

Псаламь (23): Господьнѣ есть...

Берашь: Ти еси ерѣи в вѣки...

Отвѣть: По чину Мелхиседекову...

Чтение 7.

До Матѣю, гл. 10.

В оно врѣме рече Исусь ученикомь своимь: иже любить отьца, или матерь паче мене, нѣсть мене достоѣнь. (И прочаѣ...)

Омилиѣ светаго Еронима презвитера.[26] Свету и частну рѣч постави еваньелисть, — обѣть, еже намъ господь в кратцѣхь рѣчехь рече: Ки любить отьца, или матерь паче мене, нѣсть мене достоѣнь. Ки любить синь, или дещерь паче мене, нѣсть мене достоѣнь.

Рѣшпонзории: Предраги ар'хиерѣи христовъ, учитель Кириль, преиде в животь небески. Егоже приѣше аньели и ар'ханьели, и вса светихь здружба.

Берашь: Са[27] в истину частит'се всѣми сусѣди[28] небескими, ки данась рас'сипа храмь своего светаго тѣла (,егоже...)

Чтение 8.

Не заповѣдѣ Господь не любити ужикь, на рече: не любити паче себе. То есть сказаемо: овѣхь веще любити главу нашу, ки есть Христь, и твър'дѣ вѣрнѣ држати подобаеть.

Рѣшпонзории: Будите чрѣс'ла ваша прѣпоѣсана и свѣтилници ваши горуще в руках вашихь. И ви подобни чловѣкомь, чающимь господа своего, когда в'озвратит' се от брака.

Берашь: Бдѣте убо, ѣко не вѣсте, в' кую годину господь ваш придеть. (И ви подобни. . . .)

Чтение 9.

Ви же, братие милѣиша, поменѣте глаголи, еже ва иномь мѣстѣ господь рече: ки любить ужики свое паче мене телесною любвию, м'зди великие любви от господа не приметь. Ти же, господи, помилуи нась!

Отвѣть: Богу хвали...

III.

К матутини и годинамь.

Антифонь: Си суть свети ар'хиерѣи Куриль и Метудиѣ, ихже блаженимь учениемь сватит' се црки ѣко сл'нце и луна.

Антифонь: Блажени Куриль, пребивь тѣломь дѣвским' и[1] Христу господу свому пода слишание и в' мирѣ преби ѣко злато чисто, — сватит' се[2] дѣли благими.

Антифонь: Се еста двѣ маслинѣ из заградь Солин'ские[3], бискупа и учитела книги с'ловинские и (не нез'нана к'ниги грчкие и латин'ские), плодеща благости вѣри христѣн'ские, учеща и крепеща народи чешкие, и наставлающа на путь прави пл'ки поган'скиѣ.

Антифонь: Блаженихь ар'хиерѣи[4] Курила и Метудие вѣчное роиство[5] в' небесих чьстимь, да молитви ихь с'лавние приведуть нась к' веселию вѣчному.[6]

Антифонь: Слава Христу цѣсару, ки вѣрние раби свое украси ризами с'лавними и вь вратѣхь раѣ вѣнча е.

Капитоль: Вздасть богь...

Имань: Прѣславни отьче учителю...

Берашь: Правадьнаго доведеть господь по путѣхь правихь.

Отвѣть: И ѣви (ему цѣсарьство божие).

К благословень.

Антифонь: Се приде дань светихь ар'хиерѣи христовихь Курила и Метудие, ки в мирѣ семь многа дивна знамениѣ вѣка[7] в'казаше о имени Христове.

Орациѣ: Даи просимь...

К терцѣ.[8]

Капитоль: Вздасть богь...

Рѣшпон(зори)и мали, ищи бискупа и исповѣдника.

К шекстѣ.[9]

Капитоль (мудр. 10): Прѣстави е чресъ море Чр'мное и поведе е по водѣ мнозѣ; враги же потопи в' мори, и в преисподнаѣ низведе е.

К нонѣ[10].

Капитоль (Мудр. 10): Сего ради правадьни в'зеше користь нечьстивихь, и вспѣше име светое твое, господи, и премощную руку твою всхвалише купно, господи боже нашь.

IV.

К вечерни.

Антифонь: Си суть свети ар'хиерѣи...
Псаламь (109): Рече господь... Въ конаць (Пс. 131): Помени господа Давида...
Капитоль: Вздасть...
Имна: Преславни отьче учителю...
Берашь: Прав'дьнаго доведет' господь (по путѣхь правихь...)
Отвѣть: И ѣви ему цѣсарство божие...

К величить.

Антифонь: Данась свети Курилъ и Методии прѣставише в животь вѣчни, и ан'ели божими приѣти суть и[1] славѣ.
Орациѣ: Даи просимь...

Тожде дань светаго Валентина ерѣѣ.[2]

Забележки.

Глаголската служба Кирилу и Методию по Люблянския бревиярь е напечатана кирилски пребуквено у А. Вороновъ въ притурка къмъ Кириллъ и Меѳодій, главн. источн. и пр. Отъ тамъ е препечатана тука, като са използувани и дадените къмъ текста забележки. Препечаталъ е сѫщия текстъ и използувалъ забележкитѣ на Воронова и П. Лавровъ въ Материалы и прч., стр. 128—137. Тукъ е взето поновото у Лаврова и поправото. Заради забележкитѣ е подѣленъ текстътъ на части: I. на вечерня; II. на утреня; III. на утреня и часове; IV. на павечерка.

* Въ единъ изгубенъ бревиярь Салски на църквата въ Сала (въ архиепископията Зарска) отъ XIV. в. (= С) имената на Кирила

и Методия са се придружавали повсѫде отъ името на светого Валентина, славенъ отъ църквата сѫщия день 14. первар, сир. февруари.

Къмъ I. часть.

[1] и м н а, лат. hymnus ‘химна’

[2] п р е п и с а н и е м ь С, ‘съ преписване’ = съ преводъ

[3] п л к у отъ пълкъ, хърв. пук = народъ

[4] л ѣ к и, стб. **ѩкы**, **ꙗко**. Въ похвалата Кирилу: „**на ѩзыцѣ его ѩко на херѹвимѣ почиваше дѹхъ свѧтый присно**“.

[5] р о ж а С, лат. rosa

[6] к и хърв. кайкавски = koji ‘който’; С „яко предиканиемь“, лат. praedicatione ‘съ проповѣдь’

[7] с а, стб. **се** ‘ето’

[8] с’п р о в а ѥ е т с е, ‘съпровожда се’ = сподиря се, придружава се

[9] к т е м’е, стб. **къ тѣмъжде**; у т е г’н е м ь, срв. ‘потегнемъ’=залегнемъ, потрудимъ се

[10] б е р а ш ь отъ лат. versus ‘стихъ’.

[11] въ лат. служби magnificat

[12] а г а н ч и м ь стб. **агньчимь**, отъ **агньць**.

Къмъ часть II.

[1] б и т а т о р и ѣ отъ лат. invitatorium ‘поканително’

[2] и с п о в ѣ д н и к ь трѣба да се съгласува съ ц ѣ с а р у предъ него и съ г о с п о д е в ѣ въ дат. п. следъ него

[3] з в а н и е, стб. **зъвание** ‘зовъ’, лат. clamor

[4] д и к а, хърв. dika ‘гордость’, слава, честь

[5] о т н ю д е, стб. **отнюдоу** ‘отъ край’, винаги, постоянно

[6] п р о г л а г о л и, лат. per verba, стб. **глаголы**

[7] С. б р а т р и т р и с в е т и, сир. Кирилъ, Методи и Валентинъ

[8] п о д ѣ т е л ь ‘такъвъ, що подйима’, повдига, **подъѩтель**

[9] Това, и следнитѣ петь четива са взети изъ пространното ЖК, гл. XIV. и начало на XV. Обаче въ С са стояли вмѣсто тѣхъ други изъ римския общакъ Commune sanctorum. Спроти ЖК четивата въ Люблянския бревияръ представятъ незначителни разлики. Случаятъ съ тия заемки у хърватитѣ въ XIV. в. показва, че тамъ отдавна са били знайни моравско-българскитѣ легенди.

[10] ‘истинско’, отъ **рѣснота** ‘истина’ у панонски славени

[11] о т в о р е щ е, трѣба да се разбира въ смисълъ на ‘творя’, ‘изпълнямъ’

[12] у м о м ь развалено вм. **оуимь**, отъ **оуи** ‘уйка’

[13] п о т е з а л ь, другаде с ь т е ж а л ь, стб. **сътѧжалъ** ‘надварялъ’, стремилъ

[14] н а, стб. **нѫ**, **нъ** ‘но’, простонар. ‘най’

[15] т о м у вм. **того**

[16] о б е н’ ч а н и за о б в е н ч а н и, и понататъкъ в н ц и за в е н ц и

[17] ш т о л у, лат. stola ‘горна одежда’ на свещеникъ.

[18] въ рѫкописа ‘ф н ц и з л а т и м и’ отъ това мѣсто се намира подиръ думи ‘и с а д а р ь п р и ѣ м’ ш е’ въ началото на 5.

четиво, които тамъ гласятъ забъркано 'и с а д а н ь п р и ф в н ц и'. Бъркотията оправи В. Ягичъ. Тя ще да е отъ преписвачъ; тогава първописътъ на службата ще е по́ранни отъ Люблянския бревияръ.

[19] до тука се свършва епистолията; вмѣстена е въ нея редица глаголни форми все во множ. число, обърнати къмъ Ростислава.

[20] Съ дума ф и л о с о п е ржкописътъ прави, да се свърши царската епистолия тъкмо преди 'д а и т и', което не е така въ ЖК. Хърватскиятъ авторъ ще е ималъ причина да продължи нататъкъ произволно съ текста, обърнатъ къмъ Кирила-Константинъ, когото поставя въ подобие съ царя Константинъ

[21] 'и излишно'

[22] г о д и н а м ь, стб. **годинамъ** 'на часове'

[23] м а ш н и м ь отъ **мыша**, 'литургийски'

[24] Тоя антифонъ прилича на първия антифонъ при втори псаломъ, а следнитѣ два приличатъ на третия антифонъ при втори псаломъ и на първия при трети псаломъ.

[25] са, стб. **сѧ** 'тоя'

[26] Homilia Agemonis presbyteri, C

[27] с а, стб. **се**, лат. ecce 'ето'

[28] с у с ѣ д и вм. **съсѫды**, лат. vasibus C.

Къмъ часть III.

[1] и — може би излишно

[2] с в а т и т' с е, стб. **свѣтитъ сѧ** 'свѣти'

[3] с о л и н' с к и е, ако не е грѣшка вмѣсто Солунские, води къмъ Солинъ, сир. Салона или Спльетъ, като родно мѣсто на братята солунци споредъ хърватския авторъ.

[4] а р х и ѣ р е и х р и с т о в и х ь у Воронова

[5] р о и с т в о, стб. **рождьство**, мѣсто на раждането, лат. natalitia C

[6] Тоя антифонъ прилича съвсемъ на респонсория следъ 6. четиво отъ Новлянската служба

[7] нѣма в ѣ к а въ C

[8] к т е р ц ѣ 'къмъ третия часъ', лат. tertia (hora)

[9] к ш е к с т ѣ 'къмъ шестия часъ', лат. sexta (hora)

[10] к н о н ѣ 'къмъ деветия часъ', лат. nona (hora)

Къмъ часть IV.

[1] и трѣба да се оправи в ь

[2] Следува служба св. Валентину, която другаде се съединява со службата Кирилу и Методию.

2

Служба по Новлянския бревияръ
Щурила и Валентина.

I.

К вечерни.

Антифонь: Се ерѣи вели... Псаламъ (100): Рече господь... В конаць (Пс. 116): Хвалите господа вси ѣзици...

Капитолъ (к евр. 7): Братиѣ! Множеиши створени суть ерѣи по закону, занѣ ѣко семр'тию суть взбранѣеми пребивати.

Отвѣть: Богу хвала.

Имань.

Радуи се граде виш'ни Ерусолиме; радуи се мати света цркав'[1]: ѣко чеда твоѣ в красотѣ мнозѣ[2] у самого вишнаго цѣсара имут' се.

Се свети ерѣи твои, господи, Валентинь, Щуриль и Метудии[3] славу вѣка отврг'ше[4], того ради прити утегу, тобою щедрещимь, к' с'вршеному степену[5].

Цр'ки[6], свѣтаѣ мати, ими красит' се, закон'ници в неи славет' се, земла[7] хвалами з'ванить; мирь радует' се и поеть, о нихже памети анћели лик'ствують.

Си суть ерѣи твои, господи, иже[8] насиђаше землю сѣмени благими, глаголи от свѣтихь писанихь[9], ки избирають в животь вѣчни, ихже духь множаство анћель приѣть.

Си убѣжавше блаз'ни века сего, — о коль красна круна ерѣиска[10], ееже доити си утегу, препоѣсани столою свѣтлу, одѣни одѣниемь пурпири!

Щедри[11] намь ихь радости уживати[12], боже велики троични, иже еси ерѣи, цѣсар и владатель душам и тѣлесем нашимь: отпусти намь грѣхи рѣшенимь[13]. Амень.

Берашь: Ерѣи твои господи да облѣкуть (се в прав'ду).

Отвѣть: И преподобни твои радостию взрадуют се

К величить.

Антифонь: Си сут' мужи славни, ерѣи христови предрази, иже славу вѣка отвр'гу. Того ради свѣт'лет' се в ризахь бѣлихь прѣд' престоломь божимь и аганчимь.

Орацие:

Даћь[14], просимь, всемоги боже, да иже блаженою прозвитеру твоею Щурила и Метудие чьсти чтемь, ихь молитвами избавили се бихомь (Господемь и пр.).

II.

К ют'рни.

Битаториѣ: Цѣсару исповѣдникь[1] господеви придите.

Псаламь (94): Придите...

На прве псалми.

Антифонь: Знаеть господь путь правадьнихь своихь, иже вь законѣ господ'не поучет' се дань и нощь.

Псаламь (1): Блажень мужь...

Антифонь: Удиви господь преподобние свое и услиша е, вап'ющее к себѣ.

Псаламь (4): Внегда...

Антифонь: Дивно есть име твое, господи, ѣко славою и чьстию вѣнчал еси преподобние свое.

Псаламь (8): Господи, господь нашь...

Берашь: Ерѣи твои, господи, да облѣкуть (се в правду).

Отвѣть. И преподобни твои радостию взрадуют се.

Чтение 1.

Блаженихъ изповѣдникь и закон'никъ христовихь Щурила и Метудие, двѣю брату, бив'шею в градѣ Римсцеи[2]. В'шад'шу блаженому Щурилу в зем'лю Чешку, и многаѣ дѣла[3] творещу, философь принарицаемь бѣ. Метудии же брат' его, бискупь[4], тожде не престаѣше благотворе, и с'лужби црк'вение в' всѣхь испл'нюе.

Рѣшпонзории: Ерѣи божии: благословите господа; свети и смѣрени с'рдьцемь: хвалите бога!

Берашь: Прѣподоб'ни господ'ни: благословите господа в вѣки. Свети...

Чтение 2.

На обак блажени Щурель велми под'визаше се блудещихь душе на путь рѣсни[5] привести: книги в' истину словин'скиѣ, ерѣи, толи диакони в Чесцѣи земли урѣди. Сие и папежу рим'скому, изволив'шу паче — христьѣнства ради, да и ти, невѣрни иногда бив'ше, обратеть се к вѣрѣ. То и томь многь трудь, студь[6] створи себѣ самь.

Рѣшпонзории: Клет се господь и не (раскаеть се. Ти еси ерѣи в вѣки по чину Мелхиседекову).

Берашь: Рече господь господевѣ моему: сѣди об' десную мене. (Ти еси...).

Чтение 3.

В' едином' же в'застѣ прѣбисть 50 лѣт[7], направлаѣ книгу[8] и служители христови, иже словин'скимь гласомь и ѣзикомь службу богу взлаѣли бише. С мнозими же латин'ски-ми учители в' латин'скои страни стезание имѣше. На обакь апос'толикь философа в' благое имѣше, того ради, ѣко вса твораше благаѣ о господѣ. И тако, водимь духомь светимь и благодѣтию христовою, прог'на дѣв'ла от ср'дацъ чловѣчь-скихь, и многие препираше, невѣрниѣ обращае на вѣру христову. И ѣко[9] приближи се врѣме отшастиѣ его от сего вѣка, в'здвигь руцѣ свои к' небеси, и помоли ся к господевѣ с с'лзами реки: господи боже, иже еси анђели твое бесплт'ние в службу оставиль себѣ, небо пропеть, землю основаль, и вса сущаѣ от небитиѣ в битие привель; иже всагда твориши волю боещих се тебе и хранещихь заповѣди твое и[10] услиши молитвь мою и вѣрное стадо твое.

Рѣшионзории: Обреть Давида раба моего, олѣемь светимь помазах' и. Рука бо моѣ поможеть ему и мишца моѣ укрѣпить и.

Берашь: Ничесоже успѣеть врагь в немь, и син безакониѣ не озлобить его.

На друге псалми.

Антифонь: Иже дѣлаль есть правъду, обитати в'чнеть вь жилищи твоем, господи, и почивати в горѣ светѣи твоеи.
Псаламь (14): Господи к'то...
Антифонь: Светимь, иже есуть нь[11] земли его, удивихь все мое в нихь.
Псаламь (15): Схрани ме...
Антифонь: Свети твои, господи, живота просише у тебѣ, и даль им еси д'л'готу дни в вѣк' и в вѣкь вѣка.
Псаламь (20): Господи силою...
Берашь: Взрадуют' се правадьни (в славѣ).
Отвѣть: И взвеселет се на ложехь своихь.

Чтение 4.

К' нимже ме бѣ приставиль неключимаго и недостоинаго раба своего, избави е оть всакое без'божние и поганские злоби, и от всакого хул'наго, и ерѣтичьс'каго, и рѣчев'наго ерѣтичаскаго ѣзика[12], глаголющя[13] хулу на те: и погуби еретичьску ерѣсь, и взрасти цр'квѣ твоее множаство.

Рѣшпонзории: Ерѣи твои, господи, да облекут' се в правду. И преподобни твои радос'тию взрадуют' се.

Берашь: Давида ради роба твоего не отврати лица Христа твоего.

Чтение 5.

И все единодуш'ние[14] сьвкупити створи из'редини люди, единомис'леще в рѣснотивнои вѣри твоеи; и праву ис'повѣдь 'вдах'ни в 'срьца ихъ, и слово твоего ученiѣ: твои бо есть дарь, аще и насъ приѣль еси недостоиние на проповѣдание Христа твоего.

Рѣшпонзории: Си суть мужи свети, иже славу вѣка сего отвр'гу. Того ради прити утегу с'вршенаго ерѣист'ва с'тепену.

Берашь: Си суть ерѣи твои, господи, иже взлюбише правьду.

Чтение 6.

Благодѣѣниѣ же твореща угод'наѣ тебѣ, еже ми бѣ предаль, ѣко твое тебѣ предаю, устрои сил'ную, десницу твою[15], да си прославет' име твое, власти троичнаѣ.[16] Целовав же все целовомь светимь и рече: благословлень господь, иже не дасть нась в руцѣ ненавидимимь врагомь нашимь,[17] на и сѣть лечущихь намь скруши се, и из'бави ни от ис'тлѣн'нихь. И сие рѣкь, ус'пѣ о господѣ.

Рѣшпонзории: Блажени ерѣи Христови Щурилъ и Метудии,[18] вѣчно роиство в небесехь чьстимь, да молитви ихь слав'ние приведут ни веселию вечному.

Берашь: Слава·Христу цѣсару, иже вѣрние свое корунью ерѣиства обдарити рачи.

На трете псалми.

Антифонь: Са есть родь искущихь Христа и искущихь лица бога Иѣковлѣ.

Псаламь (23): Господ'на есть земла...

Антифонь: Се очи господни на боещихь се его, и на уп'вающее на милость его.

Псаламь (32): Радуите се...

Антифонь: Боите се господа вси свети его...

Псаламь (33): Благословлю господа...

Берашь: Веселите се (о господевѣ и радуите се правадьни).

Отвѣть: И славите се вси прави срдьцемь.

Чтение 4.

Омилиѣ: Будите чресла... (Ищи оть изповѣдникь)

Рѣш'пон'зории: Си сут мужи свети, ке взлюби господь в любви неизмѣнѣи и да имь славу вѣчную, и кѣхь учениемь свѣтит'се цркав' како слнце и луна.

Берашь: Свѣти вѣрою побѣдише цѣсарстви, садѣѣше правду, и улучише обѣтованиѣ. (И кѣх. . .)

Рѣшион'зории: Будите чресла ваша прѣпоѣсана и свѣтилници ваши горуще в рукахь вашихь; и ви подобни чловѣком, чекающимь господа своего, когда взвратит се от брака.

Берашь: Бдите убо, ѣко не вѣсте, в кую годину господь вашь придеть.

III.

К матутини и годинамь.

Антифонь: Си сут мужи милосрдиѣ, ихь же правьди заб'вениѣ не приѣше.

Псаламь (92): Господь цѣсарьства.

Антифонь: Сѣме убо ихь и слава ихь не оставить се.

Антифонь: Телеса светих в мирѣ погребена суть, имена же их живуть в вѣки.

Антифонь: Премудрост' светихь повѣдають люди, и хвалу ихь взвѣщаеть ц'рки.

Антифонь: Просвет'лет' се правадьни ѣко слн'це в цѣсарствѣ отьца ихь, рече господь.

Капитуль: Братиѣ, множѣиши. . .

Имань.

Слн'це правад'ное сватит' се всемь[1] мирѣ, милость Христова, похвала всѣхь светихь исповѣдникь, толи ар'хиерѣи.

Свети ерѣи, толи левѣити, канов'ници, и служители божии: молимь вась, ходатаиствуите за нась.

Слава тебѣ, господи, едина троице, вѣр'ни боже.[2] Амень.

Берашь: Веселите се о господѣ и пр.

Отвѣть: И славите се правдьни.

К Бенедикть.

Антифонь: Блажени суть раби ти, еже пришадь господь обрещеть б'деще. Амень, глаголю вамь; ѣко препоѣсав'се и посадив' е, и минувь послужить имъ, рече господь.

Орациѣ: [ѣко више.]

К терцѣ.

Капитоль: Братиѣ, множѣиши . . . (К евр. 10).

Рѣшпонзории: Ерѣи божии благословите господа. (Ерѣи).

Берашь: Свети и смѣр'ни срдьцемь, хвалите Бога (благословите). Слава. (Ерѣи . . .).

Берашь: Ерѣи твои господи . . .

Отвѣть: И свети твои . . .

К шек'стѣ.

Капитуль: (К евр. 10). Исусъ же, ѣко пребивати ему в вѣки, и неприступно имат ерѣиство. (Тѣмжде и спасити можеть в вѣки).

Рѣшпонзории: Ерѣи твои, господи, да облѣкут' се в правду. (Ерѣи твои ...).

Берашь: И преподобни твои его радостию в'зрадуют'[2] се (да облѣкут' се ...). Слава: (Ерѣи твои ...).

Берашь: Правадни убо в вѣк (жити вънчуть ...).

Отвѣть: И у господа есть мазда ихь.

К нонѣ.

Капитуль: (К евр. 10). Тако бо намь подобаше бити архиерѣи преподобань, незлобивь нескврнань, отлучень от грѣшнихь и виши небесь бивь. Иже не имать нюжду по все д'ни, ѣкоже ерѣи, прѣжде о своихь грѣсѣхь жр'тви приносити. до том'жде о людскихь.

Рѣшионзории: Ерѣи его облекут' се в с'пасение, (Ерѣи его...)

Берашь: И преподобни его рад'остию взрадуют' се. (Облекут' се. Слава: Ерѣи его.)

Берашь: Правадьни убо в вѣки жити вьчнуть.

Отвѣть: И у господа (есть мазда ихь).

IV.

К вечерни.

Антифонь: Си суть.

Псаламь (109): Рече господь. Конаць. Псаламь (116): Хвалите господа вси (ѣзици).

Капитуль: Братиѣ, множѣиши...

Имань: Радуи се...

К величить.

Антифонь: Данась блажени Щуриль и Метудии преставише се в животь вѣчни. О коль славнаѣ слава светихь, ееже доиду свети божии ерѣи, и радуют' се в вѣки.

Забележки

Както предишната служба по Люблянския бревияръ, така и тая по Новлянския е дадена пребуквено у Воронова въ притурка къмъ „Кириллъ и Меѳодій, главнѣйш. источн.“ и пр.; препечатана е у Лаврова въ „Материалы“ и пр. стр. 137—145. со забележкитѣ отъ Воронова, отъ тамъ пъкъ е взета тукъ и подѣлена на части: I. на вечерня; II. на утреня; III. на утреня и часове; IV. на павечерка.

* Кириловото име се измѣнило у хървати на Щурилъ отъ Ћурилъ, Кѵрилъ, както у чеси е било измѣнено на Crh, Църхъ.

Къмъ часть I.

[1] другаде цркавь сіоне

[2] другаде в висотѣ мнозѣ и красотѣ

[3] другаде Курил и Метудій.

[4] другаде отвргу

[5] другаде к свершенаго ерейства степену

[6] другаде цркавь

[7] другаде вся земля

[8] другаде ки

[9] инакъ глаголи благими и светими писаніи; другаде сѣмени благими глаголи от усть писанихь; или сѣмени благими рѣчи от свѣтихь пѣсамь

[10] другаде и коль красна колѣна (?) ерѣйская

[11] щедри, стб. ѹштєдри 'щедро допусни'

[12] уживати 'да използуваме угодно'

[13] другаде по̀право рѣшеніемь. — Цѣлата тая химна изъ Виенски ръкописъ въ по̀старински текстъ, латински пребуквено, е дадена тукъ подиръ кратката служба на Кирила, Методия и Валентина, стр. 100., III.

[14] даћь е 'даи' стб. даждь

Къмъ часть II.

[1] смисъльтъ ще да иска исповѣднику

[2] другаде римсцѣ

[3] другаде дѣла добра

[4] другаде архибискупь

[5] другаде рѣсноти

[6] другаде няма студь; излишно е.

[7] Завѣрно грѣшка вмѣсто 5 лет, поради прилика на глаголско д = 5 съ л = 50. Може пъкъ да са това 50 деня монашество Кирилово споредъ ЖК, къмъ което има относба първата часть отъ това четиво, къмъ гл. XVI. и XVII.

[8] книгу е въ смисълъ общи на 'писание', сир. свещено; другаде е смѣтнато за една книга, та й се поставя и насловъ.

[9] Отъ тукъ се започва близость на текста къмъ ЖК XVIII. съ нѣкои пропущания.

[10] излишно и

[11] нь вм. на

[12] ще трѣбва да се оправи мѣстото: и ерѣтичас'каго и рѣчевнаго еретичьс'каго ѣзика, като се махнатъ думитѣ и еретичьскаго, понеже другаде имаме само многоречевнаго или многорѣчьнаго ѣзика еретич'скаго

[13] другаде говореща

[14] вмѣсто в единодушие

[15] другаде устрои е десници твоее силою

[16] вмѣсто да вси прославет и пр., другаде да вси прославет име твое власти троице

[17] другаде не дасть нась в ловитву зубомь ихь невидимымь

[18] трѣба да бъде също, както въ 4. антифонъ на утреня въ Люблянската служба: блаженихь архиерѣи Христовыхь Курила и Метудиѣ и пр.

Къмъ часть III.

[1] другаде по̀право всѣмь

[2] другаде вѣчни боже въ вѣчние вѣки.

3

Служба по Виенски ржкописъ

(непълна)*

I

. . . [1] brětae dušu svoju pogublal' bi, pogublae že obrěl bi Velikь i divanь sudь vidit se biti eterimь, kako sie mogli bi vě-rovati, da pogublae dušu obrěl bi. Bezumie est' člověk těhь, iže siě mudrstvujutь, ne vědušte rasmotrit iě. Eže rasmotrenie k tomu pripodobi se, iže slast'mi žitskimi nasištaet' dušu, da priobrětae i pogublat' ju. Eko že i Pavlь glagoletь: ihže Bogь črěvo est' i slava ihь v sudě ihь, iže siě mudrstvujutь. Mi že potaštem se, bratiě, pogublati dušu v mirě semь, vzdržaniemь i trěz'veniemь, i čistotoju i posaždeniemь, da vь veki obrěštem'ju. Blaženi bo sutь vsi pogublajušteђi duše Hrista radi, ěko vь věki obrěajut'e.

Tebe Bože . . .

II

K mat[uti]ni.

Antifonь: Si sveti Arhierěђi Hristovi Kuril' i Metodiè, tihže blaaženimь učeniemь svatit se crki ěko sl'nce i luna.

Antifonь: Blaženi Kurilь prebivь tělomь děv'skimь Isusu Hristu Gospodu svoemu poda slišanie i v'mirě prebi, ěko zlato čistoe svьtě se děli blagimi.

Antifonь: Se esta d'vě mas'lině iz' zagradi Solinskie, biskupa i učitela k'nigi sloven'skie, i ne neznana knigi gr'čkie i latinskie, plodešta blagosti věri hrьstiěn'skie, ucěšta i krstešta narodi češkie, i nastavlajušta nь putь pravi pl'ki poganskie.

Antifonь: Blaženih' arhierěi hristovihь Kurila i Metudie věčnie roždstvo v' nebesehь čьstimь, da molitvi ihь slavnie privedutь nasь k' veseliju věčnomu.

Antifonь: Slava Hristu cěsaru, iže věr'nie rabi svoe ukrasi rizami slavnimi, i vь v'ratěhь raě věn'ča e. [1]

III

Kapitol. Vzdastь Bog . . .

Imna. Radui se, grade višni Erusalime, veseli se mati svetaě crьkvь, Sione, ěko čeda tvoě v množěi krasotě u samogo

cēsara višnago imut se. Sveti erēђi tvoђi Kurilь i Metudiē slavu vēka otvr'gu. Togo radi priti utegu k visokago erēistva stepenu. Crьki svetaē mati imi krasit se, zakon'nici v nēi slavet se, zemla hvalami zvьnitь, mirь radue se poetь, o nihže pameti an'ђli likstvujutь. Si sutь erēђi tvoђi gospodi, iže nasēēše zemlju glagoli blagimi i svetimi pēsni; si sьbirajutь v životь vēčni, ihže duše množastvo anђelь priēše. Si otbēgu blaz'ni vēka sego. O kol' krasna koruna erēiska, eeže si doiti utegu, prepoēsani v' štolu svetlu, i odēni odēniemь pur'piri! Štedri namь ihь radosti uživati, Bože velični troični, iže esi cēsarь i vladatelь dušami i telesemь našim' v' vēkь. Amenь.[2]

Beraš: Prav(e)dnago dovede Gospodь... Jēvi...[3]

IV

K benedikt.

Antifonь: Se pride sušti danь svetihь arhierēi Hristovihь Kurila i Metudie, iže v' mirē semь mnoga divna znameniē vēka v'kažaše o imeni Hristovē.[4]

Oraciē: Dai prosim'...[5]

I budi vspomin Valentina.[6]

K terce

Kapitol: Vzdastь...

Pešponsorii: išti ispovednika biskupa.

K šekste

Kapitol: Prestavi e črēsь more čr'mnoe, i provede e po vodē množē; vragi že potopi v mori, i v preispod'naē nizvede e. Bogu hvala.

K none.

Kapitol: Sego radi pravьdni vzeše koristь necēstivih' i vspēše ime svetoe tvoe, Gospodi, i premoštnuju ruku tvoju vshvališe kup'no, Gospodi Bože našь.

K večerni.

Antifonь: Si sut'...
Psalam: Reče Gospodь...
V konьсь: Pomeni Gospodi Davida...
Kapitol: Vz'dastь...
Imna: Preslavni otče...
Beraš: Pravadnago dovede...

K veličit.

Antifonь: Danas sveti Kuril i Metudiě pres'taviše se v život' věčni, i anђeli božimi priěti sutь v slavě.

Oraciě: Dai prosimь... R'ci Valentinu.

Забележки

* Глаголяшката служба отъ Виенския ржкописъ (XIV. в.) е печатана латински пребуквена първомъ въ кн. XIV. отъ Starine на югослав. Академия, а пòкъсно и пòточно въ Program C. K. Velike Gimnazije u Spljetu отъ М. Kevič, 1905. Отъ тамъ я препечатва П. Лавровъ, Материалы и пр. стр. 145—146, отъ дето е взета и тукъ. Тя е кратка, безъ четива, и по езикъ пòвече старинска отъ Новлянската и Люблянската.

Съ буква ђ се предава глаголската буква, предавана кирилски съ г", изговаряна й. Съкращенията на думи са тукъ развезани и дотъкмени. Текстътъ е подѣленъ по части, за пòлесно сравнение съ Люблянската (Л) и съ Новлянската служба (Н). Той продължава и завършва „орация“ на вечерня.

[1] „Антифонитѣ“ до тука са еднакви съ антифони на утреня и часове въ Л

[2] Тая „химна“ е еднаква съ химната на вечерня въ Н.

[3] Това са „берашъ“ и „ответъ“ отъ края на Л.

[4] Тоя антифонъ е малко различенъ отъ оня „къ величитъ“ въ края на Л. и Н.

[5] Така и последна орация въ Л.

[6] Служба на „светаго Валентина иерея“ следува отдѣлно въ Л. подиръ службата Кирилу и Методию; въ други бревияри тя е съединена съ тая подирната. Въ Н. следува поменъ на светеца на деня, като се вмѣта въ края пакъ антифонъ за Кирила и Методия.

ДОБАВКА

а)

Кратка служба Кирилу и Методию.

Въ дьнь 5. июлѣя праздьникь светою Курила и Метода архиерѣю и исповѣдьникоу.

Приступъ. — Пс. 131: Иерѣи твои, господа, да облѣкуть се вь правьду и прѣподобьнии твои да възрадують се. Давида ради, раба своего, не отьврати лица Хрьста своего. — Пс. тьжд.: Помени господи Давида, и вьсю кротость его. — Вр.: Слава отьцу.

Молитва. Вьсемоги вѣковѣчьни боже, иже чрѣзь блаженая исповѣдьника своя и архиерѣя Курила и Метода словѣньскимь ызикомь кь познанию имене твоего прити даль еси, подаждь, да еюже праздьникомь славимь се вь тою сьдружение сьединимь се Господемь.

Чьтение епистолие бл. Павла апостола кь Еврѣомь; Евр. 7. — Братие! Множаиши бѣше иерѣи, зане яко сьмрьтию възбранаеми суть прѣбивати; Исусь же, ѣко прѣбивати ему есть вь вѣки, вѣчьно имать иерѣиство. Тѣмь же и сьпасати вь вѣки можеть приступающе чрѣзь него кь богу: присьно живь си молити за нась. Таковь бо подобаше да намь биль би архиерѣи светь, незлобивь, нескврьньнь, отьлучень оть грѣшьникь и виши небесь бивь; иже не имать нужди по вьсе дьни, ѣкоже иерѣи, прѣжде о своихь грѣсѣхь жьрьтви приносити, потомьже о людьскихь: се бо сотвори единою принесь самь себе Ису-Хрьсть, господь нашь.

Степеньно(е). — Пс. 131.: Иерѣи его облѣкуть се вь сьпасение, и прѣподобнии его радостию възрадують се. — Вр.: Тамо възращу рогь Давидовь, уготовахь свѣтильникь Хрьсту моему. Аллел., аллел. — Вр.; Пс. 109.: Клеть се Господь и не раскаеть се: ты еси иерѣи вь вѣки по чину Мелхиседекову. Аллел.

† Последование св. еваньгелия отъ Луки. — Лук. 10. — Вь оно време назнамена господь и ина седьмьдесеть и два; и посьла е по двѣма прѣдь лицемь своимь вь вьсакь градь и мѣсто, ѣможе хотѣаше самь ити. И глаголаше имь: жетва убо многа, а дѣлатель мало. Молите се убо господину жетви, да изведеть дѣлателе на жетву свою. Идѣте: се азь

посилаю ви ѣко агьнце посрѣдѣ влькь. Не носите възлагалища, ни врѣтища, ни сапогь; и никого же на пути не цѣлуите. Вь нь же домь вьнидете колижьдо, прьвѣе рьцѣте: мирь дому сему. И аще будеть ту синь мира, почиеть мирь вашь на немь; аще же ни, то кь вамь вьзвратить се. И вь томьжде дому прѣбиваете, ѣдуще и пиюще, ѣже суть в нихь: достоинь бо есть дѣлатель мзди своее. Не прѣходите изь дому вь домь. И вь ньже градь колижьдо вьнидете и примуть ви, ѣдите прѣдьлагаемая вамь, и цѣлаите недужьние, иже суть вь немь, и рьцѣте имь: приближе се на ви цѣсарьство божие.

Рьци вѣрую осмице ради светую апостолу †

Принось. — Пс. 67. Дивень богь вь светихь своихь, богь израелевь: ть дасть силу и крѣпость людемь своимь. — Благословлень богь.

Тайная. — На моление наше просимь господи, и на своихь вѣрьнихь приношения призри, да тебѣ будуть угодьни вь праздьникь твоихь светихь, и намь прибаветь помощь твоего помилования.

По томь вьспомни осм. св. апостолу. — Прѣдьсловие о апостолѣхь осмице ради.

Причещение. — Мат. 10. Еже глаголю вамь вь тьмѣ, рьцѣте вь свѣтѣ, глаголеть Господь; и еже вь ухо слышите, проповѣдаите на кровѣхь.

По причещение. — [а. Молитва]. Просимь вьсемоги боже, да иже намь рачиши подати дари небеские, ходатающема светима твоима Куриломь и Методомь, подаси прѣзрѣти земьная Господемь.

По томь вьспомни осм. св. апостолу. —

[б. Друга молитва во име на Кирила и Методия]. Вьсемоги вѣковѣчьни боже, иже чрѣзь блаженая Курила и Метода исповѣдьника своя и архиерѣя, ни кь единьству хрьстияньские вѣри милостиво призвати изволиль еси, подаждь молимь те, да иже о настоещемь ею праздьницѣ право веселимь се, тою благими молитвами кь вѣчьнѣи славѣ прити утегнемь Господемь нашимь Ису-Хрьстомь.

Забележка.

Въ „Памятники древней письменности“ св. CVII. 1895., дето е издадена пълна служба на Кирила и Методия отъ А. Александровъ, са придадени на стр. 29—31. и тая кратка служба и молитва, намѣрени въ книжата на о. И. М. Мартыновъ, неизвестно изъ кой ръкописъ преписани. Тѣ са сръбски по извода си, а по някои белези дори пребуквени отъ глаголско писмо. Вж. П. Лавровъ, Кирило та Методій, 1928. стр. 120.

б)

Химна Кирилу и Методию.

Лавровъ, Материалы и пр. стр. 147. Вижъ тая химна въ I. часть на Новлянската служба тукъ, стр. 93.

Radui se grade višni, Erusalime. | Veseli se mati svetaě crikavь, Sione, ěko čeda tvoě vь mnozěi krasotě | u samogo cěsara | višnago imut' se. | Sveti erěђi tvoђi Kurilь i Metudiě | slavu věka otvr'gu; toga radi priti | utegu k visokago erěistva stepenu. | Criki svetaě mati imi krasit se; | zakonici v něi slavet se; zemla | hvalami zvьnitь; mirь radue se poetь; | o nihь že pameti anђeli likstvujutь. | Si sut erěђi tvoђi, gospodi, iže | nasěěše zemlju glagoli blagimi i | svetimi pěsni; si sьbirajutь v životь věčni; ih' že duše množьstvo anђelь priěše. | Si otběgu blaz'ni věka sego. O kol | krasna koruna erěiska, eeže si | doiti utegu, prepoěsani v stolu | světlu i oděni oděniemь pur'piri. Stedri namь ihь radosti uživati, Bože | velični troični, iže cěsar i | vladatelь dušamь i telesem našimь (v) věkь. | Aminь.

Б

ИСТОРИЧНИ

ПРИКАЗИ И СВИДЕТЕЛСТВА

I

ПРИКАЗИ

1. СОЛУНСКА ЛЕГЕНДА
2. УСПЕНИЕ КИРИЛОВО
3. ХЕРСОНСКА ЛЕГЕНДА

Исторични прикази и свидетелства.

Предно мѣсто държатъ въ тоя редъ нареченитѣ „Панонски легенди“ или пространни жития Кирилово и Методиево. Прѣко остритѣ подозрѣния въ първични измислици, или въ послешни вложки, тѣ стоятъ и днесъ крепко възъ почва на исторични прикази отъ първостепенна стойность. Разборъ на съдържанието имъ съ огледъ къмъ всички възбуждани отъ текстоветѣ въпроси въ книжевно-историчната критика четеме у П. А. Лавров, Кирило та Методій в давньо—слов'янському письменстви, Киевъ 1928. стр. 9—55 (за ЖК) и 55 — 88 (за ЖМ). Това съдържание стои подъ оценка и въ съчинението на F. Dvorník, Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Прага 1933; тоя авторъ се занимава съ тия легенди и въ друго свое съчинение Les Slaves, Byzance et Rome au IX-e siècle, Парижъ 1926. Дветѣ „Панонски“, заправо „моравско-панонски“ или дори „моравско-български“ легенди са напечатани вече тукъ въ I. свезка.

Нареченаta отъ В. Бильбасовъ, Кириллъ и Меѳодій, ч. II. Спб. 1871 „Солунска легенда“, както и „Успение Кирилово“ се смѣтатъ за исторични прикази до толкова, до колкото отъ една страна приличатъ на ЖК и ЖМ, а отъ друга страна са били научно ценени като творения съ важни исторични податки. Могли биха да се вредятъ съ тѣхъ и други още „легенди“ съ известно исторично значение за личноститѣ и дѣлата на Кирила и Методия, както прави Лавровъ (вж. стр. 27. заб.); „Херсонската легенда“, инакъ Слово на пренесение мощемъ преславнаго Климента“, би се падало да влѣзе въ 3. свезка отъ това издание, като предметъ отъ книжевното дѣло на славенскитѣ първоучители (вж. стр. 1.); ала и тя иде между историчнитѣ прикази, понеже дотъкмява съ вести животописа на Константина — Кирила. Славенскиятъ преводъ на гръцката, наречена отъ Бильбасова „Македонска легенда“, инакъ „Житие Наумово“, прилѣга сѫществено къмъ книжевни паметници за ученицитѣ на първоучителитѣ, както и преводътъ на гръцката „Охридска“ легенда прилѣга нарочито къмъ паметницитѣ за Климента Охридски; ала мѣста отъ тѣхъ пъстрятъ полето на историята и на приказа за нашитѣ първоучители. Многото свидетелства за Кирила и Методия, за изнамѣреното отъ Кирила азбуке, за превода отъ двоицата на свещенитѣ кни-

ги, за тѣхното славенсяо богослужение, както ги срѣщаме въ извори за разни други предмети, сѫщо така тегнатъ да се отнесатъ именно къмъ съдържанието на 3. свезка отъ тоя „Кирилъ и Методи“ (срв. стр. 28). Со всички тия паметници трѣба да постѫпя така, както следува отъ плана ми за издание въ „редицата помагала“ при „Университетска библиотека“ една „сбирка отъ производи на старото и на новото време“ подъ общо означение „наша книжнина и езикъ“. Свезкитѣ за Кирила и Методия са 1. бройка отъ тая сбирка. Тукъ добиватъ мѣсто славенски приказиі и свидетелства, изцѣло или въ откѫси, които се ограничаватъ да говорятъ нарочито, или покрай друго за Кирила и Методия; а тѣхъ ги пробирамъ и съ огледъ къмъ интереса на българския научни любитель.

1

Солунска легенда.

Слово Кырила Философа, како оувѣри боулгаре.[1]

Отче благослови.

I. Бѣше житіе[1] мое вь Кападокыи[2*] и ꙋченіе мое вь Дамасцѣ. И вь единь день стахь вь црькви великои патрнархии Алексадрии, и бисть гласъ кь[3] мнѣ изь олтара глаголе: Кыриле, Кыриле, иди вь землю[4] и вь езики словинскые, се рекше бльгаре; тебе бо рече господь оувѣрити их и законь дати имь! Азь оскрьбѣхь велико, понеже не знах, камо ест землꙗ Бльгарска.

II. И придох вь Кипрь,* и не ехь глась о земли бꙋгарскои. И хотеахь[1] вьзвратит се; ноу оубоꙗх сꙗ, да не бꙋдꙋ ꙗко пророкь Иона, и паки сьнидох вь Критъ. И тоу мнѣ рѣша:[2] сьниди вь Солоунь град! И сьнидох, и ꙗвих се митрополитоу Иоанꙋ**. И егда повѣдахь емꙋ, онь порꙋга се мнѣ велико и рече: о старче безꙋмни,[3] бльгари соуть[4] чловѣкоадци и тебѣ хотеть изести! Изидох на трьгь, и чоухь бльгарь говорещи.[5] И оустраши се срдце мое въ мнѣ, и бих ꙗко вь адѣ и тмѣ.

III. И вь единь день, вь неделоу светоу изидох ис цркьѣ и седох на мраморѣ мислещи и скрьбещи. И видѣхь голꙋба глаголющи. Вь оустех ношаше зборькь сьчици скокине[1] соупоуль[2] свезаноу и врьже мнѣ на крило. И прѣчтох ихъ, и обрѣтох всех ЛВ,[3] и вьложихь их вь пазоухоу и[4] несох митрополитоу.[5] Тогда они вь тело мое ськрише се, и азь истребихь[6] грьцки езикь.*

IV. І-Егда посла[1] митрополить звати ме на трапезꙋ,[2] азь не разꙋмѣ, що грьцки глаголеть кь мнѣ.[3] Тꙋ сьнидоше се вьси солоне,[4] чюдеще се о мнѣ. Тако искахоу[5] мене. И чꙋхь бльгаре о мне говорѣ.[6] Велики кнезь Десимирь Моравски, Радивои кнезь Прѣславски и вьси кнези бльгарски сьбраше се около Солуна и ратовахꙋ се Солуномь, за Г лѣтѣ крьви великиꙗ пролевающе.* И[7] глаголахоу: дадите нам чловѣка,[8] егоже есть намъ Богъ послалъ. Такожде и даше мене.

V. Поєшє[1] мєнє бѹгарє съ радостию вєликою, и привєдошє мєнє въ градъ Равьнь на рѣцѣ[2] Брѣгалницѣ.* Азъ написахъ имъ ѧв словѣ.[3] Азъ ихъ мало ѹчахъ, а они сами много прѣобрѣтахѹ. Тє[4] бо, рєчє господь, православноу вѣрѹ и христиѧнство[5] богѹ прѣдадоуть. Богоу жє[6]. . .

Забележки.

По неизвѣстно какъвъ ръкописъ първъ пѫть обнародванъ текстъ отъ „Солунска легенда" отъ Йордана Константиновъ во Гласник Друштва Србске словесности 1856. кн. VIII. 146-7; отъ тамъ го препечатаха „Български книжици", Цариградъ 1859. II, 1. 15—16, и В. Бильбасовъ, Кирилъ и Меѳодій ч. II. 1871. 217-219, съ латински преводъ подъ чърта и руски на стр. 313—314. Въ списанието „Книжици за прочитъ", издавано въ Солунъ, 1899, I. стр. 44—45, се яви отъ Н. Начовъ текстъ изъ ръкописенъ сборникъ отъ XVII. в., нареченъ Тиквешки (вж. СНУ X. 1, 63). По него, и сравненъ съ другъ прѣписъ, направенъ въ 1861. г. по ръкописъ отъ кривопаланечкото село Търново, ала яко побългаренъ и подновенъ, направи издание на легендата Й. Ивановъ во „Сѣверна Македония", Пловдивъ 1906. стр. 63—65, съ български прѣводъ насрѣща и съ критика на съдържанието, стр. 65—71; срв. у него още „Български старини изъ Македония"[2] 1931. стр. 281—283. Насловъ и речь на легендата бѣха помамили Бильбасова, да я смѣтне за книжевно дѣло на сами Константина-Кирилъ Солунски, а споредъ това и за историченъ паметникъ отъ първостепенно значение. Легендата е късно (отъ XIV. в.) дѣло на ревнитель на българска слава, комуто е било потрѣбно свидетелство съ качества на свещена достовѣрность, на автентична истина. Той вложилъ въ уста Кирилови свой разказъ, сглобенъ отъ податки отъ VII. и отъ IX. в. и въ слогъ апокалиптиченъ, койтородѣе разказа съ известни апокрифи; стари основи той кичилъ съ нови арабески по късни български вкусъ (дума В. Ягичъ). Податкитѣ стоятъ во връзка съ обсадата на Солунъ отъ славени и българи (поради това „Солунска легенда"), съ покръщане на български славени въ областьта на Брѣгалница и съ почетъкъ на нѣкакво писмо по езикъ българско-славенски. Историчното значение на легендата посочи А. Куникъ (вж. у Бильбасова, Кир. и Меѳ., II. стр, 2—6). Между историчнитѣ славенски паметници нейното мѣсто може да бѫде последно, никакъ не първо; А. Вороновъ, Кир. и Меѳ., главн. источн., стр. 223—237; преди това F. Rački, Rad jugoslavenske Akademije, XV. кн. стр. 172—178; П. Лавровъ, Кирило та Методій, стр. 171—173.

Тукъ се издава текстъ, въ чиято основа е положенъ оня отъ Тиквешкия сборникъ (— Тик), ала изтъкменъ и по първото, сводно издание у Иванова (— Трн.) и у Бильбасова (—К). Раздѣленъ є на ставки, подобно на текстоветѣ отъ проложни жития. Отъ Иванова взе текста си П. Лавровъ во „Материалы" и пр., стр. XL, 158—159

Към наслова

[1] **Слово Кѵрила словенца философа бугарскаго**, К; **оувѣри** = уведе во вѣра, похристияни.

Към ставка I.

[1] **рождение** Трн.
[2] **Кадокии** К
[3] нѣма **кь** К
[4] **кь землꙗ пространоу** К

* Нашъ Кирилъ е смѣсенъ съ Кирила Кападокийски (вж. стр. 39), възпитанъ въ Сирия, работилъ въ Египетъ. Кирилъ Кападокийски, тласканъ отъ ревность за умножение на стадото Христово, ще да е дозналъ за „пространната земя", дето живѣятъ български словѣни, още езичници во своето мнозинство, и почувствувалъ висше призвание, да ги подири и просвѣти съ християнска благодать. Това се отнася до времето, когато между новитѣ доселници на Балканския полуостуовъ, българскитѣ славени, прониква изъ разни страни християнството.

Към ставка II.

[1] К; **хоточщоу**, грѣшка въ Тик. и Трн.
[2] побъркано въ Трн: **и тоу мнѣхъ б'лгаромь и не бѣ**, преди: **и тоу мне рѣша.**
[3] **геоумни**, К погрѣшно.
[4] **соута** Тик.
[5] **гокорещие** К, **грграща** Трн.

* Мѣстата Кипъръ, Критъ, Солунъ показватъ пѫтя, по който се движи ревностниятъ за подвигъ у езичници Кирилъ Кападокийски, и двоуменията, които го нападатъ пѫтемъ. Стигналъ въ Солунъ, добива отъ мѣстния митрополитъ вѣсти не за насърчане: тоя пастирь, види се тъй разположенъ къмъ новитѣ пришълци славени въ земитѣ на гръцката култура, както бѣха и са всички негови сънародници отъ тогава до днеска, плаши Кирила съ дивото уподобение, което звучи поразително съврѣменно, именно че българитѣ ядатъ живи човѣци!

** Исторично е засвѣдоченъ епископъ Солунски Иоанъ, при чийто животъ и светителство е билъ нападанъ Солунъ отъ словѣни и българи: той се поминалъ прѣзъ 695 г.

Към ставка III.

[1] Не е сигурно, дали трѣба да се чете като една дума **скокине**, име прилагателно, или като двѣ, прѣдлогъ **с** и сѫществ. име **кокине**. А. Вороновъ, Кир. и Меѳ., главн. источн. стр. 244. приима да чете само **кокине**, което произвежда отъ κόκκος coccus брождево дърво, **брождь**

[2] К. **соугоуль**; Трн **зворокъ счице со коуки и жголѣ сврзана**. Думата **соупоуль** е несигурна по гласежа си, за да й се открие потеклото и установи

значението; затуй Вороновъ прима да чете по К соугоубь 'двойно'.

[3] ѧ҃є К.

[4] нѣма и Тик.

[5] Трн: пазоухѫ да повѣмь ихъ митрополиту.

[6] ист...бихь Тик, изгѹбихъ Трн.

* Новиятъ езикъ български, който слушалъ Кирилъ въ Солунъ на търга и отъ люди на градскитѣ околности, произвелъ у него дълбокъ смутъ. И за да извърши подвигъ по тоя чуждъ езикъ между народа му, той трѣба да се е готвилъ доста врѣме, навъртайки се все въ града. Въ приготвителната работа е влизало, да се научи да говори и да намѣри леснина да пише новото говорено. Това тъкмо е предала легендата съ чудесния образъ на словесния гълѫбъ, който спуща Кирилу снопецъ отъ 32 (или 35) брождеви сѫчки, а тѣ се стопяватъ въ тѣлото на Кирила, и той става българоезиченъ, като забравя съвсѣмъ грѣцки.

Къмъ ставка IV.

1 К; посл.. Тик.

[2] К: т...пезѹ Тик.

[3] дотъкмено по Трн.; И., Тик. само грьцк...кь мнѣ, К грьци крьмѣ погрѣшно.

[4] солунꙗне Трн.

[5] К; ис...оу Тик; такожде и скрыха мене Трн.

[6] слѣдъ тая дума въ Тик. блѣзна чакъ до пролевающе; блѣзната дотъкмена по К и по Трн.

[7] нѣма и К.

[8] елика К.

* Воюването на славени и българи противъ Солунъ во врѣме на епископа Иоана се представя отъ легендата като станало зарадъ наречения тѣмъ отъ Бога Кирилъ, когото Солунъ задържа. Между нападенията прѣзъ 676. и 678. г., исторически засведочени, наистина могатъ да се смѣстятъ тритѣ години, уречени въ легендата. Колкото за имената на князие Десимиръ, Радивой и др., тѣ не се подаватъ на ѝнататъшно исторично дотвърдяване; г. Ивановъ ги оставя напросто като анахронизми.

Къмъ ставка V.

[1] приимша Трн.

[2] Трн. добавено рекомѣи.

[3] ѧ҃є словѣ К

[4] тѣмъ Трн. погрѣшно.

[5] Трн.; христито К, христ҃то Тик.

[6] боже К, Боуже Тик. Не е ясно отношението на тая дума къмъ ѝпрѣднитѣ. Ѝскоро изглежда, тя да е часть отъ изречение напрѣдъ, останало недописано. Поради това текстътъ, споредъ запазенитѣ прѣписи, сѣкашъ не е сключенъ, не е завършенъ.

* Излѣзълъ изъ Солунъ, вече знаещи да говори и да пише българско слово, Кирилъ стига до рѣка Брѣгалница, въ градъ на нея

Равенъ, сега съсипни при с. Тработивище (Й. Ивановъ, Сѣв. Макед. 72—76). Въ тая область Овчеполска се садило християнство вече отрано. Тамъ е сѫществувала епископия, която заварва и князуването Борисово. Кирилъ Кападокийски става тамъ апостолъ и кръститель по езикъ и писмо на български славени. Тия възприиматъ неговото учение тъй успѣшно, че Богъ имъ прорича, какъ ще прѣдадатъ и на други народи православието и християнството. Съ това прорицане Солунската легенда минува възъ почвата на дѣлото на Константина-Кирилъ Солунски и на послѣдницитѣ отъ това дѣло. Нея ще е стъкмило българско мѣстно предание и народностна мисъль не по̀рано отъ XII. вѣкъ, за величание на старината на християнството и на книгата, които е произвелъ божи промисълъ у тамошнитѣ българи.

2

Успение Кирилово.

Житіє и жизнь прѣподобнаго отца нашего Кѵріла философа.

Благослови отче.[1]

I. Сего прѣподобнаго отца нашего Кѵріла отечьство имѣше и трьславныи* и великыи град Солоунь, къ немже и роди сѧ, родом сын блъгаринь. Отъ благовѣрныих и благочьстивыих родителеи[1] роди сѧ; имѧ же отцоу его[2] Львь и матери его[3] Маріа, — богати и прьви въ градѣ том, и благочьстиви и страх божіи имѧще въ себѣ, огрѣбаѫще сѧ оть въсѣкого злаго нахожденіа. И родиста сына, емоуже имѧ от свѧтаго кръщеніа Констандінъ. И въдашѧ и доилници[5] да и въспитаеть. Он же не хотѣаше сѧ[6] доити от тоуждего съсца, тъкмо отъ своеѧ матере. Мати же его въспитавши и наказавши въ благочьстіи и въ благовѣріꙋ[7]**.

II. И доишьдшоу до възраста сѫщꙋ, въдашѧ и на оученіе книгам. Тъи же[1] младенець видѣ въ сънѣ нѣкотораго мѫжа стоѫща и показаѫща емоу дѣвицѧ, и глагола къ немоу: Констандіне[2], ѭже хощеши, избери себѣ. Он же видѣвь единѫ дѣвицѫ краснѫ, с каменіем и бисром оукрашенѫ, еиже имѧ Софіа, и поѧть ѭ себѣ. Тъй же[1] Констандінъ, измлада[3] чистотоѫ ꙗко ангелъ оукланѣѧсѧ, и бѣгаѧ житеискых сластеи, и прѣбываѧ присно въ ѱалмѣх и пѣних[4], и[5] послоушаніи[6] доуховных, въсегда[7] единь пѫт гонѧ.*

III. Слишак же логодеть царевь о добродѣтелеи[1] его, посла зань. Тъи[2] же пришед въ Констандінь град, и тꙋ оучив сѧ съ сестричищем[3] Михаила царѣ. И въ третіи мѣсѧць навыкь граматикіѫ и геометріѫ и Омирꙋ оу Льва и Фотѣ. И въсе философское оученіе навыкь: и риторикіѫ, и аридмики[4], и астрономіи же, и моусі[кї?]и*.

IV. Бѣше же тогда Іоаннъ патріархъ цароградскыи ересь въздвигнѫль, и хоулѫ[1] на свѧтыѧ иконы. И от[2] свѧтаго събора от

стола съвръженъ быс[т]. Пришед же Констандінъ философъ къ немоу, и посрами же, и поправь злочьстивжѧ ересь его.*

V. По том же шед къ Брѣгалницѫ, и обрѣт от словѣнскаго ѧзыка нѣколико кръщенѣ[1]. И елицѣх же не обрѣт кръщенѣх, он же к'рьстивь[2] их и приведе на православнѫѧ вѣрѫ. И написавь имь книгы словѣнскым ѧзыком. И сих, иже[3] обрати на вѣрѫ христіанскѫѧ, ӣд҃ тысѫщѧ[4]*.

VI. Быс[т] же къ срацинѣх сьпрѣніе о свѧтѣи[1] троици. И посланиѧ срацинѣне къ Михаилоу царю о свѧтѣи троици и о православнѣи вѣрѣ. Он же посла, въскорѣ[2] философа тамо ити. Он же шед, обличи[3] Махметовѫ нечьстивѫѧ ересь[4]. И бышѧ посрамлени от философа. И напоишѫ его обааніем[5] съ ıадом. Он же божіеѫ благодатіеѫ неврѣжденъ быс[т] от обааніа[6] их*.

VII. Послани же бышѧ посланници от Хазаріѫ[1] кнѧѕа гаггана[2] къ Михаилоу царю, ищѫще[3] чловѣка, въ еже наоучити их[4] православнѫѧ вѣрѫ христіанскѫѧ[5], понеже и еще имь не сѫщем[6] христіаном. Нападаахѫ на них срацине и евреє[7], привести их на своѫ нечьстивѫѧ ересь. Царь же Михаилъ посла Константіна философа съ братом его Медодіемь. Оны же шедше[8] до Херсона, наоучити сѧ[9] жидовскои бесѣдѣ и книгам, на осмь чьсти[11] граматикіѫ прѣложивь. И обрѣт тоу самарѣнина и самаренскыѫ[10a] книгы. И на молитвѫ възложивь себе и от бога разоум въсприем, чьсти[12] начѧт книгы тыѧ. И крьсти того и сына его.*

VIII. И слыша[1] тоу, ıако и свѧтыи Климентъ и еще въ мори лежить. Сътворивь[2] молитвѫ и оубѣждь архиепископа херсон'скаго съ клирисом[3] вьсѣм и вълѣзь въ корабль. Идѫщем же имь на мѣсто и отишившоу сѧ[4] морю велми[5], и[6] начѧшѧ копати и пѣти. И абіе быс[т] вонѣ ıако каділь[7] множаиших, и потом свѧтыѧ его мощи ıавишѧ сѧ. Ихже въземше съ велико чьстіѫ и славѫ[8], вънесошѧ их въ град.*

IX. И от того града изшед философ пѫтшествоуѧ. И се ратници вое кѫгрьсти[1] нападошѧ нань. Философ же молитвѫ[2] сътворивь, и[3] онѣх оувѣщавь. И съсѣдше поклонишѧ с[ѧ] емоу и проводишѧ[4] и съ чьстіѫ*.

X. И вълѣзшоу въ корабль и пѫтю[1] сѧ ѧть хазарска. И изшед на нѣкое езеро Кавкаскых[2] горь и дошедшоу же до кнѧѕа хазарскаго гаггана. И тоу събравше сѧ срацине и евреє[3] съ философом многѫѧ прѧ сътворше. Философ же, съ братом своим[4] Медодіем, обличи злочьстивѫѧ их ересь, и низложи их. Гагган же видѣвь философа обличивша их ересь, и възъпи веліем гласом:

се викждѫ философа божіеѫ помощїѫ, грьдынѧ жидовскѫѧ на землѧ низвръгша, а срацинскѫѧ на онъ поль рѣкы прѣвръже. Констандін же философь наоучи[5] въсѧ люди и гаггана православнѣи вѣрѣ, и кръсти его[6] и ·с҃х· великых мѫжеи, и инѣх множѣх.* Гаг'ган' же принесе емѹ многіе дари. Онь же не вьсхотѣ пріети, нь испроси[8] множьство доушь плененихь христіань.**

XI. Отшьдшѹ[1] емѹ от тоуд, дошьд[2] до безьвод'нихь мѣсть, и обрѣте[3] же водѹ сланѹ. Сьтвори же[4] молитвѹ и оуслади се[5] вода. И пивь ть[6] и сѹщи сь нымь, и доспеше паки[7] до Хер'сона.

И тѹ провѣщавь[8] о архіепископе[9], ıако хощѣть от житіа[10] преставити се. Ѩкоже и быс[т].

По том' же[11] пришьд вь Фѹл'ски езикь и тоу обрете дѹбь великь[12], емѹ же жрьтвѹ[13] творахѫ, нарицающе Алеѯандрь. Философ' же оувѣщіа[14] тіе люд[іе] православнеи[15] вѣре, дѹб'же из'сече и раскопавь.[16]*

XII. По томь[1] кьзврати се вь Костан'тинь град.[2]* И тоу обрѣте посланики ѹ цара[3] от Ратислава кнѣза Великіе Морави, просѣща[4] ѹчителıа православнои вѣри и кръщенію[5]. Тогда посланъ быс[т][6] философ' сь братомь его Медодіемь. И дошьдшѹ емѹ[7] Великіе Морави и пріеть быс[т][8] Ратиславомь кнезомь. И тѹ прѣложивь кныги изь грьчьских вь словен'ски езикь. И кръстивь их, привѣд на православ'нѹю вѣрѹ[9], и наѹчивь их словен'скимь кныгамь.**

XIII. И[1] шьд вь Панонію, и тѹ пріеть его Коцель кнѣзь Лѣтки[2]. И по том прие[3] ї оученикь, и наѹчивь ихь[4] словен'скимь книгамь. И многіе еретики тѹ обрѣть, и ересь[5] их посрамивь[6] обличи. Философ' же испроси ѹ[7] кнѣза плѣнениихь христіань ,с҃[8] доушь и свободивь[9] ихь.*

XIV. Оувѣдь же ар'хіепископь[1] рим'ски о философе, посла за нь, прити вь Римь. Философ' же несѣ мощь свѧтаго Климен'та[2], приде вь Римь. Слишав' же[3] папа рим'ски Ан'дріань о телеси свѧтаго Климен'та и прихождени[4] философа, срѣте его сь чьстію и[5] вьсѣм прич'томь и сь свѣщами и сь благоѹханими кадили и вонıами[6]. И облобиза мощи свѧтаго Климен'та[7], и вьнесоше его[8] вь Рим'ски град. Философа[9] пріеть папа сь собою сь[10] великою чьстію, послѣдѹюще[11] емѹ оученици философови, иже[12] от Панонїи и от Морави. Повеленіем' же папиномь осквщеини бише от двею епископѹ, Фармоса же и Кондраха. Жидове же прихождахѹ[13] кь немѹ[14] на прѹ, такожде и епископи[15] еретичьсци[16]. И обличаше злочьстивѹ ихь ересь[17], и[18] посрамлıаше их. Мнози же люде от рим-

лꙗнь прихождахоу[19] кь нємꙋ и оучашє их православию[20]. Они жє вь сласть пріємахꙋ ꙋчєніа єго[21]*.

XV. По том[1] вьспрієть[2] мнишьски образи. И тогда нарєчень быс[т] Кvриль. Прѣбыс[т] вь томь мнишьскомь образѣ[3] ·й· дни. И ꙋвєдєвь о своємь прєставлєнии, призва[4] ꙋчєника своєго, ижє быс [т] єпископь вьликvє[5] Савє, Ѧнгєлара[6], Горазда, Наꙋма. И сих[7] ꙋвѣщавь и[8] о православнои вѣрє наꙋчивь[9] ихь, и тако прѣдас[т] доухь свои вь рꙋцѣ божи[10]. Почи[11] Костантинь нарєчєнни Кvриль, сьи лѣтом[12] ·мв҃·, мѣсєца фєр҄вара ·ді҃·[13] вь индикто вторoє, от сьзданіа жє мирꙋ[14] вь лѣто[15] ҂ѕ·т҃· о·з҃· Положєно[16] быс[т] чьстноє тѣло єго вь църкви свєтаго Климєнта. Идє жє лѣжить свєтоє тѣло єго[17], и от свєтіє раки точить[18] цєл҄бніє дари приходєщимь[19] съ вѣрою и любовию[20]*.

Забележки

„Успение Кирилово“, или инакъ „Кратко житие Константиново“, е другъ исторично-легендаренъ паметникъ, ала съ по̀висока стойность нежели „Солунска легенда“; срѣща се въ служебни минеи като проложно житие. Съставътъ му сочи къмъ извори ЖК (напр. гл. VIII), „Похвала Кирилу“ и „Българска легенда“. Невѣроятно е, да е било и „Успение“ изворъ на ЖК, а не обратно; то ще се е явило не по̀рано отъ XIII. в. Текстъ намѣри въ 1857 г. въ Призренъ А. Гильфердингъ (= Гф), во сръбска ржкописна сбирка отъ жития и поучения отъ XV—XVI. в., преписъ отъ български оригиналъ; издаде го въ Извѣстія ИАН по отдѣленію русскаго языка и словесности т. VI. 1858. стр. 381—386. Другъ текстъ откри В. Григоровичъ (= Гр.) во влашко-български сборникъ, писанъ около 1450. г. Двата текста са съгласни. В. Бильбасовъ (= Б) издаде първия, съ бележки за варянти по втория (Кириллъ и Меѳодій, II. 238—246, съ преводъ по латински подъ черта и съ руски преводъ на стр. 326—329). П. Лавровъ (= Л) е съгледалъ доста грѣшки въ изданието Гилфердингово (вж. Материалы и пр. XL). Той издава сжщия текстъ (все тамъ, стр. 153—157), сравненъ още съ преписи Львовски и Бѣлградски: първиятъ преписъ е во всичко еднакъвъ съ Григоровичева, а Бѣлградскиятъ е близъкъ до Львовския; ала оня Львовски преписъ, който издаде Й Ивановъ (— И) въ „Български старини изъ Македония“[2], стр. 283—288, изглежда да е другъ, нежели използуваниятъ у Лаврова: у тогова наоучивши, у Иванова наказваши. Подложи на критика тоя паметникъ А. Вороновъ, Кириллъ и Меѳодій, главн. источн. 1878. стр. 191—203; вж. и П. Лавров, Кирило та Методій, 1928. стр. 166—170.

Тукъ е положенъ въ основа Львовскиятъ текстъ по преписа на Й. Ивановъ, сличенъ и съ текстове отъ споменатитѣ горе из-

дания, па раздѣленъ на ставки, за полесно сравнение съ ЖК. Дето нѣма знакъ за извора, то е по изданието у Бильбасова, еднакво за Гф и Гр.

Къмъ наслова.

[1] Гф. **месеца февруаріа .ДІ. день успеніе светаго Кирила філософа.**

Къмъ ставка I.

[1] Гф: **сьи преподобный штць нашь Киріль рожденіемь быст шт Солуна града родом съ бльгаринь шт благовѣрныих родителіи**; у Гр разлики спроти Гф: **трьславныи и великіи градъ Солунь**; нѣма **благовѣрныих**

[2] Гр; **ему** Гф.

[3] **матери же еговѣ**

[4] **града того**

[5] **доилици**

[6] пропуснато **сѫ** Б

[7] Гф: **наказавши благости и благовѣрію**; Гр. **н. благочьстіи и б.**

* По що е могълъ за българина писачъ да бѫде градъ Солунъ „триславенъ", ако не еднажъ со св. Димитра Солунски, а другожъ и третижъ со двамата равноапостолни братя Константинъ и Методи?

** ЖК II. Авторътъ българинъ тукъ изявилъ опредѣлено свое схващане, че не може да бѫде гръкъ нашиятъ просвѣтитель творецъ на българско азбуке и на българска книга. За неговитѣ родители не дири отъ каква са народность. Првъ той въ паметницитѣ дава име на майката Константинова. Наново събра доводи за българщина на Кирила и Методия В. Погорѣловъ: O narodnosti apoštolov slaviansтva, „Bratislava" I, 2. 1927. стр. 183—193; вж. и С. Романски въ Училищенъ прегледъ, XXVI. 1927. стр. 1482—91.

Къмъ ставка II.

[1] **тъ же**

[2] Гр. нѣма **и г. къ н.** К

[3] Л с грешка **и млада**

[4] **пѣніих**

[5] нѣма **и** Б, Гф

[6] Л **послушаніих**

[7] **присно**

* ЖК говори за учение Константиново въ гл. IV, а за съня съ девицитѣ въ гл. III. (началото).

Къмъ ставка III.

[1] **добродѣтели**

[2] **тъ**

[3] **съ с.** заедно Гф

[4] **аріѳмитіки**

* ЖК III. къмъ края и началото на IV.

Към ставка IV.

1 хоулꙋ   2 ни со Гр, погрѣшно   * ЖК V.

Към ставка V.

1 Л оправя некрщенѣх
2 от елицѣх до же нѣма Гф.
3 ихже Гф
4 м҃ тысѧщѧ Гр; четыре тысѹще и м҃ Гф
* Съдържанието се срѣща съ мѣтсо отъ „Солунска легенда“ (ставка V), отъ която може и да е заето.

Към ставка VI.

1 Гф. нѣма съпрѣние о; а прѣсвѧтѣи
2 скорѣе Гф
3 Л обличикь
4 и нечьстивꙋю ересь них Гф
5 и поише его обаана Гф; Белгр. обаіаніа, 'баено питие', баилка — запоилка
6 обаанаа Гф, обааніи Гр
* ЖК VI.

Към ставка VII.

1 послани же бѣше ѿ Захаріе Гф; п. б. посланницы от Хозаріѧ Гр
2 Гаганъ
3 имꙋще
4 иже наставить тѣх на Гф; къ еже поучити их Гр.
5 нѣма христіанскѫѧ
6 не соуще
7 еврене Б
8 дошьдше, Бѣлгр. и дошьд до Херсона
9 наоучисти се Гр; н. се тоу Гф; Бѣлгр. научик же се
10 честни
11 Гф. самарѣнскые
12 и чьсти
* ЖК VIII. (първа половина)

Към ставка VIII.

1 слышавь
2 сотвори
3 клиросом Л
4 ꙋтишившꙋ се
5 морꙋ, безъ велми, Лавр. съ велми
6 нѣма и Б
7 и кадиль Б, за из кадилъ?
8 съ великою чьстіꙋ и славою
* ЖК VIII. (втора половина)

Към ставка IX.

1 ꙋгрѣстіи Гф, кѫгръсти Гр
2 молиткъ, Л молиткꙋ
3 нѣма и Б
4 опроходише

* Любопитно е, че едничка тая ставка не се срѣща съ никоя глава и съ никое мѣсто отъ ЖК; тя е завѣрно вмѣстена по споменъ изъ моравско-българското Житие Методиево, гл. XVI.

Към‍ъ ставка X.

[1] Гф пѹтȣ

[2] Каваскыиχ Гф, Каврас-кыχ Гр

[3] єврєнє

[4] си Гф, нѣма Гр

[5] наѹчивь

[6] гаггана

[7] вєлмȣжь Гф, вєликыχ мѫжє Гр

[8] испроси ємȣ Гф

[9] мѫжь Л.

* Отъ това мѣсто до края текстътъ е дотъкменъ изъ ржкописенъ сборникъ № 11. на Бѣлградската Академия на наукитѣ, пакъ по преписъ на проф. Ивановъ.

** ЖК IX—XI; тия глави са сведени въ едно, за да се използува главно началото на IX. и краятъ на XI.

Къмъ ставка XI.

[1] отшьдшȣ жє Гф

[2] и дошьдшѹ Гф

[3] обрѣтошє

[4] сътворив жє тъ

[5] и ѹсладшє Гф

[6] самь Гр

[7] доспєвшє Гф

[8] провѣщіа

[9] о. а. томъ градѣ Гр, в том градѣ Лъв. по Л

[10] от ж сєго

[11] и потом

[12] д. в. съращсє съ чрѣшнєю Гф, съ чєрѣшѫ Лъв., у Гр сарастъшѧ

[13] трѣбы Гр, трѣбѫ, трѣбь Лъв.

[14] ѹвѣщавь Л = Гф

[15] в правовѣрнѣи Лъв.

[16] доѹб жє тъ раскопавь и съсѣчє Гф, нѣма и съсѣчє Гр

* ЖК XII; въ три ставки изтъкнати тритѣ важни нѣща въ тая глава.

Къмъ ставка XII.

[1] и потом

[2] Цариград

[3] посланники послани къ царю Лъв.

[4] и просєщє крщєніа и И

[5] православнѣи вѣрѣ

[6] тогда црємь быс послань въскорѣ Л

[7] и шьдшȣ до

[8] бывь

[9] и привєдє къ православнѣи вѣрѣ

* ЖК XIII.

** ЖК XIV. и XV. (по́голѣмата часть).

Къмъ ставка XIII.

[1] и потом Лъв

[2] приѧть бывь от Коцєла кнѧза Лѣшьскаго Лъв.

[3] прѣєть тъ Гф, пріѧть тъ Гр

[4] и н. ихь православнѣи вѣрѣ и

[5] єрєси

[6] посрами и Л

[7] от

[8] ҂ѕ

[9] свободи

* ЖК край на XV. гл.

Къмъ ставка XIV.

[1] и оувѣдевже епскпь Л
[2] стаго Климента тѣло Л
[3] же се
[4] и о прихождени Л
[5] и съ
[6] и кадилы благоѹханными и доровонными Гр, Лъв.
[7] и облобизав же пакь папа тѣло стго К. Гф, нѣма пакы Гр
[8] іе
[9] философа же
[10] пóправо съ любовіѹ и Б, Гф, Л.
[11] послѣдствѹющие же
[12] нѣма иже Б, Л
[13] Л прихожда, погрѣшно; прихождаахѹ Б
[14] къ философоу Гр, Лъв.
[15] и еще же и епспи нѣ. ции Гр
[16] еретицы съ ними Л; Б. Анастаси библиотекарь сведочи, какъ ималъ Костантинъ обичай да бесѣдува съ граждани отъ Римъ, които дохаждали при него: solitus est dicere.
[17] и о. злочьстивѹю и. е. нѣма Гр.
[18] нѣма и Б, има Л
[19] хождаахѹ Гф, Л
[20] о православнѣи вѣре Л
[21] къ слоухы свое въдагаахѹ егова оученіа Гф, Л.
* ЖК XVII (започва со сѫщитѣ думи).

Къмъ ставка XV.

[1] и потом
[2] въспріемь
[3] въ том же мнишьстѣмь а прѣбыс
[4] и призвавь
[5] въ Ликіи Гф, въ Нукіа Гр, въ Лікініж Лъв.
[6] Саввѹ и Аггелара
[7] нѣма и сих Гр, има Л
[8] нѣма и Б, Л
[9] и наоучивь
[10] въ рѫцѣ бога жива, егоже из млад възлюбивь. Того же молитвами да оутврьдить гь бгъ вьса цртства правовѣрных (у Гр. православных) хрстіань въ вѣкы вѣком и да сподобить и нас гь бгъ цртвѹ своемѹ въ вѣкы бесконьчные Л, Гф. (ала пропуснато въ рѫцѣ до того же).
[11] почи же
[12] съ лѣть
[13] ді днь
[14] от творенія же всего мира Гф, това нѣма Гр.
[15] нѣма въ лѣто Л
[16] и положено
[17] тѣла стго сего
[18] и доселиже стые ракы ею точита
[19] притекающимь къ ним
[20] Въ края на Лъв. добавено: имже молитвами да сподобит нас господь богъ получити вѣчных благь благодатіж и чловѣколюбіем единороднаго своего сына и господа нашего Іу ха, коупно же и доухом свомь свѧтым и нынѣ и присно и к вѣкы вѣком амин Л.

* ЖК XVIII; имената на ученицитѣ са взети завѣрно изъ тьй наречената „Българска легенда“.

3

Херсонска легенда*

Мѣсѧца генварѧ въ ·л҃· день[1]. Слово на пренесеніе мощемъ преславнаго Климента* историчьскую имуще бесѣду, ꙗко Христовою помощію въ ·д҃·[2] тысуща ·т҃· и ·ѯ҃· и ·д҃· лѣто изыскавшему его, любезнѣ и вѣрно, ꙗкоже изь инѣхъ[3] въ Понтѣ косіа.** Благослови отче.

I. *Въ обрѣтеніе мощии свѧтыхъ славнаго Климента, и радостным образомь ꙗвленіа ихъ[1] высокою бесѣдою: како убо сытость благовѣрнымь духовнымь[2] и любѧщимь послȣшаніе, еще же и добрымь званіемь обѣдникомь[3] небеснаго и сладкаго[4] словесе въ мысленѣмь велелѣпіи прострѣти еже[5] и подаганіе! каково радостно извѣщаніе!*

II. *Єгда бо, братіе, възримь умомь на куплелюбца и приобрѣтьникъ любець шествіа, а ꙗкоже се знаменіе печѧтно, егда кончѧютъ любезно желаніе[1], и покои отъ труда и подвига желаніе пріиметь[2], тогда повѣдають приключьшаѧ сѧ имь по поути отцемь и братии[3], чѧдомь[4] и пріѧтелемь, и еще же и сосѣдомь не трȣдѧщем сѧ. Многомь убо лѣтомь мимошедшемь, тогда ума и ꙗзыка предложеніемь, ꙗко се касающе сѧ николи же не престанемь повѣдающе братіи свѣтлу и блаженну коупь[6] мощии, поюще[7] блаженаго Климента. Сами бо и бѣды, и раны, и ꙗзвы[8], и многа улѧченіа, множицею бо и[9] къ тѣмь повѣствующемь приложеніе инoѧ сласти, ꙗко спасеніе иного Понта повѣсти мнѧть[10]. Мы же о духовнѣ пирѣ[11] преславнаго Климента, ꙗко же се отъ таиныхъ, еда[12] высокую бесѣду предложеніемь вѣры[13] упованію, и любви сущіи къ свѧтому, и помышленіемь духовнымь, вкупѣ же добрымь[14] и блаженнымь дѣлателемь приложеніе, и добры[15] пища брашенъ лежащіи, и даемаа боголюбцемь утвержаеть сердца, отъ самого отпущеніа словеснѣ бесѣдѣ касающе сѧ повѣдаемь. Бѣ бо убо веліе оупованіе, вѣрою и любовію неизликаемаго съкровища блаженыхъ мощии свѧтаго Климента, вь нашемь помышленіи не удобь сътворено; ꙗкоже се вь соборно ученіе вещію ослабленіа искра вжа-

гающи и поѣдающи словеси, не плоти токмо, до[16] костии же и мозга касающи сѧ, и всегда помдающи, и утробу попалѧющи.

III. *Бѣ же пакы уповающи и понуждающи сѧ душа наша, и ѩко жаломъ побуждающи сѧ, ѩкоже роса пророчьскомоу словеси; не до сего же, еже отверже сѧ, утѣшити сѧ душа моѩ, стоѩщи желающимъ словѫщаго[1] Климента видѣти мощи, пастырем же добрымь изцѣленіе божіе приемлюще, крилѣ же голубинѣ въспріати, желающе блаженаго Климента ракы[2] достигнути, и почити. Єи же и[3] съвершеніе имѣти изволь[4] человѣколюбець Іисусъ, убуди етеры[5] живущаѩ въ Херсонѣ, паче же вѣрнаго пастырѩ Георгіа, съ Никифором[6] славнымь тогда царствіа добрѣ и кротко, пріимъша кормила градскаа съ множествомь етеромь и съ[6] славнымь причтомь теплотою преспѣваше, аще и мнїи[7] бѣ по старѣишиньству. Сице убо симь[8] сущемь день отъ дне и подвигъ имущемь къ начатію, въ единъ день, егда богъ изволи ѩвити сѧ свѧтому — тридесѧтенъ день бѣаше генварѩ[9] мѣсѧца, етери отъ теплыхъ идоша [съ] пѣснеными пѣніи отъ пристанища исходѧще. Молитвена же бѣ пѣснь сице глаголющи: не отврати ны[10] посрамлены, Клименте, вѣрою припадающа къ твоему гробу, свѧтыи; но пріими[11] рабъ сердца, приступающа рацѣ твоеи свѧтѣи[12] твоихъ мощіи[13], и молѧще сѧ, ѩко да блаженыхъ и щедрыхъ улучить и[14] насладити сѧ твоеа[15] хризмы, богу дающу вѣрнымъ исцѣленіе и грѣховъ оставленіе, молитвами твоими славне[16], и велію милость. Идохомъ же до блаженаго отока, ѩко единъ неотлучимъ трудъ[17], не оружиемь, но пѣніемь одержимь ѩвлѩше сѧ. Єгда же желаныи тъ[18] отокъ предъ очима ѩвлѩше сѧ, пришествіе етеро твердо, добрѣ напаѩющи[19] ѩснаго пролитиѩ съ небесъ,[20] на стоѩщихъ подъиде[21], не оставлѩѩ дерзновеніа нашего желающихъ. Вторѣи же пѣсни хотѧщи начаатіе пріати, изъглаголаваан всѣмь гранеса свѧщенникъ тъ[22] именемь Соломонъ[23], тогда попъ сын свѧтаго Прокопіа, тугою и неудовіемъ одержимъ бѣ, послоушающаго свѣта[24] лишенъ быкъ. И се внезаапу помощію свѧтаго Климента распуша[25] сѧ облаци, просвѣщена же бысть луна, просвѣщенъ же аеръ[26], и кругъ еѩ бысть свѣтло сїаніе: и еже[27] етеръ кто видѣвъ, свѣдыи мужеви подвига, сын[28] вкупѣ на сѣдалищи подвижны[29] прилѣжно послушаа[30], симь[31] гласомь абіе възопи: Отче[32], вѣсть богъ славно просвѣтити благодатію[33] душа желающимь сладка[34] свѣта, молитвами свѧтаго Климента. Сеѩ же радости вторѣи пѣсни начатіе славно и невъзбранно просвѣщающи, силѣ ни како же възбранѩ[ю]щи, сътворихомъ[35].

IV. *Бѣ же сице: страхомь божїимь и трепетомь[1] одержими и слезами, по сеи же пѣсни къ славному отоку и рацѣ съ архїереемь идохомь; и ту скрочьше[2] и просвѣщенїемь достоинымь просвѣщьше сѧ, на желаную[3] землю припадше, все утрїе хвалословїю[4] начатїе сътворихомь. Єгда же и бысть среднѧѧ пѣснь, искушенїе етеро отъ бога на пользу етерымь утвержннымь къ вѣрѣ внезаапу наста: облаци же бѣша густи, нападающе отъ южныѧ страны отока. Ѭже видѣвъ архїерей, етера оть благовѣрныхъ Дигица именемь пришедша ту, ѩко худога[5] суща странамь тѣмь, исъла[6] искусити. Шедъ же тъ[7], близъ суща дожда повѣда[8]. Тогда убо, за необрѣтенїе мѣста блаженыѧ ракы, исканїе начевше, пѣнїе же кондачьское пѣти повелѣхомь. Ꙗбїе же облачнаа пустыни, на сѣверьскую страну зашедши, ѩсно небо и прозрачно ѩви, за темность очима[9] своима, звѣздами[10] на видѣнїе искомыхь[11] мощїи блаженаго Климента. И подвигомъ приготоваю сѧ, бѣ убо сице о обще[12] подвизанїи. Єгда же пѣвець четвертое пѣнїе поѩше сице въ етерѣ мѣстѣ глаголѧ: у же бо скровище не скровище есть, на свѣщницѣ же свѣтитъ[13], ѩко на свѣтилницѣ же етерѣ звѣзда деньничьнаѧ ѩвлѧющи сѧ отъ мощїи блаженаго Климента, се[14] ребро етеро начатїе сътвори. В печали же намъ сущемъ, зане многъ часъ преиде и ничтоже ѩви сѧ, имѣѩхомъ убо очи[15] и умъ, ово къ богоу возводѧще, ово къ свѧтѣи тои рацѣ имуще. •ѕї•-е[16] пѣнїе поюще, сице въ етерѣ мѣстѣ имоущю: хранить бо кости праведныхъ, ѩко же поеть въспѣваа[17] Давидъ въ пѣнїихъ, въсїѧ намь свѧтаа и преславнаа глава пресловущаго Климента, юже[18] нѣкто видѣвь первоици, иже и се[19] есть повѣстникъ, абїе блаженыи гласъ[20] возопи: радуите сѧ отци и братїа[21] о господи! пакы реку: радуите сѧ, се бо блаженаѧ[22] глава ѩкоже слнце свѣтло отъ глубины ада восїа намъ! Сеи[23] же гласъ слышавше, вси внезаапоу весели бывше хвальну пѣснь богу въсылаахуу, отъ небесныхъ въ свѧтую раку възирающе[24], и ѩко же на негибнущее богатьство, себе рѣюще[25] и рѣеми, хотѧще лобзати ли видѣти свѣтлыѧ ты и[26] бисерообразныѧ мощи идѧхоу. И се бо ве[се]лїе имъ бѣ и на свѧтыню довольно, еже понѣ лицевосновенїемь[27] тѣмь просвѣтити. Єгда же духовно веселїе[28] преславнымь благоуханїемь всѧ озари и възвесели, и[29] абїе отъ преисподнихъ и прочихъ удовъ съхранени свѣтлыѧ ѕвѣзды намь восїѧша[30]: самѣ убо свѧтѣи роуцѣ съ блаженыма стегнома, и всѧ съдержащаѧ сѧ уды. И ѩко же на смыслене твердѣ и небеси душевнѣ всѧ събирающи[31] и достоинымь приступанїемь лица вѣрныхъ украшающе, абїе напослѣжде[32] ан-

кѵрьское авленіе токмо не гласа пущающи, якоже подобаетъ по чину блаженымь удом авити са. Ѥи же тлѣвше, своиствомь съхранень же сущи своею твердостию, абіе же крѣпко и обще пѣніе хвально бысть, и до малыхъ кроулицъ украшеныихъ[33] отъ неа.

V. *Славословіе же божіе непрестанно бысть всю нощь до подобнаго часа бескверныа жрътвы и приношеніа Христа бога нашего, мало етеромь безмолвьствовавшимъ за подобіе такоа[1] службы. Ѥже и сътворь преподобныи архіереи, въ корабль блаженую раку на главѣ носа съ етеромь вѣрънынмъ соущемь[2], ту возложи. Весь градъ Херсонескъ съ симь хвалословесиемь[3] путь начинають: взнимаите[4] нынѣ вси азыци, якоже древле четверочастьну скинію, божіи херсоньскыи съборе, и свагаго нынѣ раку, ако зовуще всѣхъ поюще[5] отъ конець мира на божіе праздньство. Ѥгда же отступиша[6] отъ отока елико десати стадіи, боголюбець кназь градскыи и съ етеры вѣрными и мудрыми[7] мужи, обрѣтшими са тогда ту, подобно срѣтеніе[8] сътвори натьщно[9] шествіе къ намъ[10] огнемь[11] повѣда, авлаа за множьство свѣщь. И се пѣніе поюще[12], идоша[13] сущаа о сватѣи рацѣ: раку обидемъ убо, ако кивота носаще, не ако[14] Моисеа днесь вь рацѣ, но апостола, потоплающа[15] лесть невидимаго врага. Пѣкъ же с нами и съпохваль[16] отока улученіе[17], и со тщаніемъ тогда вниде къ градъ и срѣтеніе достоино приготова и сътвори. Лобзавшу же ему блаженую ракоу, моляше взати ю и на новозданѣмь столпѣ[18] града, тѣмь създанѣ[19] тогда во има[20] сватаго Климента, положити ю в мало врема, ту слово прѣношенію почьсти Послушавше же его, поставихомъ раку ту. Пакы же вторицею моляще са, въ храмь сватаго Созонта донести его, по стѣнѣ града близъ забралъ сущу, зане бѣ вечеръ. Множьство же много притѣкаше, ако не удобь[21] донести на мѣсто блаженую раку. Въ первую же стражю нощи, безмолвию бывшю, въшедъ архіерѣи съ етерыми вѣрными, преславнаго Климента въ домъ сватаго Леонтиа преложи, и ту собору бывшу, всенощное пѣніе повелѣніемь[22] архіереовомь бысть: до полунощи убо мужьскомь поломь, отъ[23] полунощи до утра черноризицами и благовѣрными женами, обычаи такъ сущь, вѣрными тѣми до кончины[24]. По том же всенощнѣ[25] пѣніи литаніа[26] етера вселюдьска заутра въ ты же церкви собравши са, изиде по всему граду, в нейже бѣ видѣти всакого человѣка и всакъ образъ вѣрныхъ веселащь са, и слезащь, и играющь духовно, душею же и тѣломь, и неизлаголаною радостію радующе са: не бѣ бо разлучити, ли размотрити[27] старости, за утрь-

ствомь радованнымь образомь[28] шествія, богатыя и нищая, благородныя и простородныя; но вси и вся вкупѣ съ дерзновеніемь забывше всяку напасть, съ святыми мощьми славнаго Климента, весь градъ обшедше[29], въ кафоликійю[30] црковь внидоша[31]. И егда въ первыя двери хотяше внити святыи Климентъ, славныи причетъ съ архіерѣомь, яко единѣми ѹсты благодушно се авіе пѣтіе начатъ: приими просвѣщника священнаа цркви[32] тебе просвѣщающа, Климента святаго и славнаго днесь! Яви бо ся богатьство и[33] прѣсвятая дръжава, яко с Петромь и Павломь сподоби ся слово пріати. Тѣмь же и прерища[35] конца земли, радостію скончя ся и[36] въ Херсонѣ, господа възлюбль крѣпко[37], и спасеть тя! Достоино сего почьсти, яко подающа вѣрнымь велію милость. Ту же святомоу приношенію бывшу, и святыми мощьми воду свящьше, и тою просвѣщеніе прімь равно; и якоже и[38] вѣрою не мнѣ послужьше[39], во своя домы съ похвалою възвратиша ся, и[40] благословяще бога о семь дарѣ велицѣмь и благодати[41] небеснѣи.

VI. *Сице убо, о братие, нескудное се[1] богатьство блаженыхъ мощіи славнаго Климента явлено бывше, достоино[2] хвалу[3]; яко от словесна естьства съдѣтелеви его, словеси божію, словомь весь миръ праздньственъ день свѣтлыя и славныя памяти его достоино сътворяща[4], и градуща въ слѣдъ вѣры отъ бога упованіемъ, яко настояща узримь. Мы бо есмы симъ вина; и[5] имже ся есмы лишили его, но вели възникнемь. Блаженъ бо градъ нашь, сице намь сущемь и противныя отгонящемъ, явит ся. О блаженыи съборе, пришедыи въ тъ[6] день къ раце преславнаго Климента, яко отъ земля дроугое слнце преславно восиявше узрѣвъ! О блаженыхъ мужь несумнено упованіе, не изнемогше[7] начати на свѣтъ принести, таковыи славныи даръ превзимающи[8]! О[9] рѹкы пророчьскымь видѣніемь клещамь уподобльша ся и[10] страшныя угли, мощи Климентовы прімша! О блаженыи соборе всякого възраста, радъ съвокупль ся, и вселюдьску литанію и[11] святыи день преношенія[12] мощемъ святаго Климента сотвори!

VII. *О пресловяи и преславне предо всѣми и надо всѣми Клименте[1], давыи намъ святыи сьи день явленніемъ твоихъ мощеи! Не посрамль и давно вжагающего нашего упованія, но себе вдавъ неключимымъ намъ[2], и непотрѣбными руками нашими изысканъ и явленъ быти, и желаннаго сокровища богатно насытити ся. Буди же и намъ, чтущимъ тя днесь, мысленыхъ дарекъ датель незавидливъ[3] блистающим ся и истекающимъ мыс-

лено озареніе отъ красныа твоеа ракы; да душевныхъ и телесныхъ страстеи и всѣхъ противныхъ приложеніи избавлѧеми, изглаголаныа пророчьскы о твоихъ мощехъ да сподобим сѧ насладити сѧ; и еще, ѩко отъ сада растуща и цвѣтуща, все земно наслажденіе мысленаго села божіа мышленіа[4]. Да тѣми великими дарми напаѩеми и хранимим, всѧко смущеніе и силу противнаго поправше и потребльше, преславную твою памѧть ликовствоуемъ, радующе сѧ украшаеми[5], и всѧкоѩ доброты исполнѩеми! И небесному царстію неуклонно да утвержени боудемъ благодатію[6] ѩвльшаго тѧ днесь, свѣтло творѧщаѩ присно честное твое свѧтое ѩвленіе мощеи твоихъ, Христа истиннаго бога нашего, со отцемъ и со свѧтымъ духомъ, нынѣ и в бесконечныа вѣки вѣкомъ. Аминь.

Забележки.

Намѣрено е това Слово, панегирикъ, отъ А. Горскій въ ржкописъ на Макариевски Четивни минеи въ Синодската библиотека въ Москва (XVI, в.) и първомъ обнародувано отъ него въ „Москвитянинъ“ 1856., после препечатано въ Кирилло-Меѳодіевскій сборникъ, 1865. стр. 319—316 (= Г.), сличено и съ преписъ на Четивни минеи въ Успенския съборъ въ Москва (= У). Текстътъ му е доста похабенъ. По́добъръ и по́старъ текстъ откри И. Франко въ ржкописъ на Московската Духовна Академия и обнародува въ „Записки Наукового товаріства імена Шевченки“ т. LX. 1904. 246—256. Върху тексиа написа Франко обширно издирянье въ сжщитѣ „Записки“, т. XLVI, XLVIII, LVI, LIX, LXVI, LXVIII. 1902—1905, и отдѣлно 1906: „Святий Климент у Корсуні. Причинок до історії старохрістянської легенди“. П. Лавровъ печата въ „Памятники христіанскаго Херсонеса“, вып. II, Москва, 1911. текстъ по преписъ у графа Уваровъ, неизвестно отъ кого стъкменъ, а сега го препечата въ своитѣ „Матерналы“ и пр. стр., 148—153, съ огледъ къмъ текста у Франко и къмъ други още преписи. Тукъ се издава Херсонската легенда по Лаврова, сличена съ изданието у Горски, като е подѣлена за лесно сравнение съ Италииянската легенда, която почива възъ Херсонската, и съ известието отъ Анастасия библиотекарь за съчинителя на тая подирната.

Текстътъ и тукъ е неясенъ, забърканъ, особито въ пристжпа; сравнително ясенъ става отъ III. часть нататъкъ. Първично е билъ гръцки, осталалъ за насъ незнаенъ, изгубенъ. Той е творение на самия Константина- Кирилъ, който нигде не именува себе си. Не се знае, дали славенското „Слово“ е тъкмо преводъ отъ първичното гръцко, или е преразказъ, или пъкъ е особно съчинение. Споредъ Анастасия библиотекарь Константиновиятъ гръцки първописъ се състоялъ отъ три части: кратъкъ разказецъ (brevis historia), похвално слово (sermo declamatorius) и химна. Билъ съставенъ, изглежда, споредъ обичая на

времето, за школско риторско отличие; вж. у Х. Лопаревъ во Византійскій временникъ, т. XVII. 1910. вып. I—IV. стр. 37. Славенски преводачъ и преписувачи невежествено са предавали, кривили и пропускали.

Къмъ наслова

[1] 23 януари, У

[2] погрѣшно вм. ,·ѕ·, У

[3] **изо инѣхъ во** У; следъ **изо** било писано **всѣхъ**, па заличено.

* Ако и да се отнася къмъ книжевната дейность на Константина-Кирилъ, та спада другаде, тая легенда се вмѣстя тукъ, понеже прѣко се отнася до самого Кирила.

** Климентъ, четвърти по редъ първосвещеникъ и първи по име папа Римски (Clemens Romanus), е билъ заточенъ отъ императора Траянъ въ Херсонесъ въ 94. година, а въ 100. удавенъ.

*** Тия редове загатватъ доста, че нѣкой е издирилъ Климентовитѣ мощи и е разказалъ исторически вѣрно, какъ е Климентъ измежду другитѣ възсиялъ въ Понтъ. Тоя нѣкой издирвачъ и повествуватель се открива изъ ЖК VIII.; той е писалъ **обрѣтеније** на мощитѣ.

Къмъ I.

* Това е пристѫпъ къмъ разказа, къмъ brevis historia.

[1] нѣма **ихъ**

[2] **и доуховнымь**

[3] **обѣдникъ**: който 'обвѣдува', обдиря.

[4] **сладкаго**

[5] **пострѣтие же**: 'посрѣщане' въ смисълъ на 'удоволение', по́добро за смисълъ

Къмъ II.

* Срв. Итал. лег. глава 2. Започва се „краткиятъ разказъ".

[1] само **его желаніе**

[2] **и подвига покои желаніа пріамет** У; ще е по̀права форма прил. **желаніа**.

[3] **отцемь же и братіамъ** У

[4] **чадомь же**

[5] **кающе се**

[6] **коуплю** 'скупяне', прибиране

[7] **и поюще**

[8] **ранныа газкы**

[9] нѣма **и**

[10] **мѣнѧт повѣсти**

[11] **доуховнѣи**, нѣма **пирѣ**

[12] **ада**

[13] **преложеніемь слова вѣры**

[14] **и добрымъ**

[15] **добрѣ**

[16] **да**

Къмъ III.

* Срв. Итал. лег. глава 3.

[1] **свѧтого**

[2] **рѣкы**

[3] нѣма **и**

[4] **изволи**

[5] тая стара дума **етеръ** е

замѣстена всжде въ текста у Горски съ пòновата нѣкъıи
6 нѣма съ
7 мнѣки ʿпóмалъʾ
8 и симь
9 бѣ наноуаріа
10 насъ
11 и пріими
12 свѧтѣи и
13 твоимъ мощемъ
14 оулоучити и
15 стадоу твоеа
16 нѣма молитвами т. с. У
17 тои поуть, пòправо
18 твои вм. тои
19 напающи и
20 съ небесе
21 и подиде
22 тои
23 Соламанъ У
24 съвѣта
25 разидоша
26 и аеръ
27 еже и
28 сеи У
29 подвиж'нѣмь У пóдобре
30 послоушаати и У
31 сінимь
32 о Отче
33 благодѣтію
34 сладкаго
35 како же в. състкорихомъ

Къмъ IV.

* Срв. Итал. лег. глава 4.
1 нѣма с. б. и
2 окротчише У, отъ кротъкъ
3 желанноу же
4 хвалословленію
5 хоудогга, сир. х у д о н г а У
6 съла и
7 тои
8 повѣдавь
9 близ очима
10 звѣздам
11 ищемых
12 общемъ, У опщи
13 свѣтъ
14 нѣма се
15 очи же
16 шесто на ·ї· е, грѣшка вм. шестое?
17 бъспѣвает
18 ѥже и
19 и сьи
20 гласом У
21 братіе
22 блаженнаго
23 сьи
24 взирааxоу У
25 собирающе сѧ; срв. блг. глаголъ р е я с е
26 тыа и
27 лицекосновеніи
28 видѣніе У, пóправо
29 нѣма и
30 восіавши
31 собирающе си
32 напослѣд же
33 оукрошеныих У, пóправо: ʿнакършени, надробениʾ

Къмъ V.

* Срв. Итал. лег. глава 5.
1 тоѧ
2 съ нѣкыними вѣрными соущеми
3 хвалословествіемь
4 возмѣте
5 поющи
6 отстоупивше У
7 нѣма моудрыми
8 срѣтеніе

9 не пещно, сбъркано
10 свѣтеніе намъ У
11 нѣма огнемь
12 поющаа У
13 нѣма идоша
14 всѧко У
15 потоплѧющаго
16 с похвалы, У ис похваль
17 оученіа
18 на заднѣмъ столѣ
19 созданѣмъ
20 нѣма во имѧ
21 не добь У
22 повелѣніе
23 а от
24 до скончаніа
25 всенощніи
26 литіа
27 засмотрѣти
28 образымъ
29 обишедше
30 соборноую
31 пріидоша
32 свѧщенныа цркви
33 нѣма и
34 завѣрно грѣшка вм. славѫ
35 преходѧ
36 и излишно
37 во истинȣ
38 нѣма и У
39 послоуждьше
40 и излишно
41 благодѣти

Къмъ VI.

* Тукъ ще е вече похвалното слово, sermo declamatorius

1 нѣма се
2 достоиноу
3 тукъ ще да има пропусната дума
4 сотворѧюща
5 нѣма и
6 тои
7 не изнемогшее
8 превзимающіи
9 от
10 нѣма и
11 нѣма литанію и, вмѣсто това всеславныи
12 пренесеніа

Къмъ VII.

* Това ще да е химната, първично писана ритмично, въ стихове, която заради размѣра Анастаси Библиотекарь не посмѣлъ да превежда на другъ езикъ.

1 пресловоущіи и преславныи Клименте
2 неключим нами
3 независтени У
4 тукъ ще има нѣщо развалено
5 оукращаемъ У
6 благостію

ПРИТУРКА

Прѣнесеніе мощемъ свѣтого Климента.

Къ тойже день прѣнесеніе моцем свѧтаго Клименьта от глоубины морѧ въ Кор'сѫнъ. Въ царство Никофора затвори сѧ море, идѣже бѣхѫ моци свѧтаго Климента въ Корсоуни. И оудивилъ бо бѣ богъ свѧтаго своего, ıакож пишет[1]. И печѧлен быв вел'ми Георгій, епископь Корсѫнскы, иде въ Костѧнтин град и

извѣсти патрїархꙋ. И тъ посла с ним вес клирос свѧтыꙗ Софїѧ. И прїидошѫ въ Кърс[1]ѫн; и тоу събрав'шє сѧ вси людиє, идошѫ на край морѧ съ ѱал'мы и пѣсн'ми, полꙋчити желаємоє съкровищє. И нє растѫпи сѧ им вода. Зашєдшѫ жє слнцѫ въсѣдошѫ въ корабль; а въ полѫнощи въсїѧ им свѣт от морѧ, и ꙗви сѧ им пръвоє глава, потомжє и всѣ мощи свѧтаго Климєнта. И възємшє ѧ свѧтїи положиша въ корабль, и привєзшє ѧ въ град вложиша въ ракꙋ; и положишѫ въ цркви апостолъстѣй. Начєншим жє лѵтор'гїѫ, много бышѫ чюдєса: слѣпїи прозрѣшѫ, бѣсы прогнашѫ [сѧ], и хромїи и блънїи[2] здрави бышѫ от человѣк молитками свѧтаго Климєнта.

Забележки.

Тоя кѫсъ е взетъ отъ Прологъ отъ XVI. вѣкъ въ Премышль. Обнародува го И. Франко въ Archiv für slavische Philologie, XXVIII. 1906. стр. 231. изъ своя сбирка „Апокріфи і легенди з українських рукописів“, т. III. стр. 312—313. Въ историята на събитието са проникнали въображение и нагаждане. Говори се за чудеса отъ мощитѣ папа-Климентови въ Херсонъ, за каквито Херсонската легенда нѣма поменъ; говори за такива ЖК XVII., ала тѣ ставатъ въ Римъ.

[1] пишєт се отнася завѣрно къмъ Херсонската легенда

[2] блънїи за больнїи

ДОБАВКА

Откжси изъ:

а) **Житие Климентово** и б) **Служба свети Клименту;**
в) **Житие Наумово** и г) **Служба свети Науму**

а)

Житие Климентово.

Мѣсяць юлїе ·кз· день. Памеtь преподобнаго отца нашего архїереа Христова и чюдотворца Климента епископа бльгарьскаа иже вь Охридѣ.

С[ти]х: Климента чьтѹ, пастирь бльгарьскїи. Иже добрѣ оупась Христово стадо, прѣиде къ желаемомоу; вь ·кз· Климинть отъ житеискых прѣиде.

[2] . . . наоучи се писанию, прѣложенное сьдѣанїемь лоучьшїимъ къ сиемоу бльгарскомѹ езыкоу от Кѵрила, иже истинно богомоудраго и равноапоспола отца, и прьвого съ Меθодїемъ великїемъ оучителемъ благовѣрию и православнои вѣрѣ мысльнаго езыка . . .[1]

[4] . . . И от тѣх отець и ѹчители, прѣтрьпѣвь напасти от обдрьжещее тогда еретичьскїе силы, іако же о нихъ писанїе происхожденно кажеть.[2]

[5] Понеже Кѵриль ѹбо божественнїи въ болшее житїе прѣстави се, апостольскѹю слѹжбоу и вѣровнаго таланта поданїемъ вѣдомаа Андрїана постави, тогажe папѹ презвѵтерьскомоу Римоу, Меθодїе же Моравѣ и Бльгарїи архїепїскопь от тогожде папе полагает се, тогда же и Климинть на епїскопьскїи престолъ възводит се, въсемѹ Илирикѹ и обьдрьжещиен земли бльгарскомѹ езыкоу от Меθодїа епїскопь постави се . . .

[14] Моудрьствова же и образы инїе словеснїе, іавленнѣишее паче их'же знааше прѣмоудри Кѵриль; и от нихъ богодьхновенно писанїе, и сьборнна слова, и мѹченником и преподобным житїа свѧтыхъ, и свѧщеннаа пѣнїе писанїемь предаде . . .

Забележки.

Това житие е славенски преводъ отъ гръцкото „Кратко житие Климентово“, тъй наречената Охридска легенда, дѣло на архиепископа Охридски Димитъръ Хоматиянъ (1216—1234). Намѣренъ е преводътъ отъ Й. Ивановъ въ Прологъ № 47 отъ XV. вѣкъ на Зографския манастиръ; напечатанъ отъ сѫщия срѣщу гръцкия първописъ въ книгата му „Български старини изъ Македония“,[2] 1931. стр. 316—321. Другъ славенски преводъ, направенъ въ Охридъ, вж. Г. Баласчевъ, „Климентъ епископъ словѣнски“, Сф. 1898. стр. LXV. кг. Отъ Иванова взима славенския текстъ и П. Лавровъ, Материалы и пр. стр. 193—195. Отк҄ѫситѣ тукъ са нумерувани спроти главитѣ въ гръцкия текстъ, къмъ които се отнасятъ.

*Това е взето и поставено тукъ изъ краегранесието на цѣлия канонъ въ гръцкия първописъ, което въ славенски преводъ пълно гласи: **Климента чтоу пастирь блъгарьскы̏ Димитріє**; а тоя пастирь, авторъ на канона, е тъкмо Димитъръ Хоматиянъ (вж. у Иванова, стр. 314—316).

[1] очевидна грѣшка вм. **мѵ̈сіискаго**, както е въ Охридския преводъ, = Μυσῶν ἔθνει отъ гръцкия първописъ.

[2] **писаніє происхожденно** има да значи пространното гръцко житие Климентово, наречено Българска легенда, което е било и главни изворъ за това кратко житие.

б)

Служба свети Клименту.

Намѣрена е отъ Е. Спростановъ въ рѫкописенъ миней на Софийската Народна библиотека отъ 1435. г. (вж. Сборникъ въ честь на проф. Л. Милетичъ, Сф. 1911. стр. 343—345). Тя е съставена завѣрно отъ Климентови ученици за неговъ поменъ заедно со свети Пантелеимона, на чието име е билъ посветенъ манастирътъ Климентовъ во Охридъ. Безъ онова, щото се отнася до свети Пантелеимона, печата службата Й. Ивановъ, стр. 324—327. А въ нея се отнася до Кирила и Методия само следното мѣсто къмъ края:

Вькоупѣ молю: блажєнне Кѵріле свѣтозарніими словесы; свѣтозарне свѣтилничє Меѳодиє; процвьль єси ѩко и кріинь гора присно доухом Клименте; — молите се о стадє вашимь!

И още за царя, негли Симеона, и за войската му:

Испроси блажєнне сь небесь побѣдоу на противниє врагыи христолюбцоу цароу, и воє єго избави от зъль и все людии, да достоино те величаємь.

в)

Житие Наумово.

Мѣсѧца декевріа ·кг· Памеҭ преподобнаго отца нашего Наума.

. . . А Моравскаа землꙗ, ꙗкоже бѣ прорекль свѧтыи Меѳодіе архіепіскопъ, за безаконіа дѣлма дѣль ихъ, і ересы, и за изгнаніе правовѣрныихъ отець, и за страсти, ихже пріеше от еретикъ, имже оны вѣроваше, въскорѣ мьстъ пріеше от бога. Не по мнозѣхъ же лѣтѣхъ пріидоше Оугри, Пеонскіи езыкь, и поплѣнише землю их и опоустише ю. Ихже бо не поплѣнише Оугри, то въ Бльгары бѣжааше. И оста землꙗ ихъ поуста Оугромъ въ власть . . .

Намѣри това найстаро по потекло житие Наумово Й. Ивановъ въ ржкописенъ Прологъ отъ XV. в. въ Зографския манастиръ, а издадоха го едновременно: той во своитѣ Български старини изъ Македония,[1] 1908. стр. 51—58 =[2] 1931. стр. 306—317, и П. Лавровъ въ Извѣстія отд. рус. яз. и словесн. ИАИ т. XII. 1907. кн. 4. стр. 3—7 = Материалы и пр. стр. 306—307.Други две пóнови жития са: 1. намѣреното отъ Й. Константиновъ въ ржкописенъ сборникъ отъ XVI. в., сега въ Народната библиотека въ Бѣлградъ, препечатано изъ Гласник Српског ученог друштва кн. LXIII. 1885. стр. 1 – 4. у Иванова[2] стр. 312—313, у Лаврова стр. 183 – 184; 2. во сборникъ на сжщата Бѣлградска библиотека, печатано у Лаврова, стр. 184—187. Тукъ следуватъ откжси изъ двата житийни текста.

1.

Месеца декемвріа ·кг· памет прѣподобнаго и богоноснаго отца нашего Наума, великаго чюдотворца, иже въ Ликаніе Дѣволско, близь града Охрида.

Сьи прѣподобны и великіи отць Ндоумъ прозебѣ къ Миисію и по къспитаныи от благороднііхъ [изпуснато **родитель**] **его кьмены благородство и богатьство кѣ ꙗко плевелы, и прилепи се равноапостолом Констадіну філософу и брату ему Меѳодію. Проходеште оучештѣ род мусіискы и далматіискыи, последова их по късуд, и ꙗже до стараго Рима.**

И тамо блаженному Андріану папе по откръвенны[и] божіемъ извнь града съ късею опритчею сана црковнаго и градскаго прѣдстрѣте съ чьстиом же великою. Богъ же поꙗвы чюдеса и нсцѣленііа многа и прославы светыи свои. Таже божьствною литургію въспѣваше, и Константина філософа къ иночьство постризаетъ и

Кѵрїлла именова и свѧщенныка поставлıаетъ; Мeѳодїа же ар'хїепископа Моравꙋ и в'сѣ Панонїе рꙋкоположы. По сьвршены[и] же литꙋр'гїе над в'сѣ кныге прѣводимїе от' грьчьскы въ влъгар'скыи езыкъ в'сѣмы показа, ибо самы книгы разгыбающе се и казовахо се. И рече папа: влагословенъ богъ, сїе книгы сꙋт истиннаа ж'рътва приношенїа живот'ны благоꙋгодни боговы. Тѣм же и Климента и Наꙋма съ прочїими свештенници и дїаконы рꙋкоположы и заповѣда, ıако да се в'сѣ правило съкръшитъ, вечер'ное и ꙋтрънное блъгар'ьскаго писанїа въ великы храм светаго апостола Петра и Пав'ла, о нѥже и быс[ть]. Также и литꙋргїа от' всѣх кꙋп'но съвръши се и о в'сѣ[х] бога прославише, показав'шаго такова чюдеса. Ибо въ неколїко врѣме скончавает'сѣ въ Римꙋ богонос'ны Кѵрїллъ месеца ферфарїа ·дї· и положи се в'сѣхвал'ное тѣло него въ храмъ светаго Климента римскаго, оученика светаго апостола Петра. Богъ же показа чꙋдѣса и знаменїа светыимъ Кѵрїл'лом и по съмрътн прославы своего ꙋгодника истиннаго. Мeѳодїе же отложи жалост' приснаго брата своего Кѵрїл'ла и приемъ от' блаженнаго Андрїана папꙋ распꙋстѣнїе и съ в'сѣмы ꙋченицы отиде въ Панонию въ град' Моравꙋ, иже наследы архїеренством и тамо оустроивъ добрѣ и наꙋчивъ.

По съмрътн же Мeѳодїа наста въ архїеренство некотори влъховъ, Виглиско именемъ, исплънь нересы Македонїа и Аполїнарїа, и развратн в'са ꙋченїа Мeѳодїева, и ꙋченицы него много томивъ и тъмницы и ꙋзи велїе прѣдаде. Светыи же богꙋ помоливше се и трꙋс' бывает'ъ великъ, и двое и трое, ıако в'сѣм изъ домовъ избѣгнꙋти, развр̑зают' сѣ двѣры тъмницѣ и вериги раздрѣшают' се от ногах и рꙋкахъ. И семꙋ чꙋдѣсы в'си ꙋдивише се и светыих велїкїих нарекоше . . .

2.

Месеца декемврїа въ ·кг· день преподобнаго отца нашего Наꙋма, Охритскаго чꙋдотворца, память совершаемъ.

Този текстъ излага, че Наумъ

. . . бѧше во времена свѧтыхъ Кꙋрїлла и Мeѳодїа, иже тогда прохождахꙋ всѧ страны болгарскїѧ, подвизающее сѧ обращати ıазыцы прелщенныѧ въ вѣрꙋ православнꙋю . . . И хождахꙋ вкꙋпѣ по всѧ страны и грады, претерпѣвахꙋ многїѧ трꙋды и нестерпимыѧ болѣзни, оуничижаеми и озлобленыи, бїеми, оуранѧеми, и въ темницѣ затвараѧеми, и далече отгоними от враговъ хри-

стокыхъ и вѣры православныѧ. Но всѧ пріетерпѣша сватїи съ радостїю. Да приведѫтъ многихъ въ вѣрѫ Христовѫ и да просвѣтѧтъ ихъ свѣтомъ истиннымъ и къ разѫмленїе божественнаго писанїѧ, преложиша божественнаго писанїѧ, вѣтхаго и новаго, от еллїнскаго ѧзыка на простыи ѧзыкъ болгарскїи, и изобрѣтоша сами писмены словенскаго ѧзыка. Сими новоизобрѣтенными книги написаша божественныѧ книги на славенскомъ ѧзыцѣ. И прежде даже не проповѣдати сїе богодѫхновенное дѣло во ıазыцы славенскїѧ, совѣщаше сѧ междѫ собою Кѵрїлъ и Меѳодїи, Наѫмъ и Климентъ, и иже съ ними сватѣишїи и равноапостолнїи мѫжїе, изıавити соборнеи цркве, да прїимѫтъ извѣщенїе и оутвержденїе отъ неѧ. Вземше своѧ новопреложенныѧ болгарскїѧ книги, божественнымъ дѫхомъ оуправлѧеми, достигоша стараго Рима . . .

Посрѣща ги 'велики архиепископъ' Адриянъ, излѣзълъ надалечъ со всичкия свещени съборъ. Кога навлизатъ въ града, ставатъ велики личби (знамения) и чудеса. Отъ това познава папа Адриянъ, какво е божествено и благодатно това дѣло съ 'новопреложенитѣ книги'; изпитва го, противополагаѧ еллинское съ болгарскимъ, намира го съгласно, и повѣле сватымъ дати книги въ общее наѵченїе всѣмъ славенскимъ народомъ въ земли болгарскои. Откакъ свършеватъ своята задача въ Римъ, светитѣ искатъ да се върнатъ во своитѣ страни. Всички ги изпращатъ. Ставатъ пакъ чудеса. Папа ги цѣлува и едва може да се разлѫчи съ тѣхъ. Ала Кирилъ, тѣхънъ 'началникъ и предводитель', бидейки старъ и немощенъ, остая въ Римъ. И тукъ се упокоява 'въ дълбока старость'. А Методи 'съ дружината си, Климентъ, Наумъ и други', се връща въ 'българска земя'. Стигнали по море до Илирикъ, пѫтуватъ и проповѣдватъ презъ 'Нѣмска и Унгарска земя', дето ги нападатъ и мѫчатъ невѣрници и врази. Личностьта на Методия нататъкъ се губи съвсемъ. Казва се само, че Климентъ поставилъ своя 'архиепископски престолъ' въ Моравѣ.

Вж. това житие нататъкъ по гръцки подъ означение „Македонска легендя".

г)

Служба свети Науму.

Съставена е върху основа на житийнитѣ податки за Наума. П. Лавровъ подава изъ нея откѫси въ Материялы и пр., стр. 187—192, безъ да споменува, отъ де взима текста си (вж. стр. XLV). Изъ тия отѫкси са взети тукъ важнитѣ за Кирила и Методия тропари. Особни тропари отъ службата пѣятъ Наума заедно съ Климента, съ когото е работилъ въ Охридско.

Болгарскаѧ страна быстъ жребїи твои: въ послѣднаѧ вре-

мена подвизал сѧ еси преподобне со ѹчителми твоимїи, и апостолскнмъ наравомъ потащалъ сѧ еси быти сопричастникъ.

. . .

Новъ апостолъ отче былъ еси, семидесѧтимъ подобаѧ сѧ, и послѣдꙋѧ Меѳотію, ꙗкоже Павлꙋ, ꙗко таинникъ проповѣдь возвѣщаѧ.

. . .

Послꙋшатѣль искреннїи бывъ отче премꙋдрыхъ ѹченїи божественнаго Меѳодіѧ, Панонію породившаго свѧтымъ крьщеніемъ и письменъ преложеніемъ; того ты нравъ поревновалъ еси.

. . .

Ѹчениковъ четверицꙋ исполнилъ еси мꙋдре, проповѣдниковъ Христовыхъ мꙋдрыхъ таиноводитѣлеи Кѵрїлла и Меѳодіѧ, болгаровъ и славѧновъ божественныѧ отцы.

Изгнани бысте далече, таинницы и проповѣдницы; претерпѣсте затворенія и бїенія вкꙋпѣ, о исхожденїи свѧтаго доуха бѣдствꙋюще.

Ходилъ еси пꙋти далныѧ съ Кѵрїлломъ премꙋдрымъ, от севера даже до Рнма; того трꙋдовъ причастникъ былъ еси мꙋдре, болгаровъ паки съ Меѳодїемъ просвѣтили есте.

. . .

Содѣваѧ чꙋдеса, богъ избави тѧ Наꙋме от темницы н затворенія нечестивыхъ, чꙋдеснѣ со дрꙋги твоимн; ибо внезапꙋ спадоша рꙋкъ и ногъ вашихъ ѹзы и разрѣшиша сѧ.

. . .

Римъ, ѹвидѣвъ ваше равноапостолное хожданїе, божественный Кѵриле, Меѳодіе богоблаженне, съ Наꙋмомъ славнымъ, и ѹжасе сѧ божїихъ чꙋдесъ, содѣѧнныхъ вами. Тѣм же васъ почитаемъ лѣтними пѣснми.

II

СВИДЕТЕЛСТВА

ОТКЖСИ ИЗЪ:

1. КОНСТАНТИНЪ ПРЕСЛАВСКИ (Азбучна молитва)
2. ИОАНЪ ЕКЗАРХЪ (Прогласъ)
3. ЧЕРНОРИЗЕЦЪ ХРАБЪРЪ (О писменѣхъ)
4. КОНСТАНТИНЪ КОСТЕНЕЧКИ (Сказание)

1

Константинъ епископъ Преславски.

а)

Азбучна молитва.

Азъ словомь симь молю сѧ Богоу.
„Боже, всеꙗ твари и зиждителю,
Видимꙑимъ и невидимꙑимъ!
Господа доуха посъли живоущаого,
Да въдъхнеть въ срьдьци ми слово,
І-Еже боудеть на оуспѣхъ вьсѣмъ
Живоущимъ въ заповѣдѣхъ ти.

. . .

О чьстьнаꙗ, прѣсвѧтаꙗ Троице:
Печаль мою на радость прѣложи,
Цѣломоудрьно да начьноу пьсати
Чюдеса твоꙗ прѣдивьнаꙗ зѣло!
Шестькрилатъ силоу въсприимъ
Шьствоую нꙑнѣ по слѣдоу оучителю,
Имени ѥю и дѣлоу послѣдоуꙗ:
Ꙗвѣ сътворю ѥваньгельско слово,
хвалоу въздаꙗ Троици въ божьствѣ,
Юже поѥть вьсѧкꙑи въздрастъ,
юнъ и старъ, своимъ разоумомь; —
Ꙗзꙑкъ новъ, хвалоу въздаꙗ присно
Ѡтьцоу, Сꙑноу и прѣсвѧтоуоумоу Доухоу,
ѥмоу же чьсть и дрьжава и слава
отъ всеꙗ твари и дꙑханиꙗ
къ всѧ вѣкꙑ и на вѣкꙑ. Аминь.

По четири текста на тая молитва разгледа състава ѝ, па даде и нѣмски преводъ И. Франко въ Archiv für slavische Philologie XXXV. 1913. стр. 150—179. У Лаврова, Материалы и пр., печатана по ръкопись № 262 на Синодската

библиотека отъ XIII в., вж. стр. XLV; Кирило та Методій, стр. 192—196. По́рано печатана у О. М. Бодянски, О времени происхожденія славянскихъ письменъ, Москва 1855. стр. LIX—LX; у И. И. Срезневски, Древніе памятники русского письма и языка, Спб. 1863, стр. 191; вж. и А. Соболевскій, Черковнославянскитѣ стихотворения и пр. во Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, София, 1900. кн. XVI-XVII. стр. 319—320. Отъ Лаврова е взетъ горниятъ откѫсъ. Въ „Периодическо списание" на Бълг. Книж. друж, кн. XXI-XXII. 1886. стр. 393—394. има по́новъ и измѣненъ текстъ. По него текстъ направи новобългарска метафраза на молитвата К. Христовъ въ „Български прегледъ" III. 1896. кн. 6. стр. 1—2.

б)

Приписка

къмъ преводъ на слова отъ Атанасия Александрийски противъ ариянитѣ, по рѫкопись № 111 отъ XIII. в. на Синодската библиотека въ Москва, у Лаврова, Кирило та Методий, стр. 193.

Сїа книги благочестныѧ, наричемыѧ Аѳанасїи повелѣнїем кнѧза нашего болгарска именем' Симеона преложи их епископ Константин в' словенскъ ꙗзык' от гречьска в лѣто начѧла мира ,·ѕ·у҃·і·д· индикт ·і·, ꙋченик сы҃ Меѳодов', архїепископа Моравы. . .

2

Иоанъ Екзархъ Български.

ПРОЛОГЪ

сътворенъ Иоаномъ прозвутеръмь Єксархомь Българьскомь, иже ѥсть и прѣложилъ книгы сиꙗ.

Понѥже оубо свѧтыи чловѣкъ божии Кънстѧнтинъ, философъ река, мьногы троуды приꙗ строꙗ писмена словѣньскъıхъ кънигъ и отъ ѥвангелиꙗ и апостола прѣлагаꙗ изборъ, ѥликоже достиже живъıи въ мирѣ семь тьмьнѣмь, толикоже прѣложь, прѣстоупи въ бесконьцѧи свѣтъ, приѧтъ дѣлъ своихъ мьздоу. Сь симь же съı и оставль ѥго въ житии семь, великъıи божии архиѥпископъ Меѳодии брать ѥго прѣложи всѧ оуставьнъıѧ кънигъı ·ѯ· отъ ѥлиньска ѧзъıка, ѥже ѥсть грьчьскъ, въ словѣньскъ. Ꙗзъ же, се слъıша, мъногашьдъı хотѣхъ окоуситі оучительскаꙗ съказаниꙗ готова прѣложити въ словѣньскъ ꙗзъıкъ. Онъı бо ·ѯ·-тъ прѣложилъ бѣаше оуже Меѳодии, ꙗкоже слъıшаахъ; оубоꙗхъ сѧ помъıшлꙗѧꙗ, ѥда въ нѥго мѣсто хощоу, потроудивъ сѧ на оуспѣхъ чади, преложити въ свои ꙗзъıкъ съказаниѧ оучительскаꙗ, ѥда боудоуть имъ на исказоу; вѣдѣ бо скоѥго ꙋма тоупость и гроубость и плътьноую немощь и лѣность. Се вьсе погонивъ, остахъ сѧ сѥго.

У Лаврова, Материялы, стр. 160. по ржкописъ на Синодската библиотека въ Москва отъ XII в. По̀рано печатанъ у К. Калайдовичъ, Іоаннъ Эксархъ болгарскій, Москва 1824, стр. 129; у О. Бодянскій, въ изданието = А. Поповъ, Богословіе святаго Іоана Дамаскина въ переводѣ Іоанна Эксарха болгарскаго, Москва 1878.; у И. В. Ягичъ, Разсужденія старины о церковнославянскомъ языкѣ, Спб. 1885—1895, стр. 320—324 (Лавровъ, стр. XL). У Бодянски има насловъ: Прологъ о Христѣ съказаниꙗ свѧтаго ѥванкгелиꙗ, сътворенъ Костѧнтинъмь имьже и прѣложениѥ бъıсть оть грьчьска ꙗзыка въ словѣньскъ тогожде съказаниꙗ ѥвангельскааго.

3

Черноризецъ Храбъръ

а)

О писменѣхъ.

I. Прѣжде оубо Словѣне не имѣхѫ книгъ, нѫ чрътами и рѣзами чьтѣхѫ и гатаахѫ погани сѫще.

II. Кръстивше же сѧ рим'сками и гръчьскыми писмены нѫждаахѫ сѧ [писати] словѣн'скоу рѣчь безь оустроениа...

III. По томь же чловѣколюбецъ богъ, строжи вьсѧ и не оставлѣѫ чловѣча рода безь разоума, нѫ вьсѧ къ разоумоу приводѧ и спасению, помиловавъ родъ словѣн'скыи, посла имъ свѧтаго Костантина философа нарицаемаго Кирила, мѫжа праведна и истинна, и сътвори имъ л҃ писмена и осмь, ова оубо по чиноу гръчьскыхъ писменъ, ова же по словѣн'стѣи рѣчи . . .

VII. ... По том же многомъ лѣтомъ минѫвшемъ, божиемъ повелѣніемь обрѣте сѧ .о҃. мѫжъ, иже прѣложишѧ от жидовъскаа на гръчьскыи ѩзыкъ. А словѣнскыѫ' книгы единъ свѧтыи Костантинъ, нарицаемыи Кирилъ, и писмена створи, и книгы прѣложи въ малѣхъ лѣтѣхъ, а они мноѕи многы лѣты: .з҃. ихъ писмена оустрои, а .о҃. прѣложение. Тѣм же словѣн'скаа писмена свѧтѣиша сѫт и чьстнѣиша: свѧтъ бо мѫжь створилъ ѩ ест; а гръчьскаа еллини погани.

VIII. Еще ли кто речеть, ѩко нѣст оустроилъ добрѣ, понеже сѧ пострааѭть и еще, отвѣтъ речемь симь: и гръчьскы такожде многажди сѫть пострагали Акилла и Симмахъ, и потомъ ини мноѕи. Оудобѣе бо есть послѣжде потворити, неже пръвое створити.

IX. Аще бо въпросиши книгъчиѧ гръчьскыѧ глаголѧ: кто вы есть писмена створилъ, или книгы прѣложилъ, или въ кое врѣмѧ, то рѣдціи от нихъ вѣдѧть. Аще ли въпросиши словѣн'скыѧ боукарѧ глаголѧ: кто вы писмена створилъ есть, или книгы прѣложилъ, то вьси вѣдѧть, и отвѣщавше рекѫть: свѧтыи Ко-

стантинъ философъ, нарицаемыи Кирълъ, тъ намь писмена створи и книгы прѣложи, и Медодие братъ его. И аще въпросиши: въ кое врѣмѧ, то вѣдѫть и рекѫть, ꙗко въ врѣмена Михаила цѣсарѣ гръчьскаго, и Бориса кнѧѕа блъгар'скаго, и Растица кнѧѕа моравьска, и Коцелѣ кнѧѕа блатен'ска; въ лѣта же от създаниа всего мира ,ѕтѯг.

. . .

У Лаврова, Материалы и пр., стр. 162—164, по ржкопись срѣднобългарски, Лаврентиевъ сборникъ отъ 1348. г. въ Московската Синодска библиотека, сличенъ съ другъ ржкопись въ Московската Духовна Академия срв. стр. XLIII; вж. И. В. Ягичъ, Разсуждения старины и пр., стр. 297—302. Текстоветѣ на Храбровата апология въ тия два ржкописа са найважни между доста други, и по́старъ е текстътъ отъ ржкописа на Московската Духовна Академия, понеже въ него се чете къмъ края, подиръ **и Методие братъ его**, още свидетелство: **сѫт бо еще живи, иже сѫть видѣли их**. Това лично свидетелство, както е изразено, не е прилѣгало за сетнешни преписувачи и преработвачи, та са го изоставяли; то се е запазило и въ текстъ отъ Хилендарски сборникъ № 481. отъ XVI. в., български изводъ. Него издаде Й. Ивановъ, Български старини изъ Македония, 1931., вж. стр. 440—446. Сводно издание отъ различни текстове направи С. Вилински, Сказание черноризца Храбра о письменахъ славянскихъ, Одеса 1901. вж. стр. 37—45; негова е подѣлата на глави, която следува проф. Ивановъ, приета и тукъ. Спроти назначението на книгата си „Материалы по истории возникновения древнѣйшей славянской письменности“, Лавровъ печата въ нея още, както преработки на Храбровата апология, така и други свидетелства за почетъка на славенското писмо и книга: „Болгарская переделка сказания о писменах“ по Берлински сборникъ отъ XIII—XIV. в. стр. 165—167, който проф. Ивановъ тъкми да издаде цялъ или частично; „Сказание о Пермской грамотѣ“, стр. 167—168, „Изъ книги Константина Философа и граматика о письменахъ“, стр. 169—170, изъ която по́нататъкъ иде откжсъ и тукъ; „Сказание о переводе священнаго писания“ по ржкописъ на Хилендарския манастиръ № 482., по руски хронографи, и по единъ руски приказъ, стр. 171—174.

Тукъ следува въ притурка откжсъ отъ текста въ речения Хилендарски ржкописъ № 482.

б)

Сказаніе

откѫдоу и къ кое врѣмѧ прѣведе сѧ божествьное писаніе от грьчскаго ѩзыка въ блъгарскаг[о], и аще хощеши

писати, съмотри сдѣ ѡбіе и каріе и намѣщаніем слова [вм., намѣщаніе словам], и пиши. Амин.

. . . Ивѣ ꙗко при Птоломеа царѣ еллинскаго быст: по съмотреніе божіе преведе сѧ от еврейско писаніе на еллинско, от [изпуснато ·о҃·] прѣводник, прѣжде съшествіа Христова т҃[-]а лѣт. По съшествіе въплъщеніа Господа нашего Іи[соуса] Христа [въ тия два израза има повторка отъ грѣшка]. Въ напоконе врѣмен в лето ,·ѕ҃т҃ѻ҃· при благовѣрнѣм царѣ Іоанна Асѣнѣ от богопосаанїих мѫжїи, исповѣдник и равноапостолных Кирил, Меѳодїе, Климентъ, Наоум, Горасдо, Ангеларїе, Лаврентїе, ·з҃· числомъ по съмотренїе божїе, ꙗкоже ·о҃· при царѣ Птоломеа, преведе сѧ от прѣводник гръч'скаг[о] ѧзыка въ блъгарскаг[о] къ лѣто ,·ѕ҃т҃о҃· . . .

4

Константинъ философъ Костенечки.

Сказание о писменехъ.

... Къ началѣ бо хотещии издати въ словѣн'скыи езыкъ, явѣ есть яко не възмогоше блъгар'скыим езыком, аще и глаголють нѣціи яко сим издастсе. Како бо тън'кота ел'линскаа, или сѵріискаа, или евреискаа можаше издати се дебелеишим езиком? Нъ ни срьб'скыим высокыим глосом и тѣскным! Тѣм'же пораз'соудив'ше добріи они и дивнїи моужїе, и из'брав'ше тън'чаишіи и краснѣишіи роуш'кыи езыкъ, къ немоуже помощь въдастсе блъгар'скыи, и срьб'скыи, и босньскыи, и словѣн'скыи, и чеш'скаго чест, и хръват'скыи езыкъ, въ еже въмѣстити божест'внаа писаніа. И издастсе сице...

Нъ съвъкоупивъ рек8: въса божест'внаа писаніа роуш'кым езыкомъ соуть, развѣ помощи от иныих нѣгде и нѣгде, и развѣ [и]х симъ съставишесе; ибо [и]х кромѣ въса роуш'кым езыком оукрашают се. Нъ разоум имоущїимъ о сих не внемлет се ни по томоу писменю езыкъ их' къ раз'вращенію или по тому ест'ствоу. Аще ли комоу не вѣрно слышит се о сем, то понѣ сице да прїиметъ, яко от всѣх езыкъ сих' събра се по части къ изданїе... Ибо даж[е]днсь обрѣтают се книгы пръвааго изданїа съписованы избранные рѣчи езык сих, кое и кааждо что глашает се; и юже невъмѣст'ноу или простоу, или тѣс'кноу, или кои образ имоущоу ненамѣст'нъ, откръгоше, добрые же рѣчи от коегожде езыка възеше, и исплъниша оулишнаа едины [вм. единыим] дроугыим, и издает се сице.

Глаголють бо нѣцїи, яко Кѵрилъ философъ издает прѣжде. Боуди, приемлю. Нъ онъ начелникъ сы и якоже посланникъ господенъ, паче же пророкоу Давидоу подобе се, из'брав от въсѣх сих племенъ моуже вѣдещїих гръчьскаа писмена и словѣн'скые езыкы: гръчьское бо скип'тро възможно тогда соуще, и от коегожде колѣна обрѣтахоу се дивни моужїе симъ слоужеще; нъ

єдинаго сего именова се, iакоже и ѱалтирь Давидовь. И о ѱаломстѣи бо книзѣ показоуеть Єѵсевiє, iако того ради, понеже ть ест замыслиль доухомь движимь, ть ест из'браль начел'никы пѣснемь. Ини же глаголють, iако понеже наречен'ные ѱалмы Асафовы и прочее, тѣ самь не пѣть, нь емоуже повелѣше пѣти, тѣ поiаше, еже ест, егда на коего наидѣше доухь светыи, подвижим поiаше господеви, вьслѣд дрѹзiи поющаго отпѣвахоу ал[ли]лоуiа, еже ест бога истин'наго прославим; — тѣ емѹже наречень быст кои ѱалмь вьспѣть его, Давидови же вьси прорицанiем. И или тако, или сице, помощь быше емоу, самого же наричет се ѱаломскаа книга... Сице пакы и о изданiи сем, о Кѵрилѣ: самого именова се и оутврьди се даже до развращен'ных, о их'же и им'же подобным выше о казни рѣх. И никтоже семоу да поносить. . .

Сiа сице сьставише се. Того ради и книжевнiи сыни ни бльгар'скоу, ни срьбскоу сiю наричють, нь словѣн'скоу, иже ест вьсѣхь сихь племень, нь обаче роусь вещше.

Забележки

Тукъ по П. Лавровъ, Материалы и пр. стр. 169-170, а тамъ по И. В. Ягичъ, Изслѣдованія по русскому языку, томъ I, стр. 396-398, по ржкописъ на Карловечката библиотека отъ XV. в. Константинова списъ за писмената по ржкописъ отъ XV. в. раглежда глава по глава П. Сырку, Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ. Спб. 1901, стр. LXXVIII—CXLVII; оценка на съдържанието даде Ягичъ, въ Изследованія и пр., стр. 488—535.

ДОБАВКА

а)

Паиси Хилендарски

Історіѧ славєноболгарскаѧ отъ 1762. г., по изданието въ „Трѣмъ на българската словесность“ отъ А. Теодоровъ, свезка I. Пловдивъ 1898. стр. 101—103; срв. съ ржкописъ Зографски, изданенъ като първописъ отъ Й. Ивановъ, „**Исторіѧ славєноболгарскаѧ**“, София 1914.

Глава VIII.

О ѹчителѧхъ словєнскихъ

§ 107. **Воспомѧнѹти потрєбно во кратцє за свѧтаго Киріла и Меѳодіѧ во времѧ составили писмєна и кныги на словєнски єзикъ.**

Во времѧ Михаила царѧ иконоборца былъ Киріл и Меѳодіѧ. Родилисѧ ѹ Солѹнъ градъ отъ отца имєнємъ Левъ, сановита и богата и добродѣтелна чєловѣка. Свѧты Методіѧ сталъ воивода словѣнски или болгарски и наѹчилъ сѧ ѧзикъ словѣнски; по десѧтъ лѣта оставилъ санъ воински и восприѧлъ чинъ монашаски. Киріл свѧты былъ помлади братъ Меѳодіевъ: ѹчилсѧ послєждє философіѧ въ Цариградъ за єдно съ Михаила царѧ, малаго сына Ѳеофилова, и былъ философъ изрєденъ и славенъ во Цариградъ; и по свѣта брата єго Меѳодіѧ оставилъ міръ и восприѧлъ и онъ монашєски чинъ и провождалъ свѧто житіє.

§ 108. И во врємѧ то єгда царствоталъ Мѹртагонъ въ Болгарію, пришєлъ Меѳодіѧ въ Терново, понєжє искалъ тогда Мѹртагонъ царъ писца иконаго да мѹ напишє палати. Меѳодіѧ былъ зналъ то дѣло; но вечє того ради пріишєлъ, да би возмогалъ наѹчити и ѹловити Болгари во вѣрѣ христіанствѣй. Тако ємѹ заповѣдалъ Мѹртагонъ царъ да ѡѹ напишетъ на онаѧ палата звѣровє и птици и подобіє ловитбы; но свѧти Меѳодіѧ написалъ пришєствіє Христово, толико хитро и страшно. Когда видєлъ царъ оно написаніє, ѹстрашилсѧ и пришєлъ въ чѹвство и

умиленіе; тогда Меѳодія улучилъ время подобно и глаголалъ царю и поучавалъ его, да пріиметъ вѣру христіанскою. И обратилъ Муртагона на сіе. Послалъ къ царици Ѳеодори, и пришелъ изъ Цариградъ епископъ посланъ отъ царнои, и крестилъ царя Муртагона; нарекалъ имя ему Михаилъ. И много народъ болгарски крестилыся въ то время, понеже Меѳодія глаголалъ имъ и училъ ихъ языкомъ болгарскимъ. После того убеждени отъ царици и отъ иныхъ болгаровъ воспріяли Меѳодія и Кирілъ епископство, да идатъ да учатъ болгари и прочи словени вѣру христіанскою, и нарекли ихъ апостоли болгарскіе.

§ 109. Постился святи Кирілъ 40 дни, и извадилъ 40 слова и сложилъ писмо на словенски языкъ; перво написали отъ Іоанна евангеліе: „въ начале бѣ слово“, и показали то царю и прочимъ и патріарху Игнатію; и онны то велми похвалили и рекли имъ учити болгары и словены по языку ихъ и преводити отъ гречески кныги на словенски. Оны пріишли въ Охридъ при архіепископа Климента: онъ былъ родомъ болгаринъ, но по гречески четалъ. И ту ся собрали пѣтъ философе отъ болгарски родъ, знали елински премудрости и писаніе: Климентъ, Сава, Наумъ, Еразмъ, Ангеларія. То су вси святы мужи петъ отъ языка болгарскаго, и тако съ Кирілa святаго и Меѳодія были седамъ даскали, искꙋсни и премудри. Тако собирали речи изредни и прави и отъ болгари, отъ сербіе, отъ руси, отъ московѣ, отъ словене, отъ лехове: то су за много зремя ловили речи отъ тія народи, докле су составили псалтиръ и евангеліе и други кныги; и предалъ ихъ перво болгаромъ, и наречени были кныги болгарски, како и донынѣ грецы то знаютъ. Весъ народъ и 4 патріарси, Іерусалимъ и Синая, Свята гора, — вси говорутъ: кныга болгарская или воргарска, а не сербска или словенска. по святы Кирілъ и Меѳодія.

§ 110. Послежде были поставлени епископи къ Морава славяномъ; не сербска Морава, що иде презъ Шумадиа, но друга Морава при Океанъ море, що ся назика море Балтинское, при Брандибура: оттамо су исперво изишли болгари; а они що су тамо остали, нарицаются славяны. Тамо были за неколико епископствовали и учили оны славяны вѣру христіанскою; и тако послежде по ради того народа нарекли писмо и кныги словенски. . .

Въ глава X., тꙋ собрахомъ во кратце имена святыхъ болгарскихъ колико просіяли отъ болгарски языкъ къ послѣдная вре-

мена, стр. 111—112, Паиси пакъ именува по отдѣлно светитѣ седмочисленици: повтаря нѣща, речени въ горния откжсъ; на двойката Кирилъ и Методи помага петорката Климентъ, Наумъ, Еразъмъ, Сава, Ангеларія, за да се устрои писмо и да се напишатъ книги, въ Охридъ и въ Солунъ. Това е знайно на гърци и е записано въ стари гръцки отечници. Гръцки иконописци пишатъ седморицата заедно и наричатъ ги даскали словенския.

б)

Руски лѣтописецъ Несторъ.

Повесть за Кирила и Методия.

Бѣ единъ ѧзыкъ словѣнескъ Словѣни, иже сѣдѧху по Дунаеви, ихже преꙗша Угри, и Морава, и Чеси, и Лѧхове, и Полѧне, ꙗже нынѣ зовомаꙗ Русь. Симъ бо первое преложены книги Моравѣ: прозва сѧ грамота словѣньскаꙗ, ꙗже грамота есть в Руси и в Болгарѣхъ Дѹнаискихъ.

Словѣномъ живущимъ крещенымъ, и кнѧзи ихъ Ростиславъ и Свѧтополкъ и Коцелъ послаша ко царю Михаилу глаголюще: землѧ наша крещена, и нѣсть у насъ учителѧ, иже бы ны наказалъ и поучалъ насъ, и протолковалъ свѧтыѧ книги; не разумѣемъ [бо] ни гречьску ꙗзыку, ни латыньску: они бо ны инако учатъ, а они [бо ны и излишно] инако. Тѣм же не разумѣемъ книжнаго образа, ни силы ихъ. И послѣте ны учителѧ, иже ны могуть сказати книжнаꙗ словеса и разумъ ихъ.

Се слышавъ царь Михаилъ и созва философы всѧ и сказа имъ рѣчи всѧ словѣньскихъ кнѧзь. И рѣша философи: есть мужь в Селуни, именемъ Левъ; [и] суть у него сынове разумики ꙗзыку словѣньску, хитра ·в· сына оу него, философа. Се слышавъ царь посла по нѧ в Селунь ко Львови глаголѧ: посли к намъ въскорѣ сына своꙗ Мефодиѧ и Костѧнтина. Се слышавъ Левъ въскорѣ посла ꙗ и придоста ко цареви. И рече има: се прислаласѧ ко мнѣ словѣньска землѧ, просѧщи учителѧ собѣ, иже бы моглъ имъ протолковати свѧтыꙗ книги; сего бо желаютъ. [И] умолена быста царемъ, и послаша ꙗ въ словѣньскую землю къ Ростыславу и Свѧтополку и Кълълови,

Сима же пришедъшема начаста съставливати писмена азъбуковьнаꙗ словѣньски и преложиста апостолъ и еуангелье. [И] ради быша словѣни, ꙗко слышаша величьꙗ божиꙗ своимь ꙗзыкомь. По сем же преложиста псалтырь и охтаикъ, и прочаꙗ книги.

[И всташа нѣции на ня, ропщюще и] глаголюще: яко не достоить ни которому же языку имѣти букъвъ своихъ, развѣ еврѣи, и грекъ, [и] латинъ, по Пилатову писанью, еже на крестѣ господни написа. Се же слышавь папежь римьский похули тѣхъ, иже ропьщутъ на книги словеньския, река: да ся исполнить книжное слово, яко въсхвалять бога вси языци; другое же: вси въз глаголють языки величья божья, якоже дасть имъ святыи духъ отвѣщевати. Да аще хто хулить словѣньскую грамоту, да будеть отлученъ отъ церкве, донде ся исправить! Ти бо суть волци, а не овца, яже достоить отъ плода знати я [и] хранити ся ихъ. Вы же, чада божья, послушаите ученья и не отрините наказанья церковнаго, якоже вы наказалъ Мефодий, учитель вашь.

Костянтинъ же възврати ся въспять и иде учитъ болгарьскаго языка, а Мефодии осто въ Моравѣ. По семь же Коцелъ князь постави Мефодья епископа въ Па[но]нии, на столѣ святаго Онъдроника апостола, единого отъ ·о· ученика святаго апостола Павла.

Мефодий же посади ·в· попа скорописца зѣло и преложи вся книги исполнь отъ гречьска языка въ словѣнескъ ·ѕ·ю мѣсяць наченъ отъ Марта мѣсяца до двудесяту и ·ѕ· день октября мѣсяца. Оконьчавъ же, достоину хвалу и славу Богу въздасть, дающему таку благодать епископу Мефодью, настольнику Анъдроникову.

Тѣмже словѣньску языку учитель есть Анъдроникъ апостолъ; в Моравы бо ходілъ. И апостолъ Павелъ училъ ту; ту бо есть Илюрикъ . . . егоже доходилъ апостолъ Павелъ. Ту бо бѣша Словѣне первое.

Тѣмь же словеньску языку учитель есть Павелъ, от негоже языка и мы есмо Русь; тѣмь же и намъ Руси учитель есть Павелъ, понеже училъ есть языкъ словѣньскъ и поставилъ есть епископа и намѣс(ть)ника по себѣ Андроника словѣньску языку.

А словеньскъ языкъ и руськыи едино есть, отъ Варягъ бо прозваша ся Русью, а первое бѣша Словене. Аще и Поляне звахуся, но словеньская рѣчь бѣ; Поляни же прозвани быша, зане в поли сѣдяху. А языкъ словѣньскъ бысть имъ единъ.

По Лаврова, Материалы и пр. стр. 104—106, изъ Лаврентиевски преписъ на „Повѣсть временныхъ лѣтъ“. Лѣтописецътъ използувалъ за разказа си Панонскитѣ легенди, и едната и другата; вж. Кирило та Методій, стр. 129—136.

в)

Чешки лѣтописецъ Далимилъ.

Методи кръща княза Боривоя.

Изъ глава XXIII.

O Bořivojovi prvniem kniežeti křesťanu českém.

Kněz Hostivit potom snide,
Bořivoj na otcóv stolec vznide.
Tehdy Svetopłuk u Moravě králem bieše,
kněz český jemu słužieše.
Jednú kněz Bořivoj přijede k královu dvoru.
Král mu učini velikú vzdoru:
káza jemu za stołem na zemi siesti,
a řka: „Słušie tobě to viesti,
ež ti nesłušie pohanu
za roveň býti křěsťanu;
seď se psy, to-ť jesť tvé právo, —
ne kněže, ale nemúdra hłavo,
že netbáš na tvorcě svého,
jmaje za bóh výra ušatého!“
Kněz, to usłyšav, sě zapole,
a jakž brzo by po stole,
prosi křista Bořivoj ot Svatopłuka krále moravského,
a ot Metuděje, arcibiskupa velehradského.
Ten arcibiskup rusín bieše,
mšiu svú slovensky služieše
ten Velehradě křstil Čecha prvého,
Bořivoje, kněžě českého,
léta of narozenie syna božieho,
po osmi set po devieti dcát čtvrtého.
Když kněz Bořivoj tak stav svój seměni,
svět potupiv, v svatosť sě proměni:
ałmužny veliké činieše,
a domy božie stavieše.
Prvý kosteł v Hradciu postavi,
svatému Klimentu jej osłavi;
druhý svaté Mářie na Prazě
ot velikých vrat inhed na drázě.

„Rýmovaná Kronika česká, tak řečeného Dalimila“ (отъ XIV. в.) въ изданието Prameny déjin českých — Fontes rerum bohemicarum, т. III. свезка 1—3., стъкмилъ Josef Jireček, Прага 1878, стр. 48.

ГРЪЦКИ ТЕКСТОВЕ

ПАМЕТНИЦИ

ОТЪ НАБОЖЕНЪ и ОТЪ ИСТОРИЧЕСКИ ПОМЕНЪ

1. БЪЛГАРСКА ЛЕГЕНДА
2. ОХРИДСКА ЛЕГЕНДА
3. МАКЕДОНСКА ЛЕГЕНДА

Гръцки помени и свидетелства.

Паметницитѣ за Кирила и Методия, писани по гръцки, са отъ една страна малко, а отъ друга страна късни, като ги сравняваме съ паметницитѣ, писани по славенски или по латински. Това очудва предъ видъ на връзката, която иматъ византийски землища и вазантийски царски и патриарши дворъ съ почетъка на дѣлото на славенскитѣ първоучители. Може да се даватъ различни обяснения на тоя фактъ; ала въ него все пакъ сѫщественото ще е: 1. че византийската държавна и църковна власть, а по тѣхъ и византийски книжевници не са се интересували за славенската речь и писмо на нашитѣ апостоли; и 2. че тъкмо поради това славенското дѣло на тия подирнитѣ трѣба да се смѣта като самоволна проява на славенски духъ за особна народностно-културна творба. Тия изводи фърлятъ свое отражение върху потеклото на славенскитѣ първоучители, та и върху потеклото на важни славенски паметници, за които се правятъ въ науката предположения, да са били първоначално писани по гръцки. Дори и да личатъ въ паметници, упазени еднничко въ славенски текстъ (напр. Панонскитѣ легенди), белези отъ гръцки езикъ и синтакса, отъ гръцка образованость и гражданство, тѣ не могатъ да не бѫдатъ първични словѣнски поради сродния духъ, който ги е предизвикалъ. Изключенията са, за щастие, ясни било откъмъ своитѣ книгописни признаци, било откъмъ целитѣ, каквито са гонили съ тѣхъ тѣхнитѣ гръцки творци, — цели не народностно-културни, но напросто лични, въ най-добъръ случай себични (вж. по̀долу).

Гръцки паметници отъ набоженъ и отъ историченъ поменъ прѣко за Кирила и Методия нѣма; сѫществуватъ нѣколко за ученици на първоучителитѣ, главно за Климента, и нарочито за светитѣ седмочисленици, въ чийто брой вли-

затъ и Кирилъ и Методи. Затуй се вмѣстятъ тука само части или откжси отъ тия паметници, доколкото се отнасятъ до Кирила и Методия, и не се дѣлятъ откъмъ съдържанието си. Тѣхното пълно и тълкувано издание спада въ книги съ другъ предметъ и назначение.

Дѣйностьта на кирило-методиевскитѣ ученици е протекла изключиво или по преднина въ Македония, въ църковната областъ, отъ която се бѣ създала чутната после Българска архиепископия Охридска. Гърци священоначалници на тая архиепископия започватъ отъ XI. в. да изнасятъ книжевно творения за слава на ония, които преди тѣхъ са се подвизавали въ тая славенска областъ, ширили въ нея християнство и крепили православие, а съ това заслужили да бжде тя и църковно независно управяна. Презъ XVIII в. църковни ревнители на тая слава и независность на Охридската българска архиепископия сториха начало, да издаватъ печатно произведени отъ предишни вѣкове набожни помени на мѣстни светии, преди всичко на светитѣ седмочисленици, използувайки за това и предания мѣстни, словесни или писмени. Въ 1767. г. независната „Българска архиепископия Охридска“ биде разтурена и подчинена на Цариградската патриаршия.

1

Българска легенда

Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Βουλγάρων.

I, 1. Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ μου, δεῦτε καὶ διηγήσομαι ὑμῖν, πάντες οἱ φυβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν γνῷ γενεά ἑτέρα, υἱοὶ τεχθησόμενοι, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσῃ τὸν κύριον.

2. Ταῦτα μὲν Δαβὶδ εἴρηκεν, ἡμεῖς δὲ μετ' αὐτοῦ σήμερον, δεῖ γὰρ τὴν θείαν μεγαλοσύνην ἐκδιηγεῖσθαι πάντοτε καὶ πρὸς ἅπαντας οὐ ταύτῃ μόνον[1]· ὅσα γὰρ ἂν ἀπαγγείλωμεν καὶ λαλήσωμεν ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐπληθούθησαν τὰ λειπόμενα· ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ῥαθυμοτέροις καὶ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν ἀπονυστάξασι[2] διυπνισμός τις γίνεται ἡ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμασίων κηροττομένη μεγαλοπρέπεια.

3. Ὄιονται γὰρ οἱ πολλοὶ τοῦς καθ' ἡμᾶς καιροῦς οὐκ ἄν τι τῶν ἀρχάιων χωρῆσαι, ἀλλὰ τοὺς μὲν προτέρους χρόνους καὶ θαύμασι λαμπρυνθῆναι καὶ βίοις ἀνδρῶν κοσμηθῆναι, ἀσωμάτως σχεδὸν ζησάντων ἐν σώματι, τῇ δε ἡμητέρᾳ γενεᾷ οὐδὲν τοιοῦτον δωρηθῆναι παρὰ Θεοῦ, ὅθεν καὶ πρὸς τὸν σπουδαῖον βίον, ὡς τῆς νῦν φύσεως μὴ δεχομένης τοῦτον, ἐλεεινῶς γὲ ἀπενάρκησαν, κακῶς γε εἰδότες ἐκεῖνοι καὶ λίαν ἐπισφαλῶς· ὅ τε γὰρ τῆς φύσεως λόγος ὁ αὐτός ἐστι καὶ οὐκ ἠλλοίωται, καὶ κατέλιπεν ἑαυτοῦ κύριος κ'αν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ἄνδρας μάλα πολλοὺς, οἵ γόνυ τῶν κάτω συρομένων οὐδενὶ κάμψαντες εἰς δόξαν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς τῷ τοῦ βίου φωτὶ διέλαμψαν, φωστῆρες ἐν κόσμῳ γεγονότες λόγον ζωῆς ἐπέχοντες.

4. Ὥσπερ οὖν καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν ἐφώτισαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς πατέρες μακάριοι καὶ διδάσκαλα, λάμψαντες διδάγμασι τε καὶ θαύμασι καὶ βίῳ καὶ λόγῳ κατάσταντες παρὰ Θεῷ[3] ἀμφιδέξιοι, ὧν τὸν πάντα μὲν βίον παραδίδοναι γραφῇ εὐχῆς ἔργον ἐμοί, πλὴν ἀλλὰ κρεῖττον τῆς

Преводъ

Животъ на отца нашъ во светиитѣ Климентъ, архиепископъ на българитѣ.

I, 1. „Варайте чеда, чуйте ме; варайте, и ще прикажа вамъ — всички, що се Богу боите, какъ другъ родъ — синове, що има да се родятъ, — да познае Господа, и народъ, що се отвъжда, да го възхвали“.

2. Това е казалъ Давидъ, ние пъкъ съ него днеска; че божествената великость трѣба да се разказва всѣкога и прѣдъ всички, не само тукъ[1]. Че колкото и да възвѣстиме и да кажеме отъ нея, останалото ще превиши това число; па и защото проповѣдваното великолѣпие на божитѣ чудеса бива нѣкакво разбужданье на пòнехайнитѣ и на задрѣмалитѣ[2] за вършенье добро.

3. Мнозина мислятъ, че въ наши дни не ще да стаятъ нѣща, както въ древнитѣ, но че пòпървитѣ врѣмена и съ чудеса били блѣскали, и съ животъ се били красили на мѫже, въ тѣла живѣли комай безтѣлесно, а нашиятъ родъ не се е дарилъ отъ Бога съ нищо таково, отъ дѣто и къмъ редни животъ — като че такъвъ недопуща сегашната природа, — ония са жално утѫпѣли, разбирайки зле и съвсемъ нездраво. А пъкъ смисълътъ на природата е сѫщиятъ, и не се е промѣнилъ; и оставилъ си е Господь и въ наши дни доста много мѫже, които безъ да сѫ прѣвили колѣно прѣдъ нищо отъ онова, що се влачи долу, просияха со свѣтлина на живота за слава на небесния Отецъ, та станаха свѣтила въ свѣта, съдържащи словото на житието.

4. Па така и българската страна просвѣтиха въ тия подирни врѣмена блажени отци и учители, като блѣснаха и съ учение, и съ чудеса, и застанаха срѫчни прѣдъ Бога[3] со животъ и со слово. Тѣхния цѣлъ животъ да прѣдамъ писмено е предметъ на мое желание; обаче той надвишава силата на

τοῦ λόγου δυνάμεως· ὀλίγα δέ τινα παραθέμενος τοῦ τε Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χάριν τεκμηριώσομαι, μεθ' ἡμῶν ὄντος καὶ ἐσομένου πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας, ὡς ἡ ὑπόσχεσις, καὶ δείξω πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς οὐχ ἡ φύσις ἡμῖν ἠλλοίωται, ἀλλὰ διέστραπται ἡ προαίρεσις.

II, 1. Τίνες οὖν οἱ πατέρες οὗτοι, τάχα ζητεῖτε μαθεῖν· Μεθόδιος, ὃς τὴν Πανόνων ἐπαρχίαν ἐκόσμησεν ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου γενόμενος, καὶ Κυρίλλος, ὁ πολύς μὲν τὴν ἔξω φιλοσοφίαν πλείων δὲ ἔσω καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἐπιγνώμων, μᾶλλον δὲ τοῦ ἑνὸς ὄντος, παρ' οὗ[4] τὰ πάντα ἐκ μὴ φαινομένων τὸ εἶναι ἔλαβον· οὗτοι γὰρ δὴ διά τὴν τοῦ βίου καθαρότητα, Θεὸν βαλόντες[5] ἐν ἑαυτοῖς, καὶ διά τοῦ τὸν φόβον λαβεῖν ἐν γαστρὶ τὸ σωτηριῶδες Πνεῦμα ἀποτεκεῖν σπεύδοντες εἴχοντο μὲν ἱκανῶς λόγου διδασκαλικοῦ, ἑλλάδι γλώσσῃ προφερομένου, καὶ πολλοὺς εἷλκεν ἡ τῆς τοιαύτης σοφίας ἄλυσις[6]·

2. Ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Σθλοβενῶν γένος εἴτ' οὖν Βουλγάρων ἀσυνέτως εἶχον τῶν ἑλλάδι γλώσσῃ[7] συντεθειμένων γραφῶν, ζημίαν ἡγοῦντο τοῦτο μεγίστην οἱ ἅγιοι, καὶ τὸ μὴ τὸν λύχνον τῶν γραφῶν ἐπανάπτεσθαι τῷ τῶν Βουλγάρων αὐχμερῷ τόπτῳ[8] ἀπαρακλήτου λύπης ἐποιοῦντο ὑπόθεσιν. ἤλυον, ἐδυσφόρουν, ἀπελέγοντο τὴν ζωήν.

3. Τί γοῦν ποιοῦσι; πρὸς τὸν Παράκλητον ἀποβλέπουσιν, οὗ πρῶτον δῶρον αἱ γλῶσσαι καὶ τοῦ λόγου βοήθεια[9]. καὶ παρὰ τούτου τὴν χάριν ταύτην αἰτοῦνται, γράμματά τε ἐξευρέσθαι, δασύτητι Βουλγάρου γλώσσης κατάλληλα, καὶ δηνηθῆναι τὰς θείας γραφὰς πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ ἔθνους τῇ ἑρμηνείᾳ μεταγαγεῖν.

4. Ἀμέλει καὶ νηστείᾳ εὐτόνῳ καὶ προσευχῇ ἐπιμόνῳ κακώσει τε σώματος καὶ ψυχῆς συντριβῇ καὶ ταπεινώσει ἐκδόντες ἑαυτούς τοῦ παθουμένου τυγχάνουσιν· ἐγγὸς γὰρ, φησὶ, Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔτι λαλοῦντός σου ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρειμι. Θεὸς γὰρ ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν.

5. Ἀντακούουσιν[10] οὖν καὶ οὗτοι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ὡς ὄρθρον ἕτοιμον, καὶ φῶς ἀνέτειτε τοῖς δικαίοις γνώσειως, καὶ ἡ σύζυγος αὐτῶν εὐφροσύνη τὴν προτέραν λύπην αὐτῶν ἀπήλασε.

6. Τυχόντες οὖν τοῦ εὐκταίου τούτου χαρίσματος ἐξευρίσκουσι μὲν τὰ Σθλοβενικὰ γράμματα, ἑρμηνεύουσι δὲ τὰς θεοπνεύστους γραφάς ἐκ τῆς ἑλλάδος γλώσσης εἰς τὴν βουλγαρικήν, ποιοῦνται δὲ σπουδὴν τοῖς ὀξυτέροις τῶν μαθητῶν παραδοῦναι τὰ θεῖα μαθήματα· οὐκ ὀλίγοι γὰρ τῆς

словото. А като засегна и малко нѣщо, ще докажа и човѣколюбието, и благостьта на Бога, който съ насъ е и ще бѫде во вси дни до свършекъ, както е обречено, та ще покажа на всички човѣци, какъ не природата се е у насъ промѣнила, но усѣтътъ се е изметналъ.

II, 1. Па кои са тия отци, негли желаете да научите?

Методи, който украси Панонската епархия, като стана архиепископъ Моравски, и Кирилъ, мощенъ во външната философия, ала по̀мощенъ во вѫтрѣшната, и познавачъ на природата на онова, що е, а по́добрѣ на Едногото, що е, отъ когото[4] всичко отъ невѣстно захвана да е. Ей тия тъкмо, поради чистота на живота като гудиха[5] Бога въ себе, и презъ поемане страха въ утроба като хитаха да породятъ спасителния духъ, доста добиха учителско слово, разгласявано съ елински езикъ, и мнозина увлѣче верижката[6] на толкавато мѫдрость.

2. Обаче словѣнскиятъ или пъкъ българскиятъ родъ като не можеше да разбира съставеното по елински езикъ[7] писание, светиитѣ взимаха това за найголѣма щета, и ставаше имъ безутѣшно жаль, дето свѣтилникътъ на писанието не се пали въ опустѣлата страна[8] на българитѣ: жалѣеха, тѫжеха, житието имъ се отщѣваше.

3. Па що чинятъ?

Поглеждатъ къмъ Утѣшителя, чийто първи даръ са езицитѣ и помощьта на словото[9]. И отъ него си измолятъ тая благодать: и писмо да се изнамѣри, пригодно за прерошавия български езикъ, и да смогнатъ съ тълкуване да преложатъ божественитѣ писания по гласежа на народа.

4. И наистина като се вдадоха на усиленъ постъ и трайна молитва, па на тѣлесно изтъщение и душевно съкрушение и смирение, сполучватъ жъданото. Че е близу, каже, Господь до всички, що го зоватъ воистина, и докле мълвишъ, ще рече: ето дойдохъ; азъ съмъ Богъ, що се доближава, а не Богъ издалеко.

5. Па намиратъ[10] и тѣ благодатьта на светия Духъ като готово утро; и на праведницитѣ изгрѣ на знанието свѣтлина, и съ това спрегната радость развърна прѣдишната имъ жаль.

6. Па като сполучватъ тоя желанъ даръ, изнамиратъ словѣнскитѣ букви, та тълкуватъ богодъхновеното писание отъ елинския езикъ на български и залѣгатъ да прѣдаватъ на по̀способнитѣ отъ ученицитѣ божествената ука. И не малцина пиха отъ тоя учителски изворъ[11]; а отъ нихъ отборни и

διδασκαλικῆς αὐτῶν[11] πηγῆς ἔπινον, ὧν ἔγκριτοί τε καὶ τοῦ χόρου κορυφαῖοι Γοράσδος τε καὶ Κλήμης καὶ Ναοὺμ καὶ Ἀγγελάριος καὶ Σάββας.

III, 1. Ἐπεὶ δὲ καὶ Παῦλον ἐγίνωσκον τοῖς ἀποστόλοις τὸ εὐαγγέλιον κοινωσάμενον, τρέχουσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Ῥωμης[12], τῷ μακαρίῳ πάπᾳ τὸ ἔργον τῆς ἑρμηνείας τῶν γραφῶν ἐμφανίσοντες, ἐκατευθόνθη ἐπ' αὐτοὺς, καὶ μὴ εἰς κενὸν ἔδραμον[13].

2. Ὁ δὲ τενικαῦτα τοῖς ἀποστολικοῖς ἐμπρέπων θρόνοις Ἀδριανός, τὴν τούτων τοῦ ἀκούσας ἔλευσιν, ἐχάρη μέν χαρὰν μεγάλην σφόδρα. ἐκ μακροῦ γὰρ τῇ βροντῇ τῆς περὶ τῶν ἁγίων φήμης καταπλεττόμενος ἐπόθει καὶ τὴν ἀστραπὴν ἰδεῖν τῆς ἐν αὐτοῖς χάριτος, ἐκεῖνο πάσχων πρὸς τοὺς θείους ἄνδρας, ὃ Μωυσῆς πρὸς Θεὸν καὶ ὄψιν αὐτῷ[14] ἐμφανισθῆναι καὶ γνωστῶς ἰδεῖν ἐφιέμενος.

3. Οὐκ ἔτι δὲ κατέχειν οἷός τε ἦν ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸ ἱερατικὸν ἅπαν σὺν τῷ παρευρεθέντι ἀρχιερατικῷ προσλαβόμενος ἐξῆλθεν εἰς τὴν τῶν ἁγίων συνάντησιν, τὸ τοῦ σταυροῦ τε σημεῖον προπορευόμενον αὐτοῦ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἔχων, καὶ τῷ τῶν λαμπάδων φωτὶ τὴν τῆς χαρᾶς ἐπισεμαίνων φαιδρότητα, ἔστι δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὴν τῶν ἐπιξενουμένων λαμπρότητα, οὓς δοξάζον ὁ τοῖς ἁγίοις ἐνδοξαζόμενος Κύριος θαύματα πολλὰ τελεσθῆναι παρ' αὐτῶν κατὰ τὸν τῆς εἰσόδου καιρὸν εὐδόκησεν.

4. Ὡς δὲ καὶ τὸ ἔργον ἐμφανισθείη τῷ Παπᾳ, καὶ τὴν τῶν γραφῶν ἐν γλωσσῃ μετάθεσιν κατασκέψαιτο, ἀποστολικὸν οὖσαν γέννημα[15], οὐκ εἶχεν ὅ χρήσαιτο τῇ χαρᾷ· ἐμακάριζε τοὺς ἄνδρας παντοίοις ὀνόμασιν ἀνεκάλει, πατέρας, ἐπιπόθητα τέκνα, χαρὰν οἰκείαν, στέφανον πίστεως, δόξης καὶ κάλλους ἐκκλησίας διάδημα.

5. Ἐπὶ τούτοις τί ποιεῖ; τὰς ἑρμηνευθείσας βίβλους λαβὼν τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ προσέγαγεν, οἷόν τι ἀνάτημα ταύτας καθιερῶν τῷ Θεῷ καὶ δεικνὺς, ὡς τοιαύταις θυσίαις καρπῶν χειλέων εὐαρεστεῖται Θεὸς, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τὰς τοιουτοτρόπους καρπώσεις δέχεται· τι γὰρ τῷ λόγῳ λόγου τοὺς λογικοὺς ἀλογίας[16] λυτρουμένου τερπνότερον, εἴπερ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἥδεται; ἀποστολικοὺς τε τοὺς ἄνδρας ἐπ' ἐκκλησίας ἐκήρυξε, τῷ Παύλῳ τόν ἴσον ὑποδύντας ἀγῶνα, καὶ τε τῶν ἐθνῶν προσφορὰν τελείαν καί ἁγίαν τῷ Θεῷ προσενεγκεῖν σπεύσαντας[17].

6. Εἶτα τῶν ἑπομένων τοῖς ἁγίοις, ὅσοι καὶ Σθλορενικῶν γραμμά-

прѣдни въ четата бѣха Гораздъ и Климентъ, и Наумъ и Ангеларъ, и Сава.

III, 1. Понеже пъкъ знаеха, че и Павелъ е съобщавалъ на апостолитѣ своето благовѣстие, затичатъ се и сами къмъ римския Папа, за да покажатъ на блажения дѣлото на тълкуването на писанието, натъкмено отъ тѣхъ. И не напразно се затекоха.

2. Адриянъ пъкъ, що личеше тогазъ на апостолския прѣстолъ, като чу за тѣхното дохаждане, възрадва се яко съ радость голѣма. Поразяванъ отъ далеко отъ гръма на мълвата за светиитѣ, той жъдаше да види и мълнията въ тѣхъ на благодатьта, като осѣщаше спрѣмо божественитѣ мѫже онова, щото и Мойсей спрѣмо Бога, желаещи и лицето да му се яви, и съ разумъ да го види.

3. И вече не можà да се сдържи, но като прибра всето свещенство съ архирейството, що се намираше тамъ, излѣзе на срѣща на светиитѣ, имайки по обичая напреде си носена кръстна личба и означавайки со свѣтлината на свѣтилницитѣ блѣсъка на радостьта, па — бива да се каже — и свѣтлостьта на дошлитѣ чужденци, славейки които благоволи прославяниятъ отъ светиитѣ Господь, да се извършатъ отъ тѣхъ по време на входа много чудеса.

4. Когато пъкъ би показано и дѣлото имъ на Папа, и разгледа превода по езикъ [български] на писанието, което бѣ рожба апостолска, той не знаеше що да прави отъ радость: ублажаваше мѫжетѣ, наричаше ги со всѣкакви имена — отци, въжделени чеда, своя радость, вѣнецъ на вѣрата, диядема на църковната слава и хубость.

5. Следъ това що прави?

Като взе изтълкуванитѣ книги, принесе [ги] къмъ божествения жертвеникъ, посвещавайки тѣхъ Богу както нѣкое възношение и показвайки, че съ такива жертви отъ плодове на устата се благоугаждa Богъ и приима за мирисъ отъ благовоние такъвъ видъ плодове. Че що е на Словото пòдраго отъ словото, което изкупува словеснитѣ [люди] отъ безсловесие, щомъ и приличното се радва на своето прилично? Мѫжетѣ пъкъ прогласи въ църква за апостолски, подвъргнали себе на подвигъ еднакъвъ съ Павлова, като залегнаха и да поднесатъ Богу съвършенъ и светъ даръть на народитѣ.

6. После отъ ония отъ доведенитѣ отъ светиитѣ, за които

των ἱκανὴν πεῖραν ἔχειν καὶ βίῳ σεμνῷ κοσμηθῆναι παρὰ τῶν διδασκάλων ἐμαρτυροῦντο, τοὺς μὲν τοῦ τῶν πρεσβυτέρων, τοὺς δὲ τοῦ τῶν διακώνων, ἔστι δ' οὓς και ὑποδιακόνων βαθμοῦ ἠξίωσεν.

7. Αὐτὸν δὲ τὸν μέγαν Μεθόδιον, καίτοι πολλὰ δραπετεύοντα καὶ ἀναδιόμενον, ἐπίσκοπον Μοράβου τῆς Πανονίας χειροτονεῖ, οὐχ ὅσιον εἶναι κρίνας ἀμορεῖν τοῦ ὀνόματος τὸ ἀξιωτέντα τοῦ πράγματος, ἴσον γὰρ πλειμμελεῖσθαι, ὅταν τε τοῦ ὀνόματος τις τύχῃ πάμπολο διῳκισμένος του πράγματος, καὶ ὅταν ἐπίσκοπος τις ὢν τοῖς ἔργοις καὶ τῷ ἀξιώματι παρορᾶται τάξει τῶν ἰδιωτῶν ὑποκρύπτεσθαι, καὶ λύχνος ὢν ὑπὸ κλίνην τῆς ἀφανείας τιθῆται.

8. Ἀλλὰ Μεθόδιον μὲν οὗτος ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς τῷ ἐπισκοπικῷ τιμᾷ ἀξιώματι, μᾶλλον δὲ τὴν ἐπισκοπὴν δι' αὐτοῦ· Κύριλλον δὲ τὸν ὄντως φιλόσοφον ὁ μέγας ἀρχιερεὺς εἰς τὰ τῶν ἁγίων προκαλεῖται ἅγια, ἐκεῖ λειτουργήσοντα ἔνδον τῆς σκηνῆς ἀληθινῆς καὶ τών μυστερίων μεταληψόμενον πνευμματικώτερον καὶ θειότερον καῖ ποτηρίου τοῦ καινοῦ κοινωνήσοντα. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τούτοι παραμεῖναι ἐαθεις τῇ σαρκὶ, να τὴν τε τῶν γραμμάτων εὕρεσιν καὶ τὴν τῶν γραφῶν μετάθεσιν πραγματεύσηται, μετὰ τὸ ταῦτα διακονῆσαι τῷ θείῳ βουλήματι παρὰ τοῦ διδάξαντος αὐτὸν τῆς γνῶσιν Θεοῦ προσλαμβάνεται· προγνοὺς δὲ τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα ἐπαμφιέννυται καὶ πάλαι μὲν τοῦτο ποθῶν, διὰ δὲ μετριοφροσύνην, ὡς μέγα τι καὶ τὴν αὐτοῦ ἰσχὸν ὑπερραῖνον ἀναδυόμενος.

9. Καὶ φωτὶ φῶς προσλάβων εἰς οὐρανοὺς μετέστη, οὗ ὁ Χριστὸς, τὴν τοῦ κλαυθμῶνος κοιλάδα, τὰ τοῦ σκοτασμοῦ σκηνώματα, τὸν πηλὸν τῆς ἰχύος, τὴν ἐνθαῦθα παροικίαν λιπών· καὶ τὸ πνεῦμα μὲν τῷ Θέῳ τῶν πνευμάτων παρέθηκε, σῶμα δὲ ἐκεῖνο τὸ πρὸ τῆς φυσικῆς νεκρώσεως τῆς προαιρετικῆς ἀπολαῦσαν ὕμνοις ὑπό τε τοῦ θείου Πάπα καὶ τοῦ κληροῦ παντὸς φιλοτιμηθὲν ἐγκατετέθη τῷ ναῷ Κλήμεντος ἐκείνου τοῦ τῷ κορυφαίῳ τῶν Ἀποστόλων Πέτρῳ πεφοιτηκότος καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σοφίᾳ τὴν ἑλληνικὴν, οἷον δεσποίνῃ καθυποτάξαντος.

10. Καὶ δέχεται τὸν φιλόσοφον ὁ φιλόσοφος, ὁ μέγας διδάσκαλος τὴν τοῦ λόγου φωνὴν προσλαμβάνεται, ὁ τῶν ἐθνῶν καθηγητὴς τὸν τὰ λοιπὰ ἔθνη φωτὶ τῆς γνώσεως φωτίσαντα εἰσοικίζεται· ἐπισημαίνει δὲ καὶ Θεὸς προσμαρτυρῶν τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδεχομένην δόξαν ἐν οὐρανοῖς,

се засведочваше отъ учителитѣ, че иматъ достатъчна вещина въ словѣнско писание и са украсени съ достопочтенъ животъ, едни удостои со стъпень на свещеници, други на дияконите, нѣкои пъкъ на подидияконите.

7. А самаго велики Методия, ако и много да се теглѣше и избѣгваше, ржкоположи за епископъ на Моравия Панонска, като размисляше, че не е праведно да лишаватъ отъ званието удостоения съ дѣлото, па еднакво се грѣши, когато нѣкой се почете со званието, премного махнатъ отъ дѣлото, и когато нѣкой, бидейки епископъ съ дѣла и достоинство, се оставя да се тули въ реда на проститѣ люди, и бидейки свѣтилникъ, се поставя подъ одъра на невидностьта.

8. Та римскиятъ първосвещеникъ така почита Методия съ епископско достоинство, пóскоро пъкъ [почита] епископството съ него. А Кирила, сжщи мждрецъ, великиятъ Първосвещеникъ си призовава во светото на светитѣ [свѧтаꙗ свѧтыхъ], за да литургисува вжтре въ истинската скиния, и пóдуховно и пóбожествено да си приима отъ тайнитѣ и да се приобщава отъ новата чаша. Че сѣкашъ за това бѣ оставенъ да пребждва въ плътьта, за да извърши и изнамирането на азбукето, и превода на писанието. Откакъ послужи така на божествената воля, бива приетъ отъ Бога, що го бѣ научилъ на знание. И като предузна своя край, облача монашески образъ, ако и жъдащи отколе това, ала поради смиреномждрие отбѣгващи го като нѣщо велико и надминуваще силата му.

9. Па откакъ прие къмъ свѣтлината свѣтлина, престави се на небесата, дето е Христосъ, като остави долината на плача, селищата на тъмата, кала на тинята, тукашното обитаване. И предаде духъ Богу на духоветѣ, а тѣлото, понесло умъртвяване умисълно преди естественото, би погребено отъ божествени папа и цѣлия клиръ почетно съ пѣсни въ храма Климентовъ,—на оногова Климента, кой е съпжтничилъ на челния отъ апостолитѣ Петъръ, и е покорилъ елинската мждрость на Христовата както на господарка.

10. И посрѣща Мждрецътъ мждреца, великиятъ Учитель си приима гласа на словото, Наставникътъ на народитѣ въдворява оногова, що е освѣтлявалъ народитѣ сò свѣтлината на знанието. Па и дава Богъ личба, като свидетелствува Кирилу славата, що го чака въ небесата, и видното прави вестникъ

καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινομένων ποιεῖται κήρυκας· δαιμονῶντές τε γὰρ τῇ σορῷ προσελθόντες ἰάσεις εὕροντο, καὶ πολλαῖς ἄλλαις νόσοις ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις μάστιξ ἐλάτειρα γέγονεν· ἅμα τε γάρ τις ἢ τῇ σορῷ προσίοι ἢ τοὔνομα ἐπικαλοῖτο τοῦ θεοφόρου τούτου πατρὸς, καὶ τῆς τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγῆς μέτρον τὴν πίστιν εὕρισκεν.

11. Ὅθεν πολὺς ἐν τοῖς Ῥωμαίων στόμασιν ὁ Κύριλλος ἔκειτο, καὶ πλείων ἐν ταῖς ψυχαῖς· ὡς εἶναι τὰς μὲν θαυματουργίας τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ὑπόθεσιν, ταύτην δὲ τῆς περισσοτέρας τιμῆς ἐπίρασιν, τὴν δὲ τοῦ ἁγίου τιμὴ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης βεβαίωσιν.

IV, 1. Ἀλλὰ Κυρίλλῳ μὲν οὕτως ἡ τελευτὴ καὶ τιμὴ καὶ παρὰ τοῦ θειοτάτου Πάπα καὶ παρὰ Θεοῦ τετύχηκε[25], Μεθόδιος δὲ τὸν σύμπονον ἀποβαλὼν καὶ συνέμπορον, τὸν τὰ πάντα καὶ ἐν σαρκὶ ἐν Κυρίῳ γνήσιον ἀδελφὸν, λύπῃ μὲν τὴν καρδίαν ἐπεβάλλετο[26], πάσχων τοῦτο δὴ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ συνηθείας[27] ἁλώσιμος ἦν· παρεκαλεῖτο δ᾿ ἑτέρωθεν οὐδὲν ἧττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἐλπίζον ἔχειν τὸν Κύριλλον τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου συλλήπτορα, ὅσῳ καὶ Θεῷ πλησιάζοντα[28] ἐκτὸς τῆς σαρκὸς, ἀνυσιμωτέραν ἔχειν τὴν παῤῥησίαν.

2. Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν Μεθοδίῳ[29] ἐπὶ τὴν τῆς χώρας ταύτης ἐπισκοπὴν ἀπιδεῖν, περιχυθεὶς τὸ μνῆμα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ θαμινὰ τὸ φίλον ὄνομα, τὸν Κύριλλον, ἀνακαλεσάμενος, καὶ τὴν σωματκὴν μὲν ἐρημίαν ἀνακλαυσάμενος, τὴν δὲ τῶν πρεσβειῶν[30] χεῖρα εἰς βοήθειαν ἐπικαλεσάμενος, ὁδοῦ συν τοῖς μαθηταῖς εἴχετο.

3. Ὡς δὲ τὸν Μόραβον καταλάβοι, αὐτὸ τοῦτο ἐπίσκοπος ἦν, ὅσα παρὰ Παύλου χρώματα τῇ τοῦ ἐπισκόπου εἰκόνι ἐπεβλήθησαν, ἑαυτῳ ἐνεπιδεικνύμενος καὶ πάντων προλάμπων τὸ διδακτικὸν, οὐ γὰρ κατορύξας[31] τὸ τάλαντον, οὐδὲ τὴν χάριν ἀπεμπωλήσας τοῦ πνευματικοῦ δώρου, τὴν ἀρχὴν τρυφῆς ἀρχὴν ἐποιήσατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἐκοινοῦτο τὸ ἀγαθὸν, ἀνατέλλων ἐπίσης τοῦ λόγου τὸν ἥλιον, καὶ περὶ τὸ διδόναι μὴ ἐνδιδοὺς τὸ εὐαγγελίου σιτομέτριον.[32]

4. Ὅς γὰρ καὶ πρὸ τῆςἐπισκοπῆς οὕτῳ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέκειτο, καὶ ταῦτα μὴ ἐγκινδυνεύων[33] τῷ πράγματι, πῶς, ὅταν ἐπιστεύθη τὸ ἔργον καὶ τὴν παρακαταθήκην ἔλαβε καὶ τὸ οὐαί ἤδη[34] τῷ ἀποστόλῳ μὴ εὐαγγελιξομένῳ ἀποκληρούμενον, οὐκ ἔμελλε τῆς διδασκαλίας ἀνθέξεσθαί τε καὶ περιέξεσθαι, καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτην ἔχειν τὰ θεῖα λόγια, ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον αὐτῷ τασσόμενα τὴν γλυκύτητα;

на невидното; че хванати отъ бѣсъ, като пристжпяха до гроба, намираха изцѣление, и за много други болести благодатьта на светия Духъ стана бичъ гонитель. Та и щомъ нѣкой или прихождаше до гроба, или призоваваше името на тоя богоносенъ отецъ, намираше спроти вѣрата си избава отъ неволитѣ.

11. Поради това стана Кирилъ великъ въ устата на римлянитѣ, а още пòвеликъ въ душитѣ, както да са чудотворствата основа на славата около него, тая пъкъ възходъ на повече почесть, а почестьта на светия утвърдение на славата божия.

IV, 1. Та тъй се прилучи Кирилу свършекътъ и отъ божествения Папа, и отъ Бога. А Методи, като изгуби сътрудника и сѫпжтника, родни братъ во всичко по плъть и по Гòспода, си отдаваше сърцето на тжга, изпитвайки невѣмъ това човѣшко страдание и овладѣнъ отъ обичьта. Отъ друга страна пъкъ не пòмалко, ако не и пòвече, се тешеше съ надежда, да има спомощникъ въ дѣлото на учението Кирила, който ще да има толкозъ пòуспѣшна смѣлость, колкото извънъ плътьта се приближава Богу.

2. А когато настана Методию време[29] да навѝди епископията въ тая страна, припадналъ възъ гробнината братова си, па често наричащи любавото име Кирилъ, и оплакващи тѣлесна си самотия, а зовещи на помощь ржката на постари[30], пое пжть съ ученицитѣ.

3. Па щомъ стигна въ Моравия, стана тамъ сжщи епископъ, показващи въ себе чертитѣ, каквито отъ Павла бидоха нанесени възъ образа на епископъ, и предъ всички сияещи съ учение; че не зариваше[31] таланта, нито пъкъ търгуваше съ благодатьта на духовния даръ, не правѣше властьта си власть на услада, но на всички съобщаваше благото, като осияваше еднакво со слънцето на словото и не мѣрѣше за раздаване евангелската дажба[32].

4. Че оня, който и преди епископство е тъй прилежавалъ за словото на учението и така не се е боялъ[33] за това, какъ той, — кога му би повѣрено дѣлото, и пое залога и знаеше[34], какъ е горъкъ дѣлътъ на апостолъ, що не благовествува, — какъ да не трѣбаше да се предава и отдава на учение и цѣлъ день да ради за божественитѣ слова, що му доставяха сладость пóвече отъ медъ и сътъ?

5. Ἀμέλει καὶ τῷ τότε ἄρχοντι Μυράβου Ῥασισθλάβῳ καθ' ἑκάστην οὐ διέλιπε παραινῶν καὶ ταῖς θείαις ἐντολαῖς ῥυθμίζων αὐτῷ τὴν ψυχήν.[35]

6. Ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Πανονίας συμπάσης κρατοῦντα, Κοτζέλης ὄνομα τούτῳ, παιδεύων ἦν καὶ νουθετῶν[36] τῷ φόβῳ κυρίου καθηλῶσθαι, καὶ τούτῳ ἐκκλίνειν ἀπὸ παντὸς κακοῦ, οἱόν τινι χαλινῷ ἀνακρουόμενον καὶ ἀναστελλόμενον.

7. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τον τῶν Βουλγάρων ἄρχοντα Βορίσην, ὅς ἐπὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως Μιχαὴλ ἦν, καὶ τοῦτον ὁ μέγας Μεθόδιος καὶ πάλαι μὲν τέκνον ἐποιήσατο, καὶ τῆς οἰκείας γλώσσης τῆς πάντα καλῆς[37] ἐξηρτήσατο καὶ τότε δὲ ταῖς τῶν λόγων εὐεργεσίαις ἀδιαλείπτως εἶχε δωρούμενος.

8. Ἦν γὰρ ὁ Βορίσης οὗτος καὶ ἄλλως γνώμης δεξιᾶς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ δεκτικῆς, ἐφ' οὗ καὶ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τοῦ θείου τε καταξιοῦσθαι βαπτίσματος καὶ χριστιανίζειν ἤρξατο· ὅτε δὴ καὶ οἱ ἁγίοι οὗτοι, Κύριλλος, φημί, καὶ Μεθόδιος, τὸ πλῆθος τῶν πιστευόντων ἰδόντες, καὶ ὡς πολλὰ μὲν τέκνα γεννῶνται δι' ὕδατός τε καὶ πνεύματος,[38] καὶ τροφῆς δὲ πάντως πνευματικῆς δέονται, γράμματα ἐξεύροντο καθ' ὃ[39] προειρήκαμεν, καὶ τὴν τῶν γραφῶν ἐπὶ τὸ Βουλγαρικὸν μετάθεσιν ἐποιήσαντο, ἵνα τὰ γεννηθέντα τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ θείας τροφῆς ἱκανῶς ἔχοιεν, καὶ εἰς αὔξησιν πνευματικὴν καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ ἀνατρέχοιεν.

9. Καὶ οὕτω τῆς σκυθικῆς πλάνης τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἀπαλλαγὲν τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀπλανεστάτην ὁδὸν, τὸν Χριστὸν, ἐπέγνωσαν, ὀψὲ μὲν καὶ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ἢ δωδεκάτην τὸν θεῖον δ' οὖν ἀμπελῶνα εἰσεληλυθὸς τῇ τοῦ καλέσαντος χάριτι· ἐν ἔτει γὰρ ἑξακισχιλιοστῷ τριακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἡ τούτου τοῦ γένους κλῆσις γεγένηται.

V, 1. Οὐκ ἔληγεν οὖν ὁ μέγας Μεθόδιος πᾶσαν νουθεσίαν τοῖς ἄρχουσι προσάγων ἑκάστοτε, καὶ τοῦτο μὲν πρὸς βίον σεμνὸν ὁδηγῶν τοῦτο δὲ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπαραποίητον δόγμα παρατιεὶς[40] οἷόν τι νόμισμα βασιλικὸν καὶ ἀκίβδηλον, καὶ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνσφραγίζων ἀνεπιβούλευτόν τε καὶ ἄσυλον· ἦσαν γὰρ[41] οἱ τοῦτο καὶ τότε παραχαράσσοντες καὶ μετακινοῦντες ὅρια, ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ

5. Не ще дума, той не престаяше всѣкидневно да поучава и тогашния князъ моравски Ростиславъ и да реди душата му[35] споредъ божественитѣ заповѣди.

6. Па и управника на вся Панония, Коцель му името, когото напѫтваше и увѣщаваше[36], да се прикове къмъ страхъ господень, и така да се укланя отъ всѣко зло, както да е отъ юзда възпиранъ и управянъ.

7. Па не само тия, но и българския князъ Борисъ, който бѣше при римския царь Михаилъ, и него, когото велики Методи попреди бѣ направилъ свое [по кръщение] чедо и привлѣкълъ къмъ своя прекрасенъ[37] езикъ, и тогава [следъ възвратъ изъ Римъ] непрестайно даруваше съ благодѣяния на словата си.

8. А бѣше тоя Борисъ и другояче съ умъ правъ и способенъ за добро. При него и българскиятъ народъ взе да се удостоява съ божествено кръщенье и да приима християнство. И щомъ тия светии, — Кирилъ думамъ и Методи, — видѣщи множество вѣрници, и какъ много чеда божии се раждатъ съ вода и духъ[38], и всѣкакъ се нуждаятъ отъ храна духовна, изнамѣриха писмена, спроти както[39] рекохме попреди, и направиха преводъ на писанията по български езикъ, та рожденитѣ чеда божии да иматъ доста божествена храна, и да се възвисяватъ и въ духовенъ растежъ, и въ мѣра на връсть Христова.

9. И така българскиятъ народъ, като се освободи отъ скитска заблуда, позна истинния и найнеблудни пѫть, Христа. Па ако и късно, около единадесетия или дванадесетия часъ, все пакъ влѣзе въ божествения виноградъ, по благодать на призвалия него; а призивътъ на тоя народъ стана въ лѣто шесть хиляди триста седемдесеть и седмо отъ създание на свѣта [= 869].

V, 1. Така велики Методи не престаяше всѣкогажъ да прави всѣкакво увѣщание на князьетѣ, ту упѫтвайки тѣхъ къмъ благочестивъ животъ, ту предлагайки[40] непреложната догма на църквата, както да е нѣкоя царска и неподправена монета, и впечатвайки я въ душитѣ имъ неповредена и недосеглива. А имаше[41] и тогава тукъ люди, що кварѣха и измѣняха наредбитѣ, които бѣха отцитѣ наши дали на божията църква, — и

ἔδεντο, καὶ τῇ ὑπὸ τῶν Φράγγων εἰσαγομένῃ παραφθορᾷ πολλοὶ τὰς ψυχὰς ἐβλάπτοντο, οἳ τὸν μὲν Υἱὸν γεννεθῆναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διετείνοντο.

2. Οἷς ὁ Ἅγιος ἀνθιστάμενος τοῦτο μὲν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου λόγων, τοῦτο δὲ ἐκ φωνῶν πατρικῶν λογισμοὺς καθῄρει καὶ πᾶν ὕψωμα τούτων κατὰ τῆς θείας γνώσεως ἐπαιρόμενον, πολλοὺς δὲ καὶ ᾐχμαλώτιζεν εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, μετατιθεὶς ἀπὸ τῆς πλάνου δόξης ἐπὶ τὴν ἀλητῆ[12] καὶ ἀμώμητον καὶ τιμίους ἐξάγων ἐξ ἀναξίων καὶ διὰ τοῦτο στόμα Θεοῦ καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος· ὅθεν τοῖς πιστοῖς καθ' ἑκάστην πλατυσμὸς ἐπεγίνετο καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανεν, ὃ περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων διδαχῆς Λουκᾶ λέγοντος ἀκηκόαμεν, εἰ βούλει δέ μοι ἐκεῖνο τὸ παλαιὸν, ὁ μὲν οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύετο, ὁ δὲ οἶκος Σαοὺλ ὑπεπόδιζε καθ' ἑκάστην ἐλασσονούμενος.

3. Τὸ δὲ τῶν αἱρετικῶν σύστημα τῇ τοῦ λόγου δυνάμει καὶ τῇ ἀληθείᾳ νικώμενον, ὃ μόνον ἐδύναντο, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ὑπεβάλλοντο, τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ τῷ κακοποιεῖν ἐγκαυχωμένου, τοῦτο δὴ καὶ εἰργάζοντο, μυρίαις κακώσεσι καὶ πειρασμοῖς τὸν Ἁγίον θλίβοντες· ἐπεὶ καὶ τὸν Σφεντόπλικον, ὃς μετὰ Ῥασίσθλαβον ἦρξε Μοράβου, περιελθόντες ἀπάθῃ, βάρβαρον ἄνδρα καὶ τοῦ καλοῦ ἀνόητον, ὅλον τῆς δόξης ἑαυτῶν ἐποιήσαντο· τί γὰρ[43] οὐκ ἔμελλεν ἐκεῖνος, ἀνδράποδον ἡδονῶν γυναικείων ὢν καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν μυσαρῶν ἐγκυλιόμενος πράξεων[44], ἐκείνοις μᾶλλον διδόναι τὴν οἰκείαν γνώμην τοῖς θύραν αὐτῷ πρὸς τὰ πάθη πᾶσαν ἀνοίγουσιν, ἢ Μεθοδίῳ τῷ πάσης ἡδονῆς πικρίαν ψυχόλεθρον στηλιτεύοντι;

4. Ὅπερ γὰρ Εὐνόμιος ἐκεῖνος, ὁ τῆς τῶν Ἀνομοίων ἄρξας αἱρέσεως, ἐξεῦρε πρὸς τὸ μαθητὰς ἐπισπᾶσθαι πλείονας, τοῦτο δὴ καὶ τὸ Φράγγων ἔθνος ἀνόητον ἐπενόησε, τὸ τοῖς ἁμαρτάνουσι, φημὶ, πάντα συγχωρεῖν, ἀπόνως οὕτω καὶ ἀταλαιπώρως ὑπὲρ ἑνὸς τοῦ τοῖς ἑαυτῶν[45] συντίθεσθαι δόγμασι, καί βίον ῥυπαρὸν ἐνδιδόναι ὑπὲρ τοῦ δόγμα στρεβλὸν κερδῆσαι. ὥσπερ ἂν εἴ τινες ἀλλήλοις ἀντιδιδοῖεν ὁ μὲν κοπρίαν ὁ δὲ βόρβορον, ἄξιοι τε[46] τῶν τοιούτων ἐκεῖνοι θησαυρισμάτων τῆς πραγματείας, ἐν ᾗ καὶ τὸ ἐμπόρευμα ῥυπαρὸν καὶ τὸ ἀντάλλαγμα βδελυρόν.

съ покварата, вкарана отъ франци, мнозина разваляха своитѣ души, — ония, кои твърдѣха, че Синътъ е роденъ отъ Отца, и Духътъ изхожда отъ Сина.

2. Възставайки противъ тѣхъ светиятъ низпровъргаше ту изъ слова Господеви, ту изъ изречения отечески тѣхнитѣ сѫждения и всѣко тѣхно възнасяние, което възстава възъ божественото знание, и мнозина накара въ послушание Христу, обръщайки отъ блудно учение къмъ истинно[42] и непокварено и изкарвайки тѣхъ честни изъ недостойни; и затуй бѣ сталъ и наричанъ уста божии. Поради това всѣкидневно ставаше умножение на вѣрнитѣ, и словото божие растѣше, което сме слушали да дума Лука за учението на апостолитѣ, или пъкъ ако щете онова ветхозаветно, че Давидовътъ домъ напредваше, а Сауловътъ назадваше, всѣкогажъ намаляванъ.

3. А пъкъ еретичката сгань, побеждавана отъ сила на словото и отъ истина, каквото едничко можеше, — а по́вѣрно, каквото ѝ се внушаваше отъ тѣхния отецъ, човѣкоубиецъ отъ край и хвалещи се со своето злодѣйство, — само него и правѣше, гнетейки светия съ многобройни злини и изкушения. Сетне и Светопълка, който следъ Ростислава стана управникъ на Моравия, — човѣкъ грубъ и неразбиращи добро, — като подмамиха съ коварство, склониха го цѣлъ къмъ своето учение. Та какъ да не можеше[43] той, бидейки робъ на женски наслади и валяйки се въ кала на мръсни дѣяния[44], да не отдаде своя умъ по́скоро тѣмъ [на еретицитѣ], що му отваряха всички врати къмъ страсти, нежели Методию, що жигосваше душегубното горчило на всѣка наслада?

4. Тъкмо щото изнамѣри нѣкойси Евноми, който основа аномейската ересь, за да си привлѣче повече ученици, него бѣ намислилъ и безсмислениятъ родъ франчки, сиречъ всичко да се прощава на грѣшници токо тъй, безъ казънь и разкаяние, заради едно съгласие съ тѣхнитѣ[45] догми, а да се позволява мръсни животъ заради успѣхъ на тѣхната превратна догма, както да си размѣнятъ взаимно — единъ торъ, а други калъ, — като ставатъ напоконъ[46] достойни за търговия съ такива съкровища, въ която и стоката е мръсна, и откупътъ е гнѫсенъ.

5. Ὑπὸ τούτων οὖν ὁ Σφεντόπλικος διαφθαρεὶς τῶν πάντα χαριζομένων αὐτῷ, τοῖς Μεθοδίου λόγοις ἐλάχιστα προσεῖχε τὸν νοῦν, τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ ὡς ἐχθρῷ προσεφέρετο· βδέλυγμα γάρ, φησίν, ἁμαρτωλῷ θεοσέβεια· καίτοι τι μὲν οὐκ ἔλεγεν ἱλαρόν, τί δὲ οὐκ ἠπείλει φοβερὸν ὁ μέγας τῷ ἄρχοντι; τοῦτο μὲν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν τὴν τοῦ δόγματος εἰσάγων ὀρθότητα, καὶ ταύταις προσέχειν ὡς τὴν ζωὴν προξενούσαις καὶ πηγαῖς οὔσαις τοῦ σωτηρίου διατασσόμενος· ὅ τε γὰρ Κύριος ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν γραφῶν τὴν ζωὴν κεῖσθαι ἐδίδαξεν, Ἡσαΐας τε ἀντλεῖν ἡμῖν ὕδωρ οὐκ ἐκ τοῦ τῶν αἱρέσεων βορβόρου, ἀλλ' ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου ἐντέλλεται, τοῦτο δὲ καὶ ἐκφοβῶν, ὡς, εἰ τοῖς αἱρετικοῖς πρόσθηται[47], καὶ ἑαυτὸν διαφθερεῖ καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτόν, τοῖς ἐχθροῖς γινόμενος εὐεπιχείρητος καὶ εὐχείρωτος, δυσσέβεια γὰρ κἂν πρὸς ὀλίγον ἀνθῇ, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ περὶ αὐτὴν καταῤῥεῖ, ἵνα μὴ κακίαν εὐσεβεῖς μάθωσι, καὶ ταῦτα, ἔλεγε, μετὰ τὴ αὐτοῦ τελευτὴν τῷ ἄρχοντι προσγενήσεται, ἅπερ οὖν καὶ κατὰ τὰς τοῦ Ἁγίου προῤῥήσεις γέγονε.

6. Καὶ γὰρ ἕως μὲν Μεθόδιος ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξεταζόμενος ἦν οὔτε ὁ ἄρχων τὴν ὠδῖνα τῆς καρδίας ἐξέῤῥηξεν, ἀλλ' εἶχε τὸν βασιλίσκον τοῖς ᾠοῖς τῶν ἀσπίδων ἐγκρυπτόμενόν τε καὶ ἐντρεφόμενον, οὔτε ἡ δίκη τὴν οἰκείαν ἐπήγαγε μάστιγα, ἀλλ' εἶχε μὲν ἐντεταμένον τὸ τόξον καὶ τὴν ῥομφαίαν ἐστίλβου, οὔπω δὲ βέλος ἀπέστειλεν ἐν καρδίᾳ τοῦ ἐχθροῦ, οὐδὲ τὴν χεῖρα τῇ πληγῇ ἐπεστήριξεν. ἐπεὶ δὲ ὅ τε Ἅγιος ἀπῆν καὶ ἡ κακία πᾶσα παρῆν, οὐχ ὑπὸ παραπετάσματι καὶ προσωπείῳ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτουσα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς πόρνης ὄψιν ἀναισχυντήσασα καὶ διωγμὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐγείρασα, τότε δὴ καὶ Θεὸς τὸν ἄρχοντα ποινηλατῶν οὐκ ἐνέλειψεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

VI, 1. Τότε δὲ Μεθόδιος τῷ ἄρχοντι προεῖπε τὴν οἰκείαν τελευτὴν[48] μετὰ τρεῖς ἐσομένην ἡμέρας, τῶν συχνῶν παραινέσεων τὴν πρόῤῥησιν ταύτην βεβαίωσιν, ὡς ἐγὼ κρίνω, ποιούμενος· εἰ γὰρ ἡ πρόῤῥησις προφήτην αὐτὸν ἐποίει εἰς ἔργον ἐκβᾶσα, καὶ τῶν μελλόντων τὴν προοψίαν λαχόντα τῷ Πνεύματι πρόδηλον, ὡς καὶ παρὰ τούτου συνεργόμενον δόγμα πνευματικὸν καὶ θεόπνευστον.

2. Καὶ τοὺς ὁμιλητὰς αὐτοῦ συγκαλέσας μιμεῖται Παῦλον, μᾶλλον δὲ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῖς ἐξιτηρίοις αὐτοὺς παρακαλεῖ καὶ στηρίζει ῥήμασι, καλόν γε κλῆρον τοῖς παισὶν ἐκεῖνος διατυπούμενος

5. И така Светопълкъ, развратенъ отъ тия, що му позволяваха всичко, твърде малко внимание обръщаше на думитѣ Методиеви; наопаки дори се отнасяше къмъ него както къмъ врагъ. Че гнѫсното, казватъ, е грѣшнику богочестие. Какво драгостно не каза великиятъ [Методи], и съ какво страшно не плаши князa? Ту му представяше отъ божественитѣ писания правотата на догмата, и нареждаше да ги има както такива, що доставятъ животъ и са извори на спасение; защото и Господь е това училъ, че въ издирянье на писанията лежи животътъ, Исаия пъкъ порѫчва, да си черпеме вода не изъ кала на ереси, но изъ изворитѣ на спасение. Ту пъкъ го плашеше, какъ ако пристане[47] къмъ еретицитѣ, и самъ себе ще погуби, и всички свои поданици, като става на враговетѣ лесенъ за достигане и за надвиване; че нечестието, и да поцъвти за малко, съ време окапува самó отъ себе, за да не се научатъ благочестивци на зло. И това, казваше той, ще се сбѫдне съ князa подиръ неговата кончина, — което и стана споредъ предричанията на светия.

6. И наистина, докле бѣ Методи между живитѣ, нито князътъ не изригваше порождението на сърце си, но имаше василискъ, криенъ и храненъ въ аспидови яйца, нито правосѫдието не замахваше възъ него бича си, но имаше обтегнатъ лѫка и лъскаше меча, а още не отпущаше стрѣла въ сърцето врагово, нито подпираше рѫка за ударъ. Когато пъкъ светиятъ отмина и всѣко зло настана, безъ да скрива своята грозота подъ покровъ и брезая, но като безчинствува по образъ на блудница и вдига гонитба възъ православнитѣ: тогазъ вече и Богъ не забави да подвръгне князa на отплата. Ала за това пóсетне.

VI, 1. Все тогава Методи предрече князу своята кончина[48], що имаше да стане подиръ три дни, правейки това предричание, както смѣтамъ азъ, за потвърдение на честитѣ свои увещания. Че ако това предричание, избило въ дѣло, го показваше пророкъ и получилъ презъ Духа прозрѣние на бѫдното, явно е, какъ и учението, отъ него проповѣдувано, е духовно и богодъхновено.

2. И като съзва своитѣ ученици, наподобявa Павла, — а подобре Исуса мой, — и съ прощални ги думи подканя и укрепя, като изобразява той на чедата хубаво наследство и

καὶ τῶν καμάτων ἐπάξιον ὧν ἠνέσχετο, ἵνα τὴν τοιαύτην περιουσίαν ἑαυτῷ κτήσηθαι· τίς ὁ κλῆρος, τάχα ποθεῖτε μαθεῖν· τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια τὰ ἐπιθύμητα ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολὺν καὶ ἡ σοφία, ἣν κρεῖττον ἐμπεπορεῦσθαι ἢ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θεσαυρούς. οἴδατε γὰρ φησὶν, ὦ σπλάγχνα ἐμὰ, τὴν τῶν αἱρετικῶν ἐν κακίᾳ δύναμιν, καὶ ὅπως δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πάντα τρόπον τοὺς πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν ποτίζειν σπουδάζουσι, δύο ταῦτα προσλαμβανόμενοι καὶ προσάγοντες, πιθανότητά τε καὶ αὐστηρότητα, τὴν μὲν τοῖς δειλοτέροις· ἀλλ' ὑμῖν ἀμφοτέρωθεν καλῶς ἔχειν τὰς ψυχὰς ἐλπίζω καὶ εὔχωμαι, οὔτε γὰρ πιθανότητι λόγων παρασυρήσεσθε καὶ διὰ τῆς κενῆς ἀπάτης συλαγωγηθήσεσθε· τεθελελίωσθε γὰρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας καὶ διδασκαλίας πέτραν, ἐφ' ἣν τῆς ἐκκλησίας ᾠκοδομημένης πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσι· πιστὸς γὰρ ἐστιν ὁ ἐπαγγειλάμενος, οὔτε φοβερῷ τινι τοὺς τῶν καρδιῶν πύργους διασεισθήσεσθε· ἐμάθετε γὰρ, μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ ὕψους ἡμέρας μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων κακῶσαι. μᾶλλον μὲν οὖν τοὺς ἄλλους ἐπιστηρίζετε φυλάττειν τὴν παρακαταθήκην, ἣν παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς Πατέρων ἐλάβομεν, ἣν ἀπαιτήσουσιν ἡμᾶς ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως· ἰδοὺ προεῖπον ὑμῖν καὶ ἁμαρτίας ἐνόχους διὰ τοῦ προειπεῖν ἐποίησα, εἰ μὴ γὰρ ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον. ἀθῷος εἰμι ἐκ τοῦ αἵματος ὑμῶν, οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ λαλῆσαι ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ τοῦ σκοποῦ ἔργῳ κατὰ τὸν Ἰεζεκιὴλ ἐπηγρύπνησα· βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοὶ καὶ πάσῃ φυλακῇ τὰς ὑμῶν τε αὐτῶν καὶ τὰς τῶν ἀδελφῶν καρδίας τηρήσατε· ἐν μέσῳ γὰρ παγίδων διαβήσεσθε καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατήσετε· καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν εἰσελεύσονται καθ' ὑμῶν λύκοι βαρεῖς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου τοῦ ἀποσπᾶν τὸν λαὸν ὀπίσω αὐτῶν, οἷς ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, ὁ Παῦλος ὑμῖν ταῦτα δι' ἐμοῦ διατίθεται. ὁ δὲ ἐπὶ πάντα Θεὸς καὶ Πατὴρ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς ἀπαθῶς Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀμέμπτους παραστήσει εἰς καύχημα ἐμὸν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ.

2. Ταῦτα καὶ πλείω τούτων εἰπὼν τὸ πνεῦμα τοῖς δορυφορήσασιν αὐτὸν ἀγγέλοις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς φυλάξασιν ἄγειν

предостойно за трудоветѣ, що бѣ понасялъ, за да си придобие таково достояние. Кое е то наследство, ще да искате негли да научите? — Божитѣ слова, свидни повече отъ злато и отъ много каменье безценно, и премѫдростьта, която е по́добра за купуванье, нежели съкровища злато и сребро. Че вие знаете, каже, о мои сърдечни, силата на еретици въ зло, и какъ тѣ, извращайки словото божие, по всѣкакъвъ начинъ залѣгатъ да напояватъ ближнитѣ съ кално оборванье [на вѣрата], като използуватъ и привеждатъ тия две неща: убедителность и строгость, — едното за по́прости люди, а другото за по́боязливи. Ала надамъ се азъ и моля, да си запазите добре душитѣ отъ едното и отъ другото. Защото нито съ убедителность на думитѣ вие ще се увлѣчете, и отъ гола измама ще се унесете, основани бидейки възъ скалата на апостолското изповѣдание и учение, върху която създадената църква не ще надвиятъ вратата адови, — понеже е за вѣрванье [Оня], който е обещалъ; нито пъкъ отъ страхъ нѣкакъвъ ще се поклатите въ твърдинитѣ на сърцата си. Че вие сте научили: не бойте се отъ горнитѣ на деня, ни отъ убиващи тѣлото, а не можещи да увредятъ душата; — наопаки, други утвърдявайте да вардятъ залога, който сме ние приели отъ апостоли и отъ послешни отци, който тѣ ще поискатъ отъ насъ въ деня на въздаянието. Ето азъ ви предрекохъ, и презъ това предричанье ви направихъ причастни на грѣха; че да не бѣхъ азъ дошелъ, каже [Спасительтъ], и говорилъ тѣмъ, грѣхъ не ще имаха. Неповиненъ съмъ ази заради вашата кръвь, понеже не се въздържахъ да ви говоря, но по Иезекииля, будувахъ надъ дѣлото стражево. Вижте, какъ строго трѣба да вървите, не както немѫдри, но както мѫдри, и со всичка предпазливость да вардите вашитѣ и на ваши братия сърца. Че срѣди мрѣжи ще минувате и по забрала градски ще вървите; че и следъ моята кончина ще навлѣзатъ у васъ люти вълци, които не щедятъ стадото, за да увлѣкатъ народа подирѣ си. Тѣмъ вие, твърди съ вѣра, противустанете. Павелъ ви завещава това презъ мене. Ала сѫщиятъ надъ всички Богъ и Отецъ, и отъ Него безстрастно рожениятъ преди всички вѣкове Синъ, и светиятъ Духъ, що изхожда изъ Отца, ще ви научи на всяка истина и ще ви безупречни представи за похвала моя въ деня Христовъ.

3. Като рече това, и по̀вече отъ това, той предаде своя духъ на ангели да го водятъ, които по всички пѫтища го

δέδωκε, τέταρτον μὲν πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἔτος τῇ ἀρχιερωσύνῃ ἐμπρέψας, πολλῷ δὲ μόχθῳ καὶ κόπῳ οὐ τὴν ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων σωτηρίαν κατεργασάμενος· οὐ γὰρ ἐσκόπει τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας τοῦτο ζῶν μόνον, ὅ τοὺς ἄλλους ὠφέλει· δηλοῖ δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν τε πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, οὓς τελευτῶν διακοσίους τῇ ἐνορίᾳ τῆς οἰκείας ἐκκλησίας ἐγκατέλιπεν· εἰ γὰρ οἱ τοῦ βήματος μόνοι τοσοῦτοι, πόσον εἶναι τῶν λαϊκῶν τὸ πλῆθος εἰκάσωμεν. ἐφέρετο δὲ ἄρα τούτων τὴν πρώτην Γοράσδος, ὅν καὶ προφθάσας ὁ λόγος ἐν τοῖς μάλιστα τῶν Μεθοδίου ὁμιλητῶν ἀπηρίθμησεν, ὃς καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου τὰ τελευταῖα γνόντος ἀνακεκήρυκτο...

Забележки

Подъ име „Българска легенда“, дадено отъ В. Бильбасовъ, е знайно въ славенската наука „Пространно житие на Климента, архиепископъ български“, което е по всѣко вѣроятие творение на Теофилакта, „архиепископъ на Първа Юстинияна и на цѣла България“ (1094—1107), както се и срѣща надписано въ ржкописи. По единъ ржкописъ отъ манастира „Св. Наумъ“ край Охридското езеро е то първомъ издадено печатно во сглобена книга (alligatus), започваща съ „Ἀκολουθία τῶν ἁγίων πεντεκαίδεκα ἱερομαρτύρων“, Мосхополъ 1741 (частьта за Климента печатана въ 1742.); ново издание во Виена 1802. отъ Амвросия Памперей, независно отъ първото. Преиздаде това F. Miklosich, Vita sancti Clementis, episcopi bulgarorum, Виена 1847., като използува и други съобщения. Неговото издание е правило основа на издания и на преводи во много други мѣста; у Бильбасова, Кириллъ и Меѳодій по западнымъ легендамъ (= II. часть), Спб. 1871. стр. 276—300, руски преводъ 341—369. Подобъръ текстъ намѣри В. Григоровичъ въ Охридски ржкописъ, предаденъ въ Румянцевски музей, сега Лениновъ; а обдири повече ржкописи, между които и единъ Хилендарски приказъ, Χιλανταρικὴ Διήγησις, и всички издания Н. Л. Туницкій, въ нарочито съчинение „Климентъ, епископъ словѣнскій“, Сергиевъ-Посадъ, 1913. После излѣзе отъ сжщия: „Матеріалы для исторіи, жизни и дѣятельности учениковъ свв. Кирилла и Меѳодія“, вып. I. Греческое пространное житіе св. Климента словенскаго, Сергіевъ-Посадъ, 1918 (А. Изданія; В. списки; С. переводы).

Тукъ е даденъ текстъ по Миклошича; а преводътъ е изтъкменъ по наслонка възъ превода на М. Муретовъ въ „Богословскій вѣстникъ“, Москва XXII. 1913. стр. 424—472; преводачътъ взима подъ внимание и разликитѣ по Охридския — Румянцевски ржкописъ. Нашъ преводъ е намѣренъ въ ржкописъ бр. 112. на

бѣха съпровождали и вардили, блестѣлъ съ архиерейство двадесеть и четвърта година, и съ много трудъ и подвигъ устроилъ спасението не само свое, но и на други. А той слѣдѣше не само за себе, но за мнозина, за да се спасатъ, и денемъ, и нощемъ живѣейки съ онова само, което ползуваше други. Доказва го това и множеството пресвитери и дякони и подидякони, които умирайки той остави до двесте въ енорията на своята църква. Та ако имаше толкова само олтарю служители, нека си представиме, колко ще е било множеството миряни. Първенство пъкъ между тѣхъ имаше невѣмъ Гораздъ, когото и словото ни по̀горе причисли между отличнитѣ ученици Методиеви, и който отъ самаго светого, узналъ края си, биде прогласенъ за архиепископъ моравски.

Пловдивската Народна библиотека (вж. Годишникъ на тая библиотека за 1911. г. стр. 82); а другъ, волно изкаранъ по македонски говоръ отъ архимандрита Партения Зографски, е печатанъ въ Български книжици, Цариградъ 1858., I. и II. Моятъ преводъ се отличава както отъ оня, що даде Д. Матовъ во книгата „Животъ, дѣяния, исповѣдание и кратко изложение за чудесата на св. отецъ нашъ Климентъ, български архиепископъ“, Срѣдецъ 1885. (= Българска библиотека на Българското книжевно дружество, бр. II.), така и отъ оня, даденъ отъ Д. Ласковъ во „Житие на св. Климента Охридски“, София 1916; искахъ да бѫда отъ всѣка страна близъкъ до оригинала.

Откѫсътъ, печатанъ тукъ, предава първитѣ 6 глави отъ Българска легенда, понеже тѣ са, които говорятъ за Кирила и Методия, а нататъкъ до 29. глава, последна, вече следува поветствувание за ученицитѣ на двамата апостоли. Главитѣ са подѣлени на ставки, по примѣра у Муретова; отъ него са взети и соченитѣ забележки като по́важни разлики по Охридския рѫкописъ.

[1] ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ αἰνέσεως (вм. συνέσεως) οὐκ᾽ ἔστιν ἄριθμος: че нѣма четъ на божата слава

[2] ὑπονυστάζουσι

[3] παρὰ Θεοῦ

[4] ᾧ.

[5] λαβόντες

[6] ἄλυσις въ преносенъ смисълъ

[7] ἐν ἔλλαδι

[8] ἀυχμηρῷτέσῳ

[9] τῃ τοῦ λόγου βοιηθείᾳ

[10] εὑρισκουσι

[11] αὐτῆς

[12] τὴν Ῥώμην

[13] липсува другаде в преводи

[14] добавено τὴν ποθουμένην

[15] ἀποστολικῆς ὄντως ψυχῆς [καὶ] χάριτος πνευματικῆς

[16] срв. пѣсень на Връбница, иа утреня следъ евангелие по гръцки триодъ: τὴν ἀλογίαν λύων τῶν ἐθνῶν

[17] дума е за дара ʽезикъʼ, даръ поднесенъ едикакъвъ, а не какъвъ е той

[18] τῷ ἀξίῳ εἶτα (?) παρορῷτω τῇ τάξει

[19] διακονῆσαι τῷ θείῳ βουλήματι

[20] δέκα δὲ ἡμέρας ἐν τούτω διαγενόμενος καὶ...

[21] καταλιπών

[22] ἐκείνῳ

[23] прибавено δούλην

[24] τὸν τοῖς ἔθνεσι φωτίσαντα τὸ φῶς τῆς γνώσεως

[25] τελευτὴ τιμῆς... τετίμηκεν.

[26] ἐβάλλετο

[27] συνεθῶς

[28] ἔχων на двете мѣста и πλησιάζων

[29] следъ Μεθοδίῳ добавено: τῆς ἐπὶ τὴν Πανονίαν ὁδοῦ καὶ ἔδει λοιπὸν...

[30] τὸ πρεσβεῖον: щото се пада на човекъ пòстарь [за мъзда или за честь]

[31] ἀποκλεῖσας

[32] τὸ εὐαγγελικὸν σιτομέτριον

[33] μὲν вм. μὴ, пòдобре

[34] ἤδει пòдобре

[35] αὐτοῦ

[36] νομοθετῶν

[37] τά πάντα

[38] πολλὰ μὲν γεννῶνται τέκνα θεοῦ

[39] γράμματά τε ἐξεύροντο καθ' ἅ

[40] παρατίθεν

[41] ἦσαν γὰρ ἦσαν

[42] ἀληθινήν

[43] δὲ

[44] μίξεων

[45] ἑνὸς τοῖς αὐτῶν

[46] γὲ

[47] προσθοῖτο

[48] τῶ τότε ἄρχοντι τὴν οἰκείαν προεῖπε τελευτήν

2

Охридска легенда

ΚΖ΄ Ἰουνίου μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεράρχου καὶ θαυματουργοῦ Κλήμεντος, ἐπισκόπου Βουλγαρίας τοῦ ἐν τῇ Ἀχρίδι.

II. ...πρῶτος μετὰ τοῦ θείου Ναοὺμ, Ἀγγελλαρίου καὶ Γοράσδου τὴν ἱεραν μετ' ἐπιμελείας ἐξεδιδάχθη γραφὴν, μεταγλωττισθεῖσαν συνεργείᾳ τῇ κρείττονι πρὸς τὴν ἐνθάδε Βουλγάροις διάλεκτον ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ ὡς ἀληθῶς θεοσόφου καὶ ἰσαποστόλου πατρὸς καὶ πρῶτον σὺν Μεθοδίῳ τῷ πάνυ διδασκάλῳ θεοσεβείας καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῶν Μυσῶν ἔθνει...

IV. ...τέως μὲν συνεργὸς τοῖς καθηγεμόσι καὶ ὁδηγὸς παντὶ τῷ Μυσῶν ἔθνει πρὸς τὴν εὐσέβειαν γίνεται, τοίς αὐτοῖς πατρᾶσι καὶ διδασκάλοις ὑπομεμενηκὼς πειρασμοὺς ὑπὸ τῆς κρατούσης τότε τῶν αἱρετικῶν δυναστείας, ὡς ἡ κατ' αὐτοῦ διεξοδικῶς ἱστορία διέξεισιν.

V. Ἐπεὶ δὲ Κύριλλος μὲν ὁ θεσπέσιος εἰς τὸν ἀμείνονα βίον μεθίσταται, τὴν ἀποστολικὴν διακονίαν καὶ τὴν τοῦ πιστευθέντος ταλάντου ἐπίθεσιν γνώριμον Ἀδριανῷ καταστήσας, τῷ τηνικαῦτα πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Μεθόδιος δὲ Μοράβου καὶ Βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος παρ' αὐτοῦ δὴ τοῦ πάπα προβάλλεται, τηνικαῦτα καὶ Κλήμης εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ἀνάγεται, παντὸς τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τοῦ κρατοῦντος τῆς χώρας βουλγαρικοῦ ἔθνους ὑπὸ Μεθοδίου ἐπίσκοπος καταστάς.

XIV. Ἐσοφίσατο δὲ καὶ χαρακτῆρας ἑτέρους γραμμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον ἢ οὓς ἐξεῦρεν ὁ σοφὸς Κύριλλος. Καὶ δι' αὐτῶν τὴν θεόπνευστον πᾶσαν γραφὴν καὶ τοὺς πανηγυρικοὺς τῶν λόγων καὶ μαρτύρων καὶ ὁσίων βίους ἁγίων, καὶ ἱερὰ ᾄσματα γραφῇ παραδέδωκεν...

Забележка.

Това е изъ известното инакъ „Кратко житие“ на Климента Охридски, творение Димитрово Хоматияново, въ ржкописъ синаксаръ отъ XIII. в. Пълниятъ текстъ е издаденъ печатно първомъ въ книжица Ἀκολουθία τῶν ἁγίων ἑπταρίθμων, Мосхополъ 1746., после препечатанъ у P. J. Šafařik, Památky hlaholského písemnictví, Прага 1853., стр. LXII—LXIX, подѣленъ на 16 глави и съ латински преводъ насрѣща. Отъ тукъ у Бильбасова, стр. 301—306, съ руски преводъ на стр. 372—375. Изъ Бильбасова са взети и горнитѣ откжси, безъ бележки за вариянти; вмѣсто новобългарски преводъ имаме старъ отъ XV. в., отъ И. Ивановъ поставенъ срѣщу грьцкия оригиналъ, вж. у него, Български страрини изъ Македония, стр. 316—321 и тукъ стр. 133—134. Авторътъ се е ползувалъ отъ Българската легенда, ала съобщилъ и отъ себе важни нѣща. Въ дадения тукъ откжсъ е за посочване съобщението отъ XIV. глава за изнамѣрено божемъ отъ Климента ново азбуке, пòясно отъ изнамѣреното Кирилово. Отъ това съобщенне се възбуди въ славенската наука въпросъ, кой е истинскиятъ обретникъ на кирилицата, а кой на глаголицата. Обширно изложение и разборъ на податкитѣ по тоя въпросъ имаме отъ И. В. Ягичъ, Графика у славянъ, Спб. 1911 (= Энциклопедія славянской филологіи т. III.).

3

Македонска легенда

Τῷ αὐτῷ Μηνὶ (Ἰουνίῳ) κ', μνήμη τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ναοὺμ τοῦ θαυματούργου.

I. Οὗτος ὁ θεῖος καὶ περιβόητος πατὴρ ἡμῶν Ναοὺμ ἤκμαζεν εἰς τὸν καιρὸν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τῶν ἁγίων, οἱ ὁποῖοι διέτριβον τότε εἰς τὰ μέρη τῆς Βουλγαρίας, ἀγωνιζωμένοι κατὰ πολλὰ με ζῆλον θεῖον, διὰ νὰ γυρίσουν τὰ πεπλανημένα ἔθνη τῶν αἱρετικῶν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Τούτων οὖν θαυμασίων ἄνδρων καὶ κηρύκων τῆς ἀληθείας γενόμενος ἀκόλουθος ὁ ἅγιος Ναοὺμ, καὶ παραδίδωντας τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὅλος διόλου εἰς τὰς χειρὰς τῶν, περιεπάτει μὲ αὐτοὺς τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς χώρας, τυπτόμενος, λοιδορούμενος, κακοχούμενος, ὑποφέρον ἀνυποίστους καὶ μακροὺς κόπους καὶ πόνους, φυλακάς, θλίψεις καὶ μάστιγας

Преводъ

Сѫщия месецъ (юни) 20. поменъ на свети и богоносни отецъ нашъ Наумъ чудотворецъ.

I. Тоя божи и славни отецъ нашъ Наумъ цъвтѣ по време на светитѣ Кирилъ и Методи, които прекарваха тогава въ предѣлитѣ на България, трудещи се много съ божá ревность, за да вкаратъ въ православие заблудилитѣ народи еретици. Craналъ съпѫтникъ на тия дивни мѫжие и вестители на истината, и предалъ себе съвсемъ въ тѣхни рѫце, свети Наумъ изходи съ тѣхъ всички градове и страни биенъ, рýганъ, хуленъ, понасяйки непрестайни и дълги теготи и трудове затвори, насилия и бой и гонитби отъ врагове Христови и на

καὶ διωγμοὺς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πίστεως. Καὶ διὰ νὰ σύρουν πολλοὺς εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν, καὶ νὰ τοὺς φοτίσουν μὲ τὸ φῶς τῆς εὐσεβείας καὶ τὴν κατανόησιν τῶν γραφῶν, ἐμεταγλώττισαν τὴν θείαν γραφήν, παλαιάν τε καὶ νεὰν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Βουλγάρων, φερόντες εἰς μεγάλην κατάληψιν τὴν Βουλγαρικὴν διάλεκτον, μετὰ στοιχεῖα, καὶ μὲ κάποιας λέξεις ὁποῦ αὐτοὶ ἐφεύρηκαν. Πλὴν πρὸ τοῦ νὰ δημοσιεύσουν τοῦτο τὸ ἐπώφελες καὶ θειότατον ἔργον εἰς ἐκεῖναρτὰ ἔθνη, ἐβουλήθησαν ἐκ συμφώνου, ὅ τὲ μακάριος Ναούμ, Κύριλλος, καὶ Μεθόδιος, καὶ Κλήμης, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἁγιώτατοι Ἰσαπόστολοι, νὰ τὸ ἀναφέρους εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ λάβῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν βεβαίωσιν. Λαβόντες λοιπὸν τὰς βίβλους, κινούμενοι θείῳ πνεύματι ἔφθασαν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων πρεσβυτέραν μεγαλόπολιν· ἧ τὸν δέ τότε Ἀρχιερεὺς ἐκεὶ Ἀδρίανος ὁ Μέγας. Ὁ ὁποίος μανθάνοντας τὸν ἐρχομὸν τῶν ἁγίων, τοὺς ἐπρευπάντησεν ἐκ μακροῦ διαστήματος μὲ ὅλην τοῦ τὴν ἱερατικὴν συνόδον, καὶ μεγαλοπρεπῶς τοῦς ἐτίμησε, καθὼς ἦτον πρέπον εἰς τέτοια ἁγιώτατα πρόσωπα. Ὁ δὲ ἅγιος Ναούμ, ὡς τῶν συνοδιτῶν τοῦ νεώτερος, καὶ κατὰ τὸν θεῖον ζῆλον λίαν θερμότερος, προέξεχε καὶ ἠγωνίζετο περισσότερον, δείχνωντας νὰ εἶναι ὄχι συνεργὸς τῶν ἱερῶν ἐκείνων διδασκάλων. ἀλλ' ὑπηρέτης καὶ δοῦλος. Ὅθεν ὑπήκουε μὲ πολλὴν προθυμίαν, καὶ φιλοπόνως ἐτέλει ὅλα τὰ προσταττόμενα.

II. Ἐκεῖ οὖν ὁποῦ εἰσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν, μέγιστα καὶ ἐξαίσια θαύματα ἔδειξε διὰ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ὁ δοξάζων τοὺς αὐτὸν δοξάζοντας Κύριος. Ἐπειδὴ καὶ παρευθὸς πολλοὶ τυφλοὶ ἀνέβλεψαν, πολλοὶ παραλελυμένοι ἀνορθώθησαν, κωφοὶ καὶ ἄλαλοι ἐλάλησαν καὶ ἐλευθερώθησαν ἤκουσαν, χωλοί ἐπεριπάτησαν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ ἀκάθαρτα πνεύμα, καὶ ἀπὸ διάφοραις ἀῤῥωστίαις. Ἀπὸ τά ὁποῖα θαύμαθα, καὶ ἀπὸ ἑτέρας ἀποκαλύψεις ὁποῦ ὁ Ἀρχιερεὺς ἐκ θείας νεύσεως εἶδε, γνωρίζωντας πῶς τὸ ἔργον ἦτον ἐκ θεοῦ, ἐπαρακάλεσε τοῦς ἁγίους νὰ τοῦ δείξουν τὰ βιβλία ὁποῦ ἐμεταγλώττισαν· τὰ ὁποῖα προσφέροντες ἔμπροσθεν τοῦ, τὰ ἐξέτασε μὲ πάσαν ἀκρίβειαν παραβάλλωντας τὸ Ἑλληνικὸν μὲ τὸ Βουλγαρικὸν, καὶ εὑρίσκοντας τὰ σύμφωνα καὶ ὁμοφρόνα κατὰ πάντα, τὰ ἐβεβαίωσε, καὶ τὰ ἐψήφισε νὰ ἔχουν τὸ πιστὸν καὶ βέβαιον, καὶ νὰ δοθοῦν εἰς μάθησιν κοινῶς εἰς τὴν γὴν τῶν Βουλγάρων, διὰ κατάληψιν ἀκραιφνεστέραν τῆς εὐσεβείας.

вѣрата. И за да докаратъ мнозина въ познание на Христа, и за да ги освѣтлятъ со свѣтлина на благочестието и съ проумѣние на писа̀нията, тѣ преезичиха свещеното писание, старото и новото, отъ елински по езика на българитѣ, като караха въ голѣма ясность българската речь съ писмена́ и съ изразни думи, каквито тѣ изнамѣриха. Обаче преди да обнародуватъ това полезно и пребожие дѣло между тамошнитѣ народи, тѣ — блажени Наумъ, Кирилъ и Методи, и Климентъ, и други съ тѣхъ пресвети равноапостоли — по съгласие решиха, да го преднесатъ на вселенската цьрква, за да добие мощь и утвърдение. Та като взеха книгитѣ, двигани отъ божѝ духъ, стигнаха въ по́старата столица на ромеитѣ. Тогава бѣ тамъ архиерей велики Адриянъ. Тоя откакъ научи за дохаждането на светиитѣ, пресрѣщна ги отъ голѣмо разстояние съ цѣлия свещенъ съборъ и великолепно ги почете, както бѣ прилика къмъ такива пресвети лица. А свети Наумъ, като по́младъ отъ съпжтницитѣ, и найвече горещъ по божа́ ревность, залѣгаше и се трудѣше по́много, показвайки се да е не сѫдѣецъ на светитѣ ония учители, но тѣхънъ слуга и рабъ. Че той слушаше съ голѣмо почитание и трудолюбиво вършеше всичко предписвано.

II. И тамъ, когато влизаха въ гра̀да, велики и свърхестествени чудеса показа предъ своитѣ служители Господь, що слави ония, които го славятъ. Така и махомъ мнозина слѣпи прозрѣха, мнозина скърчени се изправиха, глухи и нѣми проговориха и прочуха, хроми проходиха, и други се освободиха отъ нечисти духове и отъ различни немощи. Отъ такивато чудеса, и отъ други откровения отъ божѝ кивъ, както архиереятъ видѣ, като позна, да са дѣла отъ Бога, замоли светиитѣ, да му покажатъ книгитѣ, що бѣха преезичили. Щомъ му ги преднесоха, той взе да ги провѣри со всичка строгость, сравнявайки грърцко съ българско, и като ги намѣри съгласни и равнозначни по всичко, утвърди ги и обяви за вѣрно и твърдо, и да се даватъ общо за учение въ българската земя заради по̀чисто възприетие на благочестието.

III. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐπλήρωσαν οἱ ἅγιοι τὸ θεάρεστον ἔργον, βουλόμενοι νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὰ ὀπίσω ἕκαστος εἰς τὸν ἴδιον τόπο,ν ἔδραμει ὅλος σχεδὸν ὁ λαὸς τῆς πόλεως εἰς προπομπὴν τῶν, καὶ ἐσυμπροβοδοῦσαν, καὶ ἀπέστελνουν αὐτοὺς μὲ μεγάλην τιμὴν καὶ ευλάβειαν. Ἔτρεχον δὲ καὶ ἐκεῖνοι ὁποῦ εἶχον πάθη καὶ ἀσθενείας, καὶ ἐθεραπεύοντο. Μὰ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐλάμβανον τὴν ὑγείαν εἶναι θαυμάσιος καὶ ἄξιος νὰ τὸν δηγήθη τινάς. Ἐπειδὴ εὐθὺς ὁποῦ οἱ ἀσθενεῖς ἐκοίταζον τὰ ὀμμάτων ἁγίων, ἐλευθερώνουταν ἀπὸ πᾶσαν ἀσθένειαν ὁποῦ εἶχον. Τόσον ἦτον χαριτόμενοι καὶ ἁγιώτατοι ἄνθρωποι, ὁποῦ καὶ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐξήρχετο χάρις ἰατριατική, καὶ ἐδίωκεν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα σώματα ὅλας τὰς ἀσθένειας καὶ τὰ πάθη. Μετὰ βίας οὖν ξεχωριζόμενοι ὅλοι ἐκεῖνοι, ὁποῦ τοὺς ἐξεπροβοδοῦσαν μὲ ἄμετρα δάκρυα καὶ μὲ πρόσωπα λυπετερὰ, καὶ τελευταῖον ἀπὸ χαιρετούμενοι ἕνας τὸν ἄλλον μὲ φιλήματα καὶ ἐπαφὰς πνευματικὰς, καὶ μεταδίδοντες ἀλλήλοις τῆς ἁγιότητος, ἐπορεύοντο τὴν ὁδόν τους.

IV. Καὶ ὁ μὲν πολὺς καὶ μέγας Κύριλλος, ὁ ἀρχηγὸς καὶ καθηγητὴς τούτου τοῦ θεσφιλοῦς ἔργου, ἔμεινεν εἰς τὴν Ῥωμὴν, καὶ ἐκεῖ φθάνωντας εἰς ἄκρον γῆρας, ἄφησε τὴν παροῦσαν ἐπίκηρον καὶ κοπιαστικὴν ζωὴν, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν ἀκήρατον καὶ ἀκοπίαστον, διὰ νὰ συνευφραίνεται μὲ τὸν ποθούμενον Χρίστον, ἐνέργωντας μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ θαύματα ἄπειρα, καὶ ἰατρεύωντας καθε νόσον καὶ μαλακίαν, καὶ πᾶσαν διαβολικὴν ἐνέργειαν ἀπὸ τοὺς ἐνοχλουμένους. Ὁ δὲ θαυμάσιος Μεθόοιος λυπούμενος κατὰ πολλὰ εἰς τὸν ἐκείνου χωρισμὸν, παρέλαβε τοὺς μαθητάς του, ὧν μέρος οὐκ ἔλαττον ἦτον ὁ θεοφόρος Ναούμ, καὶ ἀποφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν γῆν τῶν Βουλγάρων. Ἄρχισεν οὖν τὸ πλεύσιμόν του νὰ τὸ διευθύνῃ πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν μέρος, καὶ ἀπερνῶντας ἀπὸ πολλὰ ἔθνη, ὁποῦ εὑρίσκοντο εἰς τὰ ἀναμεταξὺ τοῦ δρόμου, ἔφθασε μὲ τοὺς συνοδίτας του εἰς τὴν γὴν τῶν Ἀλαμανῶν, γένος βάρβαρον καὶ ὑπερήφανον, νικόμενον ἔξω τοῦ μέτρου ἀπὸ τὸν θυμὸν, καὶ πολλαῖς αἱρέσεσιν ὑποκείμενον, πολλαῖς τὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον βλασφημίαις. Κρατοῦσι γὰρ κατώτινα τρόπον τὴν αἱρετικὴν φρενοβλαβίαν τοῦ ματαιόφρονος Ἀπολιναρίου. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τῶν βλασφήμον τούτων ἄρχισαν ἐκεῖ νὰ ἀγωνίξωνται κραταιῶς οἱ ἅγιοι, καὶ νὰ μάχωνται ἰσχυρῶς ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σύροντες καθ' ἡμέραν πολλοὺς εἰς τὴν

III. И тъй откакъ изпълниха светиитѣ богоугодното дѣло, та щѣха да се върнатъ назадъ всѣкой во своето мѣсто, затича имъ се комай цѣлиятъ народъ отъ града въ съпжтство, и ги съпроводи [ἐ-συμ-προβοδοῦσαν!], и ги изпрати съ голѣма почесть и уважение. Па и тѣ се стремѣха, дето имаше страдания и неджзи, и изцѣляваха. А начинътъ, съ който добиваха уздравяне, билъ чудесенъ и достоенъ, да го прикаже нѣкой: щомъ поглеждатъ очитѣ на светиитѣ нататъкъ, дето са неджгавитѣ, тия се освобождаватъ отъ всѣки неджгъ. Толкозъ бѣха благодатни и пресвети човѣци, дето и изъ очитѣ имъ излизаше лѣковита благодать и изгоняше изъ човѣшкитѣ тѣла всички неджзи и страдания. Па силомъ разлжчени всички ония, които ги изпровождаха [ἐξεπροβοδοῦσαν!] съ безмѣрни сълзи и съ тжжни лица, и накрай като се прощаваха единъ другиго съ целуванье и духовни обйатия, и предаващи си взаимно благословия, тръгнаха въ пжтя си.

IV. Па мощни и велики Кирилъ, началникъ и вождъ на това боголюбиво дѣло, остана въ Римъ, и тамъ въ стигнали до край старини напусна сегашния временень и теготенъ животъ, и премина въ невременния и нетеготенъ, за да се радува съ жъдани Христà, вършейки следъ кончината си безбройни чудеса, и изцѣлявайки всѣка болесть и слабость, и всѣки дяволски тласъкъ отъ страдащитѣ. А пъкъ дивни Методи премного натжженъ отъ неговата раздѣла, пое ученицитѣ му, въ чийто брой не последни бѣ богоносни Наумъ, и науми да се върне пакъ въ българска земя. Па започна своето скитане за да стигне до Илирския край, и минувайки презъ много народи, дето се намираха по пжтя, стигна со спжтницитѣ свои въ земята на аламанитѣ, племе варварско и горделиво, извънмѣрно надвито отъ самомнѣние и подчинено на много ереси, на много хули противъ свети Духъ. Че тѣ държатъ по нѣкакъвъ начинъ еретичното умогубие на суемждри Аполинария. И откакъ почнаха тамъ светитѣ силно да се борятъ противъ тия съблазни и крѣпко да воюватъ за светия Духъ, привеждайки всѣки день мнозина въ православие, устремиха

ὀρθοδοξίαν, ἐκινήθησαν καθ' αὐτῶν οἱ βάρβαροι μὲ ξίφη καὶ μὲ ἄλλα πολεμικὰ ὄργανα, καὶ λαβόντες αὐτοὺς οἱ δήμιοι τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου-τοὺς ἀσπλάγχνως μὲ ἄλλαις διάφοραις παίδευσες, τοὺς ἔβαλαν ἔπει τα εἰς τὴν φυλακήν.

V. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁποῦ δὲν ἀφήνει νὰ ὑβρίζωνται καὶ νὰ ατιμάζωνται ἔτζι ἀνιλεῶς οἱ δοῦλοι τοῦ, τί οἰκονομησε; Καθὼς εὑρίσκοντο οἱ ἅγιοι μέσα εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ἔψαλλον μὲ ὅληντος τὴν ψυχὴν καὶ καρδιάν ὁμοφώνως τὸ Κύριε, ὦ τὸ Πανάγιόν σοῦ Πνεῦμα, ὦ τοῦ θαύματος, σεισμὸς μέγας ἔγινεν εὐθὺς, τόσον ὁποῦ ἐσαλεύθη ὁ τόπος ὅλος, καὶ ἔπεσον καὶ τείχη καὶ σπήτια πολλὰ τῶν τυράννων, ἔπεσον δὲ καὶ αἱ ἁλύσεις καὶ τὰ δεσμὰ ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ πόδας τῶν ἁγίων, καὶ ἠνοίχθησαν αἱ θύραι τῆς φυλακῆς· καὶ αὐτοὶ ἐξελθέντες, ἐπορεύοντο τὴν ὁδόν τοῦς χαίροντες, ὡς ποτὲ οἱ ἀπόστολοι· διότι κατηξιώθησαν νὰ ἀτιμασθοῦσι διὰ τὸ Πνεύματὸ Ἅγιον, καθ' ὡς ἐκεῖνοι διὰ τὸ ὄνομα τοῦ σταυρωθέντος Δεσπότου.

VI. Τέλος πάντως ὕστερα ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ἐμπόδια, ἐνδοναμούμενοι οἱ ἁγίοι τῇ ἐξ ὕψους βοηθείᾳ, ἔφθασαν εἰς τὴν γὴν τῶν Βουλγάρων, καθὼς ἀπ' ἀρχῆς ἐπιθυμοῦσαν. Τοὺς ὁποίους ὁ τότε ἀρχηγὸς, ὀνομαζόμενος Μιχαὴλ Βορίσης, ἐδέχθη μὲ μεγαλοπρέπειαν, καὶ μὲ πολλὴν σεμνότητα, καὶ ἐτίμα, καὶ ἐσέβετο αὐτοὺς ὡς πατέρας καὶ διδασκάλους· καὶ κατὰ τὴν θελησίντως τοὺς ἐδιαμοίρασεν εἰς τὰς πέριξ χώρας καὶ τόπους, διὰ νὰ κηρύττουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν Γραφῶν καὶ τὴν διάλεκτων, ὑποῦ ἀπ' αὐτοὺς ἐπινοήθη καὶ ἐτελειώθη. Προστάσσωντας τοὺς ὑποκειμένους τοῦ οὔλους νὰ ὑπακούωσι καὶ νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὰ προστάγματα τῶν ἁγίων, ὡσαν νὰ ἦτον ἐδικά του, καὶ νὰ συμβοηθοῦσι μὲ πᾶσαν προθυμίαν εἰς ταῖς οἰκοδομαῖς τῶν ἱερῶν ναῶν, ὁποῦ οἱ ἅγιοι ἐμελετοῦσαν νὰ κατασκευάσουν διὰ αὔξησιν τῆς εὐσεβείας.

VII. Τότε λοιπὸν μὲν τῶν ἁγίων ἄλλο τι μέρος ἀποστολικῶς κατέλαβεν. Ὁ δὲ θεῖος Κλήμης λαμβάνωντας τὸν θαυμάσιον Ναοὺμ, τὸν ὅμοιον κατά τε τοὺς λόγους καὶ τρόπους, ἐδιάβαινεν ἀπὸ τόπον εἰς τόπον, σπέρνωντας τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, καὶ καταφωτίζαντας μὲ τὸ κήρυγμα διαφόρους πόλεις καὶ ἐπαρχίας, τὴν Διάβυαν μάλιστα, τὴν Μησίαν, τὴν Παννονίαν, τοὺς Τριβαλλοὺς, ἕως εἰς τὸ Ἰλλυρικόν. Εἰς δὲ

се противъ тѣхъ варваритѣ съ мечове и съ други бойни орѫдия; па на тамошния князъ палачитѣ като ги хванаха, безмилостно ги наказващи со всѣкакви изтезания, после ги фърлиха въ затворъ.

V. Ала що нарежда Богъ, който не оставя тъй жестоко да се оскърбяватъ и безчестятъ неговитѣ раби? Когато се намираха светиитѣ вѫтре въ затвора и пѣеха отъ вся душа и сърце едногласно: Господи, всесветиятъ твой духъ, — о чудо! голѣма тресавица стана тамъ, такава, че цѣлото мѣсто се разтресе, и паднаха много стени и кѫщи на тиранитѣ, па паднаха и вериги и узи отъ рѫцетѣ и нозетѣ на светиитѣ и разтвориха се вратитѣ на затвора. И тѣ излизащи тръгнаха въ пѫтя си, радувайки се както нѣкога апостолитѣ, за дето се удостоиха да пострадатъ заради светия Духъ, както ония заради името на разпетия владика.

VI. Найнакрай сетне, освободени отъ много други спънки, светиитѣ стигнаха съ вишня помощь въ земята на българитѣ, както отъ начало смѣтаха. Прие ги властителятъ тогаваименуванъ Михаилъ Борисъ съ велелепие и съ голѣмо отличие и почить, и поздрави ги като отци и учители. И споредъ желанието имъ разподѣли ги въ краинитѣ и въ мѣстата наоколо. за да вестятъ името Христово и тълкуването на писанията и на го́вора [вм. превода?], замисленъ отъ тѣхъ и извършенъ, Той повелѣ на всички поданици да слушатъ и да се подчиняватъ на наредбитѣ отъ светиитѣ както да са собствени негови, и да помагатъ со всичка ревность въ градежитѣ на свещени храмове, каквито светиитѣ са намислили да въздигнатъ за умножение на благочестието.

VII. И тъй тогава започна другиятъ апостолски дѣлъ. А божи Климентъ като взе дивни Наума, подобенъ нему по слово и по начини, преминаваше отъ мѣсто на мѣсто, сѣейки словото на благочестието и просвѣщавайки съ благовестие разни градове и краеве, найвече Диявия, Мисия, Панония, трибалитѣ, чакъ до Илирикъ. А въ мѣстото на Охридъ стана ар-

τὸν τόπον τῆς Ἀχρίδος κατεστάθη Ἀρχιερεύς, διὰ νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς τὸν λαὸν ἐκεῖνον μὲ τὸ φῶ τῆς διδασκαλίας του τὴν ἀληθινὴν θεογνωσίαν· ὁποῦ ἐξοδιάζωντας εἰς κόπους καὶ πόνους καὶ ἀγῶνας ἀθλητικοὺς ὅλην του τὴν σωματικὴν δύναμιν, καὶ ἐρχόμενος εἰς γῆρας βαθὺ, ἐπειδὴ μὲ τὸ ἔργον δὲν ἠμπόριε πλέα νὰ δείξῃ τὴν πολλὴν προθυμίαν ὁποῦ εἶχε, διὰ νὰ ἁπλώσῃ πανταχοῦ τὴν εὐσέβειαν ἐπιχειρίζετω εἰς τὰ πάντα τὸν ἱερὸν Ναοὺμ, ὁ ὁποῖος ἕως της τελευταίας ἐκείνου ἀναπνοῆς ποτὲ δὲν ἐξεμάκρυνεν ἀπὸ λόγον του, ἀλλὰ τοῦ ἐσυμβοήθα εἰς ὅλα, καθὼς παλαιὰ ὁ Ἀαρὼν τοῦ Μωυσέως. Διέτριβε δὲ τὸν περισσότερον καιρὸν ὁ θαυματτὸς Ναοὺμ εἰς τὸν Διάβυαν ἀντίπερα τῆς Λίμνης, καὶ ἐκεῖ ἐκαθοδήγα τὰ ἔθνη μὲ τὰς πανσόφους τοῦ διδαχὰς, ἐλευθερώνωντας τὰ ἀπὸ τὴν μακρὰν καὶ πατροπαράδοτον πλανὴν τοῦ διαβόλου, καὶ φέρνωντας ὅλους εἰς τὴν στράταν τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐπιμετρήσας οὖν ἐκεῖ μερικὸν χρόνον ὁσίως καὶ εὐσεβῶς, καὶ πολλοὺς καμάτους καὶ ἀγῶνας διαπεράσας, ἀπῆλθε πρὸς τὸν Ἀγωνοθέτην, διὰ νὰ λάβῃ τὰς ἀμοιβὰς τῶν πόνων του, ἀφίνωντας εἰς ἡμᾶς τὸ ἱερόν τοῦ καὶ σεβάσμιον λείψανον, θησαυρὸν ἰαμάτων ἀνέκλειπτον τοῖς προστρέχουσιν ἐν ἀδιστράκτῳ καρδίᾳ τῇ πανσέπτῳ αὐτοῦ συρῷ· εἰς δόξαν τοῦ ἐν Τριάδι ὑμνουμένου Θεοῦ, ᾧ πρέπει κράτος, τιμὴ, καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμὴν

Забележка

Изъ сжщата оная Мосхополска книга, дето е печатана и Охридската легенда, препечата това „Житие Наумово“ А. Гильфердингъ въ Русская бесѣда, Москва, XIV. 1895 стр. 127—147. Взима го въ книгата си „Кириллъ и Меѳодій“ II. 1871. стр. 306—310 (руски преводъ стр. 369—372) В. Бильбасовъ, като го нарича „Македонска легенда“, а отъ Бильбасова иде текстътъ (цѣлъ) и тукъ. Мисли се, да е съставена легендата по старъ славенски изворъ, и то въ доста ново време, както го показва нейниятъ езикъ; отъ нея е преводъ оня славенски текстъ отъ края на XVIII. или началото на XIX. в.,

хиерей, за да предаде и на оня народъ со свѣтлината на учението истинското богопознание. Тамъ, изчерпящи въ усилия и трудъ и силни борби всичката своя тѣлесна сила, и стигналъ въ дълбока старость, откакъ не можеше вече дѣломъ да показва голѣмата ревность, каквато имаше, за да умножи повсѫде благочестието, преврѫчи всичко свети Науму, който чакъ до последната своя диха никога не отстѫпи отъ уката му, но му спомагаше во всичко, както въ старо време Аронъ спомагаше Моисею. Осталото време дивни Наумъ прекара въ Диявия отвѫдъ езерото [Охридско] и тамъ упѫтваше народитѣ со всемѫдритѣ свои поучения, освобождавайки ги отъ предадената отъ бащи заблуда дяволова и увеждайки всички въ ширинето на православието. И откакъ преживѣ тамъ нѣколко време свето и благочестиво, и прекара много теготи и борби, отиде при сѫдията на борбитѣ, за да приеме мъздитѣ на трудоветѣ си, като остави намъ свещеното си и чисто тѣло, съкровище на изцѣления, нескрито за ония, що притичатъ съ несъмняваще се сърце къмъ негова всечестни гробъ. Во слава на хваления въ Троица Богъ, комуто подобава сила, честь и поклонение во вѣки вѣковъ. Аминъ.

който се съдържа во сборникъ на Бѣлградската академия, и отъ който е даденъ откѫсъ и предадено съдържанието пòгоре, стр. 134—135. Новиятъ гръцки съчинитель на легендата говори за всички седмочисленици изобщо, набрани около учителитѣ Кирилъ и Методи. Наума отдѣлно той изтъква токо край пòважния неговъ другарь Климентъ и въ преемство подиръ него, въ гл. VII. Тя не е изоставена тукъ, понеже е последна, та да не се укърнява цѣлото съчинение. Личнитѣ и мѣстни вести и податки у съчинителя са изпобъркани, като ги е бралъ изъ разни извори и редилъ по свой безкритиченъ разумъ. Личи особито влияние отъ Българската легенда.

ЛАТИНСКИ ТЕКСТОВЕ

ПАМЕТНИЦИ

ОТЪ НАБОЖЕНЪ И ОТЪ ИСТОРИЧЕНЪ ПОМЕНЪ

I. МОРАВСКА СЛУЖБА
II. ЛЕГЕНДИ (Италиянска, Моравска и Чешка)
III. ПИСМА ОТЪ ПАПИ И ДО ПАПИ
IV. ДРУГИ ИСТОРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА

Латински паметници

Спроти както е текълъ апостолскиятъ животъ на Кирила и Методия въ славенския му обликъ, той спада въ исторични и културни условия на западния, на римско-католишкия свѣтъ: тамъ ги открива историята църковни служители, учители и книжевници по речь славенска. Отъ това и паметницитѣ за тия славенски апостоли, възникнали въ страни и у народи на двата свѣта, византийско-православенъ и римско-католишки, се отличаватъ взаимно откъмъ вида си и съдържанието: източно-византийскитѣ са главно отъ набожни видъ, а западно-римскитѣ отъ историченъ видъ; първитѣ са пълни съ мисли и дѣяния на вѣрата, на благочестивото предание, а вторитѣ изобилуватъ со сѫждения и фактове на живота, на неотмѣнната въ него борба отъ личности въ общество. Паметницитѣ отъ втория разредъ са писани комай изключиво по латински, по общия езикъ на тогашната западна култура. Безъ латинскитѣ паметници, само со славенскитѣ и гръцки, историята на Кирила и Методия би страдала чувствително отъ неясность и непълнота въ найзначителнитѣ свои мѣста Сѣкашъ самото значение на дѣлото на славенскитѣ апостоли расте и поразява тепърва съ онова, щото четеме за тѣхъ въ западно-римски паметници. Тия са въ една часть предания, дали основа на легенди, а въ друга часть са исторични вести и документи отъ официялно естество.

Тукъ не ще дѣлиме текстове отъ набоженъ поменъ отъ исторични прикази и свидетелства, както постѫпихме и съ гръцкитѣ текстове. Вмѣстяме само една латинска служба, произведена у моравски славени, понеже подобни нѣма у други западни славени; обаче вж. стр. 210. И легендитѣ се ограничаватъ само съ Римъ, Моравско и Чешко, съ които пóживи предания свързуватъ нашитѣ апостоли. Даваме предпочитане на писмата отъ папи и до папи, както и на други исторични свидетелства. Къмъ тия подирнитѣ ще придойдатъ и нѣкои, писани нелатински. Забележки къмъ текстоветѣ не се правятъ както къмъ славенскитѣ текстове, но както къмъ гръцкитѣ; а още пóмалко се дава и български преводъ. Причинитѣ на всичко това лежатъ во схващането за характера на това издание и за ползуването съ него.

I

Моравска служба

Това е службата, спомената тукъ на стр. 82. Намѣрена въ Петроградската импер. публична библиотека (поради което нѣкои я наричатъ Петроградска легенда) и обнародувана отъ В. Dubík, който я мисли за оная, уведена вече въ 1380. г. въ Моравската диецеза. Катедралата въ Оломуцъ имала вече въ 1310. г. олтаръ, посветенъ на св. Кирила и Методия. Любопитно е да се сравнятъ съ тая служба ония западни, дадени тукъ или споменати на стр. 84. и слд. и 210, а още пóвече текстоветѣ на „чтенията“ въ тѣхъ.

Istoria sanctorum Cirilli et Metudii confessorum

In I. Vesperis.

Adest dies gloriosa pontificum beatorum Cirilli et Metudii germanorum de Alexandria Grecie genitorum. Psalmi feriales

Capitulum. Plures facti sunt sacerdotes secundum legem idcirco quod morte prohibentur permanere. Deo gracias.

Responsorium: Gaude Welgrad et tota gens Bohemorum de adventu istorum presulum, beatorum Cirillo et Metudio, adeo tibi concessis de Alexandria Grece [sic] progenitis, laudaque Deum in excelsis.

Versiculus. Nec sileat vox in imnis, cantent et laudes in eorum laude provincia lauda.

Ympnus: Sanctorum meritis inclyta gaudia, etc. ut in plurimorum martyrum.

Oratio. Omnipotens, piissime Deus, qui nos per beatos pontifices ac confessores tuos nostrosque apostolos et patronos, Metudium et Cirillum, ad credulitatem fidei cristiane vocare dignatus es, presta, ut qui eorum festivitate in presenti gloriamur, eorum etiam gloriam sempiternam consequi mereamur. P. D. N. — Alia omnia secundum cursum temporis.

Ad matutinas.

Invitatorium. Sonora voce et mentis iubilo iubilemus altissimo in sanctorum Cirilli et Metudii, nostrorum patronorum, natalicio.

Psalmus: Venite exultemus etc.

Ymnus: Eterna Christi munera etc. (Plurimorum martyrum).

In primo nocturno.

1. Antif.: Papa Nicolaus corpus allatum sancti Clementis Rome in ecclesiam intulit, dudum in honore ipsius constructam, et honorifice sepeliuit.

Psalmus: Beatus vir (ut in festo plur. martyr.).

2. Antif: Ibique beatus Cirillus, archiepiscopatui cedens, monachum se fieri obtinuit, et in eodem loco, claris miraculis fulgens, vitam finiuit.

Psalmus: Quare fremuerunt gentes etc.

3. Antif: Qui frater suus, sanctus Metudius, in sedem Velegrad substituitur remuneratusque a papa multis gratiis, ad sedem predictam remittitur.

Psalmus: Cum invocarem etc.

Versus: Letamini in Domino et exultate iusti.

Resp. Et gloriamini omnes recti corde.

Lectiones.

1. Lectio. Quemadmodum ex historiis plurimorum sanctorum et ex cronicis diversis colligitur, beatus Cirillus et Metudius, fratres germani de Alexandria Grecie et slawonice ligwe [sic], venerunt ad terram Moravie, Domino Deo concedente, ad salutem gentis illius in forma peregrinorum ac sacerdotali gradu, sine titulo insigniti. Quibus rex Swatopluk terre Moravie, paganico ritu deditus, cum gente sua occurrit et reverenter eos suscepit. Qui tandem, gracia Dei largiente, ipsum cum tota gente sua ad fidem Cristi conuerterunt et ad baptismi gratiam perduxerunt. Qui Swatopluk rex procuravit pro augmento fidei cristiane, quod sedes archiepiscopalis in Welgrad ecclesia, quam romane fidei ordinaverat, et ubi sedes regni sui erat, et septem episcopi sufraganei sub ipsa sede ordinati in Polonia et in Ungaria fuere, sanctum quoque Cirillum in archipresulem obtinuit ordinari. Cui magnifice beatus Cirillus presidens, multos in fide Christi roborauit, et per eius sanctam doctrinam multorum anime ad celos transierunt,

Resp.: Cum beatus Cirillus pape et cardinalibus esset delatus, quod in slawonica ligwa [sic] missas et divina officia decantaret, multum de hoc est per eos reprehensus, sed ille dauidicis et apostolicis auctoritatibus se digne excusauit.

Versiculus: Multum de hoc est per eos reprehensus etc.

2. Lectio. Cum beatus Cirillus missas et divina officia in slawonico decantaret, et Romam causa orationis venisset, delatus fuit summo pontifici et dominis cardinalibus, quod in ligwa [sic] prohibita hec faceret contra sanctorum patrum instituta. Propter quod vocatus fuit ad dominum papam, qui veniens suo se conspectui presentavit, causam sue vocationis requirens. Quem dominus papa cum indignacione magna reprehendit, cur in ligwa

[sic] vetita missas et divina officia presumeret celebrare? Illo humiliter satis faciente, et eos volens mitigare, arrepto psalterio versum psalmographi in eo recitauit, videlicet: Omnis spiritus laudet dominum, et ait: Cur presbyteri ellecti prohibetis missarum solempnia decantare in ligwa [sic] mea slavonica, et verba greca seu latina transferre in slawonicum? Nam nisi hec facerem, nullo modo possem genti, per me converse, subvenire, quia gens dure ceruicis est et ydyota et ignara viarum dei, solum salutare eis reperi deo inspirante, per quod multos illi aquisiui, quapropter ignoscite mihi patres et domini mei.

Resp.: Cuius rationibus papa cum collegio cardinalium sibi assistencium aquievit, Et ut in slawonico in partibus suis misse et divina officia cantaret instituit.

Versiculus: Quod quidem in partibus slawonicis ad hec tempora observatur.

3. Lectio. Item quidem et beatus Paulus apostolus inquit: loqui diversis ligwis [sic], nolite prohibere. At illi hec audientes et admirantes tantam viri dei fidem et meritum, auctoritate sua statuunt et confirmant slawonica ligwa [sic] in partibus illis missarum solempnia ceterasque horas canonicas ympnizare. Demum sanctus Cirillus ad partes suas rediens, spiritu sancto edoctus ad Oysonam [думата, оправена, може да бжде четена и Ozysonam, Chersonam], insulam marinam properat, et mari siccato, diuinitus ecclesiam dudum per angelos ibi constructam, ingreditur, et corpus sancti Clementis pape et martyris cum anchora invenit, quod multa tempora fuerat ibi proiectum. Quod reuerenter recepit, et illud ad ecclesiam suam Welgrad deportauit et ibidem multo tempore retinuit. Sed in spiritu preuidens terre Moravie destruccionem futuram, suscepto corpore sancti Clementis, Romam illud detulit, et domino pape Nicolao nunciauit, quod tantum thezaurum Romam deferret.

Resp.: Omnesque qui aduenerant, sunt admirati sancti spiritus doni tanti et donati; quod tot et tantis auctoritatibus eos superasset.

Versic: Qui perenni victi [sic] aquierunt, quod tot et tantis etc.

In secundo nocturno

4. Antif.: Beatus Metudius de Roma remeans, a rege Swatopluk et sua gente grataanter suscipitur et eis leticia magna ex aduentu suo cumulatur.

Psalmus: Verba mea.

5. Antif.: Iste beatus ducem Borzywoy bohemorum in quodan convivio regis Swatopluk convertit, et cum eo triginta suos baptizauit et de fide catholica edocuit.

Psalmus: Domine Dominus noster.

6. Antif.: Sacerdotesque eis adiunxit, qui gentem suam in

Bohemia regnantem, ad fidem Cristi conuerterunt et ad baptismi gratiam perduxerunt.

Psalmus: Domine, quis habitabit etc.

Vers.: Exultent iusti in conspectu Dei.

Resp.: Et delectentur in letitia.

Lectiones.

4. Lectio. Dominus papa cum clero et toto populo romano cum ingenti gaudio ei occurrit, et illud corpus in ecclesia sancti Clementis, que ante multa tempora fuit fabricata, sepeliuit, et ibi sanctus Cirillus episcopatui renuncians, monachum se fieri obtinuit, et ibi miraculis coruscans, in Domino quieuit, et per domnum papam honorifice in eadem ecclesia tumulatur. Qui fratrem suum, sanctum Metudium, substituit in locum archipresulatum, quem multis gratiis remunerans, ad ecclesiam suam in Welgrad remittit, qui benedictione papali recepta, rogat, ut fraternum corpus secum possit deferre pro augenda deuotione gentis morauice et fidei cristiane per eos suscepte confirmacione. Cuius peticioni papa noluit annuere. Sanctus tamen Metudius clam pro tempore stetit Rome et tandem nocturno tempore ingrediens ecclesiam sancti Clementis, corpus sancti Cirilli oculte recepit, et secum illud versus Moraviam deportavit, et cum aliquod dietas cum eo fecisset, tandem in loco ameno cum eo requieuit, et cum ab illo loco illud vellet deferre, nulla ope seu racione hoc facere potuit. Nam adeo se graue illud corpus exhibuit, quod nulla arte abinde potuit remoueri.

Resp.: Letare felix Cirille, qui meruisti conuertere regem Swatopluk Morauie cum gente sua incredula, Et ad fidem Christi perducere.

Vers.: De fideque Christi eum tu edocuisti, Et ad fidem etc.

5. Lectio. Tandem cum orationibus, vigiliis ac ieiuniis sanctus Metudius insisteret, petens sibi divinitus revellari, utrum vellet Moraviam, vel denuo Romam deferri, qui manu dextra ellevata ostendit multis videntibus, quod Romam deberet reportari. Et cum illud reportaretur, pape hoc nunciatur, qui cum clero et populo romano ei occurrit, et illo recepto ad ecclesiam sancti Clementis illud defert, et honorifice in eodem tumulo, in quo prius iacuerat, recondit. Post hec veniente sancto Metudio ad suam ecclesiam in Welgrad, rex Swatopluk cum gente sua ei occurrit et usque ad suam ecclesiam conduxit.

Resp.: Gloriosos principes nostros, Cirillum cum Metudio, honore veneremur, qui sub se septem presules habuerunt, Et Welgradensis ecclesie regni Moravie archipresules fuerunt.

Vers.: Nam et apostoli gentis illius exstiterunt. — Et Welgradensis etc.

6. Lectio. Qui in fide Christi subditos suos informans, ecclesiamque suam in omni sanctitate gubernans, tandem in que-

dam conuiuio, facto per regem Swatopluk principibus plurimis, ducem Borzywoy bohemorum, qui sub mensa regis in detestationem sue perfidie locatus in convivio fuerat, convertit, predicens ei ore prophetico, quod si baptizaretur, quod ipse et sui successores principes et reges, maiores omnibus principibus et regibus ligwe [sic] slawonice fierent, quod verifice est impletum usque in hodiernum diem. Cuius verbis dux Borzywoy consentiens, se post refectionem petit babtizari cum suis omnibus, numero triginta, qui tunc ibi secum aderant, et eis babtizatis et de fide Christi edoctis et sacerdotibus secum receptis, libris et aliis ornamentum [sic] ad propria revertitur, et uxorem suam sanctam Ludmillam cum tota gente bohemorum procurat babtizari. Qui in fide Christi viventes, post multa tempora animas Christo reddiderunt et sancta exempla post se relinquentes suis posteris usque in hodiernum diem ad laudem et gloriam Deo omnipotenti, cui laus est et gloria per infinita secula seculorum, amen.

Resp.: Magnificemus Dominum, salvatorem omnium, qui meritis presulum beatorum Cirilli et Metudii convertit ad fidem gentem bohemorum.

Vers.: Dignasque laudes eis soluere nostra studeat mens, Et convertit ad fidem etc.

In tertio nocturno.

7. Antif.: Sanctus Metudius predixit ore duci Borzywoyo prophetico, quod si fidem Christi assumeret, maior ipse et sui posteri ligwe slavonice fieret.

Psalmus: Conserva Domine.

8. Antif.: Quod ab illo tempore est verificatum, et usque hodie impletum, quia principes et reges Bohemie maiores sunt totius ligwe [sic] Slavonice.

Psalmus: Dominum cantate.

9. Antif.: Hoc testantur sacre historie et multorum sapientum dictate cronice.

Psalmus: Beati quorum.

Vers.: Iusti autem in perpetuum vivent.

Resp.: Et apud Dominum est merces eorum.

Lectiones.

Omelia: Sint lumbi vestri precincti (de communi Confessoris non pontificis).

7. Resp.: Ad laudem digna preconia nostra resultent cantica Deoque cum omnium gaudio nostra psallat devocio oris et mentis iubilo in sanctorum Cirilli et Metudii natalicio.

Vers.: Ut eorum suffragio sociemur sanctorum consorcio. — In sanctorum etc.

8. Resp.: Accidit stupendum miraculum, cum beatus Metudius corpus sancti Cirilli defert Moraviam ad suam ecclesiam, adeo grave et inportabile se reddidit, quod Romam illud deferri oportuit.

Vers.: Quod sanctus Cirillus fraternis victus precibus, ostendit omnibus per sue vicinis manus errectionem versus Romam indicacionem. Quod Roman illud etc. — [Нататъкъ липсува. Съ червено мастило е забележено: Residuum vero quere in fine libri in secundo folio † tale signum. Тамъ продължава:]

9. Resp.: Quod dum miraculum narratur, statim processio ad occurrendum ei paratur, cui papa cum clero et populo toto romano reverenter occurrit et in waluis suis eum suscepit.

Vers: In ecclesiaque sancti Clementis eum sepeliuit et indulgentias largas omnibus, qui aderant, donauit. Et in waluis suis eum excepit etc.

Ad Laudes Antifonae.

1. Magnificemus Dominum de tantis personis nobis donatis et propter eorum merita salutis fructibus condonatis.
2. In dignaque memoria eos habeamus, et ut propicii nobis esse debeant, ipsos devote imploramus.
3. Gestaque et actus eorum imitemur, ut ipsorum precibus ad gloriam eternam perducamur.
4. Nec eis immemores et ingrati esse debemus de tot et tantis beneficiis ab ipsis nobis collatis.
5. Cum quevis gens et nacio suos apostolos condigno laudum veneretur preconio.

Capitulum. Plures facti sunt sacerdotes (ut in vesperis).

Hymnus (deest).

Versiculus (deest)

Ad Benedictus Antifona: Festa veneranda, ad hec tempora per nos neglecta, digne solempnisemus officio Cirilli et Metudii beatorumque nostrorum apostolorum, qui gentem boemorum de statu dampnatorum suis dignis operibus angelorum agminibus sociare meruerunt, nunc quoque consortes fac et nos eorum patrociniis.

Oratio: Omnipotens, piissime Deus (ut in uesperis).

Ad Horas, ut in Communi plurimorum martyrum, exceptis capitulis.

Capitulum ad Sextam: Iesus autem cum manet in eternum, sempiternum habet sacerdotium, unde et saluare in perpetuum potest.

Capitulum ad Nonam: Tales enim decebat, ut nobis essent pontifices sancti, inocentes, inpoluti, segregati a peccatoribus et excelsiores celo.

II

а) Италиянска легенда

Vita cum Translatione S. Clementis.

I. Tempore igitur quo Michael Imperator Novae Romae regebat imperium, fuit quidam vir nobili genere, civitate Thessalonica ortus, vocabulo Constantinus, qui ob mirabile ingenium, quo ab ineunte infantia mirabiliter claruit, veraci agnomine Philosophus est appellatus. Hic cum adolevisset, atque a parentibus fuisset in urbem regiam ductus, essetque insuper magna religione et prudentia praeditus, honorem quoque sacerdotii ibidem, ordinante Domino, est adeptus. Tunc temporis ad praefatum imperatorem Cazarorum legati venerunt, orantes ac supplicantes, ut dignaretur mittere ad illos aliquem eruditum virum, qui eos fidem catholicam veraciter edoceret; adjicientes inter cetera, quoniam nunc Iudaei ad fidem suam, modo Saraceni ad suam nos convertere e contrario moliuntur. Verum nos ignorantes ad quos potissimum nos transferamus, propterea a summo et catholico Imperatore consilium quaerere nostrae fidei ac salutis decrevimus, in fide uestra ac veteri amicitia plurimum confidentes. Tunc Imperator, simul cum Patriarcha consilio habito, praefatum Philosophum advocans, simul cum legatis illorum ac suis, honorificissime transmisit illuc, optime confidens de prudentia et eloquentia ejus.

II. E vestigio igitur praeparatis omnibus necessariis, iter arripiens venit Cersonam, quae nimirum terrae vicina Cazarorum et contigua est, ibique gratia discendi linguam gentis illius est aliquantulum demoratus. Interea Deo inspirante, qui jam jamque tantum tamque pretiosum thesaurum, corporis videlicet s. Clementis, fidelibus suis revelate decreverat, coepit praefatus vir, acsi curiosus explorator ab incolis loci diligentissime perscrutari ac solerter investigare illa, quae ad se tum litterarum traditione, tum quoque vulgari fama, de corpore b. Clementis, de templo Angelicis manibus praeparato, sive de arca ipsius, pervenerant. Ad quem praefati omnes, utpote non indigenae, sed diversis ex gentibus advenae, se quod requireret omnino nescire professi sunt. Siquidem ex longo jam tempore, ob culpam et negligentiam incolarum, miraculum illud marini recessus, quod in historia passionis praefati pontificis celebre satis habetur, fieri destiterat, et mare fluctus suos in pristinas stationes refuderat. Praeterea et ob multitudinem incursantium Barbarorum

locus ille desertus est, et templum neglectum atque destructum, et magna pars regionis illius fere desolata et inhabitabilis reddita; ac propterea ipsa sancti Martyris arca cum corpore ipsius fluctibus obruta fuerat.

III. Super quo responso miratus[1] valde ac tristis Philosophus redditus, ad orationem conversus est, ut quod per homines explorare non poterat, divina sibi revelatio meritis praefati Pontificis dignaretur ostendere. Civitatulae ipsius Metropolitam, nomine Georgiae[2], simul cum clero et populo ad eadem de coelo expetenda invitans: super hoc etiam referens illius gesta passionis, seu miraculorum ejusdem beatissimi Martyris, plurimos eorum accedere et tam pretiosas margaritas tamdiu neglectas requirere, et in lucem Deo juvante reducere, suis adhortationibus animavit. Quadam antem die, quae in III calendarum Januariarum inscribitur, tranquillo mari navem ingressi, Christo duce iter arripiunt, praedictus videlicet Philosophus cum Episcopo ac venerabili clero, nec non cum nonnullis de populo. Navigantes igitur cum ingenti devotione ac fiducia psallentes et orantes pervenerunt ad insulam, in qua videlicet aestimabant sancti corpus Martyris esse. Eam igitur undique circumdantes, et multo luminum splendore lustrantes, coeperunt magis ac magis precibus sacris insistere, et in acervo illo, quo tantum thesaurum quiescere suspicari dabatur, curiose satis et instantissime fodere.

IV. Ubi die multumque desiderio sancto cunctantibus et de spe divinae miserationis plurimum confidentibus, tandem ex improviso velut clarissimum quoddam sidus, donante Deo, una de costis Martyris pretiosi resplenduit. Ad quod spectaculum omnibus immensa exultatione repletis, magisque ac amplius sine aliqua jam excitatione terram certatim eruderantibus, sanctum quoque caput ipsius consequenter apparuit. Quantae jam omnium voces in coelum, quantae laudes et gratiarum actiones in Deum ab universis cum lacrymarum effusionibus, datae sunt, si ve aestimare quidem vix possumus, quanto minus exprimere? Tanta siquidem in omnes tum de sanctarum inventione reliquiarum tum de immensissimi odoris suavitate erat innata laetitia, ut cum jubilo ineffabili gratulantes in paradiso extra sese putaretur consistere. Cum ecce post paullulum rursus quasi ex quibusdam abditis sanctarum reliquiarum particulis paullatim et per modica intervalla, omnes repertae sunt. Ad ultimum quoque ipsa etiam anchora, cum qua in Pontum est praecipitatus, apparuit.

V. Omnibns igitur pro tantis Dei bonis immensa repletis laetitia, celebratis ibidem a sancto Pontifice sacrosanctis martyriis, ipsemet sanctus vir super proprium caput sanctarum reliquiarum loculum levans, ad navim cum ingenti universorum subsequentium tripudio detulit; ac deinde Georgiam[3] metropolim cum hymnis et laudibus maximis transportavit. Interea cum jam civitati appropinquarent, vir nobilis Nicephorus ejusdem civitatis Dux, illis cum pluribus aliis obviavit, et adoratis sanctis

Reliquis, cum multis gratiarum actionibus praecedens sanctum loculum, ad urbem cum gaudio remeare properabat. Ibi etiam cum ingenti universorum tripudio sanctum ac venerabile corpus receptum adoravit, et recitato coram omni populi inventionis ejus mysterio, cum jam advesperasceret, et prae nimia populi frequentia ingredi ultra non posset, in templo s. Sozontis[4], quod urbi erat contiguum, cum diligenti custodia posuerunt: demum vero ad ecclesiam s. Leuntii[5] transtulerunt. Inde cum mane factum esset, universa civitatis multitudo conveniens, assumpto sanctarum reliquiarum loculo, totam eum magnis laudibus in circuitu lustraverunt urbem, et sic ad majorem basilicam venientes, in ea ipsum honorifice locaverunt: sicque omnes demum ad sua gaudentes reversi sunt.

VI. Post haec praedictus Philosophus iter arripiens, et ad gentem illam, ad quam missus fuerat, veniens, comitatus Redemptoris omnium Dei praedicationibus et rationibus eloquiorum suorum, convertit omnes illos ab erroribus, quos tam de Saracenorum quam de Iudaeorum perfidia retinebant. Unde plurinum exhilarati, et in fide catholica corroborati atque edocti, gratias referebant ommnipotenti Deo et famulo ejus Constantino Philosopho. Litteras insuper Imperatori cum multis gratiarum actionibus transmisernnt; quia eos studio suo ad veram et catholicam revocare studuerit fidem; affirmantes se ob eam rem imperio ejus semper subditos et fidelissimos de cetero velle manere. Deducentes antem Philosophum cum multo honore, obtulerunt ei munera maxima, qua ille omnia, ut revera Philosophus, respuens, rogavit ut pro numeribus illis, quotquot captivos externos haberent, sibi secum mox reversuro dimitterent. Quod protinus completum est.

VII. Philosopho antem reverso Constantinopolim, audiens Rostislaus princeps Moraviae[6] quod factum fuerat a Philosopho in provincia Cazarorum ipse quoque genti suae consulens, ad praedictum Imperatorem nuntios misit, nuntians hoc, quod populus suus ab idolorum quidem cultura recesserat, et christianam legem observare desiderabat; verum doctorem talem non habent, qui ad legendum eas et ad perfectam legem ipsam edoceat: rogare se ut talem hominem ad partes illas dirigat, qui pleniter fidem et ordinem divinae Legis et viam veritatis populo illi ostendere valeat. Cujus precibus annuent Imperator, eundem supernominatum Philosophum ad se venire rogavit; eumque illuc, id est, in terram Sclavorum, simul cum Methodio germano suo, transmisit copiosis valde illi de palatio suo datis expendiis. Cumque ad partes illas, Deo praeparante venissent, cognoscentes loci indigenae adventum illorum, valde gavisi sunt; quia et reliquias b. Clementis secum ferre audierant, et Evangelium in eorum linguam a Philosopho praedicto translatum. Exeuntes igitur extra civitatem obviam, honorifice et cum ingenti laetitia receperunt eos. Coeperunt itaque ad id quod venerant peragen-

dum studiose insistere, et parvulos eorum litteras edocere, officia ecclesiastica instruere, et ad correptionem diversorum errorum, quos in populo illo repererant, falcem eloquicum suorum inducere; sicque abrasis et extirpatis de agro illo pestifero multifariis vitiorum sentibus, divini verbi gramina seminare. Manserunt ergo in Moravia per annos quatuor et dimidium, et direxerunt populum illius in fide catholica, et scripta ibi reliquerunt omnia, quae ad ecclesiae ministerium videbantur esse necessaria.

VIII. His omnibus auditis, papa gloriosissimus Nicolaus, valde laetus super his quae sibi ex hoc relata fuerant redditus, mandavit et ad se venire illos litteris apostolicis invitavit. Quo nuntio illi percepto valde gavisi sunt, gratias agentes Deo, quod tanti erant habiti, quod mererentur ab Apostolica Sede vocari. Mox igitur iter agressi, duxerunt etiam secum aliquos de discipulis suis, quos dignos esse ad episcopatus honorem recipiendum censebant: sicque post aliquos dies Romam applicuerant.

IX. Sed cum ante non multos dies supradictus papa Nicolaus transiisset ad Dominum[7], secundus Adrianus, qui illi in Romano Pontificatu successerat, audiens quod preafatus Philosophus corpus b. Clementis, quod studio suo repererat, secum deferret, valde nimis exhilaratus est, et extra urbem cum clero et populo procedens obviam illis, honorifice satis eos recepit. Coeperunt interea ad praesentiam sanctarum reliquiarum, per virtutem omnipotentis Dei, sanitates mirabiles fieri; ita ut quovis languore quilibet opressus fuisset, adoratis preciosi Martyris reliquiis sacrosanctis, protinus salvaretur. Quapropter tam venerabilis Apostolicus quam et totius Romani populi universitas, gratias et laudes Deo maximas referentes, gaudebant et jocundabantur in ipso, qui iis post tam prolixi temporis spatia concesserit in diebus suis sanctum et apostolicum virum, et ipsius apostolorum principis Petri successorem, in Sede sua recipere; et non solum urbem totam, sed et orbem quoque totum Romani Imperii, signis ejus ac virtutibus illustrare. Multis itaque gratiarum actionibus praefato Philosopho pro tanto beneficio redditus, consecraverunt ipsum et Methodium in episcopos, nec non et ceteros eorum discipulos in presbyteros et diaconos.

X. Cum autem Philosophus, qui et Constantinus, diem transitus sui imminere sibi sensisset, ex concessione summi Pontificis imposuit sibi nomen Cyrillum, dicens hoc revelatum sibi fuisse: et sic post quadraginta dies dormitionem accepit in Domino sexto decimo Kalendas Martias[8]. Praecepit autem sanctus Apostolicus, ut omnes tam graeci quam romani clerici ad exequias ejus accurrerent cum psalmis et canticis, cum cereis et thuris odoribus, et non aliter ei, quam ipsi quoque Apostolico, funeris honorem impenderent.

XI. Tunc supradictus frater ejus Methodius accidens ad

sanctum Pontificem, et procidens ad vestigia ejus, ait: Dignum ac necessarium duxi suggerere Beatitudini tuae, Apostolice Pater, quoniam quando ex domo nostra ad servitium, quod auxiliante Domino fecimus, sumus egressi, — mater cum multis lacrymis obtestata est, ut si aliquem ex nobis, antequam reverteremur, obiisse contigeret, defunctum fratrem frater vivens ad monasterium suum reduceret, et ibidem illum digno et competenti obsequio sepeliret. Dignetur igitur sanctitas vestra hoc munus meae parvitati concedere, ne precibus matris vel contestationibus videar aliquatenus contraire. Non est visum Apostolico, quamvis grave sibi aliquantulum videretur, petitioni et voluntati hujuscemodi refragari; sed clausum diligenter defuncti corpus in locello marmoreo, et proprio insuper sigillo signatum, post septem dies dat ei licentiam recedendi. Tunc Romanus clerus simul cum episcopis ac cardinalibus et nobilibus urbis consilio habito convenientes ad Apostolicum coeperunt dicere: Indignum nobis valde videtur, venerabilis Pater et Domine, ut tantum tamque magnificum virum, per quem tam pretiosum thesaurum urbs et ecclesia nostra recuperare promeruit, et quem Deus ex tam longinquis regionibus et exteris ad nos sua gratuita pietate perducere, et adhuc etiam ex hoc loco ad sua regna est dignatus assumere, qualibet interveniente occasione in alias patiamini partes transferri; sed hic potius placet, honorifice tumuletur, quia et dignum valde est, ut famae tam celebris homo, in tam celeberrima urbe, celebrem locum habeat sepulturae. Placuit hoc consilium Apostolico, et statuit ut in b. Petri basilica poneretur, in suo videlicet proprio monumento.

XII. Cernens Methodius jam suum defecisse propositum, oravit iterum dicens: Obsecro vos, Domini mei, qnandoquidem non est placitum vobis, meam petitiunculam adimplere, ut in ecclesia b. Clementis, cujus corpus multo suo labore ac studio repertum huc detulit, recondatur. Annuit hujusmodi petitioni Praesul sanctissimus et concurrente cleri ac populi maxima frequentia, cum ingentí laetitia et reverentia multa, simul cum locello marmoreo, in quo pridem illum praedictus Papa condiderat, posuerunt in monumento ad id praeparato in basilica b. Clementis ad dexteram partem altaris ipsius, cum hymnis et laudibus, maximas gratias agentes Deo: qui in loco eodem multa et miranda operatur, ad laudem et gloriam nominis sui, per merita et orationes sanctorum suorum, qui est benedictus et gloriosus in secula seculorum. Amen.

Забележки.

Първомъ е печатана тая заправо „Италийска“ легенда въ Acta sanctorum на отцитѣ Боландисти въ Антверпенъ, за мартъ, т. II. 1668, стр. 19—21. Препечатана въ Кирилло-Меѳодіевскій сборникъ 1865. стр. 327-342, съ преводъ по руски, па у В. Бильбасовъ, Кириллъ

и Меѳодій, II. 1868, стр. 220—227 оригиналъ, стр. 314—320 преводъ, стр. 9 - 39 коментаръ. Отъ тамъ са и тукъ текстъ и нѣкои забележки. Предло̀жено е (I. Martynov) да се нарича тая легенда Римска, при все че е въ сѫщность латинско „житие Константиново". Била е криво приписвана на авторъ Гавдерикъ, епископъ Велетрийски, споменатъ въ ЖК XVII. като участникъ при посвещението на славенски ученици Кирило-Методиеви въ Римъ; тя е особно творение отъ XIV. в., чиито вести сочатъ къмъ ЖК, къмъ Херсонска легенда и къмъ Legenda Aurea отъ Якова Ворагински (вж. стр. 7.). Найочевидна е нейната зависность отъ реченитѣ славенски паметници; а колкото за нейното отношение къмъ Гавдерика Велетрийски, то се поставя така, че тоя епископъ во свое време († 898) билъ посветилъ на папа Иоанъ VIII. своя книга отъ три части за папа Климентъ I. (I. ч човѣкътъ, II. ч. епископътъ, III. мѫченикътъ), която не е упазена въ цѣлость, и че изъ нея като заимали други по̀късни автори вести за Климента I., възъ нѣкого отъ тѣхъ се е наслонилъ и незнайниятъ авторъ на Италийската легенда, която по предмета си би прилѣгала къмъ III. часть отъ книгата Гавдерикова. Вж. у А. Вороновъ, К. и М., главнѣйшіе исто̀чники и пр. 1877. стр. 316—331.

До V. глава легендата разказва онова, щото има и въ Херсонската легенда, вж. стр. 128; па въ VI. глава говори за успѣха на хазарското пратенство и порѫка, въ VII. за похода Моравски по ЖК., и завръшва съ погребение Кирилово. Смрътьта Кирилова поставя на 13. февруари.

[1] iratus, погрѣшно.

[2] Georgiam, погрѣшно направено име на страна отъ име на лице, срв. стр. 124.

[3] Gloriam, вм. Georgiam, вж. зб. 2 го̀ре.

[4] изтърпѣлъ извънредно мѫчение св. Созо̀нъ въ Помпейо̀полъ, Киликия.

[5] въ мартиролозитѣ както на латинци, така и на гърци се споменуватъ мнозина Леонтиевци; не се знае, кому отъ тѣхъ е найвъзможно да е била посветена църква въ Таврийски Херсо̀несъ.

[6] miravit, погрѣшно.

[7] папа Николай I. умрѣ на 13. но̀ември 867, подъ който день е вписано името му въ Римския мартирологъ.

[8] не се поменува въ оня день, който досега виждаме въ житията на мѫченици, но въ деня на 9. мартъ, когато се слави заедно со светого Методия.

б) Моравска легенда

Legenda sanctorum Cyrilli et Methodii patronorum Moraviae.

I. Tempore Michaelis Imperatoris fuit quidam vir genere nobilis, civitate Thessalonica ortus, nomine Constantinus, qui propter mirabile ejus ingenium dictus est Philosophus. [Hic quinquagesimo die ante obitum suum, ex concessione summi Pontificis imposuit sibi nomen Cyrillus, asserens sibi nomen hoc revelatum divinitus][1]. Cumque adolevisset magna religione et prudentia est praeditus, honoremque secerdotii ibidem[2] est adeptus. Eodem tempore ad praefatum Imperatorem in Constantinopolim venerunt Gazarorum legati, supplicantes quatenus dignaretur ad illos mittere aliquem virum eruditum, qui eos fidem catholicam veraciter edoceret, adjicientes inter cetera, quomodo nunc Iudaei, modo Saraceni ad suam fidem eos molirentur convertere. Tunc Imperator [simul] cum Patriarcha habito consilio praefatum Philosophum illuc transmisit, optime confidens de ejus prudentia conversacione[que] laudabili, et morum probitate.

II. Vir antem clarus iter arripiens venit Cersonam[3], quae Gazarorum terrae vicina et contigua est, et ibi gratia discendi linguam gentis illius est aliquantulum commoratus. Interea, Deo inspirante, interrogavit habitatores loci illius de corpore sancti Clementis, sed quid advenae potius erant, quam indigenae, professi sunt se nescire. Miraculum enim marini recessus ob culpam inhabitantium jam dudum cessaverat et ob incursum Barbarornm templum fuerat destructum. Porro vir sanctus ad vigilias, a[d] jejunia et orationes convertitur, supplicans Domino, ut quae per homines explorare non poterat, divina sibi revelatione pandere dignaretur. Tunc mari siccato divinitus ecclesiam ibi[4] dudum constructam[5] ingreditur, et corpus s. Clementis Papae et Martyris cum anchora invenit, et reverenter sustollens, quocunque iret loco secum deportabat.

III. Post haec iter arripiens ad terram Gazarorum perveniens prophetica et evangelica semina serebat in populo, virtutibus et exemplo lucebat, omnibus dulci praedicationis sermone corda refecit esurientium, ita ut ab errore idolatriae ad viam veritatis terram illam reduceret. At illi plurimum exhilarati, et in fide catholica roborati omnipotenti Deo et famulo ejus Constantino, quod ab ore[6] draconis flammivomi esset eruti, gratias referebant, offerentes Phi.osopho maxima munera, quae ille[7] om-

nia ut revera Philosophus respuens, rogavit eos, quatenus pro muneribus illis quotquot captivos haberent christianos servituti deditos, dimitterent liberos, quod protinus adimpletum est. Quo facto Philosophus reversus est Constantinopolim.

IV. Audiens autem princeps Moraviae, quod factum fuerat a Philosopho in Gazarorum provincia, ipse quoque genti suae consulens, misit ad praedictum Imperatorem nuntios rogans, quatenus genti suae verum doctorem dirigat, qui eis pleniter fidem rectam, legis ordinem, et viam veritatis valeat ostendere. Cujus precibus annuens Imperator praenominatum Philosophum cum Methodio germano suo illuc transmisit, mandans ei copiosas expensas dari pro itinere. Egressus vero venit primo ad Bulgaros, quos divina cooperatrice gratia sua praedicatione convertit ad fidem.

V. Abinde [autem] procedens venit in terram Moraviae, secum portans corpus beati Clementis. Cepit autem ad id, propter quod venerat, peragendum studiose insistere, et ad correctionem diversorum errorum, quos in populo repererat, falcem eliquiorum suorum inducere et de agro illo pestifero vitiorum sentes exstirpare et divini verbi germina seminare. Unde quotidie cum fratre suo, Methudio, perlustrabat civitates, vicos et oppida, stillando in auribus infidelium[8] verba vitae, docens populum per baptizmum remissionem peccatorum percipere, nec eos aliter salvari posse, veraciter proclamabat. Dum haec saluberrima vir Dei praedicaret eloquia, et in corde Regis ac populi jam inspirata divinitus illuxisset gratia, Rex ipse cum multitudine populi sui hac doctrina firmiter confortatus, non moratus in via, nil dubitans in fide, magna hilaritate animi, magna spe salutis et praesentis et futurae, intimis instabat postulationibus, quatenus catholicae fidei firmis initiaretur sacramentis. Hoc ut audierunt viri sancti prae gaudio lacrymati pro eorum conversione et desiderio Dominum deprecabantur instantius, deinde sacri baptismatis undis mundatum aeterno Legi munus acceptabile regem obtulerunt mortalem.

[Hi sunt duo luminaria, a quibus praefatus Rex in via Die eruditus et ab ore draconis erutus miserante Deo portum perpetuae securitatis cum illustrissima Moravorum gente non pugna, sed fide est ingressus. Et ideo facta est gens sancta, populus acquisitionis; ut annuncietur in eo virtutes illius, qui eos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. Quale tunc fuit sanctis Dei gaudium, qualis in ecclesia Dei laetitia, cum viderent regem Ninive ad praedicationem Jonae de solio majestatis suae descendere, in cinere poenitentiae sedere et sub pia sacerdotum Die dextera caput humiliare. O mira omnipotentis Dei clementia! O ineffabilis divinae bonitatis dulcedo! Et qui sic vocat et respicit, rigat et erudit qnaerentes se numquam derelinquet sperantes in se].[9]

Cumque viri Dei ipsum Regem cum populo suo religiosa

sollicitudine ad fidei lumen omnino provocassent, illis deinde vetus et novum testamentum [vigilanti cura] exponentes, et informantes eos, plura de graeco et latino transferentes, in sclavonica lingua canonicas horas et missas in ecclesia Dei publice statuerunt decantare.

VI. Manseruut autem in Moravia annis quatuor et dimidium, quibus illius terrae populum direxerunt in viam salutarem. His omnibus auditis Papa Nicolaus laetus factus super his, quae sibi relata fuerant, scilicet de conversione gentis Bulgarorum et Moraviae, et de reliquiis inventis s. Clementis. Mirabatur autem ex alia parte, quod ausi fuissent sacerdotes Domini [Cyrillus et Methudius], horas canonicas in Sclavonico decantare.[10] Quapropter mandavit per litteras apostolicas illos ad se Romam venire. Qui mox iter aggressi applicuerunt Romam. Interim vero Papa Nicolaus moritur. Audiens autem Papa Adrianus, quod Cyrillus s. Clementis corpus secum deferret, exhilaratus valde cum clero et populo procedens illis obviam, honorifice eos cum sacris suscepit reliquiis. Coeperunt interea ad praesentiam sanctarum reliquiarum per virtutem omnipotentis Dei sanitates innumerabiles fieri, ita ut quovis languore quilibet opressus fuisset, veneratis sacris[11] reliquiis sancti Martyris protinus sanaretnr. Sepelierunt autem corpus Sancti in ecclesia, quae in ejus nomine diu antea fuerat constructa.

VII. Apostolicus vero et reliqui rectores ecclesiae corripiebant s. Cyrillum, cur ausus fuerit canonicas horas in Sclavonica lingua statuere et [in hoc] sanctorum Patrum statuta immutare. At ille humiliter respondens dixit: attendite, fratres et domini, sermonem Apostoli: loqui variis linguis nolite prohibere; secutus ego apostolicam doctrinam, quum impugnatis institui. At illi dixerunt: quamvis Apostolus variis linguis loqui persuaserit, non tamen per hoc in ipsa, quam statuisti, lingua divina solemnia voluit canere. Cum autem pro hujusmodi institutione plus et plus inter eos cresceret altercatio, b. Cyrillus dictum Davidicum attulit in medium dicens: scriptum est enim, omnis spiritus laudet Dominum. Et si omnis spiritus laudando magnificat Dominum, cur me prohibetis sacra horarum[12] solemnia slavonice modulari? Siquidem si quivissem illi populo aliter aliquomodo, ut ceteris nationibus, subvenire in lingua graeca vel latina omnino quae reprehenditis non sanxissem. Sed quia idiotas viarum Dei totaliter reperiens eos et ingnaros, solum hoc ingenium almiflua S. Spiritus gratia cordi meo inspirante [comperi], per quod etiam Deo innumerosum populum acquisivi. Quapropter patres e domini, cogitate consultius, si hanc institutionis meae normam expediat immutare. At illi [haec] audientes et admirantes tanti viri industriam et fidem, studiosa deliberatione praehabita, statuerunt supradicto sermone[13] in illis partibus, quas b. Cyrillus

Deo acquisierat, et sicut statuerat, canonicas horas cum missarum solemniis ita debere deinceps celebrari.

VIII. Cum igitur fama viri Dei magnificaretur in populo, expavescens ne rumigero populi celebraretur favore, sub magna vigilantia deliberavit, potius Deo soli cognitus esse, quam hominum efferi laudibus. [Sciens omnium esse virtutum veram in humilitate custodiam], episcopatum[14] renuncians, habitum induit monachalem et ex auctoritate apostolica dereliquit post se sanctum Methudium fratrem suum, gloriosis virtutibus glorificandum, cui pro foedere caritatis aeterne, tanquam pius Magister discipulo suo amore devoto[15] curam commendavit pastoralem, in quo caritatis munificentia, religio optimae vitae et verbi Dei instantia veraciter residebat. Factus ergo Moravornm antistes et lucerna patriae, gregem commissum curae suae discreta pietate monuit, docuit et correxit, evellens nocua, salutaria[16] seminans, ecclesias Dei ad culmen summi[17] decoris erigens, mira exercens, unumquemque a polluta [gentilium] religione persuasit discedere, et [per] baptismum induere Christum.[18] Tali[19] instantia vir Dei rexit Ecclesiam sibi commissam. Sic per suam salutarem doctrinam sanctissimum Christi nomen cunctorum resonabat in ore. Sic omnes quiescebant in pulchritudine pacis, omnes gaudebant in agnitione veritatis, universi laetati sunt in sanctitate [christianae] religionis.

IX. Cernens autem ludificator diabolus populum suis semper mancipatum servitiis sibi subtrahi et vero regi Christo Jesu[20] applicari, nequitiarum indutus armis ad tantam malignitatis Deo obidiles excitavit perfidiam, ut seditiosus Swatopluk princeps doli, cum sibi adhaerentibus fraudum complicibus fremeret in tantum, quod religiosum principem avunculum suum occulti potione veneni appeteret occidere, quatenus in loco ejus posset regnare. Sed pius rex sumto ignoranter lethali potu, divina se protegente gratia, nil nocuum sensit in corpore.

X. Postquam vero devotus Rex fuisset naturali morte defunctus [21] et Swatopluk regnum Moraviae gubernaret sua feritate, fastu inflatus arrogantiae cum ministris Satanae, qui sibi pari conspiratione tanquam cares rabidissimi erant connexi, doctrinam viri Dei vanam fore asserebant, et eos, qui una secum erroneos revocabant ad viam salutis et gratiae, laborabant exterminare. Praeco autem Christi constantssimus plebem Deo fidelem admonuit, ut in via veritatis persisteret, qui alacri corde salutaria ejus monita capaciter susceperunt. Rebelles vero contumaciter aspernabantur legem Domini plurimis injuriis afficientes sacerdotes Domini.

XI. Pater autem angelicus alta consideratione perpendens, quomodo nonnulos pie credentes splendor lucis ascenderat, et

alios impie derogantes tetra caligo diffuderat, et quomodo sequaces boni currunt ad gloriam et perfidi trahuntur ad poenam, illorum declinans pertinaciam, illos tanquam hostes catholicae religionis abhorruit, omnem eorum conversationem detestans, Davidico suffultus exemplo[22] dixit intra se: de cetero non sedebo cum consilio malignantium, et cum sceleratis non manebo, sed adhaerebo innocentibus, et circumdabo altare Dei mei. Quapropter in ipsum Swatopluk, frontosum principem et suos satellites, et in omnes ejus Gades excommunicationis fulminavit sententiam.

XII. Quo facto Romam adiit volens beatum Cyrillum secum reducere, sed inveniens eum mortuum, petiit Papam, ut saltem fraternum corpus exanime secum possit Moraviam deferre, pro devotione gentis ipsius noviter conversae. Cui petitione cum non annuisset Apostolicus, sanctus Methudius occulte pro tempore stetit Romae, et tandem quadam nocte ingrediens ecclesiam S. Clementis, in qua fratenum corpus fuerat sepultum, illud occulte recipiens, secum versus Moraviam voluit depostare. Cumque jam per aliquot dies corpus sanctum secum portasset in via, in loco quodam amoeno pausabat causa requiei. Postquam autem vir sanctus alterius voluisset cum corpore sancto procedere, nulla ratione ab illo loco potuit recedere. At b. Methudius orationibus insistens petiit sibi divinitus revelari, quonam corpus illud sacrum deberet deferre. Tunc s. Cyrillus manu dextra elevata ostendit fratri suo Methudio multis videntibus, quod Romam debeat reportari. Quo reportato Papa cum populo Romano sancto occurrens corpori, illud reverenter recipiens in ecclesia S. Clementis, ubi antea jacuerat, iterum sepelivit.

XIII. Post haec Swatopluk poenitentia ductus super his, quae viro sancto injuste intulerat, per nuntios misit ad virum sanctum, per quos petiit, quatenus revertatur ad ecclesiam suam, promittens errata emendare. Tunc vir Dei gregem suum revisere properat, quem corpore reliquerat, non affectu. Ad cujus adventum occurrentes nobiles cum civibus patriae et in mirum exultationis gaudium versi, gratulantes Deo diferunt: visitasti Domine terram nostram[23], laetificasti eam remittens nobis nostrarum pastorem animarum.

XIV. Accidit autem, ut rex Swatopluk in quodam convivio ducem Bohemiae Borziwoy sub mensa sua in detestationem suae perfidiae locaret, incongruum asserens debere cum Christicolis hominem gentilem edere, quem s. Methodius convertit ad fidem catholicam, praedicens ei ore prophetico, si baptizaretur, quod ipse et sui successores potentiores omnibus principibus et regibus fierent. Cujus verbis dux Borziwoy consentiens, se petiit cum XXX suis numero baptizari. Quo baptizato, sacerdotibus secum receptis, Boemiam revertitur, et uxorem suam s. Ludmilam

cum multitudine gentis Boemiae procurat baptizari. Qui in Christi fide viventes post multa tempora animas Christo reddiderunt, sancta exempla post se reliquentes posteris usque in hodiernum diem, ad laudem et gloriam Dei omnipotentis, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Забележки

Найдобре издадена и съ коментаръ снабдена отъ J. Dobrowsky, Mährische Legende von Cyrill und Method, въ Abhandlungen der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, Neue Folge I, Prag 1826, взета изъ Acta sanctorum на отцитѣ боландисти, Антверпенъ 1688. т. II. за мартъ, стр. 22—24. Препечатана: у В. Бильбасовъ К. и М. II. 228—237, руски преводъ 320—326, коментаръ 40—58; во Fontes rerum bohemicarum I. 100—107; отъ тамъ пъкъ и тукъ, съ нѣкои забележки по Бильбасова, който ги взима отъ Добровски. Съчинението е отъ края на XIV. в., отъ нѣкой моравски духовникъ, а ржкописътъ отъ 1480. г.; почива сжществено върху Италиянската легенда, па върху шесть „чтения“ за Кирила и Методия въ Оломуцки бревияръ (срв. тукъ стр. 191-194), вмѣстени подиръ Legenda ss. Cyrilli et Methodii patronorum Moraviae у боландиститѣ. Щото принадлежи на самия съчинитель, то е невѣрно или недомисливо.

[1] Поставеното въ скоби мѣсто никакъ тукъ не прилѣга; то си има смисълъ въ гл. X. отъ Италиянската легенда, отъ дето е взето.

[2] дума ibidem ще има по̀добъръ смисълъ, като се отнесе къмъ реченото въ Итал. лег. I., а тукъ пропуснато: cum adolevisset, atque a parentibus fuisset in urbem regiam ductus.

[3] Gersanam

[4] sibi

[5] consecratam

[6] errore

[7] qui illa

[8] in aures fidelium

[9] тоя цѣли кжсъ, отъ Hi sunt до sperantes in se, липсува въ ржкописа.

[10] psallendo statuere idiomate

[11] venerandis sacris

[12] sacrarum missarum et horarum

[13] ordine et sermone

[14] Quapropter episcopatui, понеже са пропуснати думитѣ преди това.

[15] debito

[16] salubria

[17] honoris

[18] Christi

[19] Insuper cum

[20] nocivum

[21] praeventus

[22] eloquio

[23] tuam

в) Чешка легенда

Во Fontes rerum bohemicarum = Prameny dějin českych, Прага 1873. I. стр. 191—198, е напечатано латинско житие (и съ чешки преводъ насрѣща), легенда на св. Людмила, княгиня чешка, съпруга Боривойова и баба на светого Вацлава, покровитель на Чешката земя. Отъ това житие е начална часть (гл. I.) наречената Чешка легенда, препечатана и тукъ; руски преводъ у Бильбасова, К. и М. II. 329—330, а коментаръ на стр. 65—70. Съдържа много неточности и анахронизми. Цѣлата Legenda de s. Ludmilla, съчинена въ края на XIII. в., пръвъ издаде J. Dobrowsky, Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu reinigen, Прага, 1803. I. Bořivoj's Taufe, стр. 70—73. Други части отъ легендата Людмилина у Добровски са: II. Ludmilla und Drahomir; III. Venzel und Boleslaw.

Legenda de s. Ludmilla

I., 1. Diffundente sole justitiae radios sanctae fidei christianae orbis per climata universa, temporibus magnifici doctoris beatissimi Augustini, sanctus Cyrillus, graecis et latinls apicibus sufficientissime instructus, postquam Bulgariam [другаде Ungariam] ad fidem Jesu boni convertisset, in nomine sanctae trinitatis et individuae unitatis Moraviam est ingressus, ubi omnipotenti Deo cum ejus adjutorio, non modicum populum aquisivit.

2. Inventisque novis apicibus sive literis vetus et novum testamentum, pluraque alia de graeco sive latino sermone in sclavonicum transtulit idioma, missas caeterasque canonicas horas resonare sclavonica voce in ecclesia statuendo, quod usque hodie in Bulgarica [въ ржкоп. Ungaria] et in pluribus Sclavonorum regionibus observatur, multaeque ex hoc animae Christo Domino acquiruntur.

3. Qui Cyrillus postquam multos manipulos in horreum Domini congregasset, fratrem suum Metudium, virum strenuum omnique sanctitate decoratum, in Moravia relinquens Romam causa devotionis est profectus.

4. Ubi a summo pontifice et aliis sapientibus redargutus pro eo, quod in sclavonico idiomate missarum solemnia ordinaverit, se humiliter excusavit accepto psalterio et reperto versu, in quo dicitur: omnis spiritus laudet Dominum. Si omnis spiritus laudare debet Dominum, cur, patres electi, prohibetis missarum solemnia sclavonice modulari, cum illud idioma ita bene Deus

fecit, sicut cetera idiomata; et cum illis ad salutem animarum aliter non potui subvenire, Deus illud remedium mihi inspiravit, per quod sibi plurimos acquisivi. Quapropter ignoscite mihi, patres sancti et domini, siquidem et beatus Paulus, egregius doctor gentium in epistola ad Corinthios dicit: loqui linguis nolite prohibere. At illi haec audientes et admirantes tanti viri [изпуснато: fidem], solemnia missarum ceterarumque canonicarum horarum in sermone praefato, in partibus illis hymnizare auctoritate Apostolica statuunt et confirmant.

5. Idem vero beatus Cyrillus Romae remanens eidem genti gratia sedis Apostolicae destinavit, monachicumque habitum suscipiens diem clausit extremum.

6. [пропуснато: Ipse] vero Methudius per regem Moraviae, qui vocabatur Swatopluk, religiosum utique et devotum, qui tunc temporis potentissimus erat, quasi imperator habens latissimum regimen, quod postea per insipientiam secundi Swatopluk nepotis primi dimembratnm est, in archiepiscopum ordinatur, sibi aliis septem suffraganeis surrogatis.

II, 1. . . .

ДОБАВКА

Полски легендарни помени.

При одобрявано отъ римския престолъ християнско дѣло на Кирила и Методия между славени, послушни на тоя престолъ, и при помени за тия славенски апостоли въ жития и въ църковни служби у моравци и у чеси, не можеха и полски духовници да останатъ съвсемъ безучастни къмъ кирило-методиевския църковенъ почитъ и слава. Както бѣха стигнали изъ Чешко чакъ до Краковъ въ края на XIV. в. служители на тоя почитъ и слава (вж. I. свезка, стр. 11. и тукъ стр. 15), така чешки и моравски примѣри породиха и въ църкви на полски епископства нарочити богослужебни чтения за поменъ на Кирила и Методия. J. Polkowski излага въ своя книга Cześć śś. Cyryłła i Metodego w Polsce według ksiąg liturgicznych i legend od końca XIII. wieku, Краковъ 1885., отъ кога се явява споредъ богослужебни книги въ Полша поменъ за нашитѣ свети апостоли, какви са свидетелствата отъ тоя поменъ и какви извори имаме за живота и дѣлото на апостолитѣ. Найстаръ поменъ за тия дейци се намира въ пергаменовъ сборникъ отъ легенди, Passionale [= Прологъ] на Краковската катедралиа църква; той е отъ края на XIII. или отъ началото на XIV в. Легендата въ него за Кирила и Методия, наречена Краковска легенда, прилича наймного на Моравската легенда у Й. Добровски, като потекла изъ нея, или съ нея изъ единъ общи изворъ (вж. стр. 207). За разлика отъ втората, първата нѣма ни дума за апостолство на Кирила и Методия въ България.

Освенъ Краковската легенда срѣщатъ се богослужебни помени на Кирила и Методия и въ нѣколко още бревияра на църкви отъ полски епископства (Краковско, Познанско). По краковски бревиярь отъ 1443. г. на 9. мартъ се поменуватъ Кирилъ и Методи въ служба при шесть „чтения“, lectiones, които са комай еднакви со чтенията въ Моравската служба (вж. тукъ стр. 191—194). Всѣкой бревиярь измѣня по нѣщо въ тия „чтения“. Последна полска редакция е извършена при Краковския епископъ Jerzy Radziwiłł въ 1580. г. Обща редакция за католишкитѣ църкви е дадена въ енцикликата на папа Лъвъ XIII. отъ 1880. г. (вж. тукъ стр. 16).

III

Писма отъ папи и до папи.

Отъ всички исторични свидетелства, които се отнасятъ до Кирила и Методия, найважни са папски послания до духовни или свѣтски лица и писма или доклади отъ таkиви лица до папи. Тѣхъ поставятъ въ предни редове на свои издирания и всички историци; защото оня дѣлъ отъ живота и дѣйностьта на солунскитѣ братя апостоли, който произведе тѣхното всеславенско и свѣтовно значение, протече въ земи, дето бѣха отъ вѣкове заседнали римска християнска проповѣдь и църковно устройство, вършени отъ латинско-нѣмско духовенство. Въ тия земи се намѣриха византийскитѣ учители Кирилъ и Методи предъ спънки и неприязни, произходещи отъ застрашено старо римско притезание и отъ поява на новъ езикъ нелатински въ църковно богослужение. Римски престолъ и негови служители завзиматъ спрѣмо кирило-методиевската новота ту едно, ту друго становище, докле премахнатъ найсетне изъ лоното си неугодния смутитель, па унемощятъ и останки отъ неговото византийско-славенско дѣло.

Писмата отъ папи и до папи разправятъ обвинения и защита, покровителство и гонения на славенскитѣ апостоли и на тѣхни следовници. Отъ тия писма ще се вмѣстятъ тукъ само ония найстари, които са отъ време тъкмо на живота на Кирила и на Методия и не се отдалечаватъ много отъ него. Трима са папитѣ, съ чиито имена се свързуватъ документитѣ относно до нашитѣ апостоли: Адриянъ II (Hadrianus, 867—872), Иоанъ VIII (Johannes, 872—882) и Стефанъ V. (865—891 г., или VI., ако се брои и оня папа Стефанъ, който се помина четири дни следъ избора си като Стефанъ III. въ 752. г.) Не именуваме предходника Адрияновъ, папа Никола I. (858—867), понеже се помина токо преди да се явятъ Кирилъ и Методи въ Римъ по негова покана, и нѣма отъ него за тѣхъ никакво писмо. Колкото такива документи има известни или намѣрени, тѣ са издавани не на едно мѣсто, подлагани не на една критика, и нѣкои отвъргани като лъжни, а други пакъ избавяни отъ таково подозрѣние. До 1879. година критиката боравѣше съ единъ съставъ латински документи, както ги намираме изредени у А. Вороновъ, Кирилъ и Меѳодій,

главнѣйшіе источники, Киевъ 1877., стр. 266. заб. 1. По тоя съставъ имъ прави критика Вороновъ на стр. 266—307.; а преди него писа В. Бильбасовъ „Римскіе папы и славянскіе первоучители“ въ книгата си „Кириллъ и Меѳодій“, ч. I. 1870., стр. 55—105. Ала въ 1879 г. излѣзе на видѣло още единъ съставъ документи, използувани вече отъ пóнова критика въ разни съчинения и случаи. Славна заслуга за тоя съставъ има Edw. Bishop, който ги откри въ British Museum, па преписа за издание въ Monumenta Germaniae historica. За тѣхъ отлично реферува, като ги срежда по дати, P. Ewald въ Neues Archiv der Gesellschaft für älteste deutsche Geschichtskunde, т. V. 1879. стр. 275—414, 503—596, и отдѣлно: Die Papstbriefe der britischen Sammhung, Hannover 1880. Писмата са преписи, извършени съ канонична цель отъ мнозина изъ папски архиви въ Римъ. Вж. I. Martynoff, Saint Methode, apôtre des slaves, et les lettres des souverains pontifes conservées au British Museum, въ Revue des questions historiques, Парижъ XXVIII. 1880. стр. 369—397; А. Вороновъ, Научное движеніе по вопросу о свв. Кириллѣ и Меѳодіи, въ Труды Кіевской Духовной Академіи XXII. 1881. 2, стр. 391—416; Novonadjeni spomenici iz IX. и XI. vieka za panonsko-moravsku, bugarska i hrvatsku poviest, отъ dr. F. Miklosich и dr. F. Rački въ Starine jugoslav. akad. znan. i umjetn. кн. XII. 1880. стр. 206—223. Издание, което прилѣга и за нашата цель: Listy papežské y dr. F. Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda, Прага 1902. стр. 249—278.

Отъ издаденитѣ у Бильбасова и у Пастърнека писма отъ папи или до папи, както и отъ другитѣ тамъ латински свидетелства, не взимаме тукъ ония, които са важни за историята на Панония и на Моравия во връзка со славенското богослужение въ тия земи и наоколо. Така постѫпяме и съ папски писма, издадени у Миклотича и Рачки, а важни за славенската история во връзка съ разпространение на християнството отъ Римъ, безъ да досѣгатъ Кирила и Методия·

1

Hadrianus II

(14. декември 867—872)

Андрианъ епископъ и рабъ божии къ Ростиславоу и Свѧтопол҄коу и Коцелю.

Послание до княза моравски Ростиславъ, наравно и до Светопълка и Коцеля (вж. Pastrnek, 92) отъ 869. г., наскоро подиръ Кириловата смърть. Знае се само въ славенски текстъ, вмѣстенъ въ глава VIII. отъ панонското житие Методиево. Като не е упазенъ латински оригиналъ, не може да се рече, доколко точно го е предалъ житиеписецътъ Методиевъ. Многожъ е подлагана на съмнение неговата достовѣрность, понеже е първо папско признание на право на славенски езикъ въ църковна служба покрай латинския езикъ, а по него следуватъ и други папи. Вж. A. Lapôtre, Hadrian II. et les fausses decrétales въ Revue des questions historiques, Парижъ, XXVII. 1880. стр. 377—431; F. Snopek, List papeže Hadriana II. v pannonských legendách a bulla Jana VIII. „Industriae tuae", во Sborník Velehradský, Бърно, 1896. стр. 1—131.

Препечатва се тукъ текстътъ на посланието изъ I. свезка, стр. 90—91, съ оправка на онова мѣсто, за което стана дума на стр. 2. За тоя паметникъ вж. Бильбасовъ, I. 5—9; Pastrnek, 10—11., у тогова латински преводъ на посланието, стр. 228—230 подъ черта.

Слава въ вышнихъ Богоу, и на земли миръ, въ человѣцѣхъ благоволениѥ!

Ꙗко о васъ доуховнаꙗ слꙑшахомъ, нꙑнꙗ же жа[ж]дахомъ съ желаниѥмь и молитвою вашего ради спасениꙗ, како ѥсть въздвиглъ господь сьрдьца ваша искати ѥго и показалъ вамъ, ꙗко не тъкъмо вѣрою, но и благꙑими дѣлꙑ достоить слоужити богоу; вѣра бо без дѣлъ мьртва ѥсть, и отпадають ти, иже сѧ мнѧтъ бога знающе, а дѣлꙑ сѧ ѥго отъмѣтають. Не тъкъмо бо оу сего свѧтительскаго стола просисте оучителꙗ, нъ и оу благовѣрьнаго цьсарѧ Михаила. Да посъла вамъ блаженаго философа Костѧнтина и съ братъмь, дондеже мꙑ не доспѣхомъ. Она же,

оувѣдѣвъша апостольскаго стола достоꙗща ваша странꙑ, кромѣ канона не сътвористе ничьсоже, нъ къ намъ придосте и свѧтаго Климента мощи несоуще. Мꙑ же трьгоубоу радость приимъше оумꙑслихомъ испꙑтавъше посълати Меѳодиꙗ, свѧщьше и съ оученикꙑ, сꙑна же нашего, на странꙑ ваша, моужа же съвьршена разоумъмь и правовѣрьна, да вꙑ оучить ꙗкоже ѥсте просили, сказаꙗ кънигꙑ въ ꙗзыкъ вашь по вьсемоу цьрквьномоу чиноу испълнь, и съ свѧтою мъшею, рекъше съ слоужьбою, и крещениѥмь. Ꙗкоже ѥсть философъ началъ Костѧньтинъ божиѥю благодатью и за молитвꙑ свѧтаго Климента, такоже же аще инъ къто възможеть достоино и правовѣрьно съказати, свѧто и благословено богъмь и нами и вьсею каѳоликиѥю и апостольскою цьрквью боуди, да бꙑсте оудобь заповѣди божиꙗ навꙑкли. Сь же ѥдинъ хранити обꙑчаи, да на мъши прьвѣѥ чьтоуть апостолъ и евангелиѥ римьскꙑ, таче словѣньскꙑ, да сѧ испълнить книжьноѥ слово: ꙗко въсхвалѧть господа вьси ꙗзꙑци; и дроугоиде: вьси възъглаголютъ ꙗзꙑкꙑ различьнꙑ величьꙗ божиꙗ, ꙗкоже дасть имъ свѧтꙑи доухъ отвѣщавати. Аще же къто отъ събьранꙑихъ вамъ оучитель, и чешющихъ слоухꙑ и отъ истинꙑ отвращающихъ на блѧди, начьнеть дьрзноувъ инако развращати вꙑ, гадѧ книгꙑ ꙗзꙑка вашего, да боудеть отлоученъ не токмо въсоуда, нъ и церкви, донде сѧ исправить. Ти бо соуть вльци, а не овьцѧ, ꙗже достоить отъ плодъ ихъ знати и хранити сѧ. Вꙑ же чада възлюбленнаꙗ, послоушаите оучениꙗ божиꙗ, и не отринѣте казаниꙗ цьрковьнаго, да сѧ обрѧщете истиньнии поклонителе божии, отьцю нашемоу небесьномоу съ вьсѣми свѧтꙑими, аминь.

2

Johannes VIII

(14. декември 872 — 15. декември 882)

a) Alvino Archiepiscopo.

Алвинъ, Adalvin, е архиепископъ Салцбуржки, † 14 май 873. До него папското послание ще е било писано преди смъртьта му, а следъ 14. декември 872., когато стана папа Иоанъ VIII. Въ посланието папа повторомъ кани Алвина, виновникъ за сваляне Методиево отъ архиепископски престолъ, пакъ самъ да го възстанови. А Методи е билъ поставенъ архиепископъ при второ свое ходенье въ Римъ, съ кандидати за посвещение въ духовни чинове. Изцѣло за отношението на папа Иоанъ VIII. къмъ борбитѣ, настанали въ римската църковна управа поради дѣлото Методиево, вж. A. Lapôtre, L'Europe et le Saint Siège à l'époque Carolingiènne: I. Le pape Jean VIII. Paris, 1895. — Pastrnek, 249.

Ne mireris, quia diximus, te agente sedem a fratre nostro Methodio recipiendam, quia profecto dignum est, ut tu, qui fuisti eius auctor deiectionis, sis officii commissi causa receptionis.

б) Paulo episcopo

Johannes VIII.

Павелъ е епископъ Анконски (седалище Анкона край Адриатическо море въ срѣдна Италия). Той е папски пратеникъ, легатъ въ Германия и въ Панония. Посланието е отъ преди септември 873. г. Въ нѣколко точки папа упжтва Павла и нарежда, какъ да защити предъ лице на краля Лудвигъ II. папското право върху Панонската диецеза и какъ да постжпи спрѣмо архиепископитѣ Алвинъ Салцбуржки и Херманрихъ Пасавски, които три години са измжчвали незаконно и сурово въ плѣнъ поставения отъ папски престолъ епископъ Методия, а тогова да отведе при Светопълка. Павелъ трѣба да говори наместе съ уста на самия папа. Посланието изглежда да е упазено съ блезни. Методи е билъ плѣненъ веднага следъ второто си връщане отъ Римъ. Споредъ Лапотра (стр. 119—120) именуваниятъ въ края на посланието убитъ монахъ Лазаръ ще е билъ оня Лазаръ, който избѣгалъ отъ плѣнъ и обадилъ на папа за вършеното съ Методия. — Pastrnek, 249—251.

a. Ipse nosti, o gloriosissime rex [разбира се Лудвигъ], quod Pannonica dioecesis apostolicae sedi sit subiecta, licet bellica clades eam ad tempus ab illa subtraxerit et gladius ad horam hostilis subduxerit. Verum reddita ecclesiis pace reddi debuerunt et iura, quae cnm pace reddita [sic] tyrannicus unicuique furor ademerat. Id ipsum sancto papa Leone [то е Лъвъ I. Велики, 440—461 г.] in decretis canonicis, cum de reintegrando nuptiarum foedere scripserat, innuente ac dicente: remotis malis, quae hostilitas intulit, unicuique id, quod legitime habuit, reformetur.

b. Item. Si de annorum numero forte causatur, sciat Ludovicus rex, quia inter Christianos et eos, qui sunt unius fidei, numerus certus affixus est. Ceterum ubi paganorum et incredulorum furor in causa est, quantalibet praetereant tempora, iuri non praeiudicat ecclesiarum.

c. Item. Dic ergo iis [на архиепископитѣ Алвинъ и Херманрикъ]: „Ego quidem ad sedem eius, qui per tres [въ ръкописа: per te] vim pertulit annos, recipiendam, non ad iudicium super diocesim destinatus sum subeundum. Et certe secundum decretalia instituta prius eum reinvestiri convenit ministerio episcopi et postmodum ad rationem abduci, ut scilicet vestitus iuribus per annum et dimidium resumptis ad diffiniendam causam suam accedat“. Porro si Alvinus cum Hermerico iudicium cum episcopo nostro Methodio inire voluerit, dic ad eos: „Vos sine canonica sententia damnastis episcopum ab apostolica sede missum, carceri mancipantes et colaphis affligentes et a sacro ministerio separantes et a sede tribus annis pellentes, apostolicam sedem per ipsum triennium plurimis missis et epistolis proclamantem. Non estis ad iudicium convenire dignati, quod profecto semper subterfugere curastis et nunc sine sede apostolica iudicium vos querere simulastis. Cum ergo ad hoc missus sim, ut tanto vos tempore a divinis ministeriis separem, quanto vos eundem venerabilem virum a ministerio sacro cessare coegistis; et ipse tanto tempore credito sibi episcopatu inconcusso ac sine quaestione fruatur, quanto constat illum vobis facientibus eo fuisse privatum. Sicque demum si habieritis in invicem, conveniatis [въ рък.: conveniastis], et coram sede apostolica pars audiatur et iudicetur utraque. Praesertim cum inter archiepiscopos causa versetur et conveniens non sit, ut inter utrumque alius nisi [въ рък.: sine] patriarcha index inveniatur. Nam et in negotiis minorum sacri canones ad sedem, ubi est maior auctoritas, partes destinare probantur.

d. Item 1. Ne suscipias occasionem excusationis prohibentem te vel fratrem nostrum Methodium transire ad Suentepulcum [въ рък.: Pentepulcum], sive [сир. реченитѣ архиепископи, Алвинъ и Херманрихъ] bella praetendant sive inimicitias [въ рък.: inimicias] congerant. Qui enim sancti Petri sunt, pacifici sunt;

et quocumque ierint bellis a proximorum utilitate minime coercentur.

d. 2. De percussoribns vero Lazari monachi vide, ut secundum apostolorum canones a vobis iudicium proferatur.

в) Hemerico episcopo

Johannes VIII.

Hemericus, сир. Херманрихъ е архиепископъ Пасавски (865—874. декември 26.), со седалище въ града Пасау (нѣмски Passau, латински Batava, Patava) на рѣки Дунавъ и Инъ въ Източна Бавария. Посланието е отъ преди септемврия 873. г. Папа отстранява отъ звание жестокия мѫчитель на „брата му и съепископа" Методия, па го зове да се яви въ Римъ заедно съ легата му Павла, съ когото ще дойде и Методи. Pastrnek, 251—252.

Ad deflendam pravitatem tuam nonnisi fontem lacrimarum ut propheta Jeremias sufficere credimus. Cuius enim ut non dicamus episcopi, saecularis cuius, quin [въ рѫк. quam] immo tyranni, saevitiam temeritas tua non excessit, vel bestialem feritatem non transcendit? Fratrem et coepiscopum nostrum Methodium carceralibus poenis afficiens et sub divo diutius accerima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclessiae sibi commissae regimine subtrahens, et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum consilium tractum equino flagello percuteres, nisi prohiberetur [по́добре: prohibereris] ab aliis. Sunt, rogo, haec episcopi, cuius nimirum dignitas, si excesserit, maiora constituit [въ рѫк.: consitunt, или consistunt] crimina? O episcopum episcopo talia inferentum, et ad hoc apostolicae sedis manu sacrato et [e] latere destinato! Nolumus tamen nunc exagitare quae gesseris, ne cogamur indifferenter promulgare, quod convenit. Verum dei omnipotentis et beatorum principum apostotorum Petri et Pauli atque nostrae mediocritatis auctoritate interim communione Christi mysteriorum et consacerdotum tuorum [te] privamus; et nisi cum presenti Paulo venerabili episcopo vel cum eodem sanctissimo fratre nostro Methodio Romam, cum ipso audiendus, occurreris, non deerit iusta damnatio, ubi talis et tanta fuerit inventa praesumptio; nec pondus apostolicae sedis auctoritatis frustrabitur, ubi tam gravis molis pravitatum immensitas conprobabitur.

г) Annoni episcopo

Johannes VIII.

Анно е епископъ Фризински (854—875, октомври 9.), съ седалище въ градъ Фризингъ, латински Frisinga, нѣмски Freising, на рѣка Изара въ горна Бавария. Фризинското епископство е било подчинено

на Салцбуржкия архиепископъ. Папа зове епископа Анно въ Римъ, да отговаря заради незаконно държане спрѣмо Методия. Тоя Анно, и ония погоре именувани Алвинъ и Херманрихъ, ще да са отъ четворицата противници Методиеви, които споредъ ЖМ X. били постигнати единъ по други отъ божие наказание. Посланието е отъ преди 14. септември 873. г. Pastrnek, 252—253,

Audacia tua et praesumptio non solum nubes sed et ipsos [въ ржкоп.: ipso] caelos transcendit. Usurpasti enim tibi vices apostolicae sedis et quasi patriarcha de archiepiscopo tibi iudicium vindicasti; immo quod est gravius, fratrem tuum Methodium archiepiscopum, legatione apostolice sedis ad gentes fungentem, tyrannice magis quam canonice tractans, nec presbyrerorum, qui penes te reperti sunt, iudicasti dignum consensu, quod nonnisi in contumeliam sedis apostolicae perpetrasti. Quin etiam petente illo, sacris canonibus edocentibus, ipsius sanctae [Romanae] sedis iudicium concedi minime permisisti; sed in eum cum sequacibus tuis et sociis quasi sententiam protulisti [въ ржкоп.: pertulisti], [et] a divinis celebrandis [въ ржкоп.: celebrandisque] officiis illum sequestrans carceri mancipasti. Insuper et cum proprium sancti Petri hominem esse te diceres, ut patrimonii in Germania siti curam gereres, istius fratris et coepiscopi, quin potius et missi nostri, de quo nobis maiore cura debebatur, vincula et insecutiones non solum ut fidelis minime nunciasti, sed Romae, [cum] super eo interrogareris a nostris, te illum nosse mentiendo negasti, cum cunctarum afflictionum sibi a vestratibus illatarum ipse incentor, ipse instigator, immo ipso fueris auctor. De quibus omnibus, nisi adeo fuerit eiusdem venerandi episcopi conditio [въ ржкоп.: contricio] sana effecta, ut ipse possit omnem suam oblivioni propter deum iniuriam tradere, Romam rationem redditurus indefferenter accurre. Alioquin post mensem Septembrem tamdiu communicandi nullam habeas [omnino] licentiam, quamdiu non oboediento tuam erga nos ostenderis pertinaciam.

д) Johannes episcopus

Glorioso viro Carolomano

dilecti filii nostri Ludovici regis filio.

Карломанъ е синъ на Лудвига II. Нѣмецъ и владѣтель въ Бавария отъ 872. г. Папското послание до него е отъ 873. г.; то му препоржчва Методия, поставенъ епископъ Панонски. Очевидно то е само запазена часть отъ цѣло. Бильбасовъ, I. 14, руски преводъ 78, 129; Pastrnek, 253.

Reddito ac restituto nobis Pannoniensium episcopatu, liceat fratri nostro Methodio, qui illis a sede apostolica ordinatus est, secundum priscam consuetudinem libere, quae sunt episcopi, gerere.

е) Johannes episcopus
servus servorum [Dei]

Reverendissimo Methodio
archiepiscopo Pannoniensis ecclesie.

Отъ 879. г. 18. юни, споредъ A. Boczek (Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, Оломуцъ, 1836). Папа зове Методия въ Римъ, да отговаря за своето учение и за уведения въ църковна служба славенски езикъ. Явно е отъ посланието, че за езика въ служба и въ проповѣдь е оставилъ Методи въ папски ржце писмено увѣрение, инакъ неизвестно. Не е упазено и писмото, пратено до Методия презъ легата Павелъ Анконски (вж. по̀горе б.), за по̀раншна възбрана на славенска служба. То ще е било отъ 878 г.; тогава (месецъ априлъ) сжщиятъ Павелъ е носилъ папско писмо и до княза Михаилъ-Борисъ български. Бильбасовъ, 19—20, руски преводъ 81—82, 130—131 Pastrnek, 253—254.

Predicationis tue doctrinis populum domini tibi quasi spiritali pastori comissum, salvare instruereque cum debeas, audivimus, quod non ea, que sancta romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, et cottidie predicat tu [въ ржкоп.: in] docendo doceas, et ipsum populum in errore mittas. Unde his apostolatus nostri litteris tibi jubemus, ut, omni occasione postposita, ad nos de presenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus, et cognoscamus, utrum sic teneas, et sic predices, sicut verbis ac litteris te sancte romane ecclesie credere promisisti, ant non, veraciter cognoscamus doctrinam tuam. Audimus et jam quod missam cantes in barbara, hoc est in sclavina lingua. Unde jam litteris nostris, per Paulum, episcopum Anconitanum, tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum solempnia celebrares, sed vel in latina, vel greca lingua, sicut ecclesia [Dei] toto terrarum orbe diffusa, et in omnibus gentibus dilatata cantat; predicare vero aut sermonem in populo facere tibi licet, quum psalmista onmes commonet Deum [въ ржкоп: dominum] gentes laudare, et apostolus omnis inquit lingua confiteatur quia [въ ржкоп.: quod] Ihesus in gloria est Dei Patris. — Data XIIII Kalendas Iulii, indictione XII.

ж) Johannes episcopus
servus servorum Dei

Zuventapu de Maravna.

Неразбрано писаното име трѣба да се чете Zvventaplc de Moravva: то е на Светопълка, князъ Моравски отъ 874. до 894. год. Папското послание е отъ 879. г. 18. юни; то насърча княза во вѣра-

та и се чуди, че архиепископъ Методи учи другояче, а не както е обещалъ, па обажда, че затуй е позванъ въ Римъ (вж. по̀горе е.). Пресвитеръ Иоанъ, за когото споменува посланието, се смѣта да е оня Иоанъ венетишки, който въ 874 г. е билъ на чело на моравско пратенство до Лудвыга Нѣмецъ. Бильбасовъ, I. 17—18, руски преводъ 82, 129—130; Pastrnek, 109. зб. 106, 254—255.

Scire [vos] volumus, quia nos, qui per Dei gratiam beati Petri Apostolorum principis vicem tenemus, pio amore vos quasi karissimos filios amplectamur, et paterna dilectione amamus, nostrisque assiduis precibus vos omnes Ihesu Christo Domino commendamus orantes semper pro vobis, ut Deus omnipotens, qui corda vestra inluminavit, et ad viam veritatis perduxit, in bonis operibus confirmet, et usque ad finem in recta fide, bonaque actione decoratos vos atque incolumes dignetur perducere. Quod autem, sicut Iohanne piesbytero vestro, quem nobis misistis, referente didicimus, in recta fide dubitetis. Monemus dilectionem vestram, ut sic teneatis, sic credatis, sicut sancta romana ecclecia ab ibso Apostolorum principe didicit, tenuit, et usque ad finem seculi tenebit. Atque per totum mundum cottidie sancte fidei verba, rectaque predicationis semina mittit. Et sicut antecessores nostros, sanctos videlicet sedis apostolice presules parentes vestros ab initio docuisse cognoscitis. Si autem aliquis vobis, vel episcopus vester, vel quilibet sacerdos aliter adnunctiare, aut predicare presumpserit, zelo Dei accensi uno animo, unaque voluntate doctrinam falsam abjicite, stantes et tenentes traditionem sedis apostolice. Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro Adriano scilicet papa ordinatus, vobisque directus, aliter doceat, quam coram sede apostolica se credere et verbis et litteris professus est, valde miramur. Tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni occasione ad nos venire procuret, quatenus ex ore ejus audiamus, utrum sic teneat et credat, sicut promisit, aut non. — Data XIIII Kalendas Iulii, indictione XII.

з) Johannes episcopus

servus servorum Dei

Dilecto filio Sventopulcho

glorioso comiti.

Съ това послание отъ юли 880. г. се утвърдява Методи за архиепископъ на областьта Моравско-Панонска, зависна само отъ Римъ, ала безъ да се означи седалище на архиепископа; само за Нитра, която отъ Коцеля е минала подъ Светопълка, е нарочито поставенъ по Светопълкова препоръжка епископъ нѣмецъ Вихингъ, изпослѣ врагъ Методиевъ и гонитель на дѣйцитѣ му. Папа хвали изпо-

вѣданието Методиево (изложено нему при третьо ходенье въ Римъ), повелява послушание нему и разрешава, да се служи по славенски, само евангелието да се чете първомъ по латински. Посланието „Industriae tuae“ е едно отъ най важнитѣ папски, та е възбуждало много препирни около своето съдържание и истинность; вж. стр. 213. и F. Snopek, Bulla 'Industriae tuae' listinou nepodvrženou въ Časopis Matice Moravské, Бърно XXXV. 1910. стр. 1—60. — Бильбасовъ, I, 20-23, руски преводъ 85-87, 131-134; Pastrnek, 18-20, 255-257.

Industriae tuae notum esse volumus, quoniam confratre nostro Metthodio reverentissimo archiepiscopo sanctae ecclesiae Marabensis una cum Semisisno, fideli tuo, ad limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli, nostramque pontificalem praesentiam veniente, atque sermone lucifluo referente, didicimus tuae devotionis sinceritatem et totius populi tui desiderium, quod circa sedem apostolicam et nostram paternitatem habetis. Nam divina gratia inspirante contemtis aliis seculi [hujus] principibus, beatum Petrum, apostolici ordinis principem, vicariumque illius habere patronum, et in omnibus adjutorem, ac defensorem pariter cum nobilibus viris fidelibus tuis, et cum omni populo terrae tuae amore fidelissimo elegisti, et usque ad finem sub ipsius et vicarii ejus defensione colla submittens, pio affectu cupis, auxiliante Domino, utpote filius devotissimus, permanere. Pro qua scilicet tanta fide ac devotione tua, et populi tui apostolatus nostri ulnis extensis se quasi unicum filium amore ingenti amplectimur; et cum omnibus fidelibus tuis paternitatis nostrae gremio, veluti oves Domini nobis commissas, recipimus; vitaeque pabulo clementer nutrire optamus, atque nostris assiduis precibus omnipotenti te Domino commendare studemus: quatenus sanctorum apostolorum suffragantibus meritis. et in hoc seculo adversa omnia superares et in coelesti postmodum regione, cum Christo Deo nostro valeas triumphare. Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus, coram positis fratribus nostris episcopis, si orthodoxae fidei symbolum ita crederet, et inter sacra missarum sollempnia caneret, sicuti sanctam romanam ecclesiam tenere, et in sanctis [sex] universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est, se juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta romana ecclesia docet, et a patribus traditum est, tenere et psallere. Nos autem illum in omnibus ecclessiasticis doctrinis et utilitatibus [негли veritatibus] orthodoxum et proficuum esse reperientes, vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclessiam Dei remisimus; quem veluti pastorem proprium ut digno honore, et [или: ac] reverentia. laetaque mente recipiatis, jubemus: quia nostrae apostolicae auctoritatis praecepto [ejus] archiepiscopatus ei privilegium confirmavimus, et in perpetuum, Deo juvante, firmum manere statuimus sicuti antecessorum nos-

trorum auctoritate omnium ecclesiarum Dei jura, et privilegia statuta, et firmata consistunt, ita sane, ut juxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse, et ea velut Deo contemplante, dispenset. Nam populus Domini illi commissus est, est, et pro animabus eorum hic redditurus erit rationem. Ipsum quoque presbiterum, nomine Vichinum, quem nobis direxisti, electum episcopum consecravimus sanctae eccclesiae Nitr[i]ensis, quem suo archiepiscopo iu omnibus obedientem, sicuti sancti canones docent, esse jubennus, et volumus, ut pariter cum ipsius archiepiscopi consensu et providentia [et] alterum nobis apto tempore utilem presbiterum vel diaconum dirigas; quem similiter in alia ecclessia, in qua episcopalem cathedram [оправя се: curam] noveris esse necessariam, ordinemus episcopum: ut cum his duobus a nobis ordinatis episcopis praefatus archiepiscopus vester juxta decretum apostolicum per alia loca, in quibus episcopi honorifice debent, et possunt existere, postmodum valeat ordinare. Presbiteros vero et diaconos, seu cujuscunque ordinis clericos, sive Sclavos, sive cujuslibet gentis, qui intra provinciae tuae fines consistunt, praecipimus esse subjectos et obedientes, in omnibus jam dicto confratri nostro archiepiscopo vestro, ut nichil omnino praeter ipsius conscientiam agant. Quodsi contumaces et inobedientes existentes, scandalum aliquod, vel schisma facere praesumpserint, et post primam et secundam admonitionem se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiis et finibus vestris auctoritate nostra pręcipimus procul esse abjiciendos, secundum auctoritatem capitulorum que illi dedimus et vobis dreximus. Litteras denique sclaviniscas a Constantino quondam philosopho repertas, quibus Deo laudes debite resonent, jure laudamus, et in eadem lingua Christi Domini nostri precouia et opera [ut] enarrentur jubemus. Neque enim tribus tantum, sed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate sacra monemur, que praecipit dicens: laudate Dominum omnes gentes, landate [или: et collaudate] eum omnes populi. Et apostoli repleti Spiritu sancto locuti sunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc et Paulus, coelesti quoque tuba insonat monens: omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris. De quibus etiam [linguis] in prima ad Corinthios epistola satis et manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes ecclesiam Dei aedificemus. Nec sanae fidei, vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem sclavinisca lingua canere, sive sacrum [вмѣсто sanctum] evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere, aut alia horarum officia omnia psallere: quoniam qui fecit tres linguas principales, hebraeam scilicet, graecam et latinam, ipse creavit et alias omnes ad landem et gloriam suam. Jubemus tamen, ut in omnihus ecclesiis terrae vestrae propter majorem honorificentiam evangelium latine legatur, et postmodum sclavinisca lingua translatum in auribus populi, latina verba

non intelligentis, adnuncietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi et judicibus tuis placet, missas latina lingua magis audire, praecipimus, ut latine missarum tibi sollemnia celebrentur. — Data mense Iunio indictione XIII.

и) Joannes episcopus

servus servorum Dei

Methodio archiepiscopo

pro fide.

23. мартъ 881. Папа Иоанъ VIII. хвали Методия заради служба на правовѣрието и трудъ за негова проповѣдь, па го тѣши заради лошотитѣ, що е претърпѣлъ. Методиеви писма до папа, комуто се е тѫжилъ и отъ постѫпки задъ гръбъ папини и Светопълкови, и отъ Вихинга Нитрански, нѣма упазени. А Вихингъ въ това тъкмо време си е послужилъ съ лъжно папино писмо до Светопълка противъ Методия. Бильбасовъ, I. 23—24, руски преводъ 96—99, 135—136; Pastrnek 258.

Pastoralis sollicitudinis tue curam quam in lucrandis animabus fidelium Domino Deo nostro exhibes, approbantes, et orthodoxe fidei te cultorem strenuum existere contemplantes, nimis in eodem Domino jocomdamur [вм. jucundamur] et ei immensas laudes, et gratias agere non cessamus, qui [въ рѫкоп. quia] te magis ac magis in suis mandatis accendat, et ad sancte sue ecclesia profectum ab omnibus adversitatibus [clementer] eripiat. Verum auditis per tuas litteras variis casibus, vel eventibus tuis, quanta compassione tibi condoluerimus ex hoc advertere poteris, in quo te coram nobis positum sancte romane ecclesie doctrinam juxta sanctorum patrum [въ изданията бива добавено: probabilem] traditionem sequi debere monuimus et tam simbolum, quam rectam fidem a te docendam, et predicandam subdi[di]mus, nostrisque apostolicis litteris glorioso principi Sphentopulcho quas ei asseris fuisse delatas, hoc ipsum significavimus, et neque alie littere nostre ad eum directe sunt, neque episcopo illi [разумѣвай: Вихингъ] palam, vel secreto aliud faciendum injunximus et aliud a te peragendum decrevimus. Quanto minus credendum est, ut sacramentum ab eodem episcopo exhigeremus [вм. exegerimus] quem saltem levi sermone super hoc negotio allocuti non fuimus. Ideoque cesset ista dubietas, et [a — неумѣстно] Deo cooperante, sicut evangelica, et apostolica se habet doctrina, orthodoxe fidei cultum fidelibus cunctis inculca, ut de labore tui certaminis Domino Ihesu Christo fructum afferas abundantem, et gratia ejus remuneratus mercedem recipias competentem. Ceterum de aliis temptationibus quas diverso modo perpessus es, noli tristari, quin potius hoc secundum Apostolum

omne gaudium prorsus exhistima [вм. existima], quia si Deus pro te, nemo esse poterit contra te, tamen cum, Deo duce, reversus fueris [пропуснато: quicquid inhormiter adversum te est commisum], quicquid jam dictus episcopus [не ще да е за оправяме въ dictis epistolis] contra suum ministerium in te exercuit, utramque audientiam coram nobis discussam, adjuvante Domino, legitimo fini trademus, et illius pertinaciam judicii nostri sententia corripere non omittemus [недобре amittemus, intermittemus]. — Data X. Kalendas Aprilis, indictione XIII.

3

Stephanus V
(септември 885—891)

a) Commonitorium

Dominico episcopo, Johanni et Stephano [presbyteri-, или diaconi-]s, euntibus ad Sclavos [въ ржкоп. Scalituos].

Година 885. Папа Стефанъ напжтва пратеници до княза Светопълка; забранява употрѣба въ служба на славенски езикъ, уведена отъ Методия; освобождава отъ служба поставения отъ сжщия преемникъ Гораздъ. — Pastrnek, 259—260.

a. Cum Deo propitio ingressi [S]clavorum fines fueritis, tanta vos ornate modestia, ut vestri vestrorumque hominum [въ ржкоп. omnium] actus exemplum religionis praebeant rudi populo; habentes prae oculis monentem Dominum, ut videant vestra opera bona et glorificent patrem vestrum, qui in caelis est. Cum veneritis ad ducem patriae [мисли се Светопълкъ], dicite ei: Visitant vos apostolorum principes, beatus Petrus regni caelestis claviger et Paulus doctor gentium. Dominus autem Stephanus sanctissimus pontifex sanctae catholicae et apostolicae Romanae ecclesiae et universalis papa, spiritalis videlicet pater vester, visitat vos et mandat vobis amabilem paternitatem; amplectitur enim vos spiritaliter et diligit sicut unicnm et carissiinum filium. Omnes sanctissimi episcopi, presbyteri et diaconi cum reliquo clero sanctae Romanae ecclesiae optant vobis salutem; habent enim assidue vestri memoriam in suis Deo dignis orationibus apud beatissimorum apostolorum principum limina. Omnis honoralibis senatus a Deo conservandae Romanae urbis cum reliquo coetu fidelis populi mandant vobis salutes; desiderant enim omni prosperitate vos in Christi Dei nostri fide pollere et saeculi gloria gaudere.

Primo die haec dixisse sufficiant, et si de patriae salute interrogaverint, quae ad honorificentiam pertinent christianae religionis, ecclesiae honoris, decentiae imperialis prudenter respondete.

b. Item. Spiritus sanctus a Patra et Filio, nec ingenitus dicitur, ut [въ ржкоп. ne] duo patres, nec genitus, ut duo filii, sed procedens dicitur. Si dixerint: Prohibitum est [a] sanctis patribus symbolo addere aliquid vel minuere, dicite: Sancta Ro-

mana ecclesia custos est et confirmatrix sanctorum dogmatum, quia in catholica fide principis apostolorum vicaricatione in nullo vacillat, ipso dicente Domino: Simon, ecce Satanas expetiit vos, ut cribraret quasi triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Haec omnes errantes ad fidem duxit ecclesia et vacillantes roboravit, non immutando sancta dogmata, sed aut non intelligentibus, aut male sentientibus exponendo. [Следуватъ глави, заети изъ наредби, които папа е поржчалъ на своитѣ пратеници да изложатъ словеспо; затуй говори тамъ за себе въ третьо лице:]

Cap. XII Missas et sacratissima illa ministeria [завѣрно: mysteria], quae sclavorum lingua idem Methodius celebrare praesumpsit, quamvis decessoris [въ ржкоп. nostri] sui temporibus, domini videlicet Johannis sanctissimi papae, iuraverit, se ea ulterius non praesumere, apostolica auctoritate, ne aliquo modo praesumatur, penitus interdicit. Veruntamen si aliquis sclavorum lingua tam doctus iuvenitur, ut post sacratissimam evangelicam, apostolicam lectionem eius explicationem doctus sit dicere ad aedificationem eorum, qui non intelligunt, et laudat, si fiat, et concedit et approbat.

Cap. XIII. De veneratione ieiuniorum firmiter tenete [въ ржкоп. tenere] sicut in sua decrevit epistola [до Светопълка, вж. горе стр. 220], quia assidue pro viribus ieiunare laudabile est; corpori etiam consulere, naturale; et festis diebus largiori pabulo corpus sobrie reficere peccato non imputatur; si tamen cum gratiarum actione et corpus reficitur, et salubre poculum animae ministratur.

Cap. [X]III. Successorem, quem Methodius sibimet contra omnium sanctorum patrum statuta constituere praesumpsit [мисли се Гораздъ], ne ministret [въ ржкоп. ministrat], nostra apostolica auctoritate interdicite, donec, suam nobis praesentiam exhibeat, et causam viva voce exponat.

б) Stephanus episcopus

servus servorum Dei

Zventopolco regi Sclavorum.

Ржкописътъ на това послание (преписъ) е яко разваленъ и отъ късно време (негли XI. в.). За Методия се говори тамъ както за живъ, при все че се бѣ поминалъ преди да стане Стефанъ папа. Нѣкои смѣтатъ посланието за Вихинговъ подлогъ, — дори тъкмо за оня, който се разбира отъ посланието папа Иоаново до Методия отъ 23. мартъ 881 г.; ала това не се призна. Главното съдържание на посланието се отнася до учението за изхода на св. Духъ. Папа Стефанъ ще да е отрекълъ правото на славенския езикъ въ църква

по навети Вихингови; отрекълъ го бѣ и папа Иоанъ VIII. въ 878., и въ 879. година, а го призна въ 881. — Бильбасовъ, 26—32, 137—143; **Pastrnek**, 260—264.

Quia te zelo fidei sanctorum apostolorum principi Petro videlicet regni celestis clavigero, omni devocione devovisti, ejusque vicarium pre cunctis hujus fluctibus vagi seculi principibus principalem patronum elegisti, ejusque te cum primatibus ac reliquo terre populo tuicioni pariter commisisti: continuis precibus Deum bonorum omnium largitorem exoramus, ut ipsus muniaris suffragio, in cujus [manu] sunt omnia jura regnorum quatenus ejus vallatus auxilio et interventionibus apostolorum principum Petri et Pauli et a diabolicis muniaris insidiis et corporali sospitate laeteris, ut anima et corpore tutus, ab eterno judice, bonis operibus decoratus, perpetua felicitate doneris. Nos eciam qui ejus vicariacione fungimur debitam solicitudinem pro te gerentes, inquocumque indigneris negocio, in his que ad salutem tuam pertinent Deo auxiliante protectorem invenies in omnibus. Quem ob fidei dignitatem cum omnibus tuis fidelibus, nulla terrarum obsistente intercapedine, spiritualibus ulnis quasi presentem amplectimur amore ut spiritualem filium. Igitur quia orthodoxe fidei anhelare te studio [или studiose] audivimus, et certo indicio ex hoc agnoscimus, quod ad matrem tuam sanctam videlicet romanam aecclesiam recurrere voluisti [въ ржкоп. volusti], quae capud est omnium aecclesiarum collato sibi privilegio in beato Petro principe apostolorum, cui suas oves verus pastor commisit dicens: tu es Petrus et super hanc petram edificabo aecclesiam, et porte inferi non prevalebunt adversus eam, — portas inferi, ora orthodoxam fidem blasfemancium appellans; que auctore Christo omnes hereses destruxit, et vacillantes omnes in fide solidavit creatoris sui munita auxilio, dicente domino nostro Iesu Christo: Simon, ecce satanas expetiit vos, ut cribaret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ne deficiat fides tua et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Quis, rogo, nisi insipiens in tantum audeat blasphemie baratrum [въ ржкоп. blaspenie baratum] mergi ut Petri fidem infamet? Pro quo verbum Dei in duabus naturis existens, quod naturam servi autem natura contulit deitatis. Tuam devocionem amplectimur, volentem discere, ut prudenciam tuam digna attollamus laude, quae non alibi vagari, sed ipsam [ecclesiam] quae caput est studuit consulere, a qua eciam omnes ecclesiae sumpserunt exordium. Verumptamen fundameutum fidei super quod suam Cristus constituit ecclesiam istud est: tres certe persone, subsistentes, patris, et filii, et spiritus sancti coaeterne sibi sunt et coaequales, et istarum trium personarum una est deitas natura, una substancia, una divinitas, una majestas. In quibus personis discrecio est non confusio, distinccio non separacio. Distinccionem dico, quia alia est persona patris, alia filii, alia spiritus sancti: pater enim a nullo,

filius a patre, spiritus sanctus ab utroque, unius ejusdemque substanciae cujus pater et filius est. Et hec sancta trinitas, unus, et verus Deus est, que nec inicio incipit, aut fine clauditur, nec loco comprehenditur, nec tempore variatur. Pater enim solus de alio non est, et ideo solus ingenitus appellatur, filius autem de patre sempiternus filius et ideo genitus dicitur, spiritus vero sanctus patris et filii est spiritus sine ullo intervallo, ubi nulla tempora quaeque habent prius vel posterius, sunt cogitanda: et ideo nec ingenitus, nec genitus, sed procedens dicitur, nec duo patres, nec duo filii credantur. Quod filii sit spiritus apostolus, et in evangelista testatur: si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus; et Paulus apostolus quod patris filiique sit spiritus testatur: vos autem non estis in carne, sed in spiritu; si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Et iterum ut patris sit spiritus, lucidissime destinguit dicens: quod si spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in vobis, vivicavit et mortalia corpora vestra. Ut vero filii sit spiritus, idem Paulus testatur: Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus spiritum filii sui in corda nostra, clamantem abba pater. Ut a patre procedat ipsa veritas dicit: spiritus qui a patre procedit, ille me clarificavit. Ut a filio procedat eadem veritas testatur: ille me clarificavit, quia de meo accipiet. Absit enim, ut spiritus sanctus credatur de patre in filium, et de filio ad sanctificandam creaturam quasi quibusdam gradibus procedere, sed quemadmodum de patre, ita et de filio simul procedit. Quis enim negabit esse spiritum sanctum vitam? Et cui vita pater, vita sit filius; sicut pater vitam habet in semet ipso, sic dedit et filio vitam habere in semet ipso. Haec tibi de multis pauca dixisse sufficiant, quae te absque ambiguitate lingua confiteri et corde oportet credere, sed non ultra vires examinare. Quia solis corporei radio oculorum retunditur intuitus, quanto magis ineffabilis deitatis claritate terrena mens retunditur. Hanc fidem a Domino in apostolos et [ab] apostolis fundatam sancta catholica et apostolica romana tenet ecclesia: quam tu ut firmiter teneas monemus, exoramus et testificamus. In qua et Vichingum venerandum episcopum et carissimum confratrem aecclesiastica doctrina eruditum reperrimus, et ideo eum vobis ad regendam subi commissam a Deo ecclesiam remisimus, quia fidelissimum eum [въ ржк. cum] tibi, et pro te satis solicitum in omnibus agnovimus. Quem veluti spritualem patrem, et proprium pastorem digno honore et debita reverencia sincera mente recipite, tenete et amplectimini, quia in eo exibitum honorem Christo conferitis, ipso decente: qui vos recipit, me recipit; et qui me recipit, recipit eum, qui me misit. Ipse itaque omnium aeeclesiasticorum [negociorum, негли излишно] officiorum habeat curam, et Dei timorem pre oculis habens dispenset eadem, quia et pro animabus commissi sibi populi ipse redditurus erit districto judici racionem. De jejunio itaque scias a lege, prophetis, et ab ipso Domino in evangelio approbatum. Moyses namque ut legem

acciperet quadraginta diebus et noctibus jejunavit. Haelias qui caelum orando clausit, ut non plueret annos tres et menses sex, et rursum orando aperuit, et caelum dedit pluviam et terra dedit fructum suum [въ ржкоп. sum] quadraginta diebus et noctibus jejunavit. Auctor et ipse legis Iesus Christus dominus noster quadraginta diebus et noctibus jejunavit. Si quis vero jejunium reprobat, reprobet et oracionem et blasphemet esse malum demones ei[i]ci, dicente domino: hoc genus non ei[i]citur nisi in oracione et jejunio. Preceptum quippe est jejunare, sed quibus diebus sit jejunandum quibus ve prandendum, precepto Domini vel apostolorum non est definitum asercione, sed antiqua patrum consuetudine tenet [въ ржкоп. tent] aecclesia, quia et priorum instituta et consuetudo majorum pro lege tenenda sunt. Quatra feria jejunandum est, quia considerato evangelio quarta sabbati Iudei consilium inierunt, ut Jesum dolo tenerent et occiderent. Sexta autem sabbati recte jejunio deputatur, propter dominice passionis reverenciam. Sabbato quoque nihilominus jejunandum est propter renovandam memoriam rei geste, quia discipuli dominum humane intelligentes eo die in sepulchro quiescentem doluerunt. Quintam vero feriam quidam arbitrati sunt esse dissolutam, quia eo die reconciliacio sit penitencium, et eo die sanctum crisma conficitur, et eo die redemptor cum discipulis cenavit, et eis sacramentum sui corporis et sanguinis tradidit, eo die videntibus discipulis ad caelos ascendit. Dominicus certe dies propter resurreccionis gloriam et adventum sancti spiritus laeticie consecratus est. Duos qui remanent, proprio unius cujusque relinquaums arbitrio; in quibus id observandum censeo, ut qui manducat non manducantem non spernat, et qui non manducat manducantem non judicet, ut quicquis [въ ржкоп. quicquro] agimus, in gloria dei faciamus. Iejunium scilicet quod quattuor temporum dicitur antiqui patres celebrandum non frustra [въ ржкоп. nefrustra] sanxerunt, dicente psalmista: benedicam Dominum in omni tempore, ut singulis quibusque temporibus anni humiliemus animam in jejunio. Primi itaque mensis jejunium Dominus in exodo, quarti, septimi et decimi jejunium per Zachariam prophetam celebrari precepit, ut qui omni tempore de misericordia confidamus penitendo. Haec tibi de jejunio pauca dixisse sufficiant, quamvis plurima dici possent ejus misteria que nunc exponere non est temporis. Hoc tamen jejunium Deo pre ceteris acceptabile credito: dissolve colligaciones impietatis, solve fasciculos [въ ржкоп. fasculos] deprimentis, dimitte eos qui confracti sunt liberos et omne onus disrumpe. Quod his adornandum est monilibus: frange esurienti panem tuum et egenos vagosque induc in domum tuum. Hac scias Deo acceptabiles lampades, quibus jejuniam adornandum [въ ржкоп. adomandum] est cotidie ut Deo sit placitum. Methodium namque supersticioni, non edificacioni, contencioni non paci insistentem audientes plurimum mirati sumus [въ ржкоп. mirabilem]; et si ita est [ut] andivimus,

supersticionem ejus penitus abdicamus. Anathemo vero pro contemnenda catholica fide, qui indixit in caput redundabit [въ ржкоп. renundabit] ejus. Tu autem et populus tuus sancti spiritus judicio eritis innoxii, si tamen fidem quam romana praedicat aecclesia tenueritis [въ ржкоп. tenuentis] inviolabiliter. Divina autem officia et sacra misteria ac missarum que idem Methodius Sclavorum lingua celebrare presumpsit, quod ne ulterius faceret supra sacratissimum beati Petri corpus juramento firmaverat, sui perjurii [въ ржкоп. super jurii] reatum perhorrescentes [въ ржкоп. perhorpescentes] nullo modo deinceps a quolibet presumatur. Dei namque nostraque apostolica auctoritate sub anathematis vinculo interdicimus, excepto quod ad simplicis populi et non intelligentis aedificacionem attinet, si evangelii, vel apostoli exposicio ab eruditis eadem lingua annuncietur [въ ржкоп. annuncetutur] et largimur et exortamur, et ut frequentissime fiat monemus, ut omnis lingua laudet Deum, et confiteatur ei. Contumaces autem et inobedientes, contencioni et scandalo insistentes, post primam et secundam admonicionem si se minime correxerit, quasi zizaniorum seminatores ab aecclesie gremio ab[i]ici sancimus, et ne una ovis morvida totum gregem contaminet nostro vigore refrenari et a vestris finibus procul excludi precipimus.

4

Johannes X

(914—928)

Johannes episcopus

servus servorum Dei

reverendissimo et sanctissimo confratri nostro

Joanni s. Salonitanae ecclesiae archiepiscopo

omnibusque suffraganeis.

Послание писано между 923 --926. г. Папа се чуди, че въ архиепископията Салонска се шири противно на църквата учение Методиево, и заповѣдува да се възпре и развърне. Салона, Солинъ е старъ градъ, отъ който е произлѣзълъ новъ итал. Spalato, славенски Спльетъ или Сплитъ, сега пристанище на Югославия. — Бильбасовъ, I. 38, 103 съ частиченъ преводъ, 152—153 текстъ.

Cum religio vestrae dilectionis per tot annorum curricula et mensium spatia sanctam romanam et apostolicam atque universalem ecclesiam, in cujus cathedra Deo auctore nos praesidemus, visitare neglexerit, omnino miramur. Cum per caritatis augmentum omnis religio ad soliditatem fidei et ad lapidem pertinet, sicut scriptum est: tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam; meam videlicet, quod [non est] aliud dicere nisi absque reprehensione et in fidei robore solidatam, non habentem maculam aut rugam, a qua omnes ecclesiae augmentum intelligentiae atque saporem bonae doctrinae suscipere debent. Et quia fama revelante cognovimus per confinia vestrae parochiae aliam doctrinam pullulare, quae in sacris voluminibus non reperitur, vobis tacentibus et consentientibus valde doluimus juxta illud apostoli: si quis aliter docuerit, praeter id quod in sacris canonibus, atque voluminibus reperitur, etiam si angelus de coelo fuerit, anathema sit. Sed absit hoc fidelibus, qui Christum colunt, et aliam vitam per operationem se credunt posse habere, ut docrinam evangelii atque canonum volumina apostolicaque etiam praecepta praetermittentes, ad Methodii doctrinam confugiant, quem in nullo volumine inter sacros auctores comperimus. Unde hortamur vos, dilectissimi, ut cum nostris episcopis Joanne scilicet sanctae Anconitanae et Leone sanctae Palestrinae ecclesiarum Dei juncti, cuncta per Slavinicam terram audacter corri-

gere satagatis: ea videlicet ratione, ut nullo modo ab illorum supradictorum episcoporum doctrina im aliquo deviare praesumatis. Ita ut secundum mores romanae ecclesiae Sclavinorum terrae ministerium sacrificii peragant, in latina scilicet lingua, non aute,m in extranea, quia nullus filius aliquid loqui debet vel sapere nisi ut pater ei insinuaverit; et quia Sclavi specialissimi filii sanctae romanae ecclesiae sunt, in doctrina matris permanere debent, sicut ait apostolus: filioli, quos per doctrinam evangelii ego genui; et iterum: filius sapiens laetificat patrem. In hoc utique gaudemus, si Sclavi nostram doctrinam sequi delectentur, ut Deo sacrificium gratum exhibeant. Quoniam qui non fide sacrificant et Deo pura libamina offerunt, vereor ne illis veniatr quod scriptum est: maledictus homo, qui opera Dei negligentee facit. Unde vos moneo, ut mala radix in vestris partibus minimit pullulet; sed vestra praedicatione assidna defaecata maneat; u, Deo fructum offerre valeatis per praedicationem vestri ministerii alium centesimum, alium sexagesimum: qui habet aures audiend, andiat.

5

Johannes XIII

(965—972)

Johannes

servus servorum Dei

Boleslao

catholicae fidei alumno, apostolicam benedictionem.

Послание отъ 972. г. до чешкия воевода Болеславъ II. (967—999), комуто позволява да устрои особито Пражко епископство съ престолна църква Св. Витъ въ Прага, ала да не се служи тамъ по езикъ на нѣкаква славенска секта българска или руска. Текстътъ е известенъ само изъ „Три книги чешки лѣтописъ" на Козма Пражки († 1125), и затуй посланието подвъргано на съмнение, ала необорено. — Бильбасовъ, I. 40—43, съ частиченъ преводъ 104, текстъ 155—156.

Justum est benivolas aures justis accomodare petitionibus: quia Deus est justitia, et qui diligunt Deum justificabuntur et omnia diligentibus Dei justitiam cooperantur in bonum. Unde apostolica auctoritate et sancti Petri principis apostolorum potestate, cujus licet indigni, tamen sumus vicarii, annuimus et collaudamus, atque incanonizamus, quo ad ecclesiam sancti Viti, Wenceslai fiat sedes episcopalis; ad ecclesiam vero s. Georgii martyris sub regula sancti Benedicti et obedientia filiae nostrae, abbatissae Mariae, constituatur congregatio Sanctimonialum. Verumtamen non secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Ruziae, aut Slavonicae linguae, sed magis sequens instituta et decreta apostolica, unum potiorem totius ecclesiae ad placitum eligas in hoc opus clericum, latinis adprime literis eruditum, qui verbi vomere novalia cordis gentilium scindere, et triticum bonae operationis serere, atquae manìpulos frugum vestrae fidei Christo reportare sufficiat. Vale.

6

a) Салцбуржки архиепископъ

до папа Иоанъ VIII.

De conversione Bogoariorum et Carantanorum libellus.

Подъ такъвъ насловъ, или пъкъ подъ инакъвъ: Historia conversionis Carantanorum et de s. Methodio testimonium querulum, бива издавана исторична записка отъ Anonymus Salisburgensis, изпратена въ Римъ за тжжба противъ папска разпоредба (отъ Адрияна II), която взела направо подъ Римския престолъ Сирмийската епископия (източна Панония), отъ древни времеиа подвластна на Салцбургъ (старински Juvavia, Juvavum), та оставила сега да нахлуе тамъ „нѣкойси гръкъ“ Методи. Записката сочи случки и събития, за да дири стари църковно-управни права върху тая епископия, като се позовава възъ изгубени за насъ актове, възъ животописи и летописи. Съставена е още при живота на архиепископа Салцбуржки Алвинъ (вж. стр. 215), инди пратена до папа Иоанъ VIII. Нейнитѣ доводи лежатъ въ дѣло за покръщание на баварци и каринтийци; а „каринтийци [хорутанци, корошчани] и тѣхни ближни“ са ония славени, които се простиратъ къмъ изтокъ отъ Норикъ (Бавария) по цѣла Панония, като се изключатъ Славония и Сремъ по дѣсния брѣгъ на долна Драва, понеже тия краеве бѣха тогава подвластни на българитѣ, па се изключи и часть отъ „карнилскитѣ“, сиречъ крайнскитѣ славени, която бѣ покръстена съ трудъ отъ Аквилейския патриархатъ. Отъ издатели записката е подѣлена на 14 глави, отъ които само последнитѣ три споменуватъ Методия, и тѣхъ тъкмо вмѣстяме тукъ. Въ V. глава срѣщаме славенската заета дума крамола въ текстъ: quod ille (епископъ Виргили, когото воевода Хитмаръ канилъ да дойде) renuit, orta seditione quod carmula dicimus; а въ X. глава се казва, какъ „нѣкой си Привина“ (= Прибина), изгоненъ отъ Моймира, моравски воевода, забѣгналъ въ предѣли на краля Лудвигъ, отъ тамъ пъкъ въ „страна България“ заедно со свои близки и со сина си Коцелъ. — Бильбасовъ, I. стр. 111—126 текстъ, 9—12 коментаръ, а 74—76 и преводъ на важни мѣста, между тѣхъ и на тия за Методия; Pastrnek, 264—272.

I. – XI. . . . .

XII. Pervenit igitur [другаде ergo] ad notitiam Ludovici piissimi regis quod Priwina benevolus [друг.: piissimus ac b.] fuit erga Dei servitium [et] suum; fidelibus suis quibusdam saepius ammonentibus concessit illi in proprium totum, quod prius habuit in beneficium exceptis illis rebus, quae ad episcopatum

Juvavensis ecclesiae viderentur [друг. videtur] pertinere, scilicet ad s[anctnm] Petrum principem apostolorum et beatissimum Hrodbertum ubi ipse corpore requiescit; ubi [tunc] ad praesens rector venerabilis Liuprammus archiepiscopus praeesse dinosticur Ea ratione diffinivit domnus senior noster rex easdem res, quae tunc ipsum episcopum in ipsis locis conqaesitae sunt, et qui inantea Deo propitio augeri possunt, ut sine ullius hominis contradictione et judiciaria cousignatione illibate ad ipsa loca supra dtctorum perpetualiter valeant perseverare. Isti fiebant praesentes: nomine Liuprammus archiepiscopus, Erchanbertus episcopus [Фризиски], Erchanfridus episcopus [Регенсбуржки], Hartwigus episcopus [Пасавски], Karolomannus, Hludovicus [синъ кралевъ], Ernust [воевода, пръвъ отъ кралевитѣ приятели]. Ratpot [воевода на Аварския край], Werinheri, Pabo, Fritilo, Tacholf [воевода на Лужичко-сръбския край], Deotrih, Vuaninc, Gerolt, Liutolf, Deotheri, Wuolfregi, Jezo, Egilolf, Puopo, Adalperht, Megingoz, item Adalperht, Odairih, Peringer, Managolt. Actum loco publice in Reganespurc, anno Domini DCCCXLVIII, indictione XI, sub die IV idus Octobris. Quamdiu enim ille vixit, nihil minuit rerum ecclesiasticarum nec subtraxit de potestate praedictae sedis, sed ammonente archiepiscopo, prout valuit, augere studuit; quia ad augmentum servitii Dei primitus post obitum Dominici presbyteri, Swarnagal presbyter ac praeclarus doctor illuc missus est, cum diaconis et clericis. Post illum vero Alfridus presbyterum et magistrum cujusque artis Liuprammus illuc direxit; quem Adalwinus successor Liuprammi archipresbyterum ibi constituit, commendans illi claves ecclessiae, curamque post Illum totius populi gerendam. Similiterque eo defuncto, Rihbaldum constituit archipresbyterum, qui multum tempore [друг. tempus] ibi commoratus [друг. demoratus] est, exercens suum potestative officium, sicut illi licuit [друг. iniunxit] archiopiscopus suus, usque dum quidam Graecus, Methodius nomine, noviter inventis litteris, linguam latinam doctrinamque romanam atque litteras auctorales [друг. actorabiles] latinas philosophice superducens vilescere fecit cuncto populo ex parte [сир. sclavorum] missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt. Quod ille ferre non valens sedem repetivet Juvavensem.

XIII. Anno igitur DCCCLXV venerabilis archiepiscopus Juvavensium Adalwinus Nativitatem Christi celebravlt in castro Hezilonis, noviter Moseburch vocato, quod illi successit moriente patre suo Priwino quem Maravi occiderunt; illo quoque die ibi officium celebravit ecclesiasticum. Sequentique die in proprietate Wittimaris dedicavit ecclesiam in honore s[ancti] Stephani propomartyris. Die vero Kal. Jan. ad Ortahu consecravit ecclesiam in honore s[ancti] Michaelis archangeli in proprietate Hezilonis. Idem eodem anno ad Weride in honore s[ancti] Pauli apostoli Id. Nov. [друг. Junuariis] dedicavit ecclesiam. Idem in eodem

anno XIX Kal. Febr. ad Spizzun in honore s[anctae] Margarethae virginis ecclesiam dedicavit. Ad Termperch dedicavit ecclesiam in honore s[ancti] Laurentii. Ad Fiskere eodem anno dedicavit ecclesiam. Et singulis proprium dedit presbyterum ecclesiis. Sequenti quoque tempore veniens iterum in illam partem causa confirmationis et praedicationis, contigit illum venire [вм. venisse] in locum qui dicitur Cella, proprium videlicet Unzatonis [друг. Mizatonis], ibique apta fuit ecclesia consecrandi, quam dedicavit in honore s[ancti] Petri principis apostolorum, constituitque ibi proprium presbyterum. Ecclesiam vero Stradach dedicavit in honore s[ancti] Stephani. It[eru]m in Weride ecclesia dedicata floruit in honore [sancti] Petri principis apostolorum. Postea vero tres ecclesias consecravit, unam ad Quartinaha in honore s[ancti] Johannis evangelistae; alteram ad Myzzilicheschirichum, tertiam ad Ablanza; quibus constituit proprio[s] sacerdotes [друг. presbyteros].

XIV. A tempore igitur, quo dato et praecepto domni Caruli imperatoris orientalis Pannoniae populus a Juvauvensibus regi coepit praesulibus usque in praesens tempus sunt anni LXXV, quod nullus episcopus alicubi veniens potestatem habuit ecclesiasticam in illo confinio nisi Salzburgenses rectores, neque presbyter aliunde veniens plus tribus mensibus ibi [suum] ausus est colere officum, priusquam suam dimissoriam episcopo praesentav[er]it epistolam. Hoc enim ibi observatum fuit, usque dum nova orta est doctrina Methodii philosophi.

б) Дитмаръ Салцбуржки

и други баварски епископи

до папа Иоанъ IX.

Събрани на съборъ въ Рисбахъ на 13. юли 900 г., баварски епископи решаватъ да се тжжатъ предъ папа Иоанъ IX., че въ Моравия, отъ време подвластна църковно на Пасавския епископъ, се явили отъ папино име трима духовници, та противно на реда и на правото поставили тамъ едного архиепископа и трима епископи. Тогава е воевода моравски Мойміръ, внукъ на Светопълка, който почина въ 894 г. Въ писмото не се споменува Методи, но е ясно, че тжжбата е противъ дѣло отъ него; тя и клевети моравскитѣ славени. Въ края на писмото частна бележка отъ Дитмара, архиепископъ Салцбуржки. — Бильбасовъ, I. 33—37, частиченъ преводъ 101—102, текстъ 143—149; **Pastrnek**, 274—278.

Summo pontifici et universali papae, non unius urbis, sed totius orbis, domino Joanni romanae sedis gubernatori magnifico.

Humillimi paternitatis vestrae filii, Theotmarus, Juvavensis

ecclesiae archiepiscopus, Waldo, Frisingeusis, Erchenpaldus, Eystatensis, Zacharias, Saebonensis, Tutto, Ratisponensis, Richarius, Pataviensis ecclesiae episcopus, nec non et universus clerus, populusque christianus per totam Noricam, quae et Bavaria vocatur [въ ржкоп. conversatur], prosperum in Salvatore nostro profectum, catholicae pacis augmentum, et regnum optamus aeternum.

Antecessorum vestrorum decretis, et catholicorum patrum institutis plenissime instruimur, in omnibus nostro ministerio sacerdotali obstantibus et adversantibus romanum appellare pontificem, ut, qnod ad unitatem concordiae, et ad custodiam pertinet dlsciplinae, nulla dissensione violetur; sed ad ipso summa provisione decernatur. Nequaquam enim credimus, quod coacti quotidie audimus, ut de illa sancta et apostolica sede, quae nobis sacerdotalis mater est dignitatis, et origo christianae religionis, profluxerit quippiam perversitatis, sed doctrina et auctoritas ecclesiasticae rationis. Sed venerunt, ut ipsi promulgaverunt [въ ржкоп. promulgarunt], de latere vestro tres episcopi, videlicet Joannes archiepiscopus, Benedictus et Daniel episcopi, in terram Sclavinorum, qui Moravi [въ ржкоп. Maraci] dicuntur, quae regibus nostris et populo nostro, nobis quoque cum habitatoribus suis subacta fuerat, tam in cuttu [christianae] religionis, quam in [въ ржкоп. ex] tributo substantiae saecularis; quia exinde primum imbuti et ex paganis christiani facti sunt. Et idcirco Pataviensis episcopus civitatis, in cujus dioecesi [въ ржкоп. ditione] sunt illius terrae [въ ржкоп. tempore] populi ab exerdio christianitatis eorum, quando voluit et debuit, illuc nullo obstante intravit, et synodalem cum suis, et etiam ibi inventis, conventum frequentavit, et omnia quae agenda sunt potenter egit et nullus ei in faciem restitit. Etiam et nostri comites illi terrae confines placita secularia illic continuaverunt, et quae corrigenda sunt, correxerunt, tributa tulerunt, et nulli eis restiterunt; usque dum incessente corda eorum diabolo christianitatem abhorrere, et omnem justitiam detrectare belloque lacessere et obsistere saevissime coeperunt, adeo ut via episcopo et praedtcatoribus illuc [въ ржкоп. illos] non esset, sed libitu suo egerunt quae voluerunt. Nunc vero, quod grave nobis videtur et incredibile, in augmentum injuriae jactitant se magnitudine pecuniae ed egisse, qualia de illa apostolica [въ ржкоп. episcopali] sede numquam audivimus exisse, neque canonum decreta [id] sanxisse, ut tantum schisma una pateretur ecclessia. Est enim unus episcopatus in quinque divisus. Intrantes enim praedicti episcopi in nomine vestro, ut ipsi dixerunt, ordinaverunt iu uno eodemque episcopatu unum archiepiscopum, si tamen in afterius episcopatu archiepiscopum esse potest, et tres suffraganeos ejus episcopos, absque scientia archiepiscopi, et consensu episcopi, in cujus fuerunt [въ ржкоп. fuere] dioecesi. Cum in concilio Africano cap. XX. decretum sit, ut plebes quae in dioecesibus ab episcopis retinentur, quae numquam episcopos habuerunt, nonnisi cum

voluntate ejus episcopi, a quo tenentur, proprios accipiant rectores vel episcopos. Et etiam in eodem concilio cap. LXV. ut plebes, quae numquam habuerunt proprios episcopos, nisi ex concilio [plenario] uniuscujusque provinciae et primatis, atque consensu ejus, ad cujus dioecesim eadem plebs pertinebat, [episcopos] minime accipiant. In decretis papae Leonis cap. XV. scriptum est: Nulla ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui a provincialibus episcopis cum [episcoporum] metropolitani judicio non consecrantur. Item cap. XLIX. Si indignis quibusque et longe extra sacerdotale meritum constitutis pastorale fastigium et gubernatio ecclesiae detur, non est hoc consulere populis, sed nocere, nec praestare regimen, sed augere discrimen. Et in eodem capite post pauca: Difficile est, ut bono peragantur exitu, quae malo sunt inchoata principio. Et in decreto papae Coelestini antecessoris vestri cap. XXII. continetur, ne alicui locus concedatur sacerdoti in alterius [въ ржкоп. alicuius] injuriam.

Antecessor vester Zuentibaldo duce impetrante [въ ржкоп. imperante] Vichingum consecravit episcopum, et nequaquam in illum antiquum Pataviensem episcopatum [eum] transmisit, sed in quamdam neophytam gentem, quam ipse dux domuit bello, et ex paganis christianos esse patravit [въ ржкоп. paravit]. Cum autem iisdem [въ ржкоп. eisdem] Sclavis locus familiaritatis apud legatos vestros dabatur, accusabant nos et diffamabant in multis et verbis mendacibus instabant, quia nemo eis vera respondebat, dicentes; nos et cum Francis et Alemannis scandalum et discordiam habuisse; cum hoc falsum esse ex hoc convincitur, quia amicissimi nosırt sunt et caritative cooperantes [въ ржкоп. cooperatores]. Et etiam cum ipsis impacatos nos esse accusabant; quod non nostra culpa exigente, sed sua protervia faciente, ita fatemur esse. Quia quando christianitas illis coepit vilescere, et insuper debitum tributum senioribus nostris regibus, et principibus eorum solvere respuerunt, [belloque resistere et gentem nostram coeperunt lacessere, orta est seditio inter illos. Et quoniam armis si eos defenderint] in servitium redegerint [въ ржкоп. reciderunt]: idcirco jure proprio tributarios habere debuerunt et debent; et sive velint, sive nolint, regno nostro subacti erunt. Quapropter oportet vos ab [въ ржкоп. abs] alto speculari, et moderaminis temperiem prae omnibus tenere, ne prejor pars confortetur, et melior infirmetur.

Progenitores namque serenissimi senioris nostri, Ludovici videlicet imperatoris [въ ржкоп. imperatores; пропуснато: nostri] et reges ex christianissima Francorum gente prodierunt. Moravi [въ ржкоп, Moimari] vero Sclavi a paganis et ethnicis venerunt; illi potentia imperiali Romanam rempublicam sublimaverunt [въ ржкоп. sublimarunt], isti damnaverunt; illi christianum regnum confortaverunt [въ ржкоп. confortarunt]. isti infirmaverunt; illi toti mundo spectabiles apparuerunt, isti latibulis et urbibus occultati fuerunt; illorum consilio apostolica sedes pollebat, istorum

persecutione christianitas dolebat. In omnibus his juvenculus rex noster, nulli praedecessorum suorum [secundus, nulli et] inferior, sed secundum virtutem a Deo sibi datam sanctae romanae ecclesiae et vobis, summo pontifici, cum omnibus regni sui principibus adjutor optat esse fortissimus. Omne namque regnum divinitus sibi commissum ad Dei servitium suumque adjutorium unum vult et operatur. Unde et pace viget, et concordia gratulatur, atque ad vestram paternitatem, sicut patres sui, se pertinere laetatur.

Quod nos praefati Sclavi criminabantur, cum Ungaris fidem catholicam violasse, et per canem et lupum aliasque nefandissimas et ethnicas res sacramenta et pacem egisse, atque ut in Italiam transirent pecuniam dedisse; si vobis coram posito ratio inter nos agitaretur ante Deum, qui cuncta novit, antequam fiant, et coram vobis qui vicem ejus apostolicam tenetis, eorum falsitas manifestaretur et innocentia nostra probaretur. Quia enim christianis nostris longe a nobis positis semper imminebant et persecutione [ipsos] nimia affligebant, donavimus illis nullius pretiosae pecuniam substantiae, sed tantum nostra linea vestimenta; quatenus eorum feritatem aliquatenus molliremus [et ab eorum persecutione quiesceremus]. Talia namque, ut praescripsimus, juxta malitiam cordis sui argumentantes, et pontifices nostros [въ ржкоп. vestros] ad injuriam nostram incitantes adeo, ut directa nobis epistola, quasi ab apostolica sede, haec omnia improperabant [et diversas injurias ingerebant], atque inter alia divino gladio feriendos dignos dicebant. Impletur enim in nobis, quod quidam sapiens ait: justus tulit crimen iniqui. Ipsi enim crimen quod [a] nobis falso semel factum imposuerunt, multis annis peregerunt. Ipsi multitudinem Ungarorum non modicam ad se sumpserunt, et more eorum capita suorum pseudochristianorum penitus detonderunt et super nos christianos immiserunt; atque ipsi supervenerunt et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios ferina carcerum fame et siti perdiderunt, innumeros vero exitio deputarunt [въ ржкоп. exilio deputaverunt] et nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redegerunt, ecclesias Dei incenderunt et omnia aedificia deleverunt, ita, ut in tota Pannonia, nostra maxima provincia, tantum una non appareat ecclesia, prout episcopi a vobis destinati, si fateri velint, enarrare possunt, quantos dies transierint [въ ржкоп. transierunt] et totam terram desolatam viderint [въ ржкоп. viderunt].

Quando vero Ungaros Italiam intrasse comperimus, pacificare [въ ржкоп. pacificari] cum eisdem Sclavis, teste Deo, multum desideravimus, promittentes eis, propter Deum omnipotentem ad perfectum indulgere omnia mala contra nos nostraque [въ ржкоп. nostrosque] acta, et omnia reddere, quae de suis nostros constaret habere; quatenus ex illis securos nos redderent et tamdiu spatium darent, quamdiu Longobardiam nobis intrare et res sancti Petri defendere, populumque christianum divino adjutorio

redimere liceret. Et nec ipsum ab eis obtinere potuimus, ut post tanta maleficia haberent beneficia; et sunt falsi accusatores, qui semper fuerunt [въ ржкоп. fuere] christianorum persecutores.

Si quis in toto mundo aliorsum nos oberrasse et justitiae restitisse probare conetur, veniat praesens, et eum ludificasse nosque de hac re sentietis purissimos esse. Idcirco singuli omnesque admonendo [въ ркп. monendo] precamur, ne ullo modo alicui falso, de nobis aliquam suspicionem referenti, creduli sitis, antequam opportunitas exigat, ut hujus rei gratia missus de vestra celsitudine nobis, aut a nostra parvitate directus appareat vobis. Communis hemitus et generalis dolor angustat, quos Germania et tota tenet Norica, quod unitas ecclesiae dividitur scissura. Est enim, ut praemisimus, unus episcopatus in quinque givisus. Ideo, si qui fraus maligni [въ ркп. maligna] Sclavorum calliditate adduxerit [въ ркп. adduxerat], jnstitia avertat [въ ркп. vertat]. Vosque virtute ex alto induti, et apostolica potestate armati juxta Prophetam: quod fractum est, alligate; quod infirmum, consolidate; quod abjectum, reducite; ut deinceps populus et fidei integritate gratuletur, et sancta ecclesia tranquilla devotione laetetur.

Theotmarus indignus archiepiscopus et apostolicarum rerum procurator promtissimus. Pecuniam vestro juri debitam, propter infectam [въ ркп. intestam], paganorum saevitiam, nec per me poteram nec per alios transmittere; sed quia Dei gratia liberata est Italia, quantocius [въ ркп. quanto citius] potere, vobis transmittam. Precatur nostra humilitas, ut dignetur vestra sublimitas respondere per singula transmissa cum epistola.

Alme Pater mundi, dignus praenomine [въ ркп. pro nomine, Petri,
Nomine quem sequeris, utinam virtute sequaris;
Sisque tuis famulis protector verus, et ipsos [въ ркп. impos]
Commendes Domino, coelo qui praesidet alto.

в) Хатонъ Майнчки

до папа Иоанъ IX.

Писмото отъ архиепископа на Майнцъ (латински Mogantia, Mogontiacum) е писано пакъ въ 900. г., ала преди онова отъ баварскитѣ епископи. Тия сѫ се тѫжили предъ него както предъ наймощенъ отъ франчкитѣ духовни сановници, а той предава тѫжбата имъ въ Римъ во втора часть отъ това писмо, като заплашва дори съ кръвнина, ако моравци не превиятъ вратъ, да отидатъ пакъ подъ баварски епископи. Изрази отъ това писмо се срещатъ съ изрази въ писмо на събратията баварци. Тукъ се предава оная часть, която и Билъбасовъ дава на стр. I. 149—151; вж. коментаръ на стр. 37, частиченъ преводъ стр. 102.

Domno sanctae et apostolicae et universalis Romanae ecclesiae papae Hatho indignus praesul Moguntiensis ecclesiae, cum universis sufraganeis, nostrae exiguitati adjunctis, debitum orationis obsequium et fidelem servitutem.

... Insuper etiam pietati vestrae intimamus, quod fratres et patres et coepiscopi nostri Bavarienses se apud nos conquerentes, et alta suspiria trahentes, gemebant, qualiter Maravenses populi Francorum potestati rebelles jactent, se ab illorum consortio esse divisos, et seorsum metropolitano gloriantur a vestra concessione esse sublimatos: cum nunquam metropolitana sedes inter illos haberetur, sed semper illorum provinciae et dioecesi cohaererent. Dolebat se etiam apud nos, quod quorumdam machinatione magna infamia circa vestram celsitudinem sint denotati, scilicet, ut cum paganis foedus et pacem inirent, et ipsi pagani consilio eorum agerent tam multa nefaria et illicita. De his omnibus consilium a nobis quaerentibus Bavariensibus episcopis, justum respondimus esse, fratrum solatio semper adhaerere ... Illi vero non in unum habitant, qui fratrnm se solatio subtrahunt, aut insidias fratribus praeparant. Nos illorum tristitiae compatientes nolumus illis consilium de talibus objectionibus praebere, priusquam ad vestram interrogationnem per epistolam nostram veniremus. Semper nos scimus carnales spirituales solere persequi, et malevolos benevolos infamare et lacerare. Praevidere ergo summopere debent omnes, qui sacerdotes Domini persequuntur, tam occulte, quam manifeste, ne ad illos pertineat, quod propheta dicit: cogitaverunt malitias in corde suo, tota die constituebant proelia, exacuerunt linguas suas sicut serpentes... Non debent enim alieni episcoporum aut accusatores, aut judices fieri ... Accusator autem episcoporum nullus servus, aut libertus, nulloque persona suspecta, aut infamis; repellantur omnes inimici, et omnes laici. Isti fratres et coepiscopi nostri Bavarienses veraces Dei cultores, et boni pastores pervigili custodia custodiunt gregem sibi commissum, ne lupi rabies ariquam sancti gregis oviculam rapiat in praedam suam. Stant pro muro domus Israel, ne aliqua vis inimica firmamentum ecclasiae dissolvat. Qui tales inquietat, de sua malitia impugnat, licet praesentem, futuram tamen non evadet poenam, quia scriptum est: qui nos tanagit, tangit papillam oculi mei. Haec autem omnia praescripta vobis ideo dirigimus, quia estis caput totius sanctae ecclesiae, quaecunque per orbem diffunditur et solamen moerentíum; quaecunque tristitia nobis contigerunt membris vestris, quia ipsi sanctissimi pastores Christi superius dicti in nulla re a catholica fide deviantes, sed eandem sanctis operibus et ecclesiasticis officiis ornantes, apud nos conquerentes postulaverunt, ut vestrae notitiae manifesta faceremus, quia et illi per se ipsos vobis eadem innotescere vita comite promíttant. Unde poscimus, ut vestra consolatio illorum moerorem ad laetitiam reformet, et semper talia membra summo capiti, quod estis vos, se gaudeant adhae-

rere. Illi autem Maravenses, ut nostris auribus illatum est, in occasionem superbiae suae assumunt, quia a vestro concessione dicunt se metropolitanum suscipere, et singulariter degentes, aliorum episcoporum consortia refutant; si hac confidentia diutius inflantur, usque sanguinis effusionem, ut multi arbitrantur prosilient. In quantum praesumimus, admonemus, quatenus vestra auctoritas, priusquam hoc contingat, ad hummilitatis viam illos corrigendo deponat, ut tandem cognoscant, cui dominatui subjici debeant. Nos siquidem debitores esse cognoscimus, si quid a sanctae matris Romanae ecclesiae [тукъ липсува нѣкоя дума] scilicet contingerit elabi, vos inde certificari, ut vestra potentia ad rectitudinis lineam perducatur. Quod si vestra admonitio illos non correxerit, velint nolint, Francorum principibus colla submittent, et credimus absque effusione sanguinis et mutua caede, ex utraque parte tunc posse bene contingere. Iterumque vestrae drgnitatis auribus replicamus, quod tam episcopi, quam laici Bavarienses in religione christianitatis nulla gente inferiores esse probantur; neque umquam Franci absque illorum auxilio, aut in ecclesiasticis rebus, aut in bellicis negotiis nominatim, vel fama dignum aliquid peregerunt, sicut meque illi absque istis.

7

nnocentius IV

(1234—1254)

до Сеньския епископъ

Посланието е отъ Лионъ, 18. III. 1248. Папа Инокенти IV. е споменатиятъ на стр. 52, отъ чието време насамъ се предполага да са се зародили у хървати писани служби на Кирила и Методия. Той разрешава славенско богослужение въ диецезата Сеньска (итал. Segnia) отъ Загребската архиепископска область. — Бильбасовъ, I. 48—49, 158.

Porrecta nobis petitio tua continebat, quod in Slavonia est littera specialis, quam illius terrae clerici se habere a b[eato] Hieronymo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis. Unde ut illis efficiaris conformis, et terrae consuetudinem, in qua existis episcopus, imiteris, celebrandi divina officia secundum praedictam litteram, a nobis licentiam suppliciter postulasti. Nos igitur attendentes, quod sermo rei, et non res sermoni subjecta, licenciam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa, dummodo ex ipsius varietate litterae sententia non laedatur, auctoritate praesentium concedimus postulatam. — Lugduni XIV Kal. Aprilis, 1248.

IV

Други свидетелства

1

Анастаси библиотекарь
† ок. 886 (?)

а) Писмо до епископа Гавдерикъ Велетрийски.

Анастаси е синъ на папския канцлеръ епископъ Арсени Ортски, когото ЖК VII. споменува, че съ Кирила и Методия въ Римъ е служилъ въ църквата Св. апостолъ Павелъ. Анастаси е пресвитеръ отъ 847 г., после кардиналъ, отъ свещенство дважъ отлжчванъ и пакъ прощаванъ. Папа Адриянъ го именува въ 867 г. библиотекарь на римската църква. Той е книжевно дѣенъ; авторъ е на „Liber pontificalis“ со жития на папи чакъ до Николая I., па на „Historia ecclesiastica“, и двете вмѣстени въ Patrologiae cursus completus отъ J. P. Migne, series latina, т. CXXVIII—CXXIX, Парижъ, 1855. Отъ Римъ лично се е познавалъ съ Константина и Методия. Въ 869. г, бидейки пратеникъ сватовникъ отъ Лудвига II. въ Цариградъ, е присжтствувалъ на осмия вселенски съборъ, па превелъ канонитѣ му. Тамъ е слушалъ отъ Смирненския епископъ Митрофанъ, прекаралъ заточение недалечъ отъ Херсонъ, какъ са били открити мощитѣ на папа Климентъ отъ Константина солунски. Когато епископъ Гавдерикъ Велетрийски наумилъ да състави пъленъ животописъ на речения папа Климентъ (вж. тукъ стр. 128—129, 201), обърналъ се къмъ Анастасия библиотекарь въ Цариградъ съ молба, да му набави изъ гръцки извори щото има тамъ за светеца папа Климентъ. Отзивъ на тая молба е писмото Анастасиево, намѣрено въ преписъ въ библотеката на манастира Alcobaza въ Лисабонъ, като уводъ къмъ сборникъ съ Климентови проповѣди. Писмото съдържа преводъ или преразказъ на Константиново гръцко съчинение или съчинения, съ които се посрѣща въ податки славенската Херсонска легенда (вж. стр. 128). Анастаси ще го е писалъ между 875.—879. г. J. Friedrich, „Ein Brief des Anastasius Bibliothecarius an den Bischof Gaudericus von Veletrii über die Abfassung der Vita cum translatione s. Clementis papae“, въ Sitzungsberichte der k. Bayerischen Akad. d. Wissenschaften, 1892., свезка III. стр. 393—442; И. В. Ягичъ, „Вновь найденное свидѣтельство о дѣятельности Константина философа, первоучителя славянъ св. Кирилла“ въ Сборникъ отдѣл. русск. яз. и словесн. Импер. Акад. Наукъ, Спб. 1893. т. LIV. № 3., и отдѣлно, 44 стр., руски преводъ на писмото Анастасиево на стр. 8—12; Pastrnek, стр. 246—248.

Sancto meritisque beato Gauderico egregio episcopo Anastasius peccator et exiguus apostolicae sedis bibliothecarius devotissimus perennem orat salutem.

1. Quia sanctitas tua, reverende pater, sanctae Veliternensi praeest ecclesiae, ubi scilicet beati Clementis antiquitus insignis honor cum celebris memoriae titulo commendatur, non immerito mota est ad ipsius reverentiam sublimius excolendam, et vitae maritum ad multorum imitationem excellentius praedicandum. Neque enim aliunde sanctus coram Deo et hominibus comprobaris, nisi quia cnm spiritu ergo sancto, quae sancta sunt, pio studio consectaris. Hinc eiusdem sancti martyris multa repertas cura reliquias apud eandem ecclessiam, cui praees, in templo nominis eius locasti. Hinc rursus oratoriam domum Romae mirae pulcritudinis aedificasti. Hinc totum acquisitae possesionis tuae patrimonium ipsi beato Clementi ac per eum domino Deo salubriter dedicasti Hinc etiam viro peritissimo Johanni, digno Christi levitae, scribenda eius vitae actus et passionis historiam ex diversorum colligere Latinorum voluminibus instituisti. Ad extremum hinc quoque mihi exiguo, ut si qua de ipso apud Graecos invenissem, latinae traderem linguae, saepe iniungere voluisti. Cuius nimirum cum rerum gestarum monumentum iam latinus habebat stilus, illa tantum occurrunt adhuc romano transferenda sermoni, quae Constantinus Thessalonicensis philosophus, vir apostolicae vitae. super eiusdem reliquiarum beati Clementis inventione paulo ante descripsit. Verum quia reliquiarum huius inventionis fecimus mentione, licet idem sapientissimus vir tacito nomine suo in storiola sua qualiter acta sit strictim commemoret, ego tamen quae hinc ipse his verbis enarrare solitus erat, compendio pandam.

2. „Cum, inquit, ob nostrorum copiam peccatorum miraculum marini recessns, quod inter alia huius beati Clementis miracula lectitatur, apud Cersonam more solito a multis retro temporibus fieri minime cerneretur, mare quippe fluctus suos ad nonnullos retractos spatia in proprios sinus collegerat, coepit populus a veneratione, qua illuc a fidelibus, et potissimum die natalis eius, properabatur, quodam modo pedem subtrahere, praecipue cum in confinibus ille sit Romani locus imperii et a diversis barbarorum quam maxime nationibus frequentetur. Subducto itaque miraculo. quo carnales, ut mos se habet, populi delectabantur, et crescente circumquaque multitudine paganorum, qua sunt infirmiores quique soliti deterreri, immo quia ut evangelice perhibeatur, abundavit iniquitas, refriguit caritas multorum, desertus est et factus inhabitabilis locus, destructum templum, et tota illa pars Cersonicae regionis prope modum desolata est. Ita ut ubi Cersonis episcopus intra eandem urbem cum non plurima plebe remansisset, cerneretur, qui scilicet non tam ubis cives quam esse carceris habitatores, cum non auderent extra eam progredi, viderentur. Hac itaque causa factum est, ut ipsa

quopue archa, in qua beati Clementis reliquiae conditae partim servabantur penitus obrueretur, ita ut nec esset iam memoria prae longitudine temporum, ubinam ipse foret archa, declarans*.

3. Haec quidem ille tantus ac talis revera philosophus. Ceterum cum apostolicae sedis missi nuper Constantinopolim pro celebranda synodo morarentur, ubi et me quoque alia pro causa legatione functum per idem tempus contigit inveniri, visum est nobis in commune huic rei ad liquidum indagandae omnem tribuere penitus operam, et a Metrophane, viro sanctitate ac sapientia claro, Smyrneorum metropoleos praesule, omnem super hac veritatis certitudinem discere, utpote qui sciretur a nobis penes Cersonam a Photio cum aliis exilio relegatus. Qui videlicet quanto loco propinquior, tanto re gesta doctior habitus, ea nobis hinc curiose sciscitantibus enarravit, quae praedictus philosophus fugiens arrogantiae notam referre non passus est. Perhibebat enim „quod idem Constantinus philosophus a Michaele imperatore in Gazaram pro divino praedicando verbo directus, cum Cersonam quae Chazarorum terrae vicina est pergens ac rediens frequentaret, coepit diligenter investigare, ubinam templum, ubi archa, ubi essent illa beati Clementis insignia, quae monumenta super eo descripta liquido declarassent. Sed quod omnes accolae loci illius utpote non indigenae, sed ex diversis barbaricis gentibus advenae, immo valde saevi latrunculi, nescire se quae diceret, testabantur. Super quo stupefactus philosophus se in orationem multo tempore dedit Deum revelare, sanctum vero revelari corpus deposcens. Sed quod et episcopum cum clero plebeque gerendum salutiferis hortationibus excitavit, ostensoque, ac recitato quid de passione quidve de miraculis, quid etiam de scriptis beati Clementis et praecipue quid de templi siti penes illos structura, et ipsius in ipsa conditione librorum numerositas commendabat; omnes ad illa litora fodienda et tam pretiosas reliquias sancti martyris et apostolici inquirendas ordine, quem ipse philosophus in historica narratione descripsit, penitus animavit.“ Huc usque praedictus Metrophanes.

4. Ceterum, quae idem mirabilis vere philosophus in huius honorabilium inventione reliquiarum solemniter ad hymnologicon Dei omnipotentis edidit, Graecorum resonant scolae. Sed et duo eius opuscula praedicata, scilicet brevem historiam et sermonem declamatorium unum, a nobis agresti sermone et longe ab illius facundiae claritate distante translata, opinionem commento monumentorum eius carptim addendo paternitatis tuae officio, quaeque iudicii tui cylindro polienda committo. Sane rotulam hymni quae et ad laudem dei et beati Clementis idem philosophus edidit, idcirco non transtuli, quia, cum latine transiatur [?], hic pauciores, illi[c?] plurales syllabas generatum esset nec aptam nec sonoram cantus harmoniam redderet. Verum etsi hoc mihi a te, o vir desideriorum, imponitur, aggrediar, deo

praeduce, quod hortaris. Quia etsi aliis non profuero scribendo, mihi tamen prodero saltem oboediendo.

5. Ceterum nolo sanctimoniam tuam latere, scripsisse beatum Clementem quaedam quae ad nostram notitiam nondum veuere, quae admodum sanctus Dionysius Areopagites meminit Athenarum episcopus, et beatus Johannes Scythopolitanias, cuius doctrina inter gesta synodalia reperitur, quorum sensus super hac circumstantia iam dudum translatos invenies in codice iam memorati s. Dionysii Athenarum antistitis. Quos oportet ut et ipsi quoque operi, quod de vita beati Clementis instantia tua praedicto Christi levita sudante texitur, inseratur. Qualiter autem reliquiae ipsius semper memorandi Clementis crebro dicto asportante philosopho in Romam delatae atque reconditae sunt, non necesse habeo scribere, cum et ipse inspector factus non nescias, et scriptor vitae illius silentio, sicut credimus, non praetereat.

б) Анастасиевъ предговоръ.

То е предговоръ на Анастасия библиотекарь къмъ направения отъ него латински преводъ отъ гръцки на постановленията отъ осмия вселенски, а четвърти Цариградски съборъ, съзванъ въ 869 г. при императора Васили I. и папа Адриянъ II. главно противъ учение на низложения преди това (867 г.) патриархъ Фоти. Часть отъ тоя предговоръ, предадена тукъ, възпроизвежда възражения на Константина философъ противъ учение на Фотия за две души у човѣка; възраженията са изнесени подъ видъ на беседа (стихомития). — Pastrnek, 245.

Ante annos aliquot Photius idem duarum unumquemque hominem animarum consistere praedicabat. Qui quum a Constantino Philosopho magnae sanctitatis viro, fortissimo eius amico, increpatus fuisset, dicente: cur tantum errorem in populum spargens, tot animas interfecisti? respondit: Non studio quemquam laedendi, talia, inquit, dicta proposui; sed probandi, quid Patriarcha Ignatius ageret, si suo tempore quaelibet haeresis per syllogismos Philosophorum exorta patesceret, qui scilicet viros exterioris sapientiae repulisset; verum ignoravi me sub huius fomite propositionis tot animos fore laesurum. Ad quod ille: O sapientia mnndi, quae infatuatur et destruitur! Jactasti sagittas in multitudinem copiosae turbae, et ignorasti quemlibet ex his omnibus vulnerandum. Certe omnibus liquet, quia sicut oculi quantumlibet sint magni et aperti, si fumus palearum interiacuerit, videre ultra non possunt; ita oculi sapientiae tuae quantumlibet sint ampli et patuli, avaritiae tamen et invidiae fumo penitus obcoecati, tramitem iustitiae videre non possunt. Ac per id verum est, quod dicis, neminem ictu tuo putasse esse laedendum, quum sic obcoecatum sensum praedictis adversum Patriarcham passionibus habens, nec quid emiseris praevidisti.

в) Писмо до краля Карлъ Лиси.

Карлъ Лиси, краль на Франция (840—877), е отъ 875 г. императоръ нѣмско-римски Карлъ II. Нему изпраща Анастаси Библиотекарь тълковни съчинения „Диониси Ареопагитъ," които отъ IX. вѣкъ имàха голѣмо влияние върху срѣдновѣковната мистика на западъ. То са съчинения на една сирийска дружина теолози мистици (затуй: „Диониси Псевдоареопагитъ"); изъ тѣхъ са се изкарвали доводи за борба противъ сектанти. Анастаси Библиотекарь прехваля Константина въ знание на Псевдоареопагита. Писмото му до Карла Лиси е отъ 875. г.; то е дадено тукъ по Бильбасова въ извадки, вж. I. 13—14, 128—129; у Pastrnek още пòмалко, стр. 245—246.

Inter caetera studia, quae tam laudabilis actio quam saluberrima communitio, quin etiam odorifera volans opinio de virtutum ac morum quantitate tuorum, o dictator inclyte! montalium mentes excitat, et ad effodiendum sapientiae hortatur velut thesauros, illud quoque non mediocriter est admiratione stupendum, quod non solum Latinos Patres sed et Graecos rimari non cessas, et romana lingua pollentes Pelasgarum facis rerum non expertes. . . Denique vir magnus et apostolicae sedis [вм. vitae?] praeceptor Constantinus Philosophus, qui Romam sub venerabilis memoriae Adriano [пропуснато juniori = secundi] papa veniens, s. Clementis corpus sedi suae restituit (quique totum codicem saepe memorati et memorandi patris [мисли се Диониси Ареопагитъ] memoriae commendaverat, et quantum utilitatis mepulla ejus haberet [пóправо отъ habebat] auditoribus commendabat), solitus erat dicere: quod si sanctos videlicet priores institutores nostros, qui haereticos vix et quodammodo cum fuste decollaverunt, Dionysium contigisset habere, cum acuto illos gladio procul dubio trucidassent. . .

Deus omnipotens gloriam tuam a terrenis ad coeleste regnum transferat quandoque.

2

Тъмни спомени

а) Писмо отъ Йосифа, ханъ Хазарски

до рабби Хиздаи.

P. J. Safařík бележи въ разправката си „Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku“, Sebrané spisy III 1865. стр. 169. зб. 1., че има запазенъ тъменъ споменъ за ученитѣ препирни Константинови съ евреи въ Таврия и въ Хазарско и въ книга 'Сеферъ Хозри', въ писмо отъ хазарския ханъ Йосифъ до евреина рабби Хиздаи, както споменува за това и ЖК IV. Вж. Бильбасовъ, I. 1.

б) Стихове отъ Отфрида, монахъ Вайсенбуржки

за богослужение по родни езикъ.

Въ Zeitschrift für deutsches Alterum und deutsche Literatur LV. 1914. свезка 2.—3. Edw. Schroeder изнася четири стиха отъ епосъ на рейнско-франчки монахъ Отфридъ, Ottfried, отъ манастира Вайсенбуржки въ Елзасъ, за да опредѣли времето, кога е билъ завършенъ тоя епосъ. И опредѣля го съ г. 868. по съдържанието на изнесенитѣ стихове, като долавя въ тѣхъ отгласъ въ съвременно Нѣмско отъ дѣлото на Константина и Методия. — Вж. Český Časopis historický, XXI. 1915. стр. 79—80: „Ohlas působení Methodějova a Konstantinova v soudobém Německu“ отъ *an* [= Arne Novák]; Св. Св. Кирилъ и Методи, 24/11. май 1921, София, стр. 27.

Nu es filu manno inthítit, in sína zungun
ioh ílit er gigáhe, thaz sínaz is scribt' gihóhe:
„Wánana sculun Frankón, cínon thaz biwánkon,
ni sie in frénkisgon biginnen die gotes lób singen?“

= Днесъ не единъ мѫжъ прави опитъ, пише по свой езикъ и бърза да въздигне народа си; защо странятъ отъ това само францитѣ, та не почнатъ по франчки да възгласятъ славата божия?

в) Преписъ отъ Пражки епископъ Северъ

отъ 1062 год.

Епископътъ пражки Северъ (епископъ между 1030—1065. г.) видѣлъ, прочелъ, преписалъ и завѣрилъ записъ, писанъ отъ отца Силвестъръ, за прилози отъ воеводитѣ Растица и Светопълкъ, обрече-

ни на църквата Св. Петъръ въ Оломуцъ (латински Juliomontium), осветена отъ „брата“ Кирилъ. И като се мисли при дума „братъ“ и за Методия, нѣкой ревнитель приписалъ въ полето на записа (съ ржка отъ XII. вѣкъ) още: Consecrarunt hii sancti viri etiam capellam b. [= beati] Clementis in confiniis Morauiae. Документътъ, въ Оломучката църква, е подлаганъ на съмнение, ала споредъ В. Бильбасовъ безосновно; вж. I, 1—4, текстъ стр. 109.

In nomine sancte et individue trinitatis. Innotescat omnibus Chrisii cultoribus, qualiter ego Severus Dei gratia ecclesie Pragensis episcopus, vidi quandam cartulam mihi a decano et capellanis S[ancti] Petri in Olomuc exhibitam, eamque vetustam esse agnovi et perlegi in hec verba: „Ratis dux tradidit in die consecrationis ecclesie sancti Petri per venerabilem fratrem Kyrillum omnes homines castelli et civitatis ad ripam usque Marave fluvii. Zuatoplk vero dux tradidit ad altare sancti Petri in manus sacerdotis Joannis sextam partem omnium, quecunque in supa [= жупа] Olamutici ad castellum proveniunt. Et ego frater Sylvester scripsi hec feliciter. Amen“. Quoniam vero hec cartula nimis parva et sigilli incapax existebat, quin immo humore et macerie non modice lesa cernebatur, ego prefatus Dei gratia episcopus eandem, utpote pium et post vastationem Hungarorum unicum superstes monumentum christianitatis cepte propria manu depixit et Otto, dux Moraviensis, ad cujus voluntatem hoc feci paginam meam suo sigillo ipse hilariter roboravit.

г) Преписъ отъ Райградски протоиерей
отъ 1062. год.

Протоиерей Райградски М. изпълнява въ 1062 г. поржка на пражкия епископъ Северъ (вж. горе подъ в.), та му изписва изъ четена нѣкога книга записъ за освещение на църква Св. Петъръ въ Бърно отъ архиепископа Методия въ 883. г. Тоя документъ е намѣренъ въ магистратската (общинска) архива на Оломуцъ. — Бильбасовъ, I. 25—26, текстъ 136—137.

Reverendo in Christo patri ac domino nostro S[evero] Pragensi episcopo salutem in Eo, qui nos omnes sanguine suo fecit salvos.

Ego humilis frater M. [името неразкрито], prepositus de Raygrad, vobis hanc paginam juxta mandatum vestrum et de voluntate illustris ducis Chunradi scribere propriam manum adaptavi. Scribo igitur, quod veraciter didici legendo in libro quodam, qui est ecclesie sancti Petri in Bruna et inscribitur his verbis: Incipiunt traditiones et portiones ecclesie sancti Petri in monte, in cujus initiante charta prima conscriptus

est sequeus notitie tenor in hunc modum: „†C† In nomine Patris et filii et spiritus sancti, amen. Anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi DCCCLXXXIII consecrata est hec ecclesia in honore beatorum Petri et Pauli principum apostolorum Dei per reverendissimum in Christo patrem Methodium, archiepiscopum Maravensem, ipso eorundem festi die dicato ac prima ejus dos in Brne et Luze confirmabatur scripti tenore coram Zuatoplch duce glorioso et populo illegibili. Amen in eternum, amen, amen.“ Et his finis. Aliud vero, quod vetustiora attingeret tempora, neque in libro praefato, neque alibi scriptura testante adnotatum reperi. Illum etiam, quod Zlaua, sacerdos ad eandem ecclesiam clamans testabatur, qualiter ecclesia sancti Petri in Bruna tempore Moymari ducis edificata et dotata, postea incurrente inimico igne conbusta a Zlavimaro tempore Zuatopluk ducis gloriosi de novo constructa extiterit litteris mandatum non legi, sed tantummodo ex narratione antiquorum hominum aure percepi, quod quidem ipse Zlaua etiam fatebatur. Et hec habetis, reverende in Christo pater ac domine, que secundum mandatum vestrum et de voluntate ducis illustris legendo inquerendoque percepi atque cognovi, necnon in hujus pagine ordinem redegi. Pax domini nostri Jesu Christi sit vobiscum.

д) Прилогъ Лютомишълски
отъ 30. юни 1416. г.

Litomyšl е градъ въ източно Чешко къмъ Моравия. Епископъ и община Лютомишълски прилагатъ со записъ, запазенъ въ градската библиотека, наема отъ домъ при църквата Св. Климентъ на тая сжщата църква, която е каже първа въ Чешка земя осветена отъ Кирила и Методия. За много църкви съ име Св. Климентъ въ Чешко и въ Моравия живѣятъ предания, да са били осветени отъ славенскитѣ апостоли (вж. стр. 23). — Бильбасовъ, I. 4—5, текстъ стр. 110.

Wir Burgemeister und geeschworne Schopfen der Stadt Luthomischel bekennen. . . daz wir mit willen vnsers. . . Hern Johannes, Bischoffs zu Luthomischel, und mit willen. . . der ganzen Gemeinde. . . den Zinnsze vier vnd zweinzig gr.[-oschen] der sant Clements Kirchen vnser Pfarre, die die erste ist in Böhmerlandt geweyet von heiligen sant Cyrillo vnd Methudio, auf dem Haus, darinne da ist vnd wohnt Jan Schmidt auslössen. Geben zu Luthomischel nach Christi Geburt vierzehen hundert Jahr vnd darnach in dem Sechszehenden Jahre, an sant Philippi vnd Jacobi abende der heiligen Zwölff-Pothen [сир. Boten — апостоли].

3

Спльетски канони

противъ славенска служба

а) Спльетски съборъ отъ около 925 г.

Мѣстни съборъ на Спльетската область (Далмация и Приморие) при папа Иоанъ X. и подъ председателство на папски легати епископи Иоанъ Анконски и Левъ Пренестински, между други решения за устройство на областната църква, постановява въ канонъ X., да се забрани, да бждатъ славени посвещавани за попове или монаси и да се служи въ църква по славенски. Това изтича и изъ посланието папино до Спльетския архиепископъ и областнитѣ епископи (вж. стр. 231). За тоя X. канонъ у Бильбасова, I. 39—40, текстъ 155.

Ut nullus episcopus nostrae provinciae audeat in quolibet gradu Slavinica lingua promovere[1]; tamen in clericatu et monachatu Deo deservire[2]. Nec in sua ecclesia sinat eum missas facere; praeter si necessitatem sacerdotum haberet, per supplicationem a romano pontifice licentiam ei sacerdotalis ministerii tribuat[3].

[1] и [2] Слогътъ на тоя цѣли канонъ е неспокоенъ, сприхавъ, па и безъ обработка; затуй се чувствува, както да са пропуснати нѣкои думи за правилна везба. У Farlatus (Illyricum Sacrum, Venetiis, 1751), отъ когото взима текста Бильбасовъ, се предполага, че за[1] следъ promovere липсува дума quemlibet, а за[2] че цѣлото окърнено изречение би трѣбало да гласи: qui tamen promoti sunt in clericatu et monachatu Deo deservire poterunt. Ала въ сжщность предлаганитѣ оправки биха повредили смисъла на възбраната, който е: „да не смѣе никой епископъ отъ нашата область да въздига въ коя да било степень по езикъ славенски, та и да служи Богу въ свещенство и въ монашество."

[3] До тукъ мисъльта е: „нито бива да прави литургия въ църквата си; пъкъ ако има оскудия отъ свещеници, да му се даде позволение за свещенишко служенье отъ римския първосвещеникъ по молба".

б) Спльетски съборъ отъ около 1061 г.

На мѣстни съборъ во Спльетъ при папа Александъръ II. (1061—1073), подъ председателство на Спльетския архиепископъ Майнардъ, е било пакъ взето постановление противъ славенско богослужение. Постановлението (канонъ) повтаря още порѣзко онова, взето на съ-

бора при папа Иоанъ X. (тукъ подъ а. по̀горе). То нарежда: „никой обаче да не възмни, да слави божествени тайни по езикъ славенски, освенъ само по латински и по гръцки, нито да бѫде въздиганъ нѣкой отъ сѫщия езикъ во свещени чинове.“ Това постановление не ни е дадено въ записи отъ самия съборъ, понеже ги нѣма упазени; дадено е въ една „История на Салонски и Спльетски първосвещеници“ отъ архидияконъ Спльетски Тома, живѣлъ въ годинитѣ 1201—1268. Тома разказва тамъ и какъ се побунили славенски свещеници противъ възбранния канонъ, затворили си църквитѣ, па ходили да се тѫжатъ чакъ въ Римъ, ала папа Александъръ ги отпратилъ безъ да отстѫпи. Изъ Томовата история е изваденъ текстътъ, вмѣстенъ тукъ; вж. Бильбасовъ, I. 44—47, 156—157.

Temporibus domini Laurentii archiepiscopi [Спльетски] quaedam execrandi schismatis fuit suborta contentio in Dalmatiae et Croatiae regno. Fuerat siquidem tempore domini Alexandri papae, et Joannis decessoris Laurentii supradicti, a domino Maynardo, quondam Pomposiano abbate, et postea episcopo cardinali, quaet dam synodus omnium praelatorum Dalmatiae et Croatiae multum solenniter celebrata, in qua multa fuerunt conscripta capitula. Inter quae siquidem hoc firmatum est et statutum, ut nullus de cetero in lingua sclavonica praesumere divina mysteria celebrare, nisi tantum in latina, et graeca, nec aliquí ejusdem linguae promoveretur ad sacros ordines Dicebant enim gothicas liiteras a quodam Methodio haeretico fuísse repertas, qui multa contra catholicae fidei normam in eadem sclavonica lingua mentiendo conscripsit, quamobrem divino judicia repentina dicitur morte fuisse damnatus. Denique cum hoc statutum fuisset synodali sententia promulgatum et apostolica auctoritate confirmatum, omnes sacerdotes Sclavorum magno sunt moerore confecti, omnes quippe eorum ecclesiae clausae fuerunt, ipsi a consuetis officiis siluerunt.

4

а) Повеля краль Карлова

отъ 21. ноември 1347.

Това е повеля отъ императора римско-нѣмски и краль чешки Карлъ IV. (1346—1378), по първично име Вацлавъ. Отъ Парижъ се е знаелъ приятелски съ бенедиктинеца Pierre Roger, послешни папа Климентъ VI. (1342—1352), който му спомогна да стане римско-нѣмски императоръ (11. юли 1346). До тогава Вацлавъ — Карлъ бѣше маркграфъ Моравски и намѣстникъ Чешки. Папа КлиментъVI. изслушва отъ Карла съобщение за нѣкогашни славенски монаси и богослужение въ Чешко, та съ послание до Пражкия архиепископъ Арноштъ (Ernst) Пардубички разрешава, да се отреди за славенски монаси едно мѣсто въ Чешко, дето и да служатъ по славенски. Възъ основа на това Карлъ IV. издава повелята тукъ, съ която и вписва Кирила и Методия между покровители на чешката земя (вж. стр. 14, 20). Посланието папа Климентово следува въ български преводъ. —Бильбасовъ, I. 50—51, 159—160.

Karolus Dei giatia Romanorum rex semper augustus et Boemie rex.

. . . Dudum sanctissimus pater dominus noster papa Clemens VI venerabili Arnesto archiepiscopo Pragensi principi et consilario nostro karissimo, ad nostri instantiam et requestam committere voluit, ut ipse in nostra civitate Pragensi monasterium conventuale et claustrale ordinis sancti Benedicti instituere et auctoritate posset apostolica ordinare. institutis ibidem abbate et fratribus, qui domino famulantes divina officia in lingua slavonica duntaxat ob reverentiam et memoriam gloriosissimi confessoris beati Jeronymi Strydoniensis doctoris egregii et translatoris, interpretisque eximii sacre scripture de ebraica in latinam et slavonicam linguas, de qua siquidem slavonica nostri regui Boemie idioma sumpsit exordium primordialiter et processit. debeant futuris temporibus celebrare, ad quod siquidem monasterium construendum et edificandum parochialem ecclesiam sanctorum Cosme et Damiani in suburbiis nostre civiatis Pragensis predicte in Podschal inter Wyssegradum et Sderaz situatam [по чешки тия имена гласятъ: Podskalí, Vyšehrad, Zderaz], cujus jus patronatus ad Ecclesiam Wyssegradensem tunc temporis pertinebat, facta per nos dicte ecclesie Wyssegradensis pro jure patronatus dicte parochialis ecclessie restitutione et satisfactione condigna duximus

ordinandum, quam prefatam parochialem ecclesiam in dictum monasterium claustrale et conventuale ad honorem Dei, beatissimeque Marie Virginis Matris ejus, ac gloriosorum Ieoronymi prefati, Cirullique, Methudii, Adalberti et Procopii patronorum dicti regni Boemie martyrum et confessorum titulum et honorem, prefatum archiepiscopum requirimus et hortamur attente, juxta commisionem a sede apostolica sibi factam erigi, et etiam exaltari inibi abbate et fratribus auctoritate predicta institutis, qui sub regula et regulari habitu ordinis sancti Benedicti, cui dictorum sanctorum conversatio gloriosa suis tribuit temporibus quos adhuc per Dei gratiam retinet, speciem et decorem in lingua slavonica duntaxat futuris et perpetuis temporibus ob memoriam et reverentiam prefati beatissimi Ieronymi, ut ipse in dicto regno velut inter gentem suam et patriam reddatur perpetuo gloriosus, ipsiusque dignissima memoria celebris habeatur perpetuo Domino famulantes, divinum oficium nocturnum videlicet et diurnum valeant celebrare . . . — Datum Nuremberg anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo septimo indictione decima quinta, XI Kalendas Decembris, regnorum nostrorum anno secundo.

б) Преводъ на

послание отъ папа Климентъ VI

отъ 9 май 1346.

Латински текстъ у Бильбасова, I. 158—159.

Климентъ епископъ, рабъ на рабитѣ божии, до достопочтения братъ архиепископъ Пражки поздравъ и благословение.

Любезниятъ синъ, благороденъ мѫжъ Карлъ, маркграфъ Моравски, извести намъ, че въ Славония и въ нѣкои сѫществуващи страни отъ славенски езикъ се четатъ, па се и пѣятъ, съ позволение и съ допущане отъ апостолския престолъ, служби и други канонични часове во хвала Христова по народна речь, и че много манастири и помѣщения на чрънци отъ светого Бенедикта и отъ други ордени въ ония страни, държещи такъвзи обредъ отъ старинско време чакъ до день днешенъ, са поради размирия и войни въ тѣхъ страни разтурени и унищожени. . . Сѫщиятъ Маркграфъ смирено ни колѣничи съ молба, да бихме изволили — на ония братия и духовници, що са въ кралство Чешко и въ горереченитѣ краеве, да се изберать мѣста, дето и около които да могатъ да стоятъ, и по нарочита милость да се отстѫпи позволение, да излагатъ словото божие, да проповѣдватъ, да вършатъ служби спроти обреда и обичая на сѫщитѣ страни. Ние прочее, нѣмащи извѣстие отъ твое братство, напълно се довѣряваме на Господаря, [та] всеразре-

шаваме: на ония монаси или братя отъ речения свети Бенедиктъ, или отъ другъ одобренъ отъ самия престолъ орденъ, да отстжпишъ пълна и свободна възможность, да приематъ едно мѣсто само въ реченото кралство или въ неговитѣ предѣли, дето да могатъ да си вършатъ речения обредъ, а други [нѣща] само по одобрение отъ престола, — по [сила на] самата наша власть, [а] по право само на енорийската църква на онова мѣсто, което се предполага да приематъ реченитѣ монаси, и да са чужди во всичко на кое да е друго [мѣсто]. — Дадено въ Авиньонъ, на 7 idus Maii, въ четвърта година отъ наше първосвещенство.

5

а) Хърватски лѣтописецъ попъ Дуклянинъ.

Подъ име „Лѣтописъ на попа Дуклянинъ“ се означава една латинска „история на Хърватско и на Далмация“, чийто авторъ не се знае, нито пъкъ хърватскиятъ неинъ първописъ. Смѣта се, че който я писалъ първомъ по родни езикъ хърватски (съ кирилица ?), негли той сѫщиятъ, по настояние на братя по Христа и монаси отъ престола на архиепископия Дуклянска, я превелъ и по латински вече въ старини. Отъ тамъ потича и означението, да е „лѣтописъ на попа Дуклянинъ“, отъ нѣкогашна Диоклея, сега облизу при Баръ край Адриатическо море въ Югославия (както е при нѣкогашна Салона сега облизу Сплитъ вж. стр. 231). Намѣрилъ се билъ между стари книги въ Полици екземпларъ хърватски на тоя лѣтописъ, отъ който е направилъ латински преводъ Марко Маруличъ въ 1510. г., като е нѣщо излишно изоставилъ, а друго оправилъ. Ала тоя екземпларъ, подобно на първичния хърватски, нѣкакъ се затрилъ; отъ него направо билъ изработенъ другъ хърватски отъ Иеролима Калетичъ въ 1546. г., съ доста осезателни промѣни. По нѣколко различни текста латински, посрѣщнати и съ текстъ хърватски по Калетича, издаде лѣтописа (подѣленъ на главизни) dr. Jvan Črnčić: Popa Dukljanina lětopis po latinsku, toga nekoliko i još nešto po hrvatsku, po prepisu popa Jerolima Kaletića, u Kraljevici, 1874. Найново разправя за тоя лѣтописъ професорътъ въ Загребъ Фердо Шишић, Летопис попа Дукљанина, Београд-Загреб, 1928. књига LXVII отъ Посебна издања на Сръб. Краль. Академия.

Тукъ е взета часть отъ латинския текстъ у Чрънчича, ала освободенъ отъ всички забележки на издателя относно до различни и промѣни. Лѣтописниятъ упазенъ текстъ е торзо, безъ начало и безъ край. Писанъ е между 1160—1180. Сръбски преводъ въ Летопис матице српске књ. LXXXVIII. 1853; руски преводъ въ книгата отъ Мавро Орбини „Книги исторіографія и пр.“, Петроградъ 1722. Текстътъ е подѣленъ на 47 глави, отъ които само VIII. и IX. съдържатъ вести за Кирила и Методия.

I.—VII. . .

VIII. Post mortem vero quatuor iniquorum regum natus est ex eorum progenie quidam Zuanimirus [негли Svatimir], qui accepto regno destitit christianos persequi. Temporibus hujus floruit, ut rosa, ex cinitate Thessalonica quidam philosophus Constantinus nomine, filius cujusdam Leonis Patricii, vir per omnia sanctissimus, atque in divinis scripturis profundissime [a] pueritia edoctus. Hic vir sanctus, a Spiritu Sancto admonitus, exiens de civitate sua Thessalonica venit in Caesaream [вм. Cazariam] provinciam, ibique cum pluribus philosophis disputans diebus plurimis convicit eos, suaque doctrina et praedicatione convertit

totam Caesaream ad fidem Jesu Christi, et baptizati sunt omnes in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Post haec convertit totam gentem Bulgarinorum, et similiter baptizati sunt in fide Sanctae Trinitatis.

IX. Inter haec mortuus est rex Saramirus, et accepis regnum ejus Sfetopelek nomine. Regnante vero rege Suetopelek, misit papa Stephanus litteras ad venerabilem virum Constantinum Doctorem, vocans eum ad se. Audierat enim de eo, quod sua praedicatione converti fecerat innumerabilem gentem, et ob hanc causam desiderabat eum videre. Itaque Constantinus vir sanctissimus ordinavit presbyteros, et litteram lingua sçlavonica componens, commutavit Evangelium Christi, atque psalterium, et omnes divinos libros veteris et novi testamenti de graeca litera in Sclavonicam, nec non et missam eis ordinans more Graecorum confirmavit eos in fide Christi et vale dicens omnibus, quos ad fidem Christi converterat, secundum Apostolicum dictum Romam pergere festinabat. Dum autem pergeret transiens per regnum regis Sphetopelek, honorifice ab eo susceptus est. Tunc vir Dei Constantinus, cui nomen postea Kyrillus a papa Stephano impositum est, quando consecravit eum monacum, caepit praedicare regi Evangelium Christi, et fidem Sanctae Trinitatis. Ad cujus praedicationem rex Sphetopelek credidit Christo, et baptizatus est cum omni regno suo, et effectus est orthodoxus, et verus Sanctae Trinitatis cultor. Aliquantis post haec diebusim moratus cum rege vir beatissimus confirmavit eum in fide atque doctrina Christi, et valefaciens omnibus Christicolis Romam profectus est.

Tempore isto facta est laetitia magna, et christiani descendentes de montanis, et locis abditis, quo dispersi erant, caeperunt nomen Domini laudare et benedicere, qui salvos facit sperantes in se. Post haec Sphetopelek rex jussit christianis, qui latina utebantur lingua, ut reverterentur unusquisque in locum suum, et reaedificarent civitates et loca, quae olim a paganis destructa fuerunt. Placuit etiam regi, ut temporibus suis rememorarentur, ac recordarentur, seu scriberentur termini ac fines omnium provinciarum ac regionum regni sui, quatenus unaquaeque sciret atque cognosceret fines et terminos provinciarum et regionum suarum. Congregans igitur omnes sapientes regni sui, locutus est eis de verbo hoc. Sed nullus eo tempore inventus est, qui certam responsionem daret regi de hac re. Tunc rex Dei sapientia plenus, sano [suo ?] utens consilio, misit sapientes ac nobiles viros legatos ad venerabilem et Apostolicum virum papam Stephanum, et ad imperatorem Constantinopoiitanae urbis Michaelem, rogans et petens quatenus antiqua privilegia, quibus termini ac fines provinciarum ac regionum seu terrarum scripti continebantur, mittere cum viris sapientissimis dignarentur. Dum autem legati regis Romam venissent, et verba regis papae Stephano intimassent, gaudio magno gavisus est papa venerabilis, et maxime quod occasione accepta mitteret sapientissimos viros, qui novellum ac tenerum

regem adhuc in fide, et populum ejus pascerent, ac satiarent pane coelesti, ac verbo vitae. Misit itaque Vicarium suum, Honorium nomine, sanctae Romanae Ecclesiae presbyterum Cardinalem, cui et tradidit potestatem ligandi atque solvendi, evellendi et dissipandi, aedeficandi atque plantandi, sicuti moris est, quando per mundi partes Legati seu Vicarii a Sede Romana mittuntur, et cum eo alios duos Cardinales. Episcopos quoque jussit eum secum assumere, qui adhuc populum in fide [confirmarent?]. Episcopos sive Ecclesias consecrarent, et verbum vitae in eorum cordibus quotidie seminarent. . .

. . . Igitur omnes congregati, tam latina, guam et sclavonica lingua, qui loquebantur, jussu Honorii Apostolici Vicarii, et christianissimi regis Suetopelek, per spatium dierum XII. Synodum fecerunt, in qua diebus octo de lege divina, e sacra scriptura, ac de statu Ecclesiae tractatum est. Caeteris autem quatuor diebus de potestate regis, de ducibus, et comitibus, et de statu regis sermocinatum est. Relecta sunt et [iam] in eadem Synodo antiqua privilegia, tam latina, quam graeca, missa ab Apostolico, ed ab Imperatore, audentibus cunctis populis de divisione provinciarum ac regionum seu terrarum, sicuti ab antiquis imperatoribus scripta ed ordinata fuerunt. Et placuit regi et cuncto populo. Finita Synodo XII. die per manusHonorii Vicarii et Cardinalium atque Episcoporum coronatus est rex, atque coronatus more Romanorum regum, et facta est laetitia magna in populo, et in universo regno ejus. . .

. . . Unaquaque autem in provincia banum ordinavit, id est ducem, ex suis consanguineis fratribus, et supanos, id est comites, ed sednicos, id est centuriones ex nobilioribus earumdem provinciarum. Dedit autem unicuique bano, id est duci potestatem sub se habere septem centuriones, qui recte ac juste populum judicarent, et tributa acceperent, et banis praesentarent; bani post haec medietatem regi persolverent, et medietatem sibi tenerent. Comitibus vero, id est jupanis, jussit sub se habere unum sednicum, qui cum eo similiter judicaret populum cum justitia, et duas partes tributorum comites, id est jupani, regi ut solverent; tertiam uero suo usui retinerent, banis autem sive ducibus nullam nationem facerent sed unusquisque teneret et dominaretur jupanis earumdem provinciarum ac regionum, sed solo regi rationem redderent. Multas leges et bonos mores instituit, quos qui velit agnoscere, librum sclavorum qui dicitur Methodius, legat, ibi reperiet qualia bona instituit rex benignissimus. . .

б) Чешки лѣтописецъ Козма Пражки

(* около 1045., † 1125.)

Споменатитѣ на стр. 233 „Три книги чешки лѣтописъ“ отъ Козма Пражки следятъ историята на чешкия народъ отъ времена на преданията презъ времена на записано и преживѣно чакъ до смрътьта на лѣтописеца. Той е билъ „деканъ“, сиречъ протоиерей инспекторъ на Пражката църква. Понеже историчната часть на лѣтописа му се

започва отъ 894 г., у него за дѣлото на Кирила и Методия нѣма друго, освенъ нѣщо твърде малко отбелѣзано въ баснословната часть, именно въ 10. глава отъ I. книга:

Gostivit autem genuit Borivoy qui primus dux baptizatus est a venerabili Metudio episcopo in Moravia sub temporibus Arnolfi imperatoris et Zuetopluk eiusdem Moraviae regis.

Вж. Fontes rerum bohemicarum = Prameny dějin českých, т. II. Прага, 1874. стр. 18. Въ тоя томъ е изданенъ цѣлиятъ лѣтописъ Козмовъ и лѣтописи на негови продължатели, съ чешки преводъ насрѣща.

в) Полски лѣтописецъ Янъ Длугошъ
(* 1415., † 1480.)

Лѣтописътъ му отъ 12 „книги" е писанъ между 1455—80 г.: Annales seu cronice incliti Regni Poloniae. Издаванъ е неедниѫжъ. Тукъ идатъ мѣста за Кирила и Методия, колкото се намиратъ въ текста по изданието: Joannis Dlugosii seu Longini, canonici Cracoviensis, Historiae Polonicae libri XII., стъкмено отъ Ignatius Żegota Pauli, Краковъ 1873., т. I. Полски преводъ на лѣтописа отъ Karoł Mecherzyński, Jana Długosza kanonika Krakowskiego Dziejów Polskich ksiąg dwanaście, т. I. Краковъ 1867.

I., стр. 106—107.

Arnulpho Imperatore, qui anno Nativitatis Domini nostri Jesu Christi octingentesimo nonagesimo coepit apud Romanos regnare, tres Slavorum Duces, videlicet Rostislaus, Swanthopelcus et Koczel, missis ad Graecorum Imperatorem Michaëlem nuntiis, quatenus pro ipsis et eorum gentibus in fide chriatiana erudiendis, doctos illis viros transmitteret, Methudium et Cyrillum mittit, qui Duces et gentem Slavonicam tum primum ad fidem convertunt, Scripturas de Graeco in Slavonicum transferunt, Sacra in vulgari Slavonico peragenda instituunt, sedem pontificalem apud Wyelyagrod Moraviae ponunt. Accersiti posthaec Romam, et a Summo Pontifice arguti, quod rem divinam Slavonica lingua agerent, respondent: Scripturam omnem spiritum laudare Dominum permisisse. Disceptatione tandem in Sacro Senatu habita, licet non pauci apparuissent contradictores, obtentum et decretum est, ut Sacra in lingua Slavica iuxta atque Latina, Graeca et Hebraea peragantur.

I., стр. 113.

Grzimislaus seu Nyeklam Bohemicus Dux moriturus, Hestivicum maiorem natu filium in principatu instituens, Dipoldo altero filio provinciam Gurmensem in sortem dedit. Hestivico Borziwoy successit, qui et ipse a Beato Methudio Moravorum episcopo, cum Ludimilla coniuge sua, filia Comitis Slaviborii, ad baptismi gratiam perductus est.

УНИВЕРСИТЕТСКИ ИЗДАНИЯ

УНИВЕРСИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА:

НЕИЗЧЕРПАНИ КНИГИ:

№		лева
3	Дескриптивна геометрия, отъ проф. Шоурекъ	100
6	Иполитъ Тенъ и неговата философия на историята, отъ д-ръ Н. Алексиевъ	95
8	История на българския езикъ, томъ I, отъ проф. д-ръ Б. Цоневъ	85
11	Основи на неорганичната химия, отъ проф. З. Караоглановъ, ч. II. метали	120
12	Уводъ къмъ изчисление на кристалитѣ, отъ проф. д-ръ Г. Бончевъ	55
13	Хистология на човѣка и на гръбначнитѣ животни, отъ проф. д-ръ М. Поповъ	60
—	Кирилъ и Методи, редица „Помагала", отъ проф. д-ръ Баланъ	30
15	Перкусия и аускултация, отъ д-ръ Х Фирортъ, преводъ отъ д-ръ М. Баланъ и д-ръ Б. Клайнъ	12·50
16	Отговоритѣ на Папа Николая I по запитванията на българитѣ, отъ проф. д-ръ Д. Дечевъ	30
17	Нова и най-нова история — Реформационна епоха, томъ I, отъ Г. Дерманчевъ	120
18	Съчинения на Г. С. Раковски, отъ проф. д-ръ М. Арнаудовъ	120
20	Българското население въ Влашко и Молдова, отъ проф. Romански	380
22	Акушерско-гинекол. пропедевтика отъ проф. Д-ръ О. Полано, прев. отъ Д-ръ М. Славчевъ	35
23	Г. С. Раковски, животъ — произведения — идеи, отъ проф. д-ръ М. Арнаудовъ	50
24	Секционна техника, отъ д-ръ Голѣмановъ	15
25	Аналитична механика, часть I, отъ проф. Ив. Ценовъ	200
26	Симптоматология на заболяванията на нервната система, отъ проф. д-ръ Янишевски	50
27	Основи на общата психопатология, отъ проф. Д-ръ Н. М. Поповъ	60
28	Държавно право, отъ проф. К. Н. Соколовъ	40
29	Начала на органическата химия, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ	200
30	Диференциално и интегрално смѣтане, отъ проф. д-ръ К. Поповъ	125
31	Ржководство по аналитична химия, I часть, качественъ анализъ, отъ проф. З. Караоглановъ	100
33	Ржководство по аналитична химия, II часть, количественъ анализъ, отъ проф. З. Караоглановъ	110
34	Патологични процеси, отъ д-ръ С. Абрамовъ	350
35	Общо скотовъдство, отъ проф. Ж. Ганчевъ	125
36	Физиологическа химия, отъ проф. Завьяловъ	120
37	Аналитична механика, часть II, отъ проф. Ив. Ценовъ	200
38	Студии върху българскитѣ обреди и легенди, отъ проф. Д-ръ М. Арнаудовъ	125
39	Ржководство за практически занятия по химия, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ	160
40	Кратъкъ курсъ по зоология на безгръбначнитѣ животни, отъ проф. д-ръ С. Консуловъ	70
41	Най-нова история, томъ II, отъ проф. Г. Дерманчевъ	250

№		лева
42	Дидактика и Методика на обучението по български езикъ, отъ проф. д-ръ П. Цоневъ	100
43	Хранене на домашнитѣ животни, отъ проф. д-ръ О. Келнеръ, превелъ Ж. Ганчевъ	200
44	Източниятъ въпросъ, часть I, отъ проф. Г. П. Геновъ	125
45	„ „ „ II, „ „ „ „ „	200
46	Геодезия, отъ проф. Иор. Ковачевъ	140
47	Курсъ по сравнителна история на стопанския строй, отъ проф. д-ръ Ив. Кинкелъ	100
48	Ржководство по оперативна медицина, отъ проф. д-ръ П. Ив. Стояновъ	300
49	История на философията, томъ I, отъ проф. д-ръ Ив. Георговъ	220
50	Съвременни схващания по патологията и лѣчението на сифилиса, отъ д-ръ И. Кирле. преводъ отъ д-ръ Н. Вълчевъ	30
51	Ржководство по физиологична химия отъ проф. Д-ръ В. Завьяловъ	100
52	Оперативно акушерство, отъ проф. д-ръ Г. Е. Рейнъ	250
53	Кратко ржководство по препаративна органич. химия, отъ Т. П. Райкова	60
54	Курсъ по обща теория на правото, томъ I, отъ проф. Вен. Ганевъ	180
55	Ржководство по специална хирургия, отъ проф. д-ръ П. Ив. Стояновъ	230
56	Основи на проективната геометрия, отъ проф. А. Шоурекъ	150
57	Частно лесовъдство, отъ Т. Димитровъ	200
58	Анатомия на човѣка, ч. I, отъ проф. д-ръ И. Шапшалъ	250
59	Обща дерматология, отъ проф. д-ръ Б. Беронъ	250
60	Практическа хигиена, отъ проф. д-ръ Т. Петровъ	220
61	Енциклопедия на правото, отъ проф. д-ръ Н. В. Рененкампфъ	50
62	Лекции по история на българ. право, I половина, Н. П. Благоевъ	70
63	Висша математика, отъ проф. Ив. Ценовъ	200
64	Палеонтология, отъ проф. П. Бакаловъ	265
65	Геология на България, отъ проф. Г. Н. Златарски	85
66	Анатомия на човѣка, т. II, отъ проф. д-ръ И. Шапшалъ	300
67	Граматика на гръцкия библейски езикъ, отъ проф. д-ръ Н. Глубоковски	160
68	Уводъ въ изучване новата и най-новата история, отъ проф. П. Бицилли	120
69	Лекции по неорганична химична технология, отъ Ив. Трифоновъ	300
70	Църковно право, отъ проф. С. С. Бобчевъ	160
71	Уводъ въ общото езикознание, отъ проф. д-ръ Ст. Младеновъ	110
72	Обща ботаника, ч. I, отъ проф. д-ръ Ст. Петковъ	250
73	Специална ботаника отъ проф. д-ръ Ст. Петковъ	300
74	Биологични основи на зоотехнията, отъ проф. Ст. Петровъ	160
75	Библейска археология, отъ проф. Ив. С. Марковски	240
76	Учебникъ по органична химия, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ	250
77	Петрография, отъ проф. д-ръ Г. Бончевъ	95
78	Критика на теориитѣ за нуждната отбрана, отъ д-ръ Н. Жабински	200
79	Методи на микробиологични и серологични изследвания, отъ проф. д-ръ Вл. Марковъ	210
80	Сборникъ отъ решени задачи по аналитична механика, отъ проф. Ив. Ценовъ	250
81	Учебникъ по нервни болести, отъ проф. д-ръ А. Е. Янишевски	100
82	Престжпление, деяние и причинна връзка, отъ д-ръ Н. Долапчиевъ	105

№		лева
83	Уводъ въ теорията на аналитичнитѣ функции, отъ проф. д-ръ Л. Чакаловъ	270
84	Българска граматика, дѣлъ I, ч. I, отъ проф. д-ръ А. Теодоровъ-Баланъ	180
85	Обща минералогия, отъ проф. д-ръ Г. Бончевъ	175
86	За индивидуалнитѣ и колективни нужди, ч. I, кн. I, отъ д-рь Ив. Байновъ	130
87	Хигиена на месото, отъ проф. д-ръ Гр. Диковъ	210
88	Анатомия и физиология на домашнитѣ бозайници, отъ П. Петковъ	220
89	Основи на наказателно-процесуалната наука, т. I. отъ д-ръ Н. Сарановъ.	230
90	Опредѣлитель на европейскитѣ птици, отъ д-ръ А. А. Силантьевъ, преводъ отъ А. Желѣзкова-Паспалева	75
91	Алманахъ на Софийския Университетъ, 1888—1928 год.	360
92	Основи на висшата геодезия, отъ проф. Йорд. Ковачевъ	220
93	Висша алгебра томъ I, отъ проф. Н. Обрешковъ	270
94	Сравнителна физиология на животнитѣ, отъ проф. д-ръ Ст. Консуловъ	155
95	Нова и най-нова история, т. III, отъ Г. Дерманчевъ	250
96	Начала на неорганичната химия, ч. I, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ	150
97	Начала на неорганичната химия, ч. II, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ	100
98	Медицински и отровни растения, отъ проф. Н. Арнаудовъ	100
99	Анатомия на човѣка, ч. III, отъ проф. д-ръ И. Шапшалъ	240
100	Геоложка карта на България — листъ Царибродъ въ мѣрка 1:126,000, заедно съ обяснения къмъ нея, отъ проф. д-ръ Ст. Бончевъ	110
101	Сравнителна анатомия на гръбначнитѣ животни, отъ проф. д-ръ Т. Моровъ	280
102	Ветеринарна хигиена, ч. I. отъ проф д-ръ Ст. Петровъ	270
103	Ржководство по ентомология, съ огледъ на врѣднитѣ насѣкоми, отъ Д. Иоакимовъ	260
104	Основитѣ на царската власть и престолонаследието, отъ проф. д-ръ Л. Владикинъ	250
105	Обща биология, отъ проф. д-ръ Ст. Консуловъ	210
106	Психология на литературното творчество, отъ проф. д-ръ. М. Арнаудовъ	250
107	Форма и отношение, приносъ къмъ изучението за познанието, второ преработено издание, отъ проф. Д. Михалчевъ	240
108	Курсъ по укрепяване пороища, отъ проф. Т. Димитровъ	280
109	Патогенни микроорганизми и имунитетъ, отъ проф. д-ръ Вл. Марковъ	220
110	Сборникъ отъ задачи и теореми по висша алгебра, отъ проф. д-ръ Н. Обрѣшковъ	170
111	Астрономическа география, отъ Йорданъ Д. Ковачевъ	100
112	Ржководство за опредѣляне на минералитѣ, отъ Fuchs—Brauns; превели отъ седмото нѣмско издание Н. Николовъ и Стр. Димитровъ	60
113	Технологично изследване на каменни вжглища, коксъ, цементъ и глина, отъ проф. Ив. Трифоновъ	75
114	Лекции по земледѣлска ботаника, отъ проф. Ник. А. Стояновъ	160
115	Чиновническо право, томъ I, отъ Петко Стайновъ, ч. хон. доцентъ	140
116	Въведение въ Св. Писание на ветхия заветъ, отъ проф. Ив. С. Марковски	120
117	Извънкланиченъ месопрегледъ, отъ проф. Гр. Диковъ	150
118	Частна Зоотехния, отъ проф. П. Бичевъ	110

№		лева
119	Теория на статистиката, отъ проф. Г. Т. Данаиловъ	140
120	История на Християнската църква, ч. I и II отъ М. Е. Посновъ	150
121	Педагогическа психология, отъ проф. Мих. Герасковъ	100
122	Еклога, отъ Н. П. Благоевъ	70
123	Хигиена, часть I, проф. д-ръ Т. Петровъ	180
124	Наука за храненето на домашнитѣ животни, отъ Ст. Петровъ	150
125	Сравнителна анатомия на гръбначнитѣ животни, второ преработено издание, отъ проф. д-ръ Методи Поповъ	150
126	Основи на наказателно-процесуалната наука, т. II. отъ д-ръ Н. Сарановъ	130
127	Флора на България, Н. Стояновъ и Б. Стефановъ	310
128	Курсъ по Биохимия, отдѣлъ броматология, отъ д-ръ Ас. Златаровъ	150
129	Основи на Гинекологията, ч. II, отъ проф. д-ръ Д. Стаматевъ	60
130	Органична химична технология, проф. Г. И. Колушки	100
131	Международно частно право. д-ръ Ст. Даневъ	65
132	Курсъ по горска таксация, проф. Т. Иванчевъ	150
133	Курсъ по гражданско право, облигационно право, обща часть, томъ III отъ проф. д-ръ Л. Диковъ	200
134	История на българский езикъ, томъ II, отъ проф. Б. Цоневъ. Посмъртно издание	220
135	Уводъ въ векторното смѣтане съ приложения и задачи, отъ проф. Г. Ив. Маневъ	120
136	Основи на гинекологията, часть III, болести на влагалището и вулвата, отъ проф. д-ръ Д. Стаматовъ	35
137	Болести на културнитѣ растения, отъ проф. д-ръ Д. Атанасовъ съ 221 фигури въ текста	220
138	Обща биология отъ Проф. Д-ръ Методий Поповъ, второ преработено издание	150
139	Чиновническо право, отъ Петко Стайновъ, томъ втори	80
140	Кратъкъ курсъ по зоология, отъ Проф. д-ръ Ст. Консуловъ	150
141	Полска граматика отъ Проф. Боянъ Пеневъ. Посмъртно издание	100
142	Животновъдство, отъ проф. Г. С. Хлѣбаровъ	220
143	Лекции и практика по земледѣлска химия отъ проф. Мих. Д. Хаджиевъ	200
144	Дендрология отъ проф. Б. Стефановъ	180
145	Литературна история на възраждането въ Италия, отъ Проф. Д. Шишмановъ посмъртно издание	160
149	Частна звотехния, отъ Проф. П. Бичевъ	130
150	Основи на аналитичната геометрия, отъ проф. Д. Ст. Табаковъ	260
152	Византийски текстове, подбралъ и наредилъ Петъръ Мутафчиевъ	90
153	Лесоохрана, отъ проф. Инж. Т. Димитровъ	200
155	Обща сравнителна ембриология, отъ проф. Д-ръ Теодоръ Моровъ	130